

**PREHLAD
RÓMSKEJ GRAMATIKY**

Prehľad rómskej gramatiky

Autor: PhDr. Jan Červenka, Ph.D.

Úvodný text *Pôvod, história a nárečové ukotvenie rómskeho jazyka na Slovensku*: Mgr. Michael Beníšek, Ph.D.

Recenzenti: Mgr. Ingrid Lukáčová, Ing. Mgr. Gabriela Radičová

Odborný konzultant: PhDr. Jozef Facuna, PhD.

Jazyková korektúra v slovenskom jazyku: Mgr. Božena Mizerová, Mgr. Magdaléna Červenková

Jazyková korektúra v rómskom jazyku: Mgr. Eva Gašparová

Grafický dizajn a obálka: Juraj Ullický

Vydal: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, Pracovisko Pluhová 8, Bratislava

Tlač: Centrum polygrafických služieb MV SR, p. o. - **Počet strán:** 296 - **Náklad:** 500

ISBN 978-80-565-1611-9 **EAN** 9788056516119

Autor ďakuje Mgr. Michaelovi Beníškovi, Ph.D. za predfinálnu revíziu textu a cenné pripomienky.

Prehľad rómskej gramatiky je výstupom preddefinovaného projektu „*Inovatívne vzdelávanie učiteľov s cieľom zvýšiť ich interkultúrne kompetencie vo vzdelávacom procese rómskych žiakov*“, ktorý je financovaný z Nórskeho grantov a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Poznámka: Pri príprave textu boli okrem literatúry uvedenej v záverečnom zozname zdrojom aj časti publikácie *Pravidlá rómskeho pravopisu s pravopísňm a gramatickým slovníkom* (Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2006), ktorú zostavil autorský kolektív: doc. PhDr. Milena Hübschmannová, CSc., PhDr. Jan Červenka, Ph.D., Mgr. Anna Koptová, Mgr. Eva Gašparová, PaedDr. Gejza Adam, Mgr. Irena Adamová, Mgr. Erika Adamová, PhDr. Viliam Zeman, Mgr. Viera Šandorová, Mgr. Ingrid Lukáčová, Ing. Ján Hero, Magdaléna Kokyová. Odbornými garantmi boli doc. PhDr. Milena Hübschmannová, CSc., PhDr. Jan Červenka, Ph.D. a Mgr. Zbyněk Andrš.

Autorské práva sú vyhradené a vykonáva ich vydavateľ. Akékoľvek rozmnožovanie časti alebo celku diela akýmkoľvek spôsobom v slovenskom, ale aj v inom jazyku bez písomného súhlasu vydavateľa je zakázané.

© Národný inštitút vzdelávania a mládeže Bratislava, 2024

Working together for a green, competitive and inclusive Europe

Working together for an inclusive Europe

Spolu s Rómami dosiahneme viac – Together with Roma, we will achieve more – Jekhetane le Romanca buter keraha
www.norwaygrants.sk

Podakovanie za podporu:

Projekt s názvom „*Inovatívne vzdelávanie učiteľov s cieľom zvýšiť ich interkultúrne kompetencie vo vzdelávacom procese rómskych žiakov*“ získal grant z Nórska prostredníctvom Nórskeho grantov v sume 1 326 000 €. Projekt bol spolufinancovaný v sume 234 000 € zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky. Cieľom projektu je systémová podpora zavedenia vyučovania rómskeho jazyka a literatúry, rómskej kultúry a rómskej histórie na všetkých stupňoch vzdelávania v rámci školských vzdelávacích programov škôl so žiakmi z rómskych komunit, podpora interkultúrneho vzdelávania, demokratického a inkluzívneho školského prostredia.

Thanks for the support:

The project entitled „*Innovative Training of Teachers to Increase Intercultural Competences of Teachers in the Educational Process of Roma Pupils*“ was awarded from Norway through the Norway Grants in the amount of 1 326 000 €. The project was co-financed in the amount of 234 000 € from the state budget of the Slovak Republic. The aim of the project is to systematically support the introduction of the teaching of Romani language and literature, Roma culture and history at all levels of education within the school curricula of schools with pupils from Roma communities, to promote intercultural education, democratic and inclusive school environments.

**PREHLAD
RÓMSKEJ GRAMATIKY**

OBSAH

PÔVOD, HISTÓRIA A NÁREČOVÉ UKOTVENIE RÓMSKEHO JAZYKA NA SLOVENSKU... 9	
Pôvod a genealogická klasifikácia rómčiny..... 9	
História a nárečové triedenie rómčiny 12	
Rómske dialekty na Slovensku..... 14	
Severocentrálna rómčina a jej štandardizácia 16	
ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK 22	
TYPOLÓGICKÉ ZARADENIE RÓMČINY..... 22	
GRAMATICKÉ KATEGÓRIE V RÓMČINE..... 25	
GRAMATICKÉ KATEGÓRIE MIEN 25	
Menná trieda..... 25	
Menný rod 26	
Životnosť 27	
Číslo..... 27	
Pád..... 28	
CHARAKTERISTIKA PÁDOV 28	
1. Nominatív..... 29	
2. Vokatív 31	
Nepriamy kmeň 33	
Prehľad sufixov odvodených pádov 35	
3. Akuzatív 36	
4. Datív 39	
5. Lokatív..... 42	
6. Ablatív 43	
7. Inštrumentál 45	
8. Genitív..... 47	
Nepriamy pád 50	
GRAMATICKÉ KATEGÓRIE SLOVIES 51	
Slovesná trieda 52	
Slovesná osoba 54	
Slovesné číslo 55	
Slovesný čas..... 55	
1. Prítomný čas 55	
2. Budúci čas..... 57	

3. Minulý čas nedokonavý (imperfektum)	57
4. Minulý čas dokonavý (perfektívum).....	58
Slovesný spôsob	59
Neurčitok	61
RÓMSKE MENNÉ SLOVNÉ DRUHY	61
ČLEN.....	61
PODSTATNÉ MENÁ.....	63
Skloňovanie podstatných mien.....	63
PRÍDAVNÉ MENÁ.....	69
Skloňovanie prídavných mien	70
Stupňovanie prídavných mien	71
ZÁMENÁ.....	73
Skloňovanie zámen	74
ČÍSLOVKY	77
Základné číslovky.....	77
Radové číslovky	78
Neurčité číslovky.....	78
Násobné číslovky.....	79
SLOVESÁ.....	80
Prítomný čas oznamovacieho spôsobu	80
Imperfektum (minulý čas nedokonavý) oznamovacieho spôsobu	85
Budúci čas oznamovacieho spôsobu	87
Príčastie sloviess.....	89
Perfektívum (minulý čas dokonavý) oznamovacieho spôsobu	94
Rozkazovací spôsob (imperatív)	97
Podmieňovací spôsob (kondicionál)	99
Kondicionál realis („Prítomný“ podmieňovací spôsob).....	99
Kondicionál irealis (Podmieňovací spôsob „minulý“)	100
Prechodník (gerundium)	103
NEOHYBNÉ SLOVNÉ DRUHY	104
PRÍSLOVKY.....	104
Príslovky neodvodené.....	104
Príslovky času a miesta odvodené a odpovedajúce na otázky <i>kaj?</i> (kde?, kam?) a <i>kana?</i> (kedy?)	105
Príslovky miesta odvodené a odpovedajúce na otázku <i>khatar?</i> (odkiaľ?).....	106

Príslovky odvodené od oikoklitických prídavných mien príponou <i>-es</i>	107
Príslovky odvodené od xenoklitických prídavných mien príponou <i>-(on)es</i>	107
Príslovky odvodené od prídavných mien príponou <i>-a</i> a odpovedajúce na otázku „ktorým jazykom“	108
Príslovky zložené.....	108
Stupňovanie prísloviek.....	108
PREDLOŽKY.....	109
Predložky zakončené na spoluhlásku	109
Predložky zakončené na <i>-e</i> alebo <i>-a</i>	110
Predložka <i>bi</i>	110
SPOJKY.....	111
Spojky zlučovacie.....	111
Spojky podradňovacie.....	111
ČASTICE.....	112
Častice <i>te</i> a <i>mi</i>	112
Modálne častice.....	113
Častica <i>ča(k)</i>	115
Pripájacie častice.....	116
Prevzaté častice spolutvoriace slovesný kondicionál.....	116
Ďalšie častice	117
SYNTAX.....	117
Sémantické a syntaktické použitie pádov	117
Druhy a správanie prívlastkov	119
Správanie vlastných mien osôb a prístavkové konštrukcie	120
Správanie neživotných podstatných mien v pozícii priameho predmetu	122
Správanie podstatných mien označujúcich čas v množnom čísle.....	123
Vyjadrovanie modality	124
Vyjadrenie začiatku a konca činnosti pomocou fázových slovíes.....	125
Porovnanie a zosilnenie významu slovíes, prísloviek a prídavných mien	126
Správanie slovíes s adverbiálnymi modifikátormi	127
Vyjadrenie významu „mať“	127
Vyjadrenie významu „dať“	128
Neosobné vyjadrenia	128
Porovnávanie (komparácia)	128
Ďalšie príklady syntaktických konštrukcií	129

TVORENIE POMENOVANÍ V RÓMČINE (Rómska onomaziológia).....	132
1. Sémantické tvorenie	134
2. Spájanie slov	138
Spájanie slov rovnakého slovného druhu.....	138
Spájanie prídavného mena (alebo iného výrazu adjektíválnej povahy) a podstatného mena	140
Spájanie slovies s inými slovnými druhmi	141
3. Tvorenie slov	143
Skladanie slov	143
Odvodzovanie slov.....	146
1. Zdrobňovanie rôznych slovných druhov pomocou prípon.....	146
2. Odvodzovanie rôznych slovných druhov predponami s negatívnym významom (a prevzatými predponami)	150
3. Odvodzovanie podstatných mien	152
4. Odvodzovanie prídavných mien.....	156
5. Odvodzovanie slovies	159
6. Odvodzovanie prísloviak.....	163
4. Kombinácie slovotvorných postupov	165
Kombinácia skladania a odvodzovania.....	165
Kombinácia zmeny gramatickej kategórie a slovnodruhovej konverzie (spojené so sémantickým rozšírením)	165
Tvorba prísloviak typu <i>bidukhakero</i>	167
ROZŠIROVANIE JAZYKOVÉHO REPERTOÁRU RÓMČINY	168
Situácia	168
Vnútorne zdroje	170
Vonkajšie zdroje.....	172
Detailné rozbery neologizmov vzniknutých kombináciou onomaziologických postupov	174
Ďalšie príklady neologizmov	176
SLOVNÍČEK VYBRANÉHO RÓMSKEHO JAZYKOVEDNÉHO NÁZVOSLOVIA	290
Slovné druhy: <i>Lavengere tipi</i>	290
Menné gramatické kategórie: <i>Naveskere gramaticka kategoriji</i>	290
Slovesné kategórie: <i>Kerutneskere gramaticka kategoriji</i>	291
LITERATÚRA	292

PÔVOD, HISTÓRIA A NÁREČOVÉ UKOTVENIE RÓMSKEHO JAZYKA NA SLOVENSKU

Pôvod a genealogická klasifikácia rómčiny

Začiatok vedeckého štúdia rómčiny sa obvykle kladie do roku 1782, kedy nemecký bádateľ Johann Christian Christoph Rüdiger uverejnil štúdiu o indickom pôvode rómčiny (porov. Matras 1999). Nie náhodou došlo k tomuto objavu v dobe, keď si učenci začali všímať podobnosti európskych jazykov, najmä latinčiny a gréčtiny, s niektorými jazykmi orientálnymi, ako je perzština a sanskrt, a kládli si otázku, či tieto jazyky nemôžu mať spoločný pôvod. Na tento romantizmom živý záujem nadviazal v 19. storočí vznik odboru historickej a porovnávacej jazykovedy, v popredí ktorej stálo štúdium pôvodu a vývoja jazykov a ich genealogických klasifikácií. Podstatou genealogickej klasifikácie je poznanie, že mnohé jazyky sú si príbuzné a že tieto príbuzné jazyky sa museli vyvinúť z nejakého spoločného predka, z takzvaného prajazyka, ktorý možno metódami historickej lingvistiky rekonštruovať. Rómčinu tak veda klasifikovala ako indoárijský jazyk indoiránskej vetvy indoeurópskej jazykovej rodiny. To znamená, že sa vyvinula z prajazyka všetkých indoárijských jazykov a tento indoárijský prajazyk sa ďalej vyvinul zo spoločného predka všetkých jazykov klasifikovaných ako indoiránske a nakoniec aj tento indoiránsky prajazyk bol potomkom prajazyka, z ktorého sa vyvinuli všetky indoeurópske jazyky.

Keďže je rómčina indoeurópsky jazyk, je príbuzná aj slovanským jazykom, vrátane slovenčiny. To je zrejmé z niektorých slov, ktorých podobnosť je daná práve spoločným indoeurópskym dedičstvom, napr. *mas* – *mäso*, *phral* – *brat*, *nevo* – *nový*, *tu* – *ty*, *trin* – *tri*, *pijel* – *pije*, *dživel* – *žije*, *merel* – *umiera*, *na* – *nie/ne-* a mnohé iné. Na druhej strane je potrebné zdôrazniť, že príbuzné nerovná sa podobné, a tak existujú aj slová, ktoré sa vyvinuli zo spoločného zdroja, no nie sú si vôbec podobné, napr. rómske *jilo* a slovenské *srdce*, alebo nemajú ani rovnaký význam, ako ukazuje rómske *jiv*, ktoré je príbuzné slovenskému *zima*, ale znamená „sneh“. Príbuzné slovenčine pritom nie sú len slová, ale aj niektoré gramatické morfémy, napr. rómska slovesná prípona 1. osoby jednotného čísla (*a*) v (*napr. v slove džá-v*) má rovnaký indoeurópsky zdroj ako slovenská prípona s rovnakou funkciou *m* (*ide-m*).

V rámci indoeurópskych jazykov patrí rómčina medzi jazyky indoiránske, ktoré sa ďalej delia na jazyky iránske, núristánske a indoárijské, pričom rómčina je súčasťou poslednej spomínanej skupiny. Indoárijskými jazykmi sa hovorí prevažne v severných a stredných častiach indického subkontinentu. Patrí k nim napr. hindčina, urdčina, kašmírčina, pandžábčina, gudžarátčina, maráthčina, bengálčina, ásámčina, urijčina a mnohé ďalšie jazyky Indie a taktiež niektoré jazyky v Pakistane (popri urdčine napr. sindhčina a iné), Nepále (nepálčina), Bangladéši (bengálčina), na Srí Lanke (sinhalčina) a na súostroví Maldivy (maldivčina). Nie všetky jazyky Indie sú však indoárijské; na juhu Indie dominujú jazyky drávidské (napr. tamilčina) a v stredných a východných častiach Indie hovorí časť tamojšieho kmeňového obyvateľstva jazykmi austroázijskými, s ktorými rómčina nijako príbuzná nie je.

Príslušnosť rómčiny k indoárijským jazykom sa prejavuje vo všetkých jazykových rovinách, teda vo fonológii, morfológii, syntaxi aj v lexike. Vo fonologickej rovine je typickým indoárijským rysom existencia aspirovaných (prídychových) spoluhlások (čh, kh, ph, th). V morfológii má indoárijský pôvod veľká časť flektívnych i derivačných prostriedkov a prakticky celá tzv. oikoklitická morfológia. Rómčina tiež zdedila mnohé indoárijské morfosyntaktické rysy, napr. diferenčné značenie predmetu (značenie priameho predmetu podľa životnosti), existenciálny spôsob vyjadrovania pojmu „mať“ a pod. (pozri Beníšek 2020b). Indoárijského pôvodu je tiež veľká časť jadrového lexika, teda základnej slovnej zásoby, ako sú slová z domén fyzického sveta (**pañi** „voda“ a i.), príbuzenských vzťahov (**phen** „sestra“ a i.), sociálnych vzťahov (**gadžo** „Nerom“ a i.), zvierat (**mačho** „ryba“ a i.), tela (**šero** „hlava“ a i.), pokrmov (**thud** „mlieko“ a i.), odevov a starostlivosti o vzhľad (**kangli** „hrebeň“ a i.), poľnohospodárstva a rastlinstva (**čar** „tráva“ a i.), materiálov (**trast** „železo“ a i.), času (**dives** „deň“ a i.), náboženstva (**rašaj** „farár, kňaz“ a i.), základných aktivít (**kerel** „robí“ a i.), pohybu (**džal** „ide“ a i.), vlastníctva (**bikenel** „predáva“ a i.), vnímania (**dikhel** „vidí“ a i.), emócií a pocitových stavov (**rovel** „plače“ a i.), poznania (**džanel** „vie“ a i.), reči (**phenel** „hovorí“ a i.), priestorových vzťahov (**avri** „vonku“ a i.), kvality (**šukar** „pekný“ a i.), kvantity (**but** „veľa“ a i.), vrátane nižších čísloviek, atď. (pozri Scala 2020: 92). Podľa Scaly (2020: 97) sa v rómčine zachovalo okolo 700 indoárijských lexikálnych koreňov. Hoci v jednotlivých dialektoch je

tento počet zvyčajne o niečo menší, indoárijské slovné základy sa objavujú v tých najfrekventovanejších slovách.

Indoárijské jazyky patria k najstarším doloženým indoeurópskym jazykom s prvými literárnymi pamiatkami pochádzajúcimi z polovice druhého tisícročia pred naším letopočtom (pre porovnanie: najstaršie dokumenty písané slovanskými jazykmi pochádzajú až z konca prvého tisícročia nášho letopočtu). To jazykovedcom umožňuje študovať indoárijské jazyky rôznych období, porovnávať ich a skúmať, ako sa táto skupina jazykov vyvíjala v čase. Indoárijské jazyky sa tak delia podľa časového hľadiska na staré, kam patrí védčina a klasický sanskrt, stredné, zahŕňajúce rôzne jazyky označované ako prákrty, a nové, ktoré zahŕňajú všetky moderné indoárijské jazyky vrátane rómčiny. Okrem časového delenia sa indoárijské jazyky klasifikujú aj geograficky do niekoľkých dialektologicky vymedzených skupín, podobne ako sa napr. slovanské jazyky členia na západné, východné a južné. Rómčina je podľa britského lingvistu a indológa Ralpa L. Turnera (1926) súčasťou takzvaných centrálnych indoárijských jazykov, kam spolu s ňou patria aj hindčina, urdčina a ich rôzne dialekty. Turner na základe historickej analýzy rómskeho hláskoslovnia dospel k záveru, že rómčina sa vyvinula z jazykov, ktorými sa v polovici prvého tisícročia pred naším letopočtom hovorilo na území dnešnej severnej Indie, zhruba v oblasti horného povodia riek Gangy a Jamuny. Z jazykov tejto oblasti sa pred rokom 250 pred n. l. nejaká raná forma prarómčiny oddelila migráciou na severozápad, do miest dnešného Kašmíru a Pakistanu, kde bola potom pod vplyvom severozápadných indoárijských jazykov, s ktorými sa dostala do kontaktu. Táto hypotéza je stále platná, hoci podľa dnešných poznatkov mohlo k oddeleniu rómčiny od centrálnych jazykov a jej migrácii na severozápad dôjsť aj neskôr, snáď až počas prvého tisícročia nášho letopočtu.

Rómčina nie je jediným indoárijským jazykom, ktorým sa hovorí výhradne mimo indického subkontinentu. Indoárijské jazyky rôznych komunít, ktorých predkovia migrovali v minulosti z Indie, nachádzame najmä v niektorých krajinách Strednej Ázie a tiež v Iráne. S rómčinou sa však najčastejšie asociuje domárčina, indoárijský jazyk tradične kočujúcich remeselníkov, hudobníkov a pouličných umelcov v západnej Ázii, najmä na Blízkom východe, a v severnej Afrike, ktorí sa sami označujú názvom Dóm. Na Kaukaze ďalej žijú komunity

s podobným kultúrnym profilom, ktoré sa označujú ako Lóm. Tie dnes hovoria prevažne arménsky, no v minulosti používali tajný zmiešaný jazyk lomavrenčinu, ktorá mala arménsku gramatiku a indoárijskú slovnú zásobu. O historických väzbách medzi rómčinou, domárčinou a lomavrenčinou, respektíve medzi Rómami, Dómami a Lómami vždy panovali rôzne názory. V minulosti sa väčšina bádateľov domnievala, že Rómovia, Dómovia a Lómovia sú potomkami jednej populácie, ktorá sa mimo Indie rozdelila (porov. Sampson 1923), kým dnes sa vedci viac prikláňajú k názoru, že tieto tri skupiny sú výsledkom troch rôznych migrácií z indického subkontinentu v odlišných dobách (porov. Matras 2012: 20–27). To však nič nemení na tom, že vlastné etnonymá týchto troch skupín príbuzné sú a možno ich odvodiť od indického kastového mena *ḍom*. Toto označenie pochádza zo staršieho slova *ḍomba*, ktoré je doložené od 6. storočia nášho letopočtu v sanskrtskej literatúre, kde označovalo kastu kočovných hudobníkov (Beníšek 2006, 2007, 2009). V dnešnej dobe sa však názov *ḍom* používa pre rozličné kasty v Indii, Pakistane, Nepále a Bangladéši, ktorých členovia sa venujú veľmi rôznorodým profesiám.

História a nárečové triedenie rómčiny

Vedci nie sú zajedno v odpovedi na otázku, kedy sa prarómčina začala vyvíjať nezávisle od ostatných indoárijských jazykov či, inak povedané, kedy predkovia Rómov opustili indický subkontinent. Je možné dospieť iba k približnej odpovedi, a to opäť pomocou jazykového porovnávania. Z neho vyplýva, že k odchodu z Indie muselo dôjsť na prelome stredného a nového obdobia vývoja indoárijských jazykov, to znamená na prelome prvého a druhého tisícročia nášho letopočtu, no vzhľadom k ďalším okolnostiam zrejme v posledných storočiach prvého tisícročia.

Po odchode z Indie bola prarómčina ovplyvňovaná rôznymi jazykmi, pomocou ktorých sa Rómovia dorozumievali s miestnym obyvateľstvom, keď sa zdržiavali v častiach západnej Ázie, totiž iránskymi jazykmi, ako je perzština, a tiež arménčinou. Z iránskych jazykov sa do rómčiny dostali slová ako ***bacht*** „šťastie“, ***veš*** „les“, ***zor*** „sila“, ***koro*** „slepý“, ***izdral*** „trasie sa“, ***šaj*** „môže“, z arménčiny zase pochádzajú slová ***bov*** „pec“, ***grast/graj*** „kôň“, ***pařiv*** „úcta“, ***vod'i*** „duša“, ***chor*** „hlboký“ a mnohé iné. Najväčší vplyv však na rómčinu mala

stredoveká gréčtina, ktorou sa v tom čase hovorilo nielen na území dnešného Grécka, ale aj v Malej Ázii, kde sa dnes nachádza Turecko a vtedy sa rozkladala Byzantská ríša. Práve tam Rómovia niekoľko storočí na prelome prvého a druhého tisícročia pobývali. Z gréčtiny sa v rómčine dodnes zachovalo mnoho desiatok slov, napr. **drom** „cesta“, **foros** „trh, mesto“, **kurko** „nedeľa, týždeň“, **papus** „dedo“, **tajsa** „zajtra“, **mosarel/ruminel** „kazí“, číslovky **efta** „sedem“, **ochto** „osem“, **eña** „deväť“ a niektoré ďalšie. Z gréčtiny pochádzajú tiež mnohé gramatické morfémy, najmä tie z okruhu tzv. xenoklitickej morfológie, ba aj niektoré syntaktické prvky, ako je napr. kategória určitého člena.

V období jazykového kontaktu s gréčtinou sa zároveň dovtedy jednotná prarómčina začala rozpadáť na rôzne dialekty. Zatiaľ čo všetky rómske dialekty zdieľajú spoločný základ, ktorý zahŕňa nielen indoárijské jadro, ale aj výpožičky z iránskych jazykov, arménčiny a čiastočne z gréčtiny, dialekty sa líšia okrem iného neskoršími výpožičkami z európskych jazykov. To ukazuje, že rómčina musela byť až do obdobia kontaktu s gréčtinou viac-menej jednotným jazykom a jej nárečová diferenciacia začala až na prahu Európy. Táto diferenciacia pritom celkom iste korelovala aj so vznikom rôznych rómskych skupín a ich migráciami a usadzovaním v odlišných častiach Európy, hoci bádatelia sa líšia v názoroch na to, aké faktory boli pri utváraní nárečových skupín kľúčové. Podľa Boretzkeho (2007) to boli predovšetkým migrácie nezávislých rómskych skupín, v rómčine ktorých vznikali špecifické rysy, zatiaľ čo podľa Matrasa (2005) boli takými faktormi difúzie jazykových inovácií. Matrasova hypotéza by implikovala, že skupiny dialektov vznikli až na konkrétnych miestach Európy po tom, čo do nich Rómovia prišli a začali tam dlhodobo žiť (pozri tiež diskusiu v Elšík a Beníšek 2020: 409 – 418).

V priebehu storočí sa tak v Európe sformovalo niekoľko skupín dialektov. Hoci na klasifikáciu rómskych dialektov tiež panujú rôzne názory, tá, ktorá vychádza z konsenzuálnych predpokladov a zohľadňuje najnovšie poznatky, bola predložená Elšíkom a Beníškom (2020) a postuluje nasledujúce skupiny dialektov:

1. Juhobalkánske dialekty
2. Severobalkánske dialekty
3. Apeninské dialekty

4. Slovinské dialekty
5. Juhocentrálne dialekty
6. Severocentrálne dialekty
7. Sedmohradské dialekty
8. Vlašské dialekty
9. Ukrajinské dialekty
10. Severovýchodné dialekty
11. Severozápadné dialekty
12. Pyrenejské dialekty

Na Slovensku sú z týchto skupín zastúpené najmä dialekty severocentrálne a juhocentrálne, ďalej vlašské (rómcina olašských Rómov) a v podstatne menšej miere aj severozápadné (rómcina Sintov).

Rómske dialekty na Slovensku

Najrozšírenejšou skupinou rómskych dialektov na Slovensku sú severocentrálne dialekty, ktoré sa v 15. až 18. storočí etablovali v severných župách Uhorského kráľovstva, odkiaľ sa rozšírili aj na české územie a do poľsko-ukrajinskej Haliče. Severocentrálna rómcina je teda etnickým jazykom pôvodného rómskeho obyvateľstva Slovenska (okrem juhu západného a stredného Slovenska) a prilahlých častí Poľska a západnej Ukrajiny. Pred druhou svetovou vojnou hovorila týmito dialektmi aj veľká časť rómskej populácie v Čechách a na Morave, pričom práve z Čiech pochádza vôbec prvý opis severocentrálnej rómčiny, ktorý je jedným z prvých ucelených vedeckých opisov rómčiny celkovo (Puchmayer 1821). Predvojnové česko-moravské dialekty však zanikli a po druhej svetovej vojne boli v dôsledku migrácií Rómov zo Slovenska do Česka nahradené slovenskými dialektmi.

Pôvodným etnickým jazykom Rómov na juhozápade Slovenska, teda v častiach Podunajskej nížiny a na juhu stredného Slovenska, je juhocentrálna rómcina, ktorá je tiež rozšírená na niektorých miestach Maďarska, v rakúskom Burgenlande a slovinskom Prekmurji. Jej charakteristickým rysom je koncovka imperfekta *-ahi*, a preto sa táto rómcina niekedy volá *ahi*-dialekt (Šebková a Žlnayová 1998: 6), hoci nejde o jeden dialekt, ale o skupinu blízko príbuzných dialektov. Juhocentrálnu rómcinu tiež charakterizuje väčšie množstvo

slov z juhoslovanských jazykov. Juhoslovanské výpožičky síce existujú aj v severocentrálnej rómčine, ale v podstatne menšom množstve, čo ukazuje na dlhší pobyt juhocentrálnych Rómov na Balkáne. Mnohé juhocentrálne dialekty sú tiež silno ovplyvnené maďarčinou.

V starších romistických prácach (Lípa 1965; Hübschmannová a kol. 1991; Šebková a Žlnayová 1998) sa možno stretnúť s označeniami slovensko-česká alebo slovenská rómčina pre severocentrálnu rómčinu a maďarská rómčina pre juhocentrálnu rómčinu. Tieto termíny akcentovali druhotnú etnickú identitu Rómov hovoriacich príslušnými dialektmi a hlavný kontaktný jazyk ich rómskych dialektov. Na Slovensku sú však aj hovoriaci severocentrálnych dialektov, ktorí ako svoj druhý jazyk používajú maďarčinu či rusínčinu a identifikujú sa ako maďarskí či rusínski Rómovia, a podobne hovoriaci juhocentrálnych dialektov, ktorí žijú medzi Slovákmi a ich druhým jazykom je slovenčina. Názov slovensko-česká či dokonca slovenská rómčina pre celú severocentrálnu rómčinu a maďarská rómčina pre juhocentrálnu rómčinu tak môže byť zavádzajúci. Od 90. rokov minulého storočia sa teda ako dialektologické pojmy ujalo označenie severocentrálna a juhocentrálna rómčina (Boretzky 1999, 2007; Matras 2002; Boretzky a Iгла 2004; Elšík a Beníšek 2020), zatiaľ čo označenie „slovenská rómčina“ a „maďarská rómčina“ používame skôr ako označenie variet rómčiny (či už severocentrálnych alebo juhocentrálnych), ktorými sa hovorí v slovenskom alebo maďarskom jazykovom prostredí a ktorých hlavným kontaktným jazykom je slovenčina alebo maďarčina (porov. Elšík 2003). V tomto zmysle existuje slovenská severocentrálna rómčina a maďarská severocentrálna rómčina, ako aj slovenská juhocentrálna rómčina a maďarská juhocentrálna rómčina. V podobnom zmysle možno hovoriť aj napríklad o rusínskej, poľskej či ukrajinskej severocentrálnej rómčine.

Severocentrálna a juhocentrálna rómčina zdieľajú niektoré spoločné rysy, a preto sa o nich niekedy hovorí ako o dvoch vetvách tzv. centrálnej rómčiny (Boretzky 1999). V minulosti sa obidve skupiny nazývali tiež „karpatská rómčina“, čo bol pojem popularizovaný rómskym lingvistom Kochanowskim (1963) a na ktorý je zriedkavo stále možné naraziť. V niektorých oblastiach najmä stredného Slovenska sa navyše obidve skupiny dialektov prelínajú. Ide predovšetkým o regióny Tekova, Hontu, Horehronia a Gemeru a v minulosti

tiež o okolie Trnavy (porov. Elšík 2020). V týchto regiónoch existujú alebo existovali rómske dialekty v jadre severocentrálne, ktoré ale vykazujú mnohé juhocentrálne prvky, napr. absenciu koncového -s u xenoklitických maskulín (**foro** namiesto **foros** „mesto“) či člen ženského rodu **i** namiesto **e**. Také prechody medzi dialektmi sú veľmi typické pre nárečové kontinuu, v ktorých jazykové variety prechádzajú pozvoľna jedna do druhej bez ostrých hraníc.

Okrem severocentrálnej a juhocentrálnej rómčiny je na Slovensku zastúpená rómčina vlašská. Hovoria ňou olašskí Rómovia, ktorí žijú najmä na juhozápade Slovenska, na území Nitrianskeho a Trnavského kraja, ale tiež v okolí Žiliny, Lučenca, Rimavskej Soboty a Prešova. Vlašské dialekty majú pôvod v rumunsky hovoriacich oblastiach, odkiaľ sa v niekoľkých migračných vlnách rozšírili do značnej časti sveta, a to aj mimo Európy. Slovenská olašská rómčina je výrazne ovplyvnená nielen rumunčinou, ale tiež maďarčinou, podobne ako iné vlašské dialekty v strednej Európe, ktoré jazykovedci klasifikujú ako tzv. lovárske dialekty. Označenie lovársky je odvodené od profesionyma Lovár (z maďarského *ló* „kôň“), čo odkazuje na tradičnú profesiu týchto Rómov – obchodníkov s koňmi. Iný typ vlašských dialektov predstavujú dialekty Kalderašov, čiže Kotlárov, ktorí sú vo svete veľmi rozšírení, no na Slovensku sa s nimi nestretávame.

Nakoniec je na Slovensku sporadicky zastúpená aj severozápadná rómčina, ktorou hovoria príslušníci subetnickej skupiny Sintov. Sintovia prišli z nemecky hovoriacich krajín a ich rómčina je ovplyvnená nemčinou, a preto sa niekedy nazývala „nemeckou rómčinou“ (pozri Lípa 1965).

Severocentrálna rómčina a jej štandardizácia

Varieta rómčiny, ktorá je na Slovensku predmetom štandardizácie a ktorú predstavuje aj predložená publikácia, vychádza zo severocentrálnej rómčiny. Severocentrálna rómčina však ani zďaleka nie je jednotným jazykovým útvarom a nemožno preto o nej hovoriť ako o jednom dialekte. Oblasť severocentrálnej rómčiny možno v zásade rozdeliť na dva hlavné nárečové makroareály: západný a východný. Západný makroareál zahŕňa pôvodné dialekty západného a stredného Slovenska a tiež predvojnové dialekty Česka. Východný makroareál

pozostáva z dialektov východného Slovenska a priľahlých dialektov Poľska a Ukrajiny. Hranica medzi oboma makroareálmi vedie zhruba v oblasti Liptova, Horehronia a Gemeru. Dialekty oboch makroareálov sa od seba odlišujú príznačnými rysmi, lexikálnymi, hláskoslovnými aj gramatickými:

Príklady lexikálnych rozdielov:

západné **džukel** ~ východné **rikono/rukono** „pes“

západné **posiŕi** ~ východné **žeba** „vrecko“

západné **rafaha** ~ východné **tosar(l)a** „ráno“

západné **sapano** ~ východné **cindo** „mokrý“

Príklady hláskoslovných rozdielov:

západné **grast** ~ východné **graj** „kôň“

západné **járo** ~ východné **(j)andro** „vajce“

západné **kinel** ~ východné **cinel** „kupuje“

západné **tikno** ~ východné **cikno** „malý“

Charakteristickým gramatickým rysom západných dialektov je illatívna (direktívna/smerová) pádová prípona *-u*, ktorá sa používa s vlastnými názvami lokalít (**Ňitr-u** „do Nitry“). Tá neexistuje vo východnom makroareáli, kde sa namiesto nej používa buď lokatív (**Ňitra-te**) alebo predložkové spojenia (**ke Ňitra, andre Ňitra**).

Hranica medzi oboma makroareálmi však nie je nijako ostrá a najmä na ich pomedzí, v regiónoch Liptova, Horehronia, Spiša a Gemeru, sa môžeme stretnúť s prechodnými dialektmi, ktoré kombinujú západné aj východné prvky. Navyše existuje množstvo západných rysov, ktoré zasahujú aj na východné

Slovensko, napr. západná forma **linaj** „leto“ je rozšírená aj v spišských a turnianských dialektoch, zatiaľ čo východné **ňilaj** začína až na Šariši. Obdobne existujú východné rysy, s ktorými sa môžeme stretnúť na západe: v dialektoch na hornom Tekove takto existuje východné sloveso **labarel** „páli“ vedľa typicky západného **thárel**.

Ani na samotnom východnom Slovensku však nie je rómčina jednotná, a východoslovenskú rómčinu, ako sa severocentrálna rómčina východného Slovenska bežne nazýva, tiež nemožno pokladať za jeden rómsky dialekt. Hoci východoslovenské dialekty zdieľajú mnohé spoločné rysy, existujú celkom významné jazykové rozdiely medzi rôznymi regiónmi, ba aj medzi jednotlivými rómskymi lokalitami. Niektoré jazykové rozdiely sa čiastočne kryjú s tradičnými slovenskými regiónmi založenými na uhorských župách, takže existujú špecifiká rómčiny spišskej, šarišskej, turnianskej, abovskej, zemplínskej a užskej. Iné osobitosti však charakterizujú len časti týchto regiónov a niektoré rozdiely žiaden vzťah k historickým regiónom nemajú. Tak napríklad slovo pre posteľ je vo východoslovenskej rómčine zastúpené dvoma lexémami: buď ako výpožička maďarského *ágy* (vyslovuje sa *ád'*), alebo ako zdedené rómske slovo **than**, ktoré vo svojom primárnom význame znamená „miesto“. Druhé zmienené slovo sa vo význame „posteľ“ používa len v najjužnejších varietach východoslovenskej rómčiny: v turnianskej rómčine (napr. v Moldave nad Bodvou), v abovských lokalitách zhruba na juh od Košíc, v niektorých dolnozemplínskych lokalitách (napr. v Trebišove) a v južných užských lokalitách (napr. v Pavlovciach nad Uhom). Na sever od tohto areálu sa posteľ označuje prvým spomínaným slovom maďarského pôvodu, ktoré sa však objavuje v rôznych hláskových podobách. Najbližšie k maďarskej podobe je tvar **ad'os**, ktorý sa vyskytuje napríklad v Sobranciach. Častejšie sú tvary s počiatočnou spoluhláskou ako **had'os** či **hadžos**, ktoré sa objavuje v západnejších dialektoch východoslovenskej rómčiny, napr. na Spiši a v Above, alebo **vad'os** či **vadžos**, ktoré je bežnejšie na samom východe, totiž v časti zemplínsko-užských dialektov, ale aj v severnom a východnom Šariši. Rozdiel medzi **had'os** a **vad'os** na jednej strane a **hadžos** a **vadžos** na strane druhej súvisí s tým, že palatálna spoluhláska /d'/ vo veľkej časti východoslovenských dialektov (ale nie vo všetkých) splynula s afrikátou /dž/. Pre úplnosť uvedme, že v dialektoch západného makroareálu sa „posteľ“

najčastejšie povie buď **vodro(s)** alebo **postěla**. Označenie „východoslovenská rómčina“ je tak potrebné chápať ako súhrnné označenie severocentrálnych dialektov východného Slovenska, nie ako označenie jedného dialektu.

Treba tiež zdôrazniť, že nárečová distribúcia, o ktorej tu hovoríme, sa týka tradičného stavu pred druhou svetovou vojnou, kedy východoslovenskí Rómovia žili prakticky len na východnom Slovensku, ak necháme bokom migrácie do Ameriky na začiatku 20. storočia. Dnes už východoslovenská rómčina nie je obmedzená iba na územie východného Slovenska, a to najmä vďaka migráciám po druhej svetovej vojne, počas ktorých sa mnoho Rómov z východného Slovenska presťahovalo do iných častí Česko-Slovenska. Dnes sa teda severocentrálnymi dialektmi východoslovenskej proveniencie hovorí aj na západe Slovenska a tiež v Česku. V oboch krajinách ide o najrozšírenejšiu skupinu rómskych dialektov čo do počtu hovoriacich. A práve tieto demografické okolnosti sú zásadným faktorom, prečo sa práve východoslovenská rómčina stala predmetom štandardizácie.

Najstaršie záznamy východoslovenskej rómčiny pochádzajú z 19. storočia. Ide predovšetkým o zoznamy slov, slovných spojení, krátkych viet a ukážky paradigiem v rukopisoch duchovných premonštrátskych kláštorov (pozri Tökölyová a Andrš 2015), prípadne dielka publikované v prácach iných autorov (pozri Beníšek 2020a). Dialektologická analýza týchto najstarších prác ukazuje, že ide o ukážky abovského dialektu z okolia Košíc (Bodnárová 2020; Beníšek 2020a). Dáta východoslovenskej rómčiny, snád' z okolia spišskej Levoče (Elšík 2020: 17), obsahuje aj prvá publikovaná monografia o rómčine z územia Slovenska Juraja Ihnátka (1877). Detailnejšieho vedeckého štúdia sa rómčina východného Slovenska dočkala až v druhej polovici 20. storočia a jeho priekopníkom bol český lingvista Jiří Lípa. Ten zbieral jazykové dáta predovšetkým v niekoľkých dedinách na sever od Humenného a publikoval gramatiku a učebnicu tamojšieho hornozemplínskeho dialektu (Lípa 1963). Dáta z tohto regiónu potom využil aj vo svojej porovnávacej štúdii rómskych dialektov Slovenska (Lípa 1965). Zhruba v rovnakom čase písal svoju dizertáciu o východoslovenskej rómčine aj budúci prešovský gymnaziálny profesor Andrej Sninčák (1967).

V druhej polovici 20. storočia sa rómčine východného Slovenska začala venovať aj didakticko-pedagogická pozornosť. Najprv východoslovenskú

rómčinu vyučoval už spomínaný Jiří Lípa a od roku 1976 česká indologička a romistka Milena Hübschmannová, najskôr na Štátnej jazykovej škole v Prahe a od roku 1991 aj na Karlovej univerzite. Hübschmannová publikovala dve učebnice rómčiny (Hübschmannová 1973, 1976) a viedla autorský kolektív lexikálnej dokumentácie rómčiny východného Slovenska, ktorej výsledkom bol rómsko-český a česko-rómsky slovník (Hübschmannová a kol. 1991). Hoci učebnica Hübschmannovej (1976: 2) je v úvode predstavená ako príručka opierajúca sa o varietu z okolia Bardejova a slovník Hübschmannovej a kol. (1991: 11 – 12) konkretizuje lokality, v ktorých prebiehal zber dát, špecifické nárečové ukotvenie je v týchto prácach odsunuté do pozadia. Hübschmannová sa zároveň aktívne podieľala na pravopisnej štandardizácii rómčiny a zaslúžila sa o rozvoj písanej rómskej literatúry (pozri Červenka 2014). Redigované a editované diela rómskej literatúry vrátane prekladov do rómčiny sú taktiež prevažne písané vo východoslovenskej rómčine, no hoci do nich v rôznej miere prenikajú pôvodné nárečové prvky ich autorov, nemožno ich pokladať za jednoznačné ukážky konkrétnych východoslovenských nárečí. Záujmom Hübschmannovej totiž nebol podrobný opis nárečovej diferenciácie rómčiny, ale jej rozvoj a používanie v nových spoločenských funkciách, v tlači a publikáciách. Týmto sa prístup Hübschmannovej líšil od Lípy, ktorý síce podrobne vedecky popísal východoslovenskú rómčinu, ale rozšírenie jej funkcií odmietal (pozri Lípa 1965: 11).

V kontexte rómskej literatúry, ako aj výučby rómčiny tak vzniká akási zovšeobecnená, prevažne písaná východoslovenská varietna rómčiny, ktorá čerpá z prvkov rôznych nárečí východného Slovenska a ktorá nesie znaky nadnárečia. Nadnárečie, nazývané tiež interdialekt, je nivelizovaná regionálna forma jazyka, ktorá je založená na rôznych dialektoch danej oblasti, ktorých rysy do seba zahŕňa. Vo vzniku nadnárečia hrajú podstatnú úlohu rysy spoločné všetkým dialektom danej oblasti, v tomto prípade rysy zdieľané všetkými severocentrálnymi dialektmi východného Slovenska, zatiaľ čo pri nárečových variantoch dochádza k preferencii či dokonca selekcii vybraných rysov alebo naopak k ich zahrnutiu ako rovnoprávných variantov. Výhradne z dát textov písaných v takom nadnárečí čerpajú aj práce indologičky Anny Rábovej a lingvistu Jána Horeckého (napr. Rábová a Horecký 2000, 2006; k tomu porov. Elšík 2007). A práve také východoslovenské nadnárečie severocentrálnej

rómčiny je aj základom štandardizujúceho sa rómskeho jazyka na Slovensku, predstaveného v prvom vydaní pravidiel rómskeho pravopisu s gramatickým popisom (Hübschmannová a kol. 2006), ktorý zostavila Milena Hübschmannová v spolupráci s rómskymi pedagógmi zo Slovenska (po jej tragickej smrti v roku 2005 publikáciu dokončovali za českú stranu jej žiaci na čele s autorom rozšíreného a prerobeného vydania Pravidiel aj tohto gramatického prehľadu Janom Červenkom). Rovnaký typ nadnárečia je predstavený aj slovníkom Koptovej a Koptovej (2011). V oboch týchto príručkách sa do popredia dostávajú didaktické a preskriptívne účely a nie dialektologicko-deskriptívne. V procese štandardizácie je zároveň jazyk obohacovaný o novotvary, ako je **gendí** „kniha“ a slová prevzaté z iných rómskych dialektov, napr. **amal** „priateľ“, či dokonca z iných indoárijských jazykov, napr. **lekhavel** „píše“, ktoré nemajú oporu v pôvodných východoslovenských dialeктоch.

Napriek tomu nemožno hovoriť o úplne stabilizovanej a kodifikovanej variete východoslovenskej severocentrálnej rómčiny. Pôvodné nárečové varianty, napr. vyššie spomínané lexikálne varianty slova „postel“ **hadös/vadös** a **than** v takejto zovšeobecnenej východoslovenskej rómčine fungujú skôr ako synonymá a hláskové varianty, napr. **hadös** a **vadös** ako dublety. A ako ukazujú Hübschmannová a Neustupný (1996), ani nie je dôvod, aby sa štandardizovaný rómsky jazyk takejto variantnosti zbavoval, hoci nie je možné pripustiť ľubovoľnú variantnosť. Preto už prvé vydanie pravidiel rómskeho pravopisu s gramatickým prehľadom predstavilo interdialekt s preferenciou pôvodných prvkov, ďalej prvkov typických a rozšírených a tiež prvkov obohacujúcich, keďže úlohou štandardizácie má byť predovšetkým rozvoj a kultivácia rómčiny v nových komunikačných doménach a s tým súvisiace obohacovanie jej slovnej zásoby. A školská prax vo výuke rómčiny v nasledujúcich rokoch dokázala tento štandard uviesť do života. Na dobrej praxi a skúsenostiach s implementáciou prvého vydania stavia aj táto publikácia.

Michael Beníšek

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

<i>a pod.</i>	- a podobne
<i>ak.</i>	- akuzatív
<i>abl.</i>	- ablatív
<i>atď.</i>	- a tak ďalej
<i>dat.</i>	- datív
<i>dosl.</i>	- doslova
<i>f</i>	- feminínium (ženský rod)
<i>gen.</i>	- genitív
<i>inf.</i>	- infinitív (neurčitok)
<i>inštr.</i>	- inštrumentál
<i>lok.</i>	- lokatív
<i>m</i>	- maskulínium (mužský rod)
<i>napr.</i>	- napríklad
<i>nepr. pád</i>	- nepriamy pád
<i>nom.</i>	- nominatív
<i>os.</i>	- osoba
<i>pl.</i>	- množné číslo (plurál)
<i>porov.</i>	-porovnaj
<i>príp.</i>	- prípadne
<i>resp.</i>	- respektíve
<i>sg.</i>	- singulár (jednotné číslo)
<i>t. j.</i>	- to je
<i>tzv.</i>	- takzvaný
<i>vok.</i>	- vokatív

TYPOLÓGICKÉ ZARADENIE RÓMČINY

V jazyku je väčšinou dôležité vyjadriť viaceré gramatické významy naraz (napríklad rod + pád + číslo). Jazyky delíme do typologických kategórií podľa toho, akým spôsobom vyjadrujú gramatické významy. Žiaden reálny jazyk tieto významy nevyjadruje iba jediným spôsobom, ale vo väčšine jeden spôsob prevažuje, a tak je možné jazyky priradiť k jednému typu na základe výrazných tendencií.

Za základné delenie považujeme delenie na jazyky analytické a syntetické. Jazyky analytické majú tendenciu vyjadrovať rôzne gramatické významy v separátnych slovách, zatiaľ čo jazyky syntetické v jedinom slove.

Príklad:

Analytické vyjadrenie toho istého významu: anglické *I will do*

Syntetické vyjadrenie toho istého významu: slovenské *urobím*, rómske *kerava*.

Rómčina je jazyk prevažne syntetický, a to napriek tomu, že má (ako aj slovenčina) aj analytické rysy.

Ďalším typologickým delením je protiklad flexie a aglutinácie. Flektívne jazyky vyjadrujú typicky gramatické významy kumulatívnou morférou, ktorá v sebe obsahuje viac gramatických významov a pri zmene jediného z nich sa mení celá morféma:

Koncovka *-e* v slovenskom datívnom tvare *učiteľ-k-e* v sebe kumuluje (preto kumulatívna morféma) informáciu o rode, páde a čísle. Keď zmením iba číslo, nahradzuje sa celá koncovka: *učiteľ-k-ám*. Keď zmením namiesto čísla iba pád na akuzatív, opäť sa mení celá morféma: *učiteľ-k-u*. Keď zmením v tomto akuzatíve iba rod (použijem rodovo neprechýlený variant), opäť je celkom iná morféma: *učiteľ-a*.

Jazyky aglutinatívne oproti tomu separujú každý gramatický význam do zvláštnej morfémy (preto sa táto morféma nazýva separatívna) a tieto morfémy sa musia potom zhlukovať (čiže aglutinovať, preto sa nazývajú aglutinatívne), aby vyjadrili všetky potrebné gramatické významy. Morféma pre jeden význam je ale na rozdiel od flexie nemenná a nezávisí od ostatných gramatických kategórií.

Napríklad maďarský tvar ***ház-a-i-m-ban*** (v mojich domoch) je utvorený zo slovného základu ***ház*** (dom), spájajúcej samohlásky ***-a-*** bez gramatického významu, separatívnej morfémy ***-i-*** vyjadrujúcej iba množné číslo (v spojení

s privlastňovacou príponou), ďalšej separatívnej morfémy **-m-**, ktorá vyjadruje iba privlastňovanie (môj) a ďalšej separatívnej morfémy **-ban**, ktorá vyjadruje iba pádový význam „vnu“.

Rómčina je z hľadiska typológie veľmi zaujímavý jazyk. O tom, že je jazykom prevažne syntetickým, niet pochyb. Ale vo významnej časti svojej gramatiky vyvážené kombinuje flektívny a aglutinatívny princíp natoľko, že ju nemôžeme jednoznačne prehlásiť ani za jazyk flektívny, ani aglutinatívny a treba ju prehlásiť za jazyk flektívno-aglutinatívny alebo presnejšie flektívny jazyk so silným aglutinatívnym komponentom.

Tento kombinovaný princíp sa totiž uplatňuje v základných častiach rómskej gramatiky: v tvorbe veľkej väčšiny menných pádov, pri slovesách potom budúceho času, minulého nedokonavého času a kondicionálu irealis.

Menné pády (okrem nominatívu a vokatívu) sa v rómčine tvoria tak, že k flektívne vytvorenému nepriamemu pádu, napríklad *Romes-/Romňa-/Romen-*) sa aglutinuje pádová koncovka nezávisle od toho, aké sú ostatné gramatické kategórie (napríklad v datíve morféma **-ke/-ge**: *Romes-ke/Romňa-ke/Romen-ge*), pričom variácia **-ke/-ge** je spôsobená iba hláskovým okolím a nenesie odlišný gramatický význam.

Budúci čas sloviess sa obdobne tomu tvorí tak, že k flektívne utvorenému tvaru prítomného času aglutinujeme morfému **-a**, ktorá tiež nevariuje a vytvára nový tvar so zhodnými kategóriami (osobou a číslom) ako pôvodný tvar líšiaci sa iba časom.

Príklad: *ker-a-v* (robím) – *ker-a-v-a* (budem robiť, urobím), *ker-e-l* (robí) – *ker-e-l-a* (bude robiť, urobí), atď., pričom hláska **h** v tvaroch budúceho času *ker-e-h-a* (2. os. sg.) a *ker-a-h-a* (1. os. pl.) je opäť iba výsledkom zmeny hláskovej a nevyjadruje iný gramatický význam.

GRAMATICKÉ KATEGÓRIE V RÓMČINE

V rómčine máme:

- a) menné slovné druhy, t. j. člen, podstatné mená, prídavné mená, zámená a číslovky,
- b) slovesá,
- c) neohybné slovné druhy, t. j. príslovky, predložky, spojky, častice, citoslovčia.

Skloňujú sa podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky a člen. Slovesá sa časujú.

GRAMATICKÉ KATEGÓRIE MIEN

Pri menných slovných druhoch sa rozoznávajú nasledujúce gramatické kategórie:

1. trieda,
2. rod (+ ako pomocná kategória životnosť, u obidvoch rodov!),
3. číslo,
4. pád.

Deklinačné vzory, na ktoré sme zvyknutí zo slovanských jazykov, priamo v rómčine neurčujeme, ale dôležitou informáciou je práve informácia o mennej triede.

Menná trieda

Podstatné a prídavné mená, ako aj niektoré ostatné mená rozdeľujeme do týchto tried:

1. mená oikoklitické koncovkové,
2. mená oikoklitické bezkoncovkové,
3. mená xenoklitické.

Mená oikoklitické, a to koncovkové aj bezkoncovkové, predstavujú

slová pôvodné a tzv. staré výpožičky (z perzštiny, arménčiny, gréčtiny). Tretiu skupinu, mená xenoklitické, predstavujú tzv. nové lexikálne výpožičky, t. j. slová prevzaté v neskoršej fáze kontaktu s gréčtinou a potom zo srbčiny, rumunčiny, maďarčiny, slovenčiny a slovenských dialektov, karpatskej nemčiny, prípadne z poľštiny, rusínčiny, ukrajinčiny či iných jazykov. Zaujímavou „podvrstvou“ sú v tejto súvislosti slová, ktoré rómčinu od druhej polovice 20. storočia obohacujú v súvislosti s intelektualizáciou rómčiny a purifikačnými tendenciami a majú pôvod v iných indických jazykoch či v iných rómskych dialektoch vo svete. Tieto slová sú síce v severocentrálnej rómčine slovami novými, prevzatými, ale morfológicky sa správajú ako pôvodné slová. Napríklad slovo **intelektualos/intelektualis** (intelektuál) je zakončené adaptačnou koncovkou (*os/is*) a skloňuje sa ako slovo xenoklitické, a pritom slová **amal** (priateľ) alebo **čiro** (čas) sa morfológicky správajú ako slová oikoklitické, čiže ako najpôvodnejšia vrstva severocentrálnej rómčiny.

Práve preto, že rozhodujúci pri zaradovaní do tried nie je pôvod slova (medzi slová oikoklitické patria aj staršie výpožičky alebo najnovšie výpožičky z iných rómskych dialektov, alebo z iných indických jazykov, dokonca časť slov gréckeho pôvodu patrí do oikoklitických tried, časť do triedy xenoklitickej), je treba radiť túto kategóriu do gramatiky, konkrétne do morfológie. Rozhodujúce je totiž ich morfológické správanie. Preto sa názvoslovie v priebehu rokov spresnilo a namiesto termínov „slová pôvodné + staré výpožičky“ vs. „nové výpožičky“ zaviedol český romistický lingvista Viktor Elšík medzinárodne uznávané termíny „oikoklitické“, čiže „ohýbané ako domáce slová“, a xenoklitické, čiže „ohýbané ako cudzie slová“.

Menný rod

Rod je v rómčine dvojaký – mužský a ženský. Podstatné mená označujúce jedinca mužského pohlavia sú mužského rodu, napr. **o dad** (otec), **o bakro** (baran). Príznačnou koncovkou oikoklitických menných slovných druhov koncovkových mužského rodu je **-o**, napr. **o čhavo** (syn), **cikno** (malý), **amaro** (náš). Podstatné mená označujúce jedinca ženského pohlavia sú ženského rodu, napr. **e daj** (matka), **e bibi** (teta). Príznačnou koncovkou oikoklitických menných slovných druhov koncovkových ženského rodu je **-i**, napr. **e rakli** (nerómske dievča), **cikni** (malá), **amari** (naša).

Výnimky: **o paňi** (voda), **o/e vodi** (duša)

Častejšie koncovky xenoklitických podstatných mien mužského rodu sú **-os, -is**, menej časté sú **-as, -us**, napr. **o šustros** (obuvník), **o autobusis** (autobus), **o predsedas** (predseda), **o papus** (dedo). Koncovka xenoklitických podstatných mien ženského rodu je aj **-a**, napr. **e roklā** (sukňa), **e doktorka** (lekárka), **e taška** (taška). Xenoklitické prídavné mená a iné adjektíváliá ako radové číslovky sú v obidoch rodoch zakončené na **-o**: **socijalno buťakero** (sociálny pracovník) aj **socijalno buťi** (sociálna práca), **dujto čhavo** (druhý syn) aj **dujto čhaj** (druhá dcéra).

Životnosť

Rómčina rozlišuje životné a neživotné mená v mužskom aj ženskom rode. V praxi sa líšia iba tvarmi akuzatívu (presnejšie použitím rôznych pádových tvarov pre akuzatívnu funkciu, čiže pre funkciu priameho objektu), a to v obidvoch číslach. Pri životných sa v tejto pozícii používa akuzatív, pri neživotných nominatív. Keď je neživotné meno rozvité, sú v rámci gramatickej zhody v nominatíve aj rozvíjajúce vetné členy.

Číslo

Rómčina rozlišuje dve čísla – jednotné a množné. Nemá pomnožné podstatné mená, tieto pojmy sa vyjadrujú množným číslom, napr. **prajtin** (list) – **prajta** (listy aj lístie), **kašt** (strom) – **kašta** (stromy aj drevo), **bur** (krík) – **bura** (kríky aj krovie).

Podstatné mená ako **paňi** (voda), **rat** (krv), **jiv** (sneh) a pod. majú spravidla tvar jednotného čísla. V množnom čísle sa zmení ich lexikálny význam: **o paňa** (množstvo vody, povodeň, záplava), **o rata** (krviprelatie), **o jiva** (množstvo snehu, záveje).

Rovnako aj pri niektorých ďalších podstatných menách dochádza v množnom čísle ku zmene alebo rozšíreniu významu, napr. **o gad** (košela) – **o gada** (košele, ale aj šaty, oblek, oblečenie), **o dad** (otec) – **o dada** (otcovia, ale aj predkovia).

Množné číslo je v rómčine významným prostriedkom tvorby pomenovaní nazývaným onomaziologický plurál (pozri tiež časť venovanú onomaziológii rómčiny).

Pád

Rómčina má podobne ako slovenčina kategóriu pádu, avšak tvorenie a funkcia jednotlivých pádov je odlišná. Rómčina rozoznáva *nominatív*, *vokatív* a šesť ďalších významových pádov tvorených na báze nepriameho kmeňa: *akuzatív*, *datív*, *lokatív*, *ablatív*, *inštrumentál* a *genitív*. Ďalej tvorí tzv. *nepriamy pád*. Nominatív, vokatív, ako aj nepriamy kmeň a nepriamy pád sa tvoria flektívne, ostatné pádové tvary z nepriameho kmeňa aglutinatívne, čiže ich výsledné tvary sú výsledkom kombinácie flexie a aglutinácie.

CHARAKTERISTIKA PÁDOV

V rómčine poznáme osem pádov a nepriamy pád. Pádové otázky sú:

1. Nominatív	<i>ko? so?</i>	kto? čo?
2. Vokatív		oslovenie
3. Akuzatív	<i>kas? so ?</i>	koho? čo?
4. Datív	<i>kaske? soske?</i>	komu? čomu?
5. Lokatív	<i>kaste? soste?</i>	pri kom? pri čom?
6. Ablatív	<i>kastar? sostar ?</i>	od koho? od čoho?
7. Inštrumentál	<i>kaha? soha?</i>	(s) kým? (s) čím?
8. Genitív	<i>kasker/o, -i, -e?</i>	čí? čia? čie?

Poznámka 1: Pre účely tejto publikácie ponechávame aj v prípade akuzatívu užitočné tradičné delenie pádov, ktoré do určitej miery kombinuje tvary a funkciu pádov. Preto uvádzame otázku **so** u neživotných ako otázku akuzatívu. Upozorňujeme však, že v romistickej lingvistike sa dakedy hovorí o tom, že vo funkcii priameho objektu (čiže typickej pozícii akuzatívu) sa v rómčine pri životných menách používa akuzatív, zatiaľ čo pri neživotných nominatív.

Poznámka 2: Použitie radenie pádov odpovedá jednému z možných variantov používaných v jazykovede pri popisoch rómčiny. Táto tradícia zohľadňuje určitú logiku v postupnej konštrukcii pádových tvarov. Legitímne je však aj poradie zodpovedajúce aj poradiu pádov v slovenčine a češtine, ktoré vychádza z poradia latinských pádov: 1. nominatív, 2. genitív, 3. datív, 4. akuzatív, 5. vokatív, 6. lokatív, 7. inštrumentál, 8. ablatív. Vzhľadom na to, že identifikácia konkrétneho pádu v rómčine je daná jeho latinským názvom, je možné poradie pádov zamieňať. Napríklad v školskej výuke na Slovensku a v Česku je možné držať sa druhého uvedeného poradia. To majú žiaci vžitú zo slovenčiny alebo češtiny, v ktorých sa pády označujú práve číslami.

Poznámka 3: Použitie a významy pádov sa v slovenčine a rómčine presne nekryjú. Preklad pádových otázok preto nemôže byť vyčerpávajúci a pre konkrétne použitie je dobré si informáciu doplniť príslušnými pasážami o významoch jednotlivých pádov. Najviac sa to týka nominatívu a lokatívu, ktoré sa často vyskytujú v syntaktickej pozícii.

1. Nominatív

Nominatív môže mať:

- 1) použitie syntaktické (význam nesie v skutočnosti iba predložka):
v nominatíve sú mená s determinantom (bližšie určené, najčastejšie členom, ale aj ukazovacím alebo privlastňovacím zámenom) po všetkých predložkách, napr. **vaš o phral** (pre brata), **pal miro phral** (o mojom bratovi), **E daj hihi andre špitala**. (Mama je v nemocnici.)
Pri poslednom príklade treba zdôrazniť, že zápis **andre** značí v súlade s pravidlami rómskeho pravopisu stiahnutý tvar spojenia predložky a členu **andre e**. Pretože člen je typický determinant, je nasledujúce podstatné meno v nominatíve. Keby predchádzala naozaj iba predložka **andre**, bolo by podstatné meno v inom páde, v tomto prípade v lokatíve.

V syntaktickej funkcii je samozrejme iba nominatív slova **špitala** po predložke. Nominatív v podmete **e daj** je použitý sémanticky.

2) použitie sémantické (bez predložky, pád je ozajstným nositeľom významu). Nominatív môže mať v tomto prípade funkciu:

- vetného podmetu, napr. **O Jančus kerel bufi.** (Jano robí robotu.),

- menného prísudku a doplnku, napr. **Leskero dad Slovakos.** (Jeho otec je Slováč.) **Lengero čhavo baro primašis.** (Ich syn je veľký hudobník.),

- pomenovanie „vlastneného“ predmetu (vrátane osoby v privlastňovacích vetách, čiže obdoby slovenského významu „mať“, napr. **Man hin pheň.** (Mám sestru.) **Le dades hin lavuta.** (Otec má husle.),

- podstatného mena po výrazoch označujúcich druh, napr. **fajta phaba** (druh jablák),

- ustálených oslovení alebo zvolaní v spojení s kratšou formou privlastňovacieho zámena, napr. **mro čho! mri čhaj!** (môj synu!, moja dcéro!),

- prísne vzaté - používa sa (ako už sme spomínali) **tvar** nominatívu pre **funkciu** akuzatívu (čiže funkciu priameho objektu) u neživotných mien oboch rodov, napr. **dikhav o kher** (vidím dom), **dikhav e piri** (vidím hrniec).

Poznámka: V nominatíve plurálu sa pravidelne nachádzajú aj mená v pozícii počítaného predmetu, ktoré sú vo výraze množstva, napr. **pandž čhave** (päť detí), **jekh gono love** (jedno vrece peňazí). Toto nie je špeciálne použitie nominatívu, ale je dobré pripomenúť ho, lebo v kontaktnom jazyku – v slovenčine – sú pádové väzby počítaného predmetu po číslovkách od 5 vyššie odlišné.

2. Vokatív

Vokatív je pád, ktorý sa odlišuje od ostatných pádov. Nespája sa s inými slovami ako vetný člen a nepoužíva sa pred ním člen. Vokatívom niekoho oslovujeme, voláme alebo naznačujeme, ku komu sa v reči obraciame.

Tvary vokatívu

1. Oikokloitické podstatné mená koncovkové a všetky prídavné mená a privlastňovacie zámená majú nasledujúce vokatívne tvary:

sg.

m **rakleja!** (nerómsky chlapče!)

f **džuvľije!** (ženo!)

m **terneja!** (mladý!)

f **terňije!** (mladá!)

m **šukareja!** (pekný!)

f **šukarije!** (pekná!)

m **mirēja!** (môj!)

f **mirije!** (moja!)

pl.

raklale! (nerómski chlapci!)

džuvľale! (ženy!)

ternale! (mladí!)

terňale! (mladé!)

šukarale! (pekní!)

šukarale! (pekné!)

mirale! (moji!)

mirale! (moje!)

Pri podstatných menách ženského rodu v sg. i v pl. a pri prídavných menách v ženskom rode plurálu dochádza k mäkkčeniu hlások **d, t, n, l**.

2. Podstatné mená oikoklitické bezkoncové majú tieto vokatívne tvary:

m **phrala!** (**phrale!**/**phraleja!**) (brat!)

f **daje!** (matka!)

pheňe!/**pheňije!** (sestra!)

phralale! (bratia!)

dajale! (matky!)

pheňale! (sestry!)

Pri podstatných menách ženského rodu dochádza v sg. i v pl. k mäkkčeniu **d, t, n, l**.

3. Xenoklitické podstatné mená menia vo vokatíve svoje koncovky: V mužskom rode v sg. je koncovka **-na**, nasledujúca po samohlás-

ke z adaptačnej prípony, najmä v prípade častejších samohlások **-i-** a **-o-**:

baratona! (kamarát!) **fiškalína!** (právnik!)

V prípade slov zakončených ďalšími nie tak častými príponami je vokatív v prípade tradičnejších a zaužívaných slov tvorený iba krátením na túto samohlásku: **chartá!** (kováč!), **papu!** (dedo!), **ujcu!** (strýko!). U novších prevzatých slov, najmä zo slovenských alebo českých mužských -a kmeňov, sa vokatív tvorí ako v prípade podstatných mien s koncovkou **-os**, čiže zakončenie je **-ona!**, napríklad **sluhona!** (sluha!), **sudcona!** (súdca!)

V ženskom rode xenoklitických mien (ktoré majú nominatív zakončený na **-a**) sa vo vokatíve táto koncovka nahradzuje koncovkou **-o**: **adminiŕatorka: adminiŕatorko!** (administrátorka!), **koordinatorka: koordinatorko!** (koordinátorka!).

V pluráli sa pri všetkých triedach mien vrátane xenoklitických používa všeobecná koncovka rómskeho vokatívu: **-ale!**, čiže **princále!** (princovia!), **fiškalále!** (právnici!), **chartále!** (kováči!), **ujcale!** (strýkovia!), **administratorkale!** (administrátorky!)

Rómčina má aj nepravidelný vokatív:

o Del: Devla! (Bože!) – nepravidelný je kmeň, nie koncovka

o dad: dado! (otec!)

o kak: kako! (strýko!)

Pri vlastných menách osôb sa často vo vokatívnej funkcii používa nominatív alebo skrátený tvar, a to pri xenoklitických, ako aj pri oikoklitických: **Jožku!** (Jožo!), **Janču!** (Jano!) **Cila!** (Cila!) **Kalo!** (Kalo!) **Guľi!** (Guľi!)

Prídavné mená a podstatné mená sú vo vokatíve vtedy, ak stoja v nezávislom postavení, t. j. samostatne alebo za podstatným menom, napr. **Guleja, bachtaleja the tu mek čačeja!** (Sladký, požehnaný a hlavne spravodlivý!).

Ak je determinantom niektorých frekventovaných podstatných mien privlastňovacie zámeno, ktoré stojí pred podstatným menom, výraz môže ostať v nominatíve, napr. **mro raklo!** **mro čho!** (Môj chlapče!) **miro Del!** (Môj Bože!). Popri tom sú možné aj tvary s menom vo vokatívne: **m(i)ri romňije!** (moja žena!)

Nepriamy kmeň

Odvožené pády, t. j. všetky ostatné okrem nominatívu a vokatívu sa v rómčine odvádzajú od nepriameho kmeňa. Ten sa tvorí pomocou nasledujúcich sufixov:

Pri oikoklitických podstatných menách koncovkových aj bezkoncovkových sú tieto sufixy:

	sg.	pl.
<i>m</i>	-es-	-en-
<i>f</i>	-´a-	-´en-/-´ijen-

Tieto sufixy sa pripájajú k mennému kmeňu (pri oikoklitických podstatných menách koncovkových po odtrhnutí nominatívnej koncovky).

- Napr. (o) **rakl-o** (nerómsky chlapec) > **rakl-es -**
 (e) **rakl-i** (nerómske dievča) > **rakl-a-**
 (o) **rakl-e** (nerómske deti) > **rakl-en-**
 (o) **rakl-(ij)a** (nerómske dievčatá) > **rakl-(ij)en -**
 (o) **dad** (otec) > **dad-es-**
 (e) **phen** (sestra) > **pheň-a-**
 (o) **čaro** (miska) > **čar-es-**
 (e) **piri** (hrniec) > **pir-a-**
 (o) **kher** (dom) > **kher-es-**
 (e) **suv** (ihla) > **suv-a-**
 (o) **kašt-a** (drevo) > **kašt-en-**

Pri podstatných menách ženského rodu dochádza v sg. a pl. k mäkkčeniu spoluhlások **d, t, n, l**. Existujú však výnimky, špeciálna podskupina slov typu nemá nepriamy kmeň mäkkčený. Príklad: (e) **armin** (kapusta) > **armina-**.

Pri xenoklitických podstatných menách sa kmeňové sufixy zhodujú s nominatívnymi koncovkami: **-os, -is, -as, -us, -a**:

Napr. (o) **princ-os** (princ) > **princ-os-**

(o) **for-os** (mesto) > **for-os-**

(o) **kral-is** (kráľ) > **kral-is-**

(o) **autobus-is** (autobus) > **autobus-is-**

(o) **predsed-as** (predseda) > **predsed-as -**

(o) **charť-as** (kováč) > **charť-as-**

(o) **pap-us** (dedo) > **pap-us-**

(e) **učiteľ'k-a** (učiteľka) > **učiteľ'k-a-**

Niektoré frekventované podstatné mená majú skrátene nepriame kmene:

(e) **čhaj** (rómske dievča, dcéra) > **čha-**

(o) **čhavo/čha** (rómsky chlapec, syn, dieťa) > **čas-**

(e) **daj** (matka) > **da-**

(o) **graj** (kôň) > **gres-** (popri pravidelnom **grajes-**)

(o) **rašaj** (kňaz, farár) > **rašas-**

(e) **sasuj/sasvi** (svokra) > **sasa-**

(o) **raj** (pán) > **ras-** (popri pravidelnom **rajes-**)

Podstatné meno **o Del** (Boh) má nepriamy kmeň odvodený od staršej podoby menného kmeňa Dev(e)l (vyskytuje sa doposiaľ v niektorých dialektoch rómčiny aj v nominatíve):

(o) **Del** > **Devles-**

Podstatné mená mužského rodu utvorené produktívnou odvodzovacou príponou **-(i)ben/-(i)pen** majú v sg. kmeňový sufix **-as**. V odvodzovacej prípone v nepriamom kmeni vypadáva **-e-**.

Napr. (o) **dživ-ipen** (život) > **dživ-ipn-as-**

(o) **cha-ben** (jedlo) > **cha-bn-as-**

Prídavné mená oikoklitické (koncovkové aj bezkoncovkové) majú rovnako zakončený nepriamy kmeň:

lačho (dobrý) > **lačh-es-**

lačhi (dobrá) > **lačh-a-**

laĥe (dobří/dobré) > **laĥ-en-**
godaver (múdry) > **godaver-es-**
godaver (múdra) > **godaver-a-**
godaver (múdri/múdre) > **godaver-en-**

Prídavné mená xenoklitické majú rovnaké prípony (**-es-**, **-a-**, **-en**), ale vkladáme pred ne ešte formant **-on-**: želeno (zelený): želen-on-es-, želen-on-a, želen-on-en-.

Osobné zámená majú nasledujúce tvary nepriameho kmeňa:

me (ja) > **man-**   **amen** (my) > **amen-**
tu (ty) > **tu-**   **tumen** (my) > **tumen-**
(j)ov (on) > **les-**   **(j)on** (oni) > **len-**
(j)oj (ona) > **la-**

Ukazovacie zámeno **ko** (kto) má nepriamy kmeň **kas-**, ukazovacie a vzťažné zámeno **so** má nepriamy kmeň **sos-**, ktorý slúži ako východisko pre tvorenie ostatných pádov:

sos-ke (čomu, prečo), **sos-tar** (od čoho, z čoho, z akého dôvodu...).

Prehľad sufixov odvodených pádov:

datív	-ke	-ge
lokatív	-te	-de
ablatív	-tar	-dar
inštrumentál	-ha	-ca
genitív	-ker-	-ger- (+ rodové adjektívne koncovky)

Sufixy v ľavom stĺpci sa pripájajú k nepriamemu kmeňu zakončenému na spoluhlásku **-s** alebo samohlásku: **les-ke** (jemu), **phrales-te** (pri bratovi), **la pheňa-ha** (so sestrou), **tu-tar** (od teba), **tu-ha** (s tebou)...

Sufixy v pravom stĺpci sa pripájajú k nepriamemu kmeňu zakončenému na spoluhlásku **-n**: **man-ge** (mne), **len-dar** (od nich), **le phralen-ca** (s bratmi), **le pheňen-ge** (sestrám).

Pred inštrumentálnym sufixom **-ha** sa vypúšťa koncovkové **-s** nepriameho kmeňa mužského rodu: **phrale(s) - le prale-ha** (s bratom)...

3. Akuzatív

Akuzatív vyjadruje najčastejšie priamy predmet prechodných slovies. V akuzatíve bývajú nielen podstatné mená životné, ale aj ostatné menné slovné druhy, ktoré označujú živé bytosti v nezávislom postavení. Akuzatív v prípade všetkých týchto slov má tvar nepriameho kmeňa podstatných mien:

nominatív

o raklo (nerómsky chlapec)
o phral (brat)
e rakli (nerómske dievča)
e phen/pheň (sestra)
o rakle (nerómski chlapci)
o phrala (bratia)
o rakl(ij)a (nerómske dievčatá)
o pheňa (sestry)
o chartás (kováč)
o papus (dedo)
o fiškalis (právnik)
o Feros (Fero)
e baba (stará mama)
o charti (kováči)
o papi (dedovia)
o fiškaľa (právnici)
o babi (staré mamy)
parno (biely)
parňi (biela)
šukar (pekný)
šukar (pekná)
šargo (žltý)
šargo (žltá)
parne (bieli, biele)
šukar (pekní, pekné)

akuzatív

le rakles (nerómskeho chlapca)
le phrales (brata)
la rakľa (nerómske dievča)
la pheňa (sestru)
le raklen (nerómskych chlapcov)
le phralen (bratov)
le rakl(ij)en (nerómske dievčatá)
le pheňen (sestry)
le chartás (kováča)
le papus (deda)
le fiškalis (právnik)
le Feros (Fera)
la baba (starú mamu)
le charten (kováčov)
le papen (dedov)
le fiškaľen (právnikov)
le baben (staré mamy)
parnes (bieleho)
parňa (bielu)
šukares (pekného)
šukara (peknú)
šargones (žltého)
šargona (žltú)
parnen (bielych)
šukaren (pekných)

šarga (žltí, žlté)
miro (môj)
miri (moja)
mire (moji, moje)
ov (on)
(j)oj (ona)
(j(on)) (oni)

šargonen (žltých)
mires (môjho)
mira (moju)
miren (mojich)
les (jeho)
la (ju)
len (ich)

Akuzatív neživotných podstatných mien je viac potenciálny ako reálny, ale vo výnimočných prípadoch sa v rómčine tvoriť môže, napríklad, keď je neživotné podstatné meno vo funkcii posesora, čiže niečo sa danému predmetu privlastňuje:

nominatív
o čaro (misa)
e suv (ihla)
e piri (hrniec)
o kher (dom)
o foros (mesto)

akuzatív
le čares
la suva
la pira
le kheres
le foros

Pri bežnom použití je akuzatív neživotných mien tvarovo totožný s nominatívom (alebo sa v jazykovede dokonca hovorí o tom, že vo funkcii priameho objektu sa pri neživotných menách akuzatív nepoužíva, a tento tvar sa popisuje ako nominatív – pozri vyššie), napr.

nominatív
o čaro (misa)
e suv (ihla)
e piri (hrniec)
o kher (dom)
o foros (mesto)

akuzatív
o čaro (misu)
e suv (ihlu)
e piri (hrniec)
o kher (dom)
o foros (mesto)

Akuzatív prídavných mien (keď sa vyskytujú v samostatnej pozícii, čiže v plnom pádovom tvare, a označujú životný predmet) má rovnaké koncovky ako podstatné mená:

kalo (čierny)
kaľi (čierna)

kales (čierneho)
kaľa (čiernu)

šukar (pekný)

šukares (pekného)

šukar (pekná)

šukara (peknú)

Zatiaľ čo akuzatív väčšiny osobných zámen je totožný s nepriamym kmeňom, akuzatív zámena **tu** znie **tut**.

Funkcie akuzatívu:

- a) Akuzatív vyjadruje priamy predmet prechodných sloviess, napr. **Dikhav la čha**. (Vidím to dievča.) **Šunav le dades**. (Počúvam otca.) **Ašaren le lavutaris**. (Chvália toho hudobníka.) **Dikhav o kher**. (Vidím dom.) **Šunav e lavuta**. (Počúvam husle.)
- b) Akuzatív je najčastejším pádom, v ktorom stojí „vlastník“ vo väzbách vyjadrujúcich pojem „mať“ (funkcia privlastňovacia). Rómčina nemá, podobne ako veľa indoeurópskych a neindoeurópskych jazykov, sloveso „mať“. Pojem vlastníctva sa vyjadruje niekoľkými prostriedkami podľa charakteru vlastníctva. Ak sme skutočnými vlastníkmi určitej veci alebo nespochybniteľnými „partnermi“ v určitom vzťahu, potom vlastnícky vzťah tvoríme akuzatívnou väzbou, napr. **Le dades hin čhavo**. (Otec má syna.) **Le čhas hin dad**. (Syn má otca.) **Kale romes nane romňi**. (Tento muž nemá ženu.) **Hin tut kher?** (Máš dom?) **Hin man kher, ale nane man motoris**. (Mám dom, ale nemám auto.)
- c) Vyjadruje funkciu recipienta vo väzbe slovesa **te del** (dať): **De man love**. (Daj mi peniaze.) **Dava la baba smirom**. (Dám starej mame pokoj.)
- d) Vyjadruje funkciu externého posesora vo väzbe slovesa **te dukhal** (bolieť): **Dukhal man o pindro**. (Bolí ma noha.)
- e) V pozícii priameho objektu, čiže funkčne v akuzatíve, no tvaroslovne v nominatíve, stojí menná časť verbo-nominálnych spojení, napr. **te chal dar** (báť sa), **te del paťiv** (vzdať úctu), **te kerel buti** (pracovať).
- f) V rovnakej pozícii (ako priamy objekt: funkčne v akuzatíve, tvaroslovne nominatíve) stojí aj príslovkové určenie času a miesta, napr. **ada d'ives/ adad'ives** (dnes), **jekh d'ives** (jedného dňa), **sar rat sar d'ives** (vo dne v noci), **phirlas bura veša** (putoval cestou-necestou), **džalas svetos vilagos** (putoval šírym svetom).

4. Datív

Datív sa v rómčine tvorí aglutinatívne¹ od nepriameho kmeňa koncovkami:

- ke** ak sa končí nepriamy kmeň na spoluhlásku **-s** alebo na samohlásku, napr. **le phraleske** (bratovi), **la pheňake** (sestre), **tuke** (tebe),
- ge** ak sa končí nepriamy kmeň na spoluhlásku **-n**, napr. **le phralenge** (bratom), **le pheňenge** (sestrám), **mange** (mne).

Ako to býva pri aglutinatívnom tvorení, koncovky datívu nenesú inú gramatickú informáciu ako datívny význam. Preto sú pripojené k predchádzajúcim flektívnym tvarom, ktoré naďalej vyjadrujú zvyšné gramatické kategórie. Napríklad v tvare **Rom-es-ke** vyjadruje flektívne utvorený nepriamy kmeň s koncovkou **-es** mužský rod a jednotné číslo (+ signalizuje, že pôjde o jeden z odvodených pádov, čiže nie nominatív ani vokatív), v tvare **Romň-a-ke** podobne to isté v ženskom rode, v tvaroch **Rom-en-ge** a **Romň-en-ge** to isté v tvaroch množného čísla. Naproti tomu koncovka **-ke/-ge** vyjadruje vo všetkých týchto tvaroch iba datívny význam, preto sa tiež nijako nemení. Varianty **-ke** a **-ge** sú totiž alomorfné a distribuujú sa iba podľa hláskového susedstva, čiže po tvare nepriameho kmeňa zakončeného na **-s** alebo samohlásku nasleduje variant **-ke**, po tvare zakončenom na **-n** nasleduje variant **-ge**. Korešpondencia s gramatickou kategóriou čísla je teda nápadná, má však nie gramatický, ale fonologický dôvod. Je spôsobená tým, že nepriamy kmeň je v množnom čísle vždy zakončený znelou spoluhláskou **-n**. (Dôkazom tohto tvrdenia je tvar **man-ge**, ktorý tiež používa z fonologických dôvodov znelý variant **-ge**, napriek tomu, že vyjadruje singulárny význam.)

Funkcie datívu:

1. použitie syntaktické (význam nesie predložka): v datíve sú mená bez determinantu po predložke **vaš**, napr. **vaš mange** (kvôli mne) a pod.

---

¹ Všetky doteraz uvádzané tvary sa tvorili flektívne, respektíve akuzatív sa už tvoril tiež aglutinatívne, ale tzv. nulovou koncovkou, čiže bol rovný flektívne utvorenému nepriamemu kmeňu.

Napr. **Vaš tuke me andro gav na džava.** (Kvôli tebe nepôjdem do dediny.) **Vaš ñikaske (bi) kada na kerđomas.** (Pre nikoho by som to neurobil.),

2. použitie sémantické (bez predložky, pád je ozajstným nositeľom významu). Datív môže v tomto prípade mať tieto funkcie:

- a) v datíve je predmet alebo (častejšie) druhý predmet, ktorý vyjadruje cieľ alebo adresáta deja. **Te na varekaske phenes!** (Nikomu to nepovedz!) **Šaj mange vakeres jekh gono, th´avka tuke na pařava.** (Môžeš mi toho nahovoriť celé vrece, a predsa ti nebudem veriť.),
- b) v rómčine je v datíve aj menný prísudok a doplnok, pokiaľ vyjadrujú vlastnosť (stav, funkciu, úlohu) prechodnú alebo nadobudnutú: **Lavutariske nařti avel makarko.** (Hudobníkom nemôže byť hocikto.) **Andre bokh ačhen manuša ruvenge.** (Z hladu sa stávajú ľudia vlkmi.) **E čhib tuke phandli?** (Máš zviazaný jazyk?) **Kerel pes nasvaleske.** (Ro bí sa chorým.) **Kerđa len barenge.** (Urobil ich veľkými.) **Kidle les avri šeraleske.** (Zvolili ho predsedom.),
- c) vo väzbách so slovesom **kampel** (treba), konkrétne vo funkcii modálneho podmetu, čiže pomenovanie toho, kto dačo potrebuje: **Mange kampel love.** (Potrebujem peniaze.), **Le manušenge kampel pařiv.** (Ľudia potrebujú úctu.), **Le dadeske tut na kampel.** (Otec ťa nepotrebuje.),
- d) vo väzbe so slovesom **palikerel**, a to vo význame „poďakovať“, napr. **Palikerav mira dake.** (Ďakujem svojej mame.), ako aj vo význame „pozdraviť“, napr. **Palikerđom le sikhľardeske.** (Pozdravil som učiteľa.),
- e) vo väzbe sloves **radřisalol** a **lořalol** (radovať sa, tešiť sa), napr. **O murša radřisalon palenkake.** (Chlapi majú radosť z pálenky.) **Radřisaluvras/Lořaluvras tumenge.** (Tešíme sa na vás.),
- f) Alternatívne sa datív používa aj pri predmete po slovese **del** (dať). **Dava tuke love.** (Dám ti peniaze.) Je v týchto spojeniach prípustný, preferujeme však akuzatív, najmä v ustálených frazeologických spojeniach ako **De man smirom.** (Daj mi pokoj.), i keď aj v týchto spojeniach je možné použiť datív (**De mange smirom.**).

Datív, ktorý nie je riadený slovesom, sa nazýva **volňý datív** a môže vyjadrovať rôzne významy:

- g) účel, cieľ deja, napr. **E daj džala andre sklepa mareske.** (Matka pôjde do obchodu kúpiť chlieb.) **Dža paňeske!** (Chod' po vodu!) **Somas andro veš kaštenge.** (Bol som v lese po drevo.)
 Poznámka: Ak ide o osoby, nepoužíva sa bezpredložkový datív, ale predložka **vaš**, napr. **Dža vaš lake!** (Chod' po ňu!), **Chuťi vaš leske!** (Skoč po neho!),
- h) prospech (neprospech) alebo zreteľ: napr. **Le gadžeske bašav andro kan, Romeske andro jilo.** (Gadžovi hraj do ucha, Rómovi do srdca.) **Cinava mange maro.** (Kúpim si chlieb.) **Koda chaben mange džunglol.** (Toto jedlo sa mi hnuší.),
- i) prežívateľa, napr. **Kada mange pre dzeka.** (Toto sa mi páči.) **Mire papuske adaj igen mišto.** (Mojmu starému otcovi je veľmi dobre.) **Mange džalas suno la daha.** (Snívalo sa mi o mame.),
- j) životné obdobie človeka, napr. **Cikneske na somas šoha nasvalo.** (Ako dieťa som nikdy nebol chorý.) **Terneske somas ko slugađa.** (Ako mladý som bol na vojne.),
- k) príslušnosť, napr. **Jov mange phral** (On je môj brat.) **Perel leske bibi.** (Je jeho teta.),
- l) prostriedok, napr. **O kamiben na cineha lovenge.** (Lásku si za peniaze nekúpiš.) **Cindom oda pandžutkenge.** (Kúpil som to za babku.),
- m) vyjadrenie účasti hovoriaceho vo výpovedi (tzv. datív zdieľnosti): **Džav tuke andro veš - u so na dikhav?!** (Idem ti od lesa – a čo nevidím?!),
- n) vyjadrenie externého posesora, konkrétne vlastníka alebo obyvateľa lokality susednej alebo súviacej s "privlastňovaným": **Anglo kher has amenge baro bar.** (Pred domom sme mali veľký kameň.),
- o) vyjadrenie prívlastku nezhodného s miestnym alebo časovým významom označujúcim hranicu, koniec alebo okraj: **Bešahas agor foroske.** (Bývali sme na konci mesta.) **Akor has agor maribnaske.** (Vtedy bol koniec vojny.),
- p) pri vyjadrovaní veku, napr. **Keci tuke berš?** (Koľko máš rokov?) **Mange hin biš berš.** (Mám dvadsať rokov.) **Mire dadeske has šovardeš berš.** (Môj dedo mal šesťdesiat rokov.)

Datív sa vyskytuje aj v rôznych frazeologických vetách a obratoch, napr. **Sar tuke džal?** (Ako sa máš?) **Šov berš oleske, so muľa.** (Už je to šesť rokov, čo zomrel.) Ďalej napr. **svetos svetoske** (za živý svet), **aňi jekh jekheske** (ani jediný), **chol'i cholake** (na zlosť), **devleske** (zdarma, zaboha).

5. Lokatív

Základným významom lokatívu je určenie miesta, kde sa niekto/niečo nachádza, prípadne kam smeruje dej. Príslovkové určenie miesta vo vete odpovedá na otázku **kde?** alebo **kam?**

Lokatív sa tvorí aglutinatívne od nepriameho kmeňa koncovkami:

- te** ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **s** alebo samohlásku, napr. **le phraleste** (pri bratovi), **la pheñate** (pri sestre), **tute** (pri tebe),
- de** ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **n**, napr. **le phralende** (pri bratoch), **le pheñende** (pri sestrách), **mande** (pri mne).

Funkcie lokatívu:

1. použitie syntaktické (význam nesie predložka): v lokatíve sú mená bez determinantu po všetkých predložkách, okrem predložiek **vaš** a **bi**, napr. **Rom ke Romeste drom arakhel**. (Róm si k Rómovi nájde cestu.), **E daj avela ke tumende tajsas**. (Matka k vám príde zajtra.), **Ñikas nane bacht andre savoreste**. (Nikto nemá šťastie vo všetkom.), **kija raťate** (k večeru, navečer), **pal tajsaste** (pozajtra), **pal/pre beršeste** (za rok, o rok), **andre mande** (vo mne), **pal leste** (o ňom), **čirla pre čirlaste** (pradávno), **kajci pre kajciste** (nakoniec), **berš pre beršeste** (rok čo rok, každoročne).

Poznámka: univerbizované výrazy príslovečnej povahy **paltajsaste** a **kijaraťate** však už neurčujeme ako mená, a preto pri nich nehovoríme o lokatíve.

2. použitie sémantické (bez predložky, pád je ozajstným nositeľom významu). Lokatív môže mať v tomto prípade tieto funkcie:

- a) Sú v ňom miestne mená, ak ide o lokality v Slovenskej alebo Českej republike, pri vyjadrení významu *kde* alebo *kade*, napr. **Požomate**, **Braťislavate** (do Bratislavy, v Bratislave), **Perješiste** (do Prešova, v Prešove), **Mostende** (do Mostu, v Moste). Všeobecné mená môžu tiež byť v týchto významoch alternatívne v lokatíve, napr. **angalate** (v náručí), **karčmicate** (v krčme),

ale možno častejšie sa pre tieto významy používa predložková väzba: **andre angali, andre karčmica**.

- b) lokatív, ktorým odpovedáme na otázky: kedy?, v akom čase?, za aké obdobie?, napr. **ciknovarbaste** (v detstve), **jesoste** (v jeseni), **kecivar d'iveseste/kurkeste?** (koľkokrát za deň/za týždeň?), **jekhvareste** (zrazu),
- c) vo funkcii druhého predmetu, v prípade, že dej nesmeruje k tomu, aby sa nový majiteľ stal skutočným „vlastníkom“ predmetu, ale predmet má iba na nejaký čas, napr. **De leste por!** (Daj mu pero!) **De leste e pilla, tut nane phurd.** (Daj mu tú loptu, tebe nestačí dych.), prípadne vyjadrenie podobného stavu, keď niekto nie je vlastníkom toho, čo má u seba, napríklad **Hin tute miri gendi?** (Máš u seba moju knižku?),
- d) lokatív vo frazeologických obratoch, napr. **So tute?** (Čo je s tebou?), **te džal romeste** (vydať sa), **te jel romeste** (byť vydatá), **te del romeste** (vydať), **te merel bokhate** (umierať od hladu), **te barol beršende** (dospieť),
- e) v niektorých výrazoch s významom „niekde“, „v niečom“, vyzeraúcich ako frazeologizmy, ktoré sú logicky odvoditeľné: **kerekate** (v kruhu), **čačeste** (vskutku).

Poznámka: V stredoslovenských a západoslovenských varietach severocentrálnej rómčiny sa rozlišujú tvary lokatívu a illatívu. Lokatív vyjadruje iba význam „kde“, napr. **Sučaňate** (v Sučanoch), pričom význam „kade“ sa vyjadruje illatívom, ktorý je zakončený na **-u**: **Sučaňu** (do Sučian). Illatív sa, ako vidíme, netvorí ako lokatív aglutináciou koncovky k nepriamemu kmeňu. Vyskytuje sa iba pri názvoch obcí. Napriek jeho pôvodne lokálnemu i funkčnému obmedzeniu je vhodné tento tvar v gramatike popísať, lebo môže v budúcnosti obohatiť spisovnú rómčinu ako vítaný prostriedok pri rozlišovaní významov.

6. Ablatív

Ablatív sa tvorí aglutinatívne od nepriameho kmeňa koncovkami:

- tar** (ak je nepriamy kmeň zakončený na spoluhlásku **s** alebo samohlásku , napr. **le phralestar** (od brata), **la pheňatar** (od sestry), **tutar** (od teba),
- dar** (ak je nepriamy kmeň zakončený na spoluhlásku **n**, napr. **le phralendar** (od bratov), **le pheňendar** (od sestier), **mandar** (odo mňa).

Funkcie ablatívu:

Ablatív môže byť vo funkcii:

a) predmetu, prípadne druhého predmetu:

- s väzbou „o niekom, o niečom“, napr. **Jov savorestar džanel.** (On vie o všetkom.)
Kajse nasvalipnastar na šundom. (O takej chorobe som nepočul.),
- s väzbou „za niečo“, alebo "do niečoho", napr. **Chude man vastestar.** (Vezmi ma za ruku.) **Cirdelas la balendar.** (Ťahala ju za vlasy.) **O rikono la danderđa pindrestar.** (Pes ju uhryzol do nohy.),
- ablatívnu väzbu majú v prípade predmetu a druhého predmetu aj nasledujúce slovesá, spoločné pre nich je, že ablatív vyjadruje zdroj, príčinu: **te phučel kastar** (pýtať sa koho), **te daral kastar/sostar** (báť sa koho/čoho), **te ladžal kastar** (hanbiť sa pred kým), **te asal kastar/sostar** (smiať sa komu/čomu), **te džunglöl kastar/sostar** (štitíť sa koho/čoho), **te čorel kastar** (kradnúť komu), **te čalöl sostar** (nasýtiť sa čím), **te sikhöl kastar** (učiť sa od koho), **te cinel kastar** (kúpiť od koho), **te pořinel sostar** (platiť z čoho),
- vo funkcii partitívnej, vyjadruje význam trochu, časť z celku: **De man mek kola zuminatar.** (Daj mi ešte trochu tej polievky.) **Achaluvav sakone romane vakeribnastar.** (Trochu rozumiem každému rómskemu dialektu.), **šele Romendar jekh** (zo sto Rómov jeden), **jepašestar jepaš** (štvrtina, dosl. z polovice polovica), **Jov čala ole chabnastar.** (Zjedol z toho jedla.) **Čhin lake ole masestar.** (Odrež jej z toho mäsa.),

b) menného prísudku alebo doplnku. Vyjadruje:

- z akého materiálu niečo je alebo čím je pokryté, napr. **O pindre lake čikatar.** (Nohy mala od blata.) **Džuvakera cipatar topanki na kereha.** (Z hŕstky múky bochník chleba neupečieš., dosl.: Zo vsej kože topánky neurobíš.), **skamind kaštestar** (stôl z dreva),
- akého pôvodu alebo z akého zdroja niečo je, napr. **E daj sas unġikone Romendar.** (Matka bola zo skupiny maďarských Rómov.) **Amen savore sam manušaňa fajtatar.** (Všetci sme z ľudského rodu.),

c) prívlastku, napr. **nasvalipen familijatar** (dedičná choroba), **drab šerestar** (liek proti bolesti hlavy), **Jov lavutaris Devlestar.** (On je nadaný hudobník.), **e kleja le motoristar** (kľúč od auta),

d) príslovkového určenia:

- miesta, keď odpovedá na otázku **khatar?** (odkiaľ?), **Kašatar** (z Košíc),

forostar (z mesta), **Perješistar** (z Prešova). Podobne ako je tomu v prípade lokatívu, sa častejšie používa pri vlastných menách miest a dedín ako pri všeobecných menách, ale nie je to tak vyhranený protiklad ako pri lokatíve: s ablatívom všeobecných mien vo význame „odkiaľ“ sa stretávame častejšie, napr. **Džav tutar.** (Idem od teba.) **E prajtin perel le stromostar.** (List padá zo stromu.),

- času, keď odpovedá na otázku **kanastar?** (odkedy?), **tosarastar** (od rána), **idžestar** (od včera), **terňipnastar** (od mladosti),

- času, keď odpovedá na otázku **keci orendar?/kecendar?** (o koľkej?/od koľkej?), **jekha oratar**, **deše orendar**, **dešendar** (o jednej, desiatej hodine, o desiatej),

- príčiny, dôvodu, keď odpovedá na otázku **sostar?** (z čoho?), napr. **bokhatar** (od hladu), **dukhatar** (od bolesti), **cholatar** (od zlosti), **Izdral daratar/šilestar.** (Trasie sa od hladu/zimy.),

e) Pri komparácii, pri označovaní komparovaného (tzv. štandardu komparácie): **Mri romňi hin godaveder peskera pheňatar.** (Moja manželka je múdrejšia ako jej sestra.) **Miri phen hiňi phureder mandar.** (Moja sestra je staršia ako ja.) **Bokh zolareder daratar.** (Hlad je silnejší ako strach.) **Tiro kher bareder mirestar.** (Tvoj dom je väčší ako môj.)

Poznámka 1: Používa sa iba pri komparovaní vlastností, pri komparovaní dejov sa používa predložková väzba: **Me avilom sigeder sar tu.** (Prišiel som skôr ako ty.)

Poznámka 2: Ablatív sa vyskytuje aj v ustálených obratoch: **te phirel gav gavestar** (chodiť z dediny do dediny), **lav lavestar** (slovo od slova), **berš beršestar** (rok od roku), **than thanestar** (z miesta na miesto), **sera seratar** (zo strany na stranu), **berš beršestar** (z roka na rok), **sikra sikratar** (postupne, po troške) **jilestar** (zo srdca, od srdca). Sem patrí aj lexikalizovaný výraz **jakhendar**, napr. **Amaro čhavoro chudňas jakhendar.** (Naše bábätko bolo uhrnuté. Dosl.: Naše bábätko dostalo z očí.)

7. Inštrumentál

Podobne ako ostatné pády aj inštrumentál sa tvorí aglutinatívne od nepriameho kmeňa koncovkami:

- ha** ak je nepriamy kmeň zakončený na spoluhlásku **s** (tá pri tvorbe inštrumentálu odpadá) alebo na samohlásku, napr: **le phraleha** (s bratom), **la pheňaha** (so sestrou), **tuha** (s tebou),
- ca** ak je nepriamy kmeň zakončený na spoluhlásku **n**, napr: **le phralenca** (s bratmi), **le pheňenca** (so sestrami), **manca** (so mnou).

Funkcie inštrumentálu:

Inštrumentál môže byť vo funkcii:

- a) predmetu, ktorý je riadený slovesnou väzbou, napr. **Jov pre mande čhivkerlas le barenca**. (Hádzal do mňa kameňmi.) **Na birinav le phikenca/le vastenca**. (Necítim ramená/ruky. dosl.: Nevládzem ramenami/rukami.) **Na birinav manca**. (Padám od únavy. dosl.: Nevládzem sebou.) **Na džanel te chulajinel le chabnaha**. (Nevie hospodáriť s jedlom.),
- b) príslovkového určenia:
  - spôsobu a prostriedku, napr. **te šunel pes zoraha** (cítiť sa silným, doslova), **te vakerel zorale hangoha** (hovoriť nahlas), **Sako kamel peskere džživipnaha te džživel**. (Každý chce žiť po svojom.), **kerel tovereha** (robiť sekerou), **Uchanel pes la kanglaha**. (Češe sa hrebeňom.) **Phirenas grajenca the verdanenca**. (Chodili s koňmi a vozmi.),
  - smeru a miesta, napr. **tele le mujeha** (tvárou dole), **opre la hedoha** (do kopca), **te džal dromeha** (ísť po ceste), **te cirdel pes čikaha** (ťahat sa po blate),
  - miery pri komparácii, napr. **Jov buteha terneder mandar**. (Je omnoho mladší ako ja.) **Me som trine beršenca phureder lestar**. (Ja som o tri roky starší ako on.)
  - času, napr. **duje dživesenca** (o dva dni), **raťaha** (v noci, za tmy),
- c) pri vyjadrení významu sociatívu, ktorý sa v slovenčine vyjadruje inštrumentálom predložkovým: **le phraleha** (s bratom), **le phralenca** (s bratmi), **lovenca** (s peniazmi, ale tiež peniazmi), **Amare čhavenca vakeras romanes**. (So svojimi deťmi hovoríme po rómsky.),
- d) v ustálených obratoch, napr. **te bešel kher khereha** (bývať v blízkom susedstve), **te phirel bokh bokhaha** (chodiť o hlade), **te phirel svetos svetoha** (putovať šírým svetom), **džal suno kaha/soha** (sníva sa o kom/o čom).

8. Genitív

Genitív sa tvorí aglutinatívne od nepriameho kmeňa genitívnymi príponami:

- ker-** ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **s** alebo samohlásku, napr. **le phralesker(o)** (bratov), **la pheňaker(o)** (sestrin),
- ger-** ak sa nepriamy kmeň končí na spoluhlásku **n**, napr. **le phralenger(o)** (bratov), **le pheňenger(o)** (sestier).

Genitív osobných zámen pre prvú a druhú osobu obidvoch čísel sa tvorí nepravidelne: 1. sg. **mir(o)**, 2. sg. **tir(o)**, 1. pl. **amar(o)**, 2. pl. **tumar(o)**.

Po sufixe nasleduje adjektívna koncovka, ktorá sa riadi rodom, číslom a pádom modifikovaného a syntakticky riadiaceho podstatného mena (väčšinou nasledujúceho), napr. **le dadeskero phral** (otcov brat), **le phraleskeri čhaj** (bratova dcéra), **le phraleskere čhave** (bratove deti), čiže ide v rámci jedného slova o dva gramatické tvary, lebo výsledne utvorený genitív sa správa ako prídavné meno (vrátane rôznych rodových podôb). Hovoríme preto o sekundárnom skloňovaní alebo o duálnej povahe rómskeho genitívu. Jeho jednotlivé komponenty môžu mať aj úplne rozdielne kategórie:

Napríklad tvar **le phralengeri (daj)** (matka bratov) je genitívom podstatného mena mužského rodu v pluráli, ale sám tento genitív je ženského rodu v nominatíve singuláru. A, samozrejme, nemusí byť v nominatíve, ale ďalej sa dá skloňovať, napríklad **le phralengera datar** (od matky bratov).

Tým rómsky genitív pripomína slovenské prídavné mená privlastňovacie, ibaže v slovenčine ide o slovotvornú kategóriu, odvodzujeme nové slovo, zatiaľ čo v rómčine slovo zostáva tvarom pôvodného mena. Genitívy osobných zámen v rómčine sú dokonca zároveň privlastňovacími zámenami.

Uvedená vlastnosť umožňuje aj reťazenie genitívov, pričom „substantívna“ časť gramaticky riadi „adjektívnu“ časť predchádzajúceho genitívu: **mirē dadeskera pheňakere čhave** (deti sestry môjho otca).

Skrátené tvary genitívnych koncoviek sú nasledujúce: **-kr-**, **-gr-** (**Romes-kr-o**, **les-kr-i**, **len-gr-i**, **Romen-gr-e** atď.), **mr-** (**mro**, **mri**, **mre**), **tr-** (**tro**, **tri**, **tre**). Od privlastňovacích zámen/genitívov osobných zámen **amar-** a **tumar-** skrátené tvary neexistujú. Skrátené tvary sú rovnocenné neskráteným a je možné ich zamieňať aj v rámci jedného textu.

Tvary genitívu majú v rómčine prízvuk na poslednej slabike nepriameho kmeňa. Preto sa jeho pozícia voči koncu slova môže meniť. Napríklad pri skrátených tvaroch, keď koncovky **-ker/-ger** strácajú samohlásku **e**, slovný prízvuk je v takom prípade na druhej slabike od konca, napr. **le phraleskero – le phraleskro, la pheňakero – la pheňakro**.

Funkcie genitívu:

1. Použitie syntaktické (význam nesie predložka): v genitíve sú mená bez determinantu po predložke **bi**, napr. **bi phraleskero** (bez brata) a pod. (oproti tvarom s determinantom, kde je príslušné meno v nominatíve: **bi o phral**). Vo funkcii prívlastku sa predložka **bi** chápe ako predpona a píše sa spolu so slovom **bibalengero manuš** (holohlavý človek), **bibuťakere manuša** (nezamestnaní), **bičhavengeri džuvli** (bezdetná žena), v týchto prípadoch však už vlastne ide o prídavné meno (pozri kapitolu o tvorbe pomenovaní v rómčine).
2. Použitie sémantické (bez predložky, pád je ozajstným nositeľom významu). Genitív môže v tomto prípade mať tieto funkcie:

- Vyjadruje prívlastňovanie. Ak je v genitíve podstatné meno mužského rodu, odpovedá na otázku **kaskero?** (čí?). Ak ide o podstatné meno ženského rodu, odpovedá na otázku **kaskeri?** (čia?). Pri podstatných menách v množnom čísle oboch rodov odpovedá na otázku **kaskere?** (čie?).

Genitív môže byť vo funkcii ako:

- Prívlastňovacie prídavné meno a zámeno, napr. **le dadeskero/-i,-/e** (otcov, otcova, otcove), **la pheňakero/-i/-e** (sestrin, sestrina, sestrine), **miro/-i,-/e** (môj, moja, moje). V prípade prívlastňovacích zámen ide o duálnu funkciu, čiže nie je možné jednoznačne určiť, či ide o prívlastňovacie zámeno použité vo funkcii genitívu osobného zámena alebo naopak. To je podporené aj tým, že prívlastňovacie zámená sa používajú aj v syntaktickej funkcii: po predložke **bi**, po ktorej štandardne nasleduje genitív nedeterminovaného mena, sa naozaj používa „prívlastňovacie zámeno“: **bi miro, bi tiro...** (bezo mňa, bez teba...)

- Genitív príslušnosti, napr. **le bare lavutariskero čhavo** (syn veľkého hudobníka), **tira pheňakeri čhaj** (dcéra tvojej sestry).

Genitív neživotných mien je tzv. genitív popisný, ktorý na rozdiel od genitívu privlastňovacieho vyjadruje príslušnosť, bližšie určenie, druh, napr. **meribnaskero d'ives** (deň smrti), **suvakeri chevori** (dierka ihly), **bijaveskere gada** (svadobné šaty), **phuvalengero (grulengero) košaris** (košík na zemiaky), **čarengeri baba** (korenárka), **te jel čhavorengeri** (mať deti). V tomto prípade sa väčšinou používa s nominatívom člena zhodujúceho sa s riadiacim menom (**o merinaskerio d'ives, e suvakeri chevori...**), a ide teda v podstate o jav na hranici tvaroslovia a slovotvorby a výsledkom môžu byť svojím spôsobom prídavné mená, ako bude ešte spomenuté v kapitole o tvorbe pomenovaní.

Genitívom sa variantne vyjadruje príslovkové určenie času: **jekhakro** (o jednej hodine), **štarengero** (o štvrtej hodine), **paltajsaskero** (po zajtra).

Genitív je dôležitým zdrojom tvorby nových pomenovacích jednotiek, ktoré vznikajú jeho významovým rozšírením. Genitívny tvar pôvodného substantíva sa tak stáva nominatívom nového adjektíva, prípadne substantíva, napr. **o čhave** (deti) – **čhavengero** (deti) – **le čhavengere love** (peniaze detí) – **o čhavengere love** (detské peniaze) – **o čhavengere** (detské prídavky).

Z pôvodných genitívnych tvarov vznikajú viacslovné pomenovania, predložkové, prívlastkové či iné spojenia, napr. **pal o jakha – palojakhengero** (poza oči – pokrytecký, zákerný), **pal o mariben – palmaribnaskero** (po vojne – povojnový), **bi e zor – bazorakero** (bez sily – vysilený), **čačo jilo – čačežileskero** (spravodlivé srdce – úprimný), **jekh čhang – jekhačhangakero** (jedna noha – jednonohý), **but sobi – butesobengero** (veľa izieb – viacizbový), **baro nakh – barenakheskero** (veľký nos – nosatý), **biš berš – bišeberšengero** (dvadsať rokov – dvadsaťročný).

Viac o slovotvornom potenciáli genitívu pozri kapitolu Tvorenie pomenovaní v rómčine (Rómska onomaziológia).

Ako už bolo vysvetlené vyššie, genitív osobných zámen je totožný s prívlastňovacími zámenami, a to nielen vo funkcii sémantickej (**miro čhavo** – môj chlapec), ale dokonca aj vo funkcii syntaktickej (**bi tiro** – bez teba).

Nepriamy pád

Na vyjadrenie vetných funkcií a vzťahov má rómčina pády. V tých pádoch môžu stáť všetky menné slovné druhy okrem člena a môžu vyjadrovať nasledujúce vetné vzťahy: podmet, predmet, menný prísudok, doplnok a príslovkové určenie. Ak menné slovné druhy plnia tieto funkcie, sú v nezávislom postavení, ak sú menné slovné druhy (vrátane člena) vo funkcii prívlastku, ktorý stojí v rómčine obyčajne pred menom, sú v závislom postavení a majú tvar tzv. nepriameho pádu.

Poznámka: Ak však stojí zhodný prívlastok z nejakého dôvodu výnimočne za menom, je v rovnakom páde ako nadradené meno. Príklad: **čhaha mireha** (s chlapcom mojím), **čhake mirake** (dcére mojej).

Tvary nepriameho pádu člena:

	sg.	pl.
<i>m</i>	le	le
<i>f</i>	la	le

Člen je jediným menným slovným druhom, ktorý nemôže nikdy stáť v nezávislom postavení, preto ak stojí pred podstatným menom v inom páde ako v nominatíve (pri neživotných podstatných menách aj v akuzatíve, ktorý ovšem má ako vieme nominatívnu formu), má vždy tvar nepriameho pádu.

Tvary nepriameho pádu ukazovacích zámen

	(k)ada		(k)oda		oka	
	sg.	pl.	sg.	pl.	sg.	pl.
<i>m</i>	(k)ale	(k)ale	(k)ole	(k)ole	okale	okale
<i>f</i>	(k)ala	(k)ale	(k)ola	(k)ole	okala	okale

Koncovky nepriameho pádu ostatných slovných druhov:

	sg.	pl.
<i>m</i>	-e	-e
<i>f</i>	-a	-e

Tieto koncovky sa pripájajú k mennému kmeňu (po odtrhnutí nominatívnych koncoviek oikoklitických menných koncovkových slovných druhov). Špeciálne tvary nepriameho pádu majú aj číslovky (okrem prevzatých čísloviek *efta*, *ochto*, *eňa*, *tranda*, *saranda*, *penda*, ktoré v nepriamom páde nemenia tvar). Napr.

bar-o (veľký) – bar-e:	bare phraleha (s najstarším bratom),
cikň-i (malá) – cikň-a:	cikňa čhajorake (malému dievčaťu),
šukar (m) (pekný) – šukare:	šukare laveha (pekným slovom),
šukar (f) (pekná) – šukara:	kola šukara raklatar (od toho pekného nerómskeho dievčaťa),
tumar-o (vaše) – tumar-e:	tumare pheňenge (vaším sestram),
jekh (f) (jedna) – jekh-a:	jekha jakhaha (jedným okom),
jekh (m) (jeden) – jekh-e:	jekhe laveha (jedným slovom),
trin (tri) – trin-e:	trine d'ivesenca (o tri dni),
šel (sto) – šel-e:	šele beršenca (o sto rokov).

Koncovky nepriameho pádu xenoklitických prídavných mien:

Prevzaté prídavné mená, ktoré majú v nominatíve v oboch rodoch v sg. koncovku **-o** a v pl. koncovku **-a/-e**, majú v nepriamom páde rozšírený kmeň o formant **-on-**, po ňom nasledujú koncovky nepriameho pádu, napr. prídavné meno **šargo** (*m, f*) – žltý, žltá, majú nasledujúce koncovky nepriameho pádu:

	sg.	pl.
<i>m</i>	šarg-on-e	šarg-on-e
<i>f</i>	šarg-on-a	šarg-on-e

GRAMATICKÉ KATEGÓRIE SLOVIES

Pri slovesách sa rozoznávajú nasledujúce gramatické kategórie:

1. trieda
2. osoba
3. číslo
4. čas
5. spôsob

Konjugačné (časovacie) vzory, na ktoré sme zvyknutí zo slovanských jazykov, priamo v rómčine neurčujeme, ale dôležitou informáciou je práve informácia o slovesnej triede. Tiež, ako bude ukázané, rómčina nerozlišuje lexikálne vyjadrený slovesný vid. Ten rozlišuje iba v minulosti, a to morfológicky (rôznymi minulými časmi).

Slovesná trieda

Na rozdiel od mien nie je pri slovesách z hľadiska ohýbania významný rozdiel medzi slovesami správajúcimi sa morfológicky ako prevzaté (čiže „novými výpožičkami“) a pôvodnejšou vrstvou. Preto pre tieto slovesá (prevzaté alebo odvodené z prevzatých základov) nevyčleňujeme zvláštnu triedu. Vyčleňujeme ich ako podtypy v prvej triede (kde sa líšia iba formou prídavia). Ďalej, v prvej a tretej triede upozorňujeme na adaptačné morfémy, ktorými sú tieto slovesá vytvorené a sú súčasťou slovesného kmeňa, čiže po nich už nasledujú štandardné morfémy príslušných tried. V druhej triede, ktorá v súčasnosti nie je produktívna, sa potom takéto slovesá ani nevyskytujú.

V rómčine teda rozlišujeme 3 slovesné triedy:

1. trieda

je tvorená slovesami so spoluhláskovým kmeňom. Príklad: **ker-e-l** (robiť) alebo z prevzatých **pis-in-e-l** (písať), kde **-in-** je adaptačná morféma, ktorá je súčasťou kmeňa. Pretože kmeň sloves prvej triedy je zakončený na spoluhlásku, vkladá sa vo flektívne vytvorenom tvare prítomného času (a samozrejme aj v druhotne aglutinatívne vytvorených tvaroch budúceho a minulého nedokonavého času) medzi kmeň a osobnú koncovku samohláska, tzv. tematický vokál. V prvých osobách jednotného aj množného čísla je to **-a-**: **ker-a-v**, **ker-a-s** (robím, robíme), **pis-in-a-v**, **pis-in-a-s** (píšem, píšeme). V druhých aj tretích osobách je to hláska **-e-**: **ker-e-s**, **ker-e-l**, **ker-e-n**, **ker-e-n** (robiš, robí, robíte, robíme). Prídavia (participium) sloves prvej triedy sa tvorí formantou **-d-/-t-/-n-/-l-** a adjektívnou koncovkou, čiže **-o** pre mužský rod, **-i** pre ženský rod a **-e** pre množné číslo oboch rodov. Príklad: **ker-do**, **ker-d'i**, **ker-de** (urobený, urobená,

urobení/urobené). Pri slovesách prevzatých či utvorených z prevzatých základov (a vzácne aj pri slovesách utvorených ako domáce) je práve prídavné jedným „xenoklitickým“ prvkom celého časovania. Tvorí sa príponou **-men**, ktorej predchádza samohláska zo slovesného kmeňa daného slovesa. (Zo striktne jazykovedného hľadiska môžeme daný jav opísať ako odpadnutie celej morfémy a pripojenie prípony najčastejšie **-imen**, prípadne **-omen**, **-amen**, **-umen**, podľa toho, aká bola v odpadnutej morféme samohláska). V tomto prípade sa už samozrejme nepoužíva adaptačná morféma **-in**, ktorá je ináč súčasťou slovesného kmeňa a zúčastňuje sa tak výstavby všetkých ostatných tvarov. Takto vytvorené participium na rozdiel od prvého prípadu (typu **kerdo**) nerozlišuje tvary pre jednotlivé rody a čísla a ani sa ďalej nesklonuje. Príklad: **pis-imen** (písaný, napísaný/písaná, napísaná/písaní, napísaní/písané, napísané atď.).

2. trieda

má slovesný kmeň zakončený na **-a**. K nemu sa priamo pripájajú prítomné koncovky: **ladža-v (man)** (hanbím sa), **ladža-s (tut)** (hanbíš sa) atď. Do tejto triedy spadá relatívne málo slov a je neproduktívna, tzn. že v nej nepribúdajú nové slová. Niektoré z nich sú však veľmi frekventované: **ladžal (pes)** (hanbiť sa), **daral (pes)** (báť sa), **asal (pes)** (smiať sa), **džal** (ísť), **chal** (jesť). Tradične sú slová **ladžal, daral, asal** nezvratné, ale pod vplyvom slovenčiny už veľa hovoriacich používa najmä sloveso **ladžal** v zvratnej podobe, a to aj mnohí starší tradičnejší Rómovia hovoriaci plynulou rómčinou, preto sa táto podoba v praxi toleruje ako druhý možný tvar.

3. trieda

predstavuje slovesá odvodené, vo veľkej väčšine neprechodné. V literatúre sa niekedy nazývajú médiopasíva. Ich pôvod sa odvodzuje od zloženiny participia, adjektíva či substantíva + slovesa **te ovel** (stávať sa kým/čím), ktoré sa v tejto podobe zachovalo iba v dialektoch na hranici severo- a juhocentrálneho dialektu a na zvyšku územia splynulo so slovesom **te avel**. Vo výslednej zloženine potom bez rozdielu dialektu figuruje hláska **u**, napr. **sikhluvav** (učím sa), **loluvav** (červenám sa).

Takto viditeľne sú vytvorené základné tvary prítomného času tejto triedy. Vo väčšine dialektov severocentrálnej rómčiny sú to iba prvé osoby jednotného a množného čísla (a druhá osoba jednotného čísla rozkazovacieho spôsobu). V druhých a tretích osobách sa používajú tvary skrátene, prípadne alternujú s dlhšími tvarmi (najmä v druhej osobe jednotného čísla).

Jednotné číslo (sg.)

Množné číslo (pl.)

1. os. **sikhľ-uv-av, loľ-uv-a-v**

sikhľ-uv-a-s, loľ-uv-a-s

2. os. **sikhľ-os/sikhľuves, loľ-o-s/loľuves**

sikhľon, loľon

3. os. **sikhľ-o-l, loľ-o-l**

sikhľ-o-n, loľ-o-n

Alternatívne tvary druhej a tretej osoby (okrem 2. osoby sg. menšinové, ale čo do pôvodu a stavby tvary základné):

2. os. sg: **sikhľuves, loľuves**

3. os. sg: **sikhľuvel, loľuvel**

2. os. pl. **sikhľuven loľuven**

3. os. pl: **sikhľuven, loľuven**

Poznámka: V západnom makroareáli severocentrálnej rómčiny sa vyskytujú aj tvary **sikhlovav, sikhloves** atď.

Slovesná osoba

Rómčina ako väčšina svetových jazykov používa tri slovesné osoby: prvá označuje ego, čiže hovoriaceho alebo v prípade množného čísla skupinu osôb, do ktorej hovoriaci patrí, druhá označuje adresáta (adresátov) výpovedí a tretia tretiu osobu (osoby, predmet, predmety), o ktorej (ktorých) je komunikované.

Práve existencia slovesnej osoby priamo v tvare slovesa umožňuje rovnako ako v slovenčine nepoužívať osobné zámená (na rozdiel napríklad od prevažne analytickej angličtiny).

Slovesné číslo

Ako už bolo naznačené, rómčina rozlišuje dve čísla: jednotné a množné.

Slovesný čas

Rómčina rozlišuje v základnom, t. j. oznamovacom spôsobe 4 časy:

1. prítomný (prézens)
2. budúci (futurum)
3. minulý nedokonavý (imperfektum)
4. minulý dokonavý (perfektívum)

Vzhľadom na to, že na rozdiel od slovanských jazykov nevyjadruje rómčina v lexikálnej podobe vid (**te kerel** znamená robiť, ale aj urobiť), slúžia na jeho vyjadrenie gramatické prostriedky, konkrétne rôzne minulé časy. V prítomnom čase nedáva rozlišovanie vidu zmysel (aj slovenčina vyjadruje prítomný čas iba u nedokonavých slovies, napr. **robím**, zatiaľ čo prítomným tvarom dokonavých slovies vyjadruje budúci čas, napr. **urobím**.) V budúcom čase rómčina vid tiež nerozlišuje, ale chápaniu oznamovanej informácie pomáha kontext. V minulom čase potom existujú dva rôzne minulé časy, ktorých rozdiel je práve v dokonavosti.

1. Prítomný čas

Tvary prítomného času sa tvoria flektívne.

Vlastné osobné prípony sú pre všetky slovesné triedy rovnaké:

1.os. sg.: **-v**, 2. os. sg.: **-s**, 3. os. sg.: **-l**,

1. os. pl.: **-s**, 2. os. pl.: **-n**, 3. os. pl.: **-n**.

Podoba predchádzajúca týmto koncovkám sa už líši podľa slovesných tried:

Prvá slovesná trieda:

Má slovesný kmeň zakončený na spoluhlásku, takže, ako sme už upozorňovali, koncovka sa rozširuje o tematickú samohlásku (v prvých osobách **-a-**, v druhých a tretích **-e-**):

Jednotné číslo (sg.)	Množné číslo (pl.)
-----------------------------	---------------------------

1. os. <i>ker-a-v</i>	1. os. <i>ker-a-s</i>
-----------------------	-----------------------

2. os. <i>ker-e-s</i>	2. os. <i>ker-e-n</i>
-----------------------	-----------------------

3. os. <i>ker-e-l</i>	3. os. <i>ker-e-n</i>
-----------------------	-----------------------

Druhá slovesná trieda:

Má slovesný kmeň zakončený na **-a**, preto sa ku kmeňu pripájajú iba základné koncovky:

Jednotné číslo (sg)	Množné číslo (pl.)
----------------------------	---------------------------

1. os. <i>asa-v</i>	1. os. <i>asa-s</i>
---------------------	---------------------

2. os. <i>asa-s</i>	2. os. <i>asa-n</i>
---------------------	---------------------

3. os. <i>asa-l</i>	3. os. <i>asa-n</i>
---------------------	---------------------

Tretia slovesná trieda:

Tvorba tvarov prítomného času je v tejto triede najšpecifickejšia, preto musela byť popísaná detailnejšie už vyššie v popise kategórie slovesnej triedy.

2. Budúci čas

Jednotlivé tvary budúceho času sa v rómčine tvoria kombináciou flektívneho a aglutinatívneho spôsobu. Konkrétne k flektívne utvorenému tvaru prítomného času sa bez zmeny pridá koncovka (separatívna morféma) **-a**, ktorá nesie iba informáciu o budúcom čase. Nijako sa teda nelíši tvorenie budúceho času nielen rôznych osôb, ale ani rôznych slovesných tried. Jediná zmena nastáva v podobe hlásky predchádzajúcej tejto koncovke: keď je tvar prítomného času zakončený na **-s**, mení sa táto hláska vo všetkých prípadoch na **-h-**.

Príklady:

kerav (robím) – **kerava** (budem robiť, urobím), **keres** (robiš) – **kereha** (budeš robiť, urobiš).

3. Minulý čas nedokonavý (imperfektum)

Jednotlivé tvary minulého času nedokonavého, čiže imperfekta, sa v rómčine tvoria kombináciou flektívneho a aglutinatívneho spôsobu. Konkrétne k flektívne utvorenému tvaru prítomného času sa bez zmeny pridá koncovka (separatívna morféma) **-as**, ktorá nesie iba informáciu o minulom nedokonavom čase. Obdobne ako v prípade budúceho času platí, že sa nijako nelíši tvorenie tohto času nielen rôznych osôb, ale ani rôznych slovesných tried. Jediná zmena opäť nastáva v podobe hlásky predchádzajúcej tejto koncovke: keď je tvar prítomného času zakončený na **-s**, mení sa táto hláska vo všetkých prípadoch na **-h-**.

Príklady:

asav (smejem sa) – **asavas** (smial som sa), **asas** (smeješ sa) – **asahas** (smial/a/ si sa).

Imperfektum vyjadruje rôzne aspekty deja prebiehajúceho v minulosti, pri ktorom sa nezdôrazňuje ukončenie. Zodpovedá slovenskému minulému času nedokonavých sloviess.

4. Minulý čas dokonavý (perfektívum)

Rómske perfektívum vyjadruje minulý dej zavŕšený, ohraničený, ukončený alebo dej, ktorého výsledok je zjavný i v prítomnosti.

Tvorí sa flektívne od perfektívneho kmeňa pomocou osobných koncoviek perfektíva, pred ktorými dochádza k mäkkčeniu spoluhlások **d, t, n, l** vo všetkých osobách, okrem 3. os. pl.

Koncovky perfektíva teda tvoria po prítomnom čase (z ktorého sa odvodzuje aj budúci čas a imperfektum) druhú odlišnú sadu flektívnych slovesných koncoviek (kumulatívnych morféme): **-om, -al, -a(s), -am, -an, -e**. Aj pri nich však platí, že tieto osobné prípony sú spoločné pre všetky slovesné triedy a tieto triedy sa v perfektíve líšia iba tým, ako sa morfológicky správajú pred týmito koncovkami.

Perfektívum slovies I. triedy

1. **kerďom** (urobil/-a som)

kerďam (urobili sme)

2. **kerďal** (urobil/-a si)

kerďan (urobili ste)

3. **kerďa(s)** (urobil/-a)

kerde (urobili)

Poznámka: Ako aj pri iných tvaroch okrem prídavia sa slovesá prevzaté ako „nové výpožičky“ alebo odvodené z xenoklitických slov správajú ako ostatné slovesá I. triedy, pričom zostáva v platnosti aj to, že kmeň je rozšírený o adaptačnú morfému **-in-**, po ktorej už štandardne prichádza morféma **-d-**, ktorá sa pred osobnými koncovkami mäkkčí, okrem 3.os. pl:

te pisinel (písať)

pis-in-d'-om (napísal/-a som), **pis-in-de** (napísali)

te vičinel (kričať)

vič-in-d'-om (zakričal/-a som), **vič-in-de** (zakričali)

Perfektívum slovies II. triedy

Perfektívum slovies II. triedy sa tvorí od prítomného slovesného kmeňa (končiaceho na samohlásku **-a**) morfémeami **-n/-nd/-dn-** a osobnými koncovkami perfektíva, pred ktorými dochádza okrem 3.osoby pl. k mäkkčeniu poslednej hlásky vložených morféme.

1. **asa-nd'-om** (usmial/-a som sa)

2. **asa-nd'-al** (usmial/-a si sa)

3. **asa-nd'-a(s)** (usmial/-a sa)

asa-nd'-am (usmiali sme sa)

asa-nd'-an (usmiali ste sa)

asa-nd'-e (usmiali sa)

Poznámka 1:

Ako variant sa pri slovesách 2. triedy používa perfektívum akoby od odvodených slovíes III. triedy, napr. **darand'ilom, ladžand'ilom**.

Poznámka 2:

Nie všetky slovesá 2. triedy sa správajú v perfektíve naznačeným spôsobom:

Sloveso **chal** má perfektívne tvary **cha-l'-om, cha-l'-al, ... cha-l'-e**.

Sloveso **džal** má perfektívne tvary **gej-l'-om/ge-l'-om, gej-l'-al/ge-l'-al, ... gej-l'-e/ge-l'-e**.

Sloveso **lidžal** má perfektívne tvary **lige-nd'-om, lige-nd'-al,..... lige-nd'-e**.

Poznámka 3:

Výskum morfológického správania sa slovíes druhej triedy, najmä v perfektíve, stále prebieha.

Perfektívum slovíes III. triedy

Perfektívum slovíes III. triedy sa tvorí pomocou morfémy **(-il'-)** **(-il'-)**, ktorá sa vkladá medzi kmeň slova a osobnú koncovku perfektíva. Vo všetkých osobách je variant mäkkčný, jedine v 3. os. pl. má morféma tvar **-il'-**.

1. **pašl'-il'-om** (lahol/lahla som si)

pašl'-il'-am (lahli sme si)

2. **pašl'-il'-al** (lahol/lahla si si)

pašl'-il'-an (lahli ste si)

3. **pašl'-il'-a(s)** (lahol/lahla si)

pašl'-il'-e (lahli si)

Slovesný spôsob

Rómčina rozlišuje nasledujúce slovesné spôsoby:

Oznamovací, rozkazovací a 2 spôsoby podmieňovacie (potenciál a irealis).

Poznámka: Sponové sloveso má navyše spôsob spojovací (subjunktív).

Základným, najčastejšie používaným a všetky ostatné gramatické kategórie pokrývajúcim spôsobom je oznamovací spôsob.

Rozkazovací spôsob má tvary iba pre 2. osobu jednotného čísla a 1. a 2. osobu množného čísla, pričom sa nevytvára pre rôzne časy. Tvary rozkazovacieho spôsobu sú nasledujúce: Pre druhú osobu jednotného čísla je rovný kmeňu:

V 1. triede **ker!** (rob!), v 2. triede **ladža!** (hanbi sa!), v 3. triede **sikhľuv!** (uč sa!)

Poznámka 1: Slovesá s jednohláskovým kmeňom používajú v rozkazovacom spôsobe zakončenie **-e**: **de!** (ber!), **le!** (zober!), rovnako aj väčšina slovies s komponentom **del** ako **chudel**, **čumidel**, **hazdel**, **rodel**.

Poznámka 2: Slovesá **ušťel** a **urel** majú v rozkazovacom spôsobe tvary zakončené na **-i**: **uri!** **ušťi!**

Pre prvú a druhú osobu množného čísla sú tvary rozkazovacieho spôsobu rovnaké ako tvary oznamovacieho spôsobu.

Podmieňovací spôsob má v rómčine dve realizácie, ktoré majú rôzne tvary:

Kondicionál realis (potenciál) vyjadruje uskutočniteľnú podmienku a je tvarovo rovný minulému času nedokonavému (imperfektu), prípadne rozšírenému o časticu **bi (bo)**. Napríklad **keravas (bi/bo)** (robil by som).

Kondicionál irealis vyjadruje podmienku neuskutočniteľnú, častejšie v minulom čase, ale aj v súčasnosti, keď chceme vyjadriť nemožnosť (neprijateľnosť) podmienky alebo dajakého deja.

Tvarovo sa kondicionál irealis tvorí kombináciou flektívneho a aglutinatívneho postupu: K flektívne utvorenému tvaru perfektíva se aglutinuje morféma **-as**. Napríklad **kerđom-as** (bol by som urobil), **kerđal-as** (bol by si urobil).

Poznámka: Tvary podmieňovacích spôsobov budú detailne vysvetlené v kapitole venovanej slovesám.

Neurčitok

Vo všetkých centrálnych dialektoch rómčiny sa (napríklad na rozdiel od mnohých balkánskych a vlašských dialektov) používa neurčitok (infinitív).

V severocentrálnej rómčine je tvorený časticou **te** a v absolútnej väčšine tvarom 3. osoby sg.: **te kerel** (robiť), **te ladžal** (hanbiť sa), **te sikhlol/sikhľuvel** (učiť sa). Vo východnej časti východného Slovenska však existuje prípustná alternatíva zhodná s 3. osobou množného čísla: **te keren**, **te ladžan**, **te sikhľon/sikhľuven**.

RÓMSKE MENNÉ SLOVNÉ DRUHY

Menné slovné druhy v rómčine sú: člen, podstatné mená, prídavné mená, zámená a číslovky.

ČLEN

Pred bližšie vymedzeným podstatným menom stojí v rómčine determinant, najčastejšie člen (určitý). Ten má v priamom páde nasledujúce tvary:

	sg.	pl.
<i>m</i>	o	o
<i>f</i>	e	o

Rómčina nemá neurčitý člen, bližšie nevymedzené podstatné meno stojí obvykle bez determinantu alebo je jeho neurčitosť vyjadrená číslovkou **jekh** (jeden), príp. neurčitým zámenom. Člen je najčastejším determinantom, nie však jediným. Namiesto člena môže stáť pred podstatným menom aj:

- ukazovacie zámeno: **ada** (ten, tento), **oda** (tamten), **oka** (onen), **ajso** (taký),
- prívlastňovacie zámeno: **miro** (môj), **tiro** (tvoj), **leskero** (jeho),
- opytovacie zámeno: **savo** (aký),
- neurčité alebo vymedzovacie zámeno: **waresavo** (nejaký), **sako** (každý), **dojekh** (úplne každý),
- záporné zámeno: **ňisavo** (nijaký),

- číslovka: určitá alebo neurčitá – **jekh** (jeden, jedna), **biš** (dvadsať), **but** (veľa), **ajci** (toľko).

Determinantom však nie je prídavné meno. Preto konkrétne podstatné meno, pred ktorým stojí jeden alebo viac adjektívnych prívlastkov, má ešte rodový determinant, napr. **o učo rukh** (vysoký strom), **e lachi daj** (dobrá matka).

Člen stojí pred bližšie určeným menom (v naprostej väčšine podstatným, ale aj pred inými mennými slovnými druhmi) a **používa sa vtedy:**

1. ak nie je chápaný príliš všeobecne druhovo a abstraktne, napr. **O manušá the lače the nalače**. (Ľudia sú dobrí i zlí.) **O angara kale**. (Uhlie je čierne.) **O čačipen nane jekh**. (Pravda nie je len jedna.),
2. ak označuje jedinečnú bytosť alebo vec vlastným menom, napr. **O Kham hin bareder sar o Čhon** (Slnko je väčšie ako Mesiac.). **Kaj e Valika? E Valika khere**. (Kde je Valika? Valika je doma.)
3. pri naplnení počtu s určitou číslovkou, napr. **O duj phrala**. (Obidvaja bratia.) **O štar čhave**. (Všetky štyri deti.),
4. ak je podstatné meno známe zo situácie alebo zo súvislosti, napr. **O čhave imar khere?** (Deti sú už doma?).

Člen sa, naopak, nepoužíva:

1. pred podstatným menom v prísudku alebo v doplnku, napr. **Jov hino Rom**. (On je Róm.) **Miro dad lavutaris**. (Môj otec je hudobník.) **Oda čhavovo beng**. (Ten chlapec je nezbedník.) **Hin oda lače chundrula?** (Sú to dobré huby?), **Vičínav man Kalo**. (Volám sa Kalo.),
2. vo väzbách vyjadrujúcich slovenské slovo mať, napr. **Man hin phen**. (Mám sestru.) **Hin tute love?** (Máš pri sebe peniaze?),
3. ak je výraz chápaný všeobecne druhovo a abstraktne, napr. **Savo lavutaris, ajsi lavuta**. (Aký hudobník, také husle.),
4. vo verbonominálnych alebo nominálno-nominálnych spojeniach, napr. **del duma** (hovoriť), **chal chol'i** (zlostiť sa), **del brišind** (pršať), **lel god'i** (uvážiť),
5. v ustálených väzbách, napr. **kher kherestar** (od domu k domu), **gav gavestar** (od dediny do dediny), **bokh bokhaha** (o hlade).

PODSTATNÉ MENÁ

V rómčine môžeme deliť podstatné mená podľa najrôznejších kategórií. Hlavné gramatické kategórie sme predstavili vyššie a prehľadne ich priblížime aj v tejto kapitole. Najprv však uvedieme aj iné užitočné kategórie.

Podstatné mená (substantíva) môžeme deliť aj na vlastné a všeobecné. Tu je treba uviesť, že aj vlastné mená osôb sa v rómčine používajú s určitým členom. Napríklad **o Jožkus** (Jožo), **e Margita** (Margita).

Podľa životnosti delíme v rómčine všetky podstatné mená na:

- a) **životné** – označujú osoby a zvieratá, napr. **e daj** (matka), **o dad** (otec), **o čhavo** (syn), **o rikono** (pes), **o graj** (kôň),
- b) **neživotné** – všetky ostatné podstatné mená, napr. **maro** (chlieb), **thud** (mlieko), **skamind** (stôl)...

Platí to aj pre mužský, aj pre ženský rod. V praxi sa použitie líši najmä v akuzatívne, či presnejšie v pozícii priameho predmetu, v ktorom životné meno stojí v akuzatívnom tvare, zatiaľ čo neživotné podstatné meno v tvare nominatívnom. Keď teda v tabuľkách uvádzame „akuzatív“ neživotných podstatných mien, je to kvôli prehľadu tvarov pre dané funkcie.

Rómčina rozlišuje pri podstatných menách dva rody – mužský (skratka *m*) a ženský (skratka *f*). Rómčina nemá stredný rod.

V rómčine sú dve čísla, a to jednotné číslo a množné číslo.

V rómčine poznáme pre podstatné mená osem pádov a okrajovo aj nepriamy pád (keď sa nachádzajú v pozícii zhodného prepozitívneho prívlastku, pozri kapitolu venovanú syntaxi).

Podstatné mená delíme do nasledujúcich tried: oikoklitické bezkoncovkové, oikoklitické koncovkové a xenoklitické.

Skloňovanie podstatných mien

Mužský rod

Životné podstatné mená oikoklitické bezkoncovkové mužského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	phral	brat	phrala	bratia
<i>vok.</i>	phrala! phraleja!	brat!	phralale!	bratia!
<i>ak.</i>	phrales	brata	phralen	bratov
<i>dat.</i>	phraleske	bratovi	phralenge	bratom
<i>lok.</i>	phraleste	pri bratovi	phralende	pri bratoch
<i>inštr.</i>	phraleha	(s) bratom	phralenca	(s) bratmi
<i>abl.</i>	phralestar	od brata	phralendar	od bratov
<i>gen.</i>	phraleskero/-kro	brata	phralengero/-gro	bratov

Životné podstatné mená oikoklitické koncovkové mužského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	raklo	chlapec	rakle	chlapci
<i>vok.</i>	rakleja!	chlapče!	raklale!	chlapci!
<i>ak.</i>	rakles	chlapca	raklen	chlapcov
<i>dat.</i>	rakleske	chlapcovi	raklenge	chlapcom
<i>lok.</i>	rakleste	pri chlapcovi	raklende	pri chlapcoch
<i>inštr.</i>	rakleha	(s) chlapcom	raklenca	(s) chlapcami
<i>abl.</i>	raklestar	od chlapca	raklendar	od chlapcov
<i>gen.</i>	rakleskero /-kro	chlapca /chlapcove	raklengero /-gro	chlapcov

Poznámka: frekventované slovo (o) **čhavo** existuje aj v skrátrenom variante (o) **čha**.

Životné xenoklitické podst. mená muž. rodu (s koncovkami **-is, -os, -us, -as**)

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	lavutaris	hudobník	lavutara	hudobníci
	grofos	gróf	grofi/a	grófi
	papus	dedo	papi	dedovia
	chartas	kováč	charta/i	kováči
<i>vok.</i>	lavutarina!	hudobník!	lavutarale!	hudobníci!
	grofona!	gróf!	grofale!	grófi!
	papu!	dedo!	papale!	dedovia!
	charta!	kováč!	chartale!	kováči!
<i>ak.</i>	lavutaris	hudobníka	lavutaren	hudobníkov

	grofos	grófa	grofen	grófov
	papus	deda	papen	dedov
	chartás	kováča	charten	kováčov
<i>dat.</i>	lavutariske	hudobníkovi	lavutarenge	hudobníkom
	grofoske	grófovi	grofenge	grófom
	papuske	dedovi	papenge	dedom
	chartaske	kováčovi	chartenge	kováčom
<i>lok.</i>	lavutariste	pri hudobníkovi	lavutarende	pri hudobníkoch
	grofoste	pri grófovi	grofende	pri grófoch
	papuste	pri dedovi	papende	pri dedoch
	chartaste	pri kováčovi	chartende	pri kováčoch
<i>inšt.</i>	lavutariha	(s) hudobníkom	lavutarencia	(s) hudobníkmi
	grofoha	(s) grófom	grofencia	(s) grófmi
	papuha	(s) dedom	papenca	(s) dedmi
	chartaha	(s) kováčom	chartenca	(s) kováčmi
<i>abl.</i>	lavutaristar	od hudobníka	lavutarendar	od hudobníkov
	grofostar	od grófa	grofendar	od grófov
	papustar	od deda	papendar	od dedov
	chartastar	od kováča	chartendar	od kováčov
<i>gen.</i>	lavutariskero/-kro	hudobníkove	lavutarengero/-gro	hudobníkov
	grofoskero/-kro	grófove	grofengero/-gro	grófov
	papuskero/-kro	dedove	papengero/-gro	dedov
	chartaskero/-kro	kováčove	chartengero/-gro	kováčov

Xenoklitickými podstatnými menami životnými sú aj mužské priezviská prevzaté zo slovanských jazykov: **Horváth – (o) Horvathos/Horvatos**. Vzhľadom na zavedenú prax a potrebu uvádzania oficiálnej podoby priezviska (napríklad v tlači) tolerujeme v nominatíve (vzácne i v akuzatíve) neadaptovanú podobu: **o Horváth (le Horváth)**. V pádoch vytvorených od nepriameho kmeňa však už takéto priezviská skloňujeme ako xenoklitické podstatné mená: **le Horvatoske/ Horvathoske, le Horvatoha/Horvat(h)oha** a pod.

Meno autora za citátom, dielom, prácou a pre úradné účely však zachováваме vždy v pôvodnej podobe rodného (krstného) mena i priezviska.

Neživotné podstatné mená oikolitické bezkoncovkové mužského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	kher	dom	khera	domy
<i>vok.</i>	(khereja!)	(dom!)	(kherale!)	(domy!)
<i>ak.</i>	kher	dom	khera	domy
<i>dat.</i>	khereske	domu	kherenge	domom
<i>lok.</i>	khereste	pri dome	kherende	pri domoch
<i>inštr.</i>	khereha	(s) domom	kherenca	(s) domami
<i>abl.</i>	kherestar	od domu	kherendar	od domov
<i>gen.</i>	khereskero/-kro	domu	kherengero/-gro	domov

Neživotné podstatné mená oikoklitické koncovkové mužského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	khosno	šatka	khosne	šatky
<i>vok.</i>	(khosneja!)	(šatka!)	(khosnale!)	(šatky!)
<i>ak.</i>	khosno	šatku	khosne	šatky
<i>dat.</i>	khosneske	šatke	khosnenge	šatkám
<i>lok.</i>	khosneste	pri šatke	khosnende	pri šatkách
<i>inštr.</i>	khosneha	(so) šatkou	khosnenca	(so) šatkami
<i>abl.</i>	khosnestar	od šatky	khosnendar	od šatiek
<i>gen.</i>	khosneskero/-kro	šatky	khosnengero/-gro	šatiek

Neživotné xenoklitické podst. mená mužského rodu (s koncovkami **-os, -us**)

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	stolkos	stolička	stolki	stoličky
	šifoneris	skriňa	šifonera	skrine
<i>vok.</i>	(stolkona!)	(stolička!)	(stolkale!)	(stoličky!)
	(šifonerina!)	(skriňa!)	(šifonerale!)	(skrine!)
<i>ak.</i>	stolkos	stoličku	stolki	stoličky
	šifoneris	skriňu	šifonera	skrine
<i>dat.</i>	stolkoske	stoličke	stolkenge	stoličkám
	šifoneriske	skrini	šifonera	skriniam
<i>lok.</i>	stolkoste	pri stoličke	stolkende	pri stoličkách
	šifoneriste	pri skrini	šifonerende	pri skriniach
<i>inštr.</i>	stolkoha	(so) stoličkou	stolkenca	(so) stoličkami

	šifoneriha	(so) skriňou	šifonerenca	(so) skriňami
<i>abl.</i>	stolkostar	od stoličky	stolkendar	od stoličiek
	šifoneristar	zo skrine	šifonerendar	zo skriň
<i>gen.</i>	stolkoskero/-kro	stoličky	stolkengero/-gro	stoličiek
	šifoneriskero/-kro	skrine	šifonerengero/-gro	skriň

Ženský rod

Životné podstatné mená oikoklitické bezkoncovkové ženského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	phen/pheň	sestra	pheňa	sestry
<i>vok.</i>	pheňije! pheňe!	sestra!	pheňale!	sestry!
<i>ak.</i>	pheňa	sestru	pheňen	sestry
<i>dat.</i>	pheňake	sestre	pheňenge	sestrám
<i>lok.</i>	pheňate	pri sestre	pheňende	pri sestrách
<i>inštr.</i>	pheňaha	(so) sestrou	pheňenca	(so) sestrami
<i>abl.</i>	pheňatar	od sestry	pheňedar	od sestier
<i>gen.</i>	pheňakero/-kro	sestrin	pheňengero/-gro	sestier

Životné podstatné mená oikoklitické koncovkové ženského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	džuvľi	žena	džuvľa, džuvľija	ženy
<i>vok.</i>	džuvľije!	žena!	džuvľale!	džuvľijale! ženy!
<i>ak.</i>	džuvľa	ženu	džuvľen, džuvľijen	ženy
<i>dat.</i>	džuvľake	žene	džuvľenge, džuvľijenge	ženám
<i>lok.</i>	džuvľate	pri žene	džuvľende, džuvľijende	pri ženách
<i>inšt.</i>	džuvľaha	(so) ženou	džuvľenca, džuvľijenca	(so) ženami
<i>abl.</i>	džuvľatar	od ženy	džuvľendar, džuvľijendar	od žien
<i>gen.</i>	džuvľakero/-kro	ženin	džuvľengero/-gro, džuvľijengero/-gro	žien

Poznámka: dlhšie varianty plurálu, **džuvľij-**, sa nepoužívajú ľubovoľne ako voľné alternatívy. Ich distribúcia je v súčasnosti ešte predmetom výskumu. Zdá sa, že možnosť použitia dlhšej alternatívy závisí v niektorých dialektoch na dĺžke slova (dlhšie podstatné mená ako **manušňi** tento variant nemajú), ale aj na druhu živočícha – najmenej problematické je použitie u ľudí a vyšších

zvierat, ako sú cicavce. V písanej rómčine môžu tieto varianty slúžiť k rytmickej variácii a k obmedzeniu opakovania toho istého slova.

Životné xenoklitické podstatné mená ženského rodu (s koncovkou **-a**)

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	doktorka	doktorka	doktorki	doktorky
<i>vok.</i>	doktorko!	doktorka!	doktorkale!	doktorky!
<i>ak.</i>	doktorka	doktorke	doktorken	doktorke
<i>dat.</i>	doktorkake	doktorke	doktorkenge	doktorkám
<i>lok.</i>	doktorkate	pri doktorke	doktorkende	pri doktorkách
<i>inštr.</i>	doktorkaha	(s) doktorkou	doktorkenca	(s) doktorkami
<i>abl.</i>	doktorkatar	od doktorke	doktorkendar	od doktoriek
<i>gen.</i>	doktorkakero/-kro	doktorkin	doktorkengero/-gro	doktoriek

Neživotné podstatné mená oikoklitické bezkoncovkové ženského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	suv	ihla	suva	ihly
<i>vok.</i>	(suvije!)	(ihla!)	(suvale!)	(ihly!)
<i>ak.</i>	suv	ihlu	suva	ihly
<i>dat.</i>	suvake	ihle	suvenge	ihlám
<i>lok.</i>	suvate	pri ihle	suvende	pri ihlách
<i>inštr.</i>	suvaha	(s) ihlou	suvenca	(s) ihlami
<i>abl.</i>	suvatar	od ihly	suvendar	od ihliel
<i>gen.</i>	suvakero/-kro	ihly	suvengero/-gro	ihliel

Neživotné podstatné mená oikoklitické koncovkové ženského rodu

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	piri	hrniec	pira	hrnce
<i>vok.</i>	(pirije!)	hrniec!	(pirale!)	(hrnce!)
<i>ak.</i>	piri	hrniec	pira	hrnce
<i>dat.</i>	pirake	hrncu	pirenge	hrncom
<i>lok.</i>	pirate	pri hrnci	pirende	pri hrncoch
<i>inštr.</i>	piraha	(s) hrncom	pirenca	(s) hrncami
<i>abl.</i>	piratar	od hrnca	pireNDAR	od hrncov
<i>gen.</i>	pirakero/-kro	hrnca	pirengero/-gro	hrncov

Neživotné xenoklitické podstatné mená ženského rodu (s koncovkou **-a**)

	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	rokľa	sukňa	rokl'i	sukne
<i>vok.</i>	(rokl'ije!)	(sukňa!)	(rokl'ale!)	(sukne!)
<i>ak.</i>	rokľa	sukňu	rokl'i	sukne
<i>dat.</i>	rokl'ake	sukni	rokl'enge	sukniam
<i>lok.</i>	rokl'ate	pri sukni	rokl'ende	pri sukniach
<i>inštr.</i>	rokl'aha	(so) sukňou	rokl'enca	(so) sukňami
<i>abl.</i>	rokl'atar	od sukni	rokl'endar	od sukieň
<i>gen.</i>	rokl'akero/-kro	sukni	rokl'engero/-gro	sukieň

PRÍDAVNÉ MENÁ

V rómčine rozlišujeme tri základné triedy prídavných mien:

1. Oikoklitické prídavné mená bezkoncovkové, ktorých nominatív je v obidvoch rodoch obidvoch čísiel bez koncovky – **šukar**.
2. Oikoklitické prídavné mená, ktorých nominatív jedn. č. má koncovku:
  - v mužskom rode **-o**,
  - v ženskom rode **-i (~i)**
  - v množnom čísle obidvoch rodov **-e** (bez mäkkčenia predchádzajúcej kmeňovej spoluhlásky)

Napr. **baro, bari** (veľký, veľká), **cikno, cikni** (malý, malá), **ratvalo, ratval'i** (krvavý, krvavá), **londo, lond'i** (slaný, slaná), **tato, tat'i** (teplý, teplá), v ženskom rode dochádza k mäkkčeniu spoluhlások, a to **d** na **d'**, **t** na **t'**, **l** na **l'**, **n** na **ň**, ale iba v jednotnom čísle, v množnom čísle sú preto zhodné tvary pre mužský a ženský rod, napríklad **cikne** (malí/malé) **sane** (štíhli/štíhle).

3. Xenoklitické prídavné mená, ktorých nominatív jednotného čísla má v obidvoch rodoch koncovku **-o**, napr. **belavo** (modrý), **rendešno** (poriadny), **šargo** (žltý). Množné číslo obidvoch rodov je zakončené **-a**. Pri tvorbe nepriameho kmeňa obidvoch rodov aj čísiel sa pred jeho koncovku vkladá formant **-on-**.

Ďalšie kategórie, ktoré pri prídavných menách rozlišujeme, tiež vychádzajú zo základných gramatických kategórií mien v rómčine. Sú to: rod (koncovky pozri vyššie v prehľade tried), číslo a pád. Prídavné mená sa vzhľadom na ich gramatickú funkciu najčastejšie vyskytujú v nominatíve alebo v nepriamom páde (lebo najčastejšie tvoria prepozitívny prívlastok), ale môžu sa nachádzať aj v postpozícii alebo v samostatnej – substantívnej pozícii, alebo v ktorých, samozrejme, figurujú v plných pádových tvaroch, aké sú typické pre podstatné mená.

Skloňovanie prídavných mien

Prehľad skloňovania prídavných mien:

	sg.				pl.	
	<i>m</i>		<i>f</i>		<i>m - f.</i>	
<i>nom.</i>	šukar	pekný	šukar	pekná	šukar	pekné
	baro	veľký	bari	veľká	bare	veľké
	šargo	žltý	šargo	žltá	šarga	žlté
<i>vok.</i>	šukareja!	pekný!	šukarije!	pekná!	šukarale!	pekné!
	bareja!	veľký!	barije!	veľká!	barale!	veľké!
	šargeja!	žltý!	šargije!	žltá!	šargale!	žlté!
<i>ak.</i>	šukares	pekného	šukara	peknú	šukaren	pekné
	bares	veľkého	bara	veľkú	baren	veľké
	šargones	žltého	šargona	žltú	šargonon	žlté
<i>dat.</i>	šukareske	peknému	šukarake	peknej	šukarenge	pekným
	bareske	veľkému	barake	veľkej	barenge	veľkým
	šargoneske	žltému	šargonake	žltej	šargonenge	žltým
<i>lok.</i>	šukareste	pri peknom	šukarate	pri peknej	šukarende	pri pekných
	bareste	pri veľkom	barate	pri veľkej	barende	pri veľkých
	šargoneste	pri žltom	šargonate	pri žltej	šargonende	pri žltých
<i>inštr.</i>	šukareha	(s) pekným	šukaraha	(s) peknou	šukarenca	(s) peknými
	bareha	(s) veľkým	baraha	(s) veľkou	barenca	(s) veľkými
	šargoneha	(so) žltým	šargonaha	(so) žltou	šargonenca	(so) žltými
<i>abl.</i>	šukarestar	(od) pekného	šukaratar	(od) peknej	šukarendar	(od) pekných
	barestar	(od) veľkého	baratar/-kro	(od) veľkej	barendar	(od) veľkých
	šargonestar	(od) žltého	šargonatar/-kro	(od) žltej	šargonendar	(od) žltých

gen.	šukareskero/-kro pekného	šukarakero/-kro peknej	šukarengero/-gro pekných
	bareskero/-kro veľkého	barakero veľkej	barengero veľkých
	šargoneskero/-kro žltého	šargonakero žltej	šargonengero/-gro žltých

nepr. pád

šukare	šukara	šukare
bare	bara	bare
šargone	šargona	šargone

Poznámka: Vokatív xenoklitických prídavných mien v mnohých autoritatívnych popisoch slovenskej rómčiny nie je uvedený (iba Šebková a Žlnayová /1998/ uvádzajú spoločné koncovky s oikoklitickými prídavnými menami, ale bez príkladov). Vzhľadom na to, že sa v bežnej reči vyskytuje pomerne málo (musel by sa vyskytnúť v samostatnej pozícii alebo za rozvíjaným podstatným menom vo vokatíve), panuje aj medzi rómskymi elitami, medzi ktorými autor robil malú anketu, určitá neistota, ako aj v autorovom jazykovom povedomí. Budúca prax teda môže ukázať, že používatelia spisovnej rómčiny budú používať formy z našej tabuľky alebo dajú prednosť podobným formám rozšíreným o formant **-on-**, alebo napríklad formám zhodným s nominatívom.

Xenoklitickými prídavnými menami sú aj ženské priezviská prevzaté zo slovanských jazykov: **Demeterová** – (**e**) **Demeterovo**. Vzhľadom na zavedenú prax a potrebu uvádzania oficiálnej podoby priezviska (napríklad v tlači) tolerujeme v nominatíve (vzácné i v akuzatíve) neadaptovanú podobu: **e Demeterová** (**la Demeterová**). V pádoch vytvorených od nepriameho kmeňa však už takéto priezviská skloňujeme ako xenoklitické prídavné mená: **la Demeterovonake**, **la Demeterovonaha** a pod. Meno autora za citátom, dielom, prácou a pre úradné účely však zachováваме vždy v pôvodnej podobe rodného (krstného) mena i priezviska.

Stupňovanie prídavných mien

Kvalitatívne prídavné mená sa stupňujú. Rozlišujeme tri stupne:

1. stupeň – pozitív, napr. **šukar** (pekný), **baro** (veľký), **cikno** (malý), **moderno** (moderný),
2. stupeň – komparatív sa tvorí príponou **-eder**, napr. **šukareder** (krajší), **bareder** (väčší), **cikneder** (menší), **moderneder** (modernejší),

3. stupeň – superlatív sa tvorí variantne predponami **jekh-**, **nek-**, **lek-**, **mek-**, ktoré sa pripájajú ku komparatívu, napr.

jekhšukareder/nekšukareder/lekšukareder/mekšukareder (najkrajší),
jekhbareder/nekbareder/lekbareder/mekbareder (najväčší), **jekhcikneder/
nekcikneder/lekcikneder/mekcikneder** (najmenší), **jekhmoderneder/
nekmoderneder/lekmoderneder/mekmoderneder**.

Tvary komparatívu a superlatívu sa skloňujú ako **šukar**.

Poznámka 1: Pri stupňovaní xenoklitických adjektív sa pred koncovku nekladá formant **-on-**.

Poznámka 2: Nestupňujú sa prídavné mená odvodené od nejakého materiálu, napr. **trastuno** (železný), **kaštuno** (drevený), **somnakuno** (zlatý), ale aj iné relačné adjektíva, napr. **sloveňiko** (slovenský). Ich ďalšie stupne však sú snadno utvoriteľné, takže je v nich potenciál pre budúci rozvoj rómčiny. Keď bude publicista alebo literárny autor potrebovať v rómčine vytvoriť ad hoc slovo "drevenejší", systémový tvar je **kaštuneder**, "zlatší" bude mať podobu **somnakuneder** a pod.

Nepravidelné stupňovanie

Nepravidelne sa stupňujú nasledujúce tri prídavné mená:

Dve z nich majú supletívne tvorenie, čiže tvary sa tvoria od iného slovného základu ako tvar základný:

1. lačho (dobrý)	1. nalačho (zlý)
2. feder (lepší)	2. goreder (horší)
3. jekhfeder (najlepší)	3. jekhgoreder (najhorší)

Ďalšie má mierne nepravidelný, skrátenejší tvar:

1. **godáver** (múdry)
2. **godaveder** (múdrejší)
3. **jekhgodaveder** (najmúdrejší)

Poznámka 1: Alternatívne, avšak v menšej miere, sa vyskytujú aj varianty s pravidelným stupňovaním: **godávereder, jekhgodávereder**

Poznámka 2:

V záujme prehľadnosti bol v tabuľke použitý iba prvý variant superlatívnej predpony.

ZÁMENÁ

V rómčine rozlišujeme tieto zámená:

1. osobné – **me** (ja), **tu** (ty), **joj** (on), **joj** (ona), **amen** (my), **tumen** (vy), **jon** (oni), + zvrtné zámeno – **pes** (seba, sa), **pen** (seba, sa pl.),
2. prívlastňovacie zámená – **mir/o,-i,-e** (môj, moja, moje), **tir/o,-i,-e** (tvoj, tvoja, tvoje), **lesker/o,-i,-e** (jeho), **laker/o,-i,-e** (jej), **amar/o,-i,-e** (náš, naša, naše), **tumar/o,-i,-e** (váš, vaša, vaše), **lenger/o,-i,-e** (ich),
3. ukazovacie – **(k)ada** (tento), **(k)oda** (tamten), **(k)adi** (táto), **(k)odi** (tamtá), **(k)aja** (tá, táto), **(k)oja** (táto), **oka** (tamten – ten druhý, minulý), **oki** (tamtá – tá druhá, minulá),
4. opytovacie – **ko?** (kto?), **so?** (čo?), **savo?** (aký?),
5. vzťažné zámená – **ko** (kto), **so** (čo), **kaj** (ktorý), **savo** (aký),
6. neurčité zámená – **vareko/dareko** (niekto), **vareso/dareso** (niečo), **varesavo/daresavo** (nejaký), **chocko/chočko** (hocikto), **chocsavo/chočsavo** (hocijaký), **chocso/chočso** (hocičo), **sako** (každý), **makarko** (hocikto), **makarko** (hocičo), **makarsavo** (hocijaký),
7. záporné – **ňiko** (nikto), **ňič** (nič), **ňisavo** (nijaký), **ňik(h)aj** (nikde), **ňisar** (nijako).

Ako podstatné mená sa skloňujú:

- a) všetky osobné zámená
- b) zámená **ko?** (životné, vrátane vzťažného zámena **ko**), **so?** (neživotné) a zámená od nich utvorené, napr. **vareko** (niekto), **chocko** (hocikto).

Ako prídavné mená sa skloňujú:

- a) všetky ukazovacie zámená,
- b) zámeno **sako** (každý) sa skloňuje ako xenoklitické prídavné mená, čiže s nepriamym kmeňom **sakones-**, **sakona-**

c) privlastňovacie zámená,

d) zámeno **savo** a zámená od neho utvorené, napr. **varesavo** (nejaký), **chocsavo** (hocijaký).

Zvratné zámená **pes** a **pen** sa používajú v 3. osobe sg. a v 3. osobe pl., napr. **uchanel pes – uchanen pen** (češe sa – češú sa). V jednotnom čísle je prípustné iba zvratné zámeno **pes**, v množnom čísle je možné používať varianty **pen** aj **pes**.

Okrem uvedených druhov určujeme u zámen nasledujúce gramatické kategórie (nerozlišujú sa ale všetky pri všetkých druhoch): rod, číslo, pád.

Skloňovanie zámen

Osobné zámená

sg.

nom.	me	ja	tu	ty	jov	on	joj	ona
ak.	man	mňa	tut	teba	les	jeho	la	ju
dat.	mange	mne	tuke	tebe	leske	jemu	lake	jej
lok.	mande	pri mne	tute	pri tebe	leste	pri ňom	late	pri nej
inštr.	manca	(so) mnou	tuha	(s) tebou	leha	(s) ním	laha	(s) ňou
abl.	mandar	odomňa	tutar	od teba	lestar	od neho	latar	od nej
gen.	miro/mro	môj	tiro/tro	tvoj	leskero/-kro	jeho	lakero/-kro	jej

pl.

nom.	amen	my	tumen	vy	jon	oni/ony
ak.	amen	nás	tumen	vás	len	ich
dat.	amenge	nám	tumenge	vám	lenge	im
lok.	amende	pri nás	tumende	pri vás	lende	pri nich
inštr.	amenca	(s) nami	tumenca	(s) vami	lenca	(s) nimi
abl.	amendar	od nás	tumendar	od vás	lendar	od nich
gen.	amaro	náš	tumaro	váš	lengero/-gro	ich

Poznámka: Ako bolo ukázané v pasáži o kategórii rómskeho menného genitívu, privlastňovacie zámená majú duálnu povahu – zároveň sú privlastňovacími zámenami a zároveň tvoria genitív osobných zámen, vrátane použitia v syntaktickej funkcii.

Privlastňovacie zámená

m	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	miro	môj	mire	moje
<i>vok.</i>	miraja!	môj!	mirale!	moji!
<i>ak.</i>	mires	môj	miren	mojich
<i>dat.</i>	mireske	môjmu	mirenge	mojim
<i>lok.</i>	mireste	pri mojom	mirende	pri mojich
<i>inštr.</i>	miraha	(s) mojím	mirenca	(s) mojimi
<i>abl.</i>	mirestar	od môjho	mirendar	od mojich
<i>gen.</i>	mireskero /-kro	môjho	mirengero/-gro	mojich
<i>nepriamy pád:</i>	mire		mire	

f	sg.		pl.	
<i>nom.</i>	miri	moja	mire	moje
<i>vok.</i>	mirije!	moja!	mirale!	moje!
<i>ak.</i>	mira	moju	miren	mojich
<i>dat.</i>	mirake	mojej	mirenge	mojim
<i>lok.</i>	mirate	pri mojej	mirende	pri mojich
<i>inštr.</i>	miraha	(s) mojou	mirenca	(s) mojimi
<i>abl.</i>	miratar	od mojej	mirendar	od mojich
<i>gen.</i>	mirakero/-kro	mojej	mirengero/-gro	mojich
<i>nepriamy pád:</i>	mira		mire	

Prehľad skloňovania opytovacích zámen

<i>nom.</i>	ko?	kto?	so?	čo?
<i>ak.</i>	kas?	koho?	so?	čo?
<i>dat.</i>	kaske?	komu?	soske?	čomu?
<i>lok.</i>	kaste?	pri kom?	soste?	pri čom?
<i>inštr.</i>	kaha?	(s) kým?	soha?	(s) čím?
<i>abl.</i>	kastar?	od koho?	sostar?	od čoho?
<i>gen.</i>	kasker/o,-i,-e	čí?, čia?, čie?		

Privlastňovacie zámeno zvratné

Privlastňovacie zámená zvratné sa v rómčine používajú iba pre 3. os. sg. a 3. os. pl, v ostatných osobách sa používajú príslušné privlastňovacie zámená. Zvratné zámená vyjadrujú vzťah k osobe alebo veci, ktorá je vo vete predmetom.

<i>sg.</i>		<i>pl.</i>
peskero/-kro	(m) svoj	pengero/-gro (m) svoji
peskeri/-kri	(f) svoja	pengeri/-gri (f) svoje
peskere/-kre	(pl.) svoje	pengere/-gre (pl.) svoje

Ako sme pripomenuli, aj v množnom čísle je prípustné používať formu **peskero**, **peskeri**, **peskere**. Forma **pengero**, **pengeri**, **pengere** je však možná iba práve v množnom čísle.

Tvary nepriameho pádu ukazovacích zámen

	(k)ada		(k)oda		oka	
	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
<i>m</i>	(k)ale	(k)ale	(k)kole	(k)ole	okale	okale
<i>f</i>	(k)ala	(k)ale	(k)ola	(k)ole	okala	okale

Prehľad skloňovania zvratného zámena **pes** (sa)

	<i>sg.</i>		<i>pl.</i>	
<i>nom.</i>	-		-	
<i>ak.</i>	pes	seba/sa	pen	seba/sa
<i>dat.</i>	peske	sebe/si	penge	sebe/si
<i>lok.</i>	peste	pri sebe	pende	pri sebe
<i>inštr.</i>	peha	(so) sebou	penca	(so) sebou
<i>abl.</i>	pestar	od seba	pendar	od seba
<i>gen.</i>	peskero/-kro	bez seba	pengero/-gro	bez seba

ČÍSLOVKY

Základné číslovky

<i>nula</i>	0	<i>dešujekh</i>	11	<i>tranda</i>	30
<i>jekh</i>	1	<i>dešuduj</i>	12	<i>saranda</i>	40
<i>duj</i>	2	<i>dešutrin</i>	13	<i>penda</i>	50
<i>trin</i>	3	<i>dešuštar</i>	14	<i>šovardeš</i>	60
<i>štar</i>	4	<i>dešupandž</i>	15	<i>eftavardeš</i>	70
<i>pandž</i>	5	<i>dešušov</i>	16	<i>ochtovardeš</i>	80
<i>šov</i>	6	<i>dešefta</i>	17	<i>eňavardeš</i>	90
<i>efta</i>	7	<i>dešocho</i>	18	<i>šel</i>	100
<i>ochto</i>	8	<i>dešeňa</i>	19	<i>duj šel</i>	200
<i>eňa</i>	9	<i>biš</i>	20	<i>ezeros</i>	1 000
<i>deš</i>	10			<i>duj ezera</i>	2 000
				<i>milijonos</i>	1 000 000
				<i>milijarda</i>	1 000 000 000

Číslovky 21 – 29 sa tvoria ako číslovky 11 – 19, napr. **bišujekh** (21), **bišuduj/bišthajduj** (22), ...**bišeňa** (29). Variantne sa tvoria pomocou archaickej spojky **thaj**: **bišthajjekh**, **bišthajduj** ... **bišthajeňa**, alebo pomocou spojky **the**, ako je tomu v prípade ostatných desiatok (pozri nasledujúci odsek).

Kostatným desiatkam sa jednotky pripájajú spojkou **the-trandathejekh** (31), **sarandatheochto** (48), **eňavardešthepandž** (95), **pendatheefta** (57).

Základné číslovky sa skloňujú ako prídavné mená typu **šukar**, okrem **efta**, **ochto**, **eňa** a ich zloženín, ktoré majú nepriamy pád zhodný s nominatívom.

Ak hovoríme o osobách, v rómčine nemôžeme použiť iba samostatné číslovky alebo výrazy množstva, ale túto skutočnosť musíme vyjadriť slovom **dženo** (m), **džeňi** (f) – bytosť, osoba, napr. **Keci džene san tumen khere?** (Koľko je vás doma?) **Amen sam khere pandž džene.** (Nás je doma päť.) **Keci džeňa avile?** (Koľko ich prišlo/žien/?) **Avile savore džeňa.** (Prišli všetky.)

Radové číslovky

Radové číslovky, okrem významov „prvý“ a „druhý“ sa v rómčine tvoria príponou **-to**, ktorá sa pripája k základnej číslovke a je spoločná pre oba rody: **trito** (tretí/tretia), **štarto** (štvrtý/štvrtá), **pandžto** (piaty/piata).

Na vyjadrenie radovej číslovky „prvý“ sa používajú prevzaté výrazy: **peršo**, **prvo**, **elšino**, **ešebno**, alebo mierne významovo posunuté pôvodné slovo **angluno**.

V zložených radových číslovkách sa však používa tvar **-jekhto**, napr. **deš-u-jekhto** (jedenásty), **biš-u-jekhto** (dvadsiaty prvý).

Radová číslovka **druhý** sa vyjadruje dvoma spôsobmi:

1. ak ide o dva predmety alebo dve osoby, používame slovo **aver**, napr. **Hin man duj pheňa. Jekh bešel mek khere, aver hiňi imar romeha (romeste)**. (Mám dve sestry. Jedna býva ešte doma, druhá je vydatá.)
2. ak ide o určenie poradia, používame slovo **dujto**, napr. **Hin man trin pheňa. Jekh bešel mek khere, dujto hin romeha the trito bešel manca andro foros**. (Mám tri sestry. Jedna býva ešte doma, druhá je vydatá a tretia býva so mnou v meste.)

Radové číslovky sa skloňujú ako xenoklitické adjektíva. Medzi kmeň a pádovú koncovku sa vkladá **-on-**, napr. **dujto**, **dujtone**, **dujtoneske** atď.

Nepravidelné tvary:

angluno/peršo/elšino/ešebno (prvý), **aver/dujto** (druhý), **trito** (tretí), **ezerošno/ezerutno** (tisíci).

Neurčité číslovky

Výrazy pre neurčité číslovky (**but**, **ajci**, **frima/čino/čulo/čuno/čepo/saľig/sikra/biľa/jekhnaj**, **keci**, **pherdo**, **savore**) plnia funkciu:

- a) číslovky – vyjadrujú počet kusov,
- b) príslovky – označujú časový úsek (okrem **pherdo** a **savore**).

Nominatív, nepriamy pád, akuzatív čísloviek **but** (veľa/mnoho), **ajci** (toľko):

<i>nom.</i>	but	ajci
<i>nepr.pád</i>	bute	ajci
<i>ak.(osoby)</i>	buten	ajcen
(veci)	but	ajci

Po určitých a neurčitých číslovkách a po výrazoch označujúcich množstvo je počítanie podstatného mena v nominatíve singuláru, keď pred ním stojí číslovka **jekh**, prípadne plurálu v prípade ostatných čísloviek, napr. **jekh čhaj** (jedno dievča), **bišupandž phaba** (dvadsaťpäť jabĺk), **ajci manuša** (toľko ľudí), **but love** (veľa peňazí), **kotor maro** (kúsok chleba). V ostatných pádoch je počítané podstatné meno v príslušnom páde, ale číslovka alebo výraz množstva je v nepriamom páde, napr. **jekha čhake** (dat.) – jednému dievčaťu, **trine phralenca** (inštr.) – s tromi bratmi, **štare beršengero** (gen.) – štvorročný, **kotore mareha** (s kúskom chleba).

Výnimky:

Podstatné mená **dīves** (deň), **čhon** (mesic) a **berš** (rok) stoja po číslovke alebo výraze množstva v nominatíve sg.: **trin dīves** (tri dni), **šov čhon** (šesť mesiacov), **but berš** (veľa rokov).

Ak sú tieto tri podstatné mená zdobnené alebo v spojení s prívlastkom, stoja po číslovke v nominatíve pl.: **trin beršora** (tri rôčky), **štar šukar dīvesa** (štyri pekné dni), **šov bachtale čhona** (šesť šťastných mesiacov).

Násobné číslovky

Násobné číslovky sa tvoria príponou **-var**, ktorá sa pripája k základným, radovým, neurčitým číslovkám – **dešvar** (desaťkrát), **deštovar** (desiatykrát), **kecivar** (koľkokrát) alebo od **trin**, **štar a buter** príponou **-val**: **trival** (trikrát), **štarval** (štyrikrát), **buterval** (viackrát).

Poznámka 1: Od niektorých čísloviek odvodzujeme násobnú číslovku zo skrátenej podoby: od **duj** je vždy **duvar**, od šov variantne šovar.

Poznámka 2: Od číslovky **ezeros** (tisíc) existujú varianty násobných čísloviek: **ezerval**, **ezeravar**.

SLOVESÁ

Pri rómskych slovesách rozoznávame triedu, osobu, číslo, čas a spôsob.

Prítomný čas oznamovacieho spôsobu

Rómske slovesá rozdeľujeme do troch tried. Triedu určíme podľa zakončenia slovesa v neurčitku alebo podľa tvaru slovesa v 3. osobe jednotného čísla, ktorý býva zhodný s neurčitkom slovesa. Podstata rozdielov je však v tom, ako je konštruovaný slovesný kmeň.

Slovesá I. triedy

Do I. triedy patria slovesá, ktorých slovesný kmeň sa končí na spoluhlásku. Koncovky prítomného času sú potom tvorené vlastnými osobnými príponami (**-v, -s, -l, -s, -n, -n**), pred ktoré za spoluhláskový kmeň vkladáme samohlásku **-a-** (v prípade prvej osoby jednotného i množného čísla) alebo **-e-** (v prípade druhých a tretích osôb obidvoch čísel). Prítomný čas sloviac I. triedy je teda po spoluhláskovom kmeni zakončený: **-av, -es, -el, -as, -en, -en**:

te kerel (robiť)

1. ker-av	robím	ker-as	robíme
2. ker-es	robíš	ker-en	robíte
3. kere-el	robí	ker-en	robia

Do prvej triedy patria tiež xenoklitické slovesá. Tie sa tvoria podľa modelu: prevzatý kmeň slova + **in** + príslušné osoby, čísla a času alebo spôsobu, napr.

te pisinel (písať),

1. pis-in-av	píšem	pis-in-as	píšeme
2. pis-in-es	píšeš	pis-in-en	píšete
3. pis-in-el	píše	pis-in-en	píšu

Násobné slovesá I. triedy

Pri slovesách I. triedy sa prípona **-ker-** pripája za slovesný kmeň a po nej nasledujú slovesné koncovky I. triedy, napr. **denašel – denaškerel** (uteká –

pobehuje), **cinel – cinkernel** (kupuje – skupuje).

Pri slovesách, ktorých kmeň sa končí na **k/kh/g** sú možné varianty, napr. **dikhel/dikhelkerel/dikherkerel/dikhkerel/dikhavkerel** (prezerať). V spojení so slovesami I. slovesnej triedy je formant **-ker-** mimoriadne produktívny. S jeho pomocou je možné pozmeniť význam takmer každého slovesa. Všetky slovesá odvodené príponou **-ker-** sa časujú podľa vzoru **te kerel** (robiť).

Nepravidelne sa tvoria násobné slovesá od týchto sloviess: od **čhinel** (rezať) je **čhingerel**, od **phagel** (zlomiť) je **phagerel**.

Slovesá II. triedy

Do II. triedy patria slovesá, ktorých slovný základ sa končí na samohlásku **a**. Ide o tzv. **a** kmeň. Prítomný čas sloviess druhej triedy sa tvorí od slovesného kmeňa iba pridaním vlastných osobných prípon: **-v, -s, -l, -s, -n, -n**:

te chal (jesť)

1. cha-v	jem	cha-s	jeme
2. cha-s	ješ	cha-n	jete
3. cha-l	je	cha-n	jedia

Ďalšie frekventované slovesá druhej triedy sú napr. **asal** (smať sa), **ladžal** (hanbiť sa), **pařal** (veriť), **daral** (báť sa), **prastal** (utekať).

Odvodzovanie násobných sloviess od sloviess II. triedy

Pri slovesách II. slovesnej triedy sa medzi kmeň a príponu **-ker-** vkladajú spoluhlásky **v (l, r)**, napr. **prastal – prastavkerel (prastalkerel/prastarkerel)**. Voľba vlozenej spoluhlásky je pri niektorých slovesách alternatívna v závislosti od dialektu.

Slovesá III. triedy

Nazývame ich tiež z gramatického hľadiska médiopasíva. Sú neprechodné, iba výnimočne môžu byť niektoré prechodné: **achaľuvav tut** (rozumiem ti), **sikhľuvav matematika** (učím sa matematiku), **labiľom o angušť** (popálil som si prst). Podľa odvodenia vyjadrujú:

- pôvodnú vlastnosť prídavných mien, napr. **bokhalo–bokhaľuvav** (hladný–hladujem),
- zmenu stavu, prípadne zvratnosť, napr. **sastúvav** (uzdravujem sa), trpné tvary sloviess, **mardúvav** (som bitý).

Slovesá III. triedy sú historicky odvodené od rôznych základov a pôvodného slovesa **te ovel** (stať sa, nastať), z ktorého sa zachovala len morféma **-uv-**. Morféma **-uv-** sa zachovala vo všetkých dialektoch v 1. osobe sg. a pl. oznamovacieho spôsobu a v 2. osobe sg. rozkazovacieho spôsobu. Takto odvodené slovesá vyjadrujú polohu alebo stav.

Sloveso III. triedy **te pašľuvel** sa teda v prítomnom čase časuje alebo sa pôvodne časovalo:

1. <i>pašľ-uv-av</i>	ležíim	<i>pašľ-uv-as</i>	ležíime
2. <i>pašľ-uv-es</i>	ležíš	<i>pašľ-uv-en</i>	ležíite
3. <i>pašľ-uv-el</i>	leží	<i>pašľ-uv-en</i>	ležia

Na väčšej časti slovenského územia však dochádza ku kráteniu kmeňa 2. a 3. osoby sg. aj pl.:

1. <i>pašľ-uv-av</i>	ležíim	<i>pašľ-uv-as</i>	ležíime
2. <i>pašľ-os</i>	ležíš	<i>pašľ-on</i>	ležíite
3. <i>pašľ-ol</i>	leží	<i>pašľ-on</i>	ležia

1. Slovesá III. triedy môžu byť zo synchronného hľadiska neodvodené, napr. **te pašľol**. Podobne aj: **te terďol**, **te labol** (stať, horieť).

2. Slovesá III. triedy môžu byť odvodené od prídavných mien, napr. **nasvalo – te nasvaľol**:

1. <i>nasvaľ-uv-av</i>	chorľaviem	<i>nasvaľ-uv-as</i>	chorľavieme
2. <i>nasvaľ-os</i>	chorľavieš	<i>nasvaľ-on</i>	chorľaviete
3. <i>nasvaľ-ol</i>	chorľavie	<i>nasvaľ-on</i>	chorľavejú

Podobne aj **baro – te barol** (veľký – rásť), **cikno – te cikňol** (malý – zmenšovať sa), **čalo – te čaľol** (sýty – nasýtiť sa), **bokhalo – te bokhaľol** (hladný – hladuje).

3. Slovesá III. triedy môžu byť odvodené od prídavných slovies I. triedy:

šunel - šundo - šundol	počúvať – počutý – počuť
marel - mardo - te mardol	biť – zbitý – byť bitý
tavel - tado - tadol	variť – uvarený – vriieť
pekel - peko - peťol	piecť – upečený – upiecť
dikhel - dikhlo - dičhol	pozerať – obhliadnutý – vyzeráť
phagel - * phago - phadol	lámať – zlomený – lomiť sa

Poznámka: prídavné od slovesa **phagel** je alternatívne **phaglo**, ale sloveso **phadol** je utvorené od pôvodného tvaru **phago**.

4. Slovesá III. triedy môžu byť odvodené od kmeňa slovies II. triedy morférou **-nd'**:

<i>dara-l</i>	báť sa	<i>dara-nd'-ol</i>	zľaknúť sa
<i>asa-l</i>	smiať sa	<i>asa-nd'-ol</i>	zasmiať sa

5. Slovesá III. triedy môžu byť odvodené od podstatných mien. Tento spôsob tvorenia slovies III. triedy je neproduktívny.

e rat – te raťol	noc – zvečerievať sa
o murš – te muršol	muž – mužnieť

6. Slovesá III. triedy môžu byť odvodené od rôznych základov morférou **-al-**:
Napríklad: **dīves** (deň) – **dīvesalol**, **koro** (slepý) – **koralol**, **kašuko** (hluchý) – **kašukalol**, **dilino** (hlúpy) – **diliňalol**.

7. Slovesá III. triedy môžu byť odvodené od prevzatého slovného základu morférou **-isal'**, pred ktorou sa prípadne mäkčia spoluhlásky **d, t, n, l**:

<i>chasň-isal'-ol</i>	užíva sa
<i>pač-isal'-ol</i>	páči sa

Odvodzovanie násobných slovies od slovies III. triedy

Pri slovesách III. triedy sa opakovaná (násobná) morféma **-ker-** vkladá medzi základný kmeň (to znamená s morférou **-uv-**) a osobnú koncovku slovies I. triedy. Časuujú sa teda ako slovesá I. triedy, napr. sloveso **te pašľuvkerel**:

1. <i>pašl'-uv-ker-av</i>	opakovane líham	<i>pašl'-uv-ker-en</i>	opakovane líhame
2. <i>pašl'-uv-ker-es</i>	opakovane líhaš	<i>pašl'-uv-ker-en</i>	opakovane líhate
3. <i>pašl'-uv-ker-el</i>	opakovane líha	<i>pašl'-uv-ker-en</i>	opakovane líhate

Kauzatívne a faktitívne slovesá

Slovesá III. triedy majú svoj protipól v tzv. slovesách kauzatívnych a faktitívnych, ktoré sa odvodzujú pomocou morfému **-av-** (kauzatíva), **-'ar-** (faktitíva, zriedkavo kauzatíva) **-lar** (kauzatíva) a **-'isar** (faktitíva od xenoklitických adjektív). Sú to slovesá prvej triedy.

1. kauzatíva vyjadrujú nasledujúci význam: pôsobiť, aby sa dialo to, čo vyjadruje dej základného slovesa, napr.

te daravel (< *te daral* – báť sa) – dosl. pôsobiť, aby sa objekt bál, t. j. strašiť (niekoho)

(protiklad slovesa III. triedy **te darandol** – zľaknúť sa, vystrašiť sa, alebo slovesa II. triedy **te daral** = báť sa)

te našavel (< *te našel* – miznúť) – dosl. pôsobiť, aby objekt zmizol, t. j. strašiť; zabiť, usmrtiť (niekoho)

(protiklad slovesa III. triedy **te našlol** = zmiznúť)

Mnohé takto utvorené slovesá však nemajú význam kauzatívny, ale vyjadrujú iba opakovateľnosť deja, prípadne nadobúdajú iný samostatný význam:

te bikenavel (< *te bikenel* – predáť) – opakovane predávať, obchodovať (s niečím)

te phiravel (< *te phirel* – chodiť) – 1. (význam kauzatívny) vodiť, 2. (samostatný význam) nosiť

te mangavel (< *te mangel* – prosiť, žiadať) – nahovárať si (dievča, nevestu)

2. faktitíva znamenajú: urobiť takým, ako vyjadruje prídavné meno (príčasť), ktoré je jeho základom, napr.

te bararel (< *te baro* – veľký) – dosl. robiť veľkým, t. j. vychovávať, pestovať (protiklad slovesa III. triedy **te barol** = rásť, zväčšovať sa)

te sastarel (< *sasto* – zdravý) – dosl. robiť zdravým, t. j. liečiť, uzdravovať (protiklad slovesa III. triedy **te sastol** = uzdraviť sa)

Podobne je tomu aj u pri slovesách odvodených od xenoklitických adjektív: **te želeňisarel** (< želeno – zelený) – dosl. robiť zdravým, t. j. liečiť, uzdravovať (protiklad slovesa III. triedy **te želeňisalol** = zozelenieť)

Nie všetky slovesá III. triedy však majú svoje kauzatívne či faktitívne protipóly odvodené pomocou morféme **-av-** alebo **-ar-**. Niektoré môžu tvoriť pár so základným (neodvodeným) tranzitívnym slovesom I. triedy, napr.

te mardol – byť bitý

te marel – biť

te šundol – byť vypočutý, byť cítený

te šunel – počuť, cítiť

te dičhol – byť videný

te dikhel – vidieť

A naopak, mnohé kauzátiva či faktitíva nemajú svoje protipóly, ktoré by sa vyznačovali svojou príslušnosťou k III. slovesnej triede, ale súvisia so slovesami prvej triedy, napr.

te phiravel – nosiť

te phirel – chodiť

te sovlarel – uspávať

te sovel – spať

te bešlarel – uvádzať

te bešel – sedieť, bývať

Sponové sloveso

Toto sloveso (dosiaľ v literatúre niekedy uvádzané ako sloveso **te jel**) má špeciálne tvary neodvíjajúce sa od osobných prípon, ktorými sa tvorí prítomný čas všetkých slovesných tried:

sg.

pl.

1. *som*

sam

2. *sal*

san

3. *hin*

hin

Poznámka: v tretej osobe obidvoch čísel môže spona priberať rodové koncovky: **(j)ov hin-o** (on je), **(j)oj hiň-i** (ona je), **(j)on hin-e** (oni/ony sú).

Imperfektum (minulý čas nedokonavý) oznamovacieho spôsobu

Imperfektum vyjadruje minulý dej trvajúci. Hovorí o tom, čo sa kedysi dialo, môže popisovať okolnosti, za ktorých sa iný dej odohral, často (nie

však vždy) vyjadruje význam odpovedajúci slovenskému minulému času nedokonavých slovies.

Jeho tvorenie kombinuje flektívny a aglutinatívny spôsob tvorenia, podobne ako tomu bolo pri tvorbe rómskych pádov: K príslušným osobným príponám (utvoreným flektívne, pozri vyššie) sa aglutinatívne pripája prípona **-as**, ktorej gramatický význam je iba imperfektum, zatiaľ čo ostatné gramatické kategórie naďalej vyjadruje predchádzajúci flektívny komponent:

ker-**av** (robím, 1. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, prítomný čas)

ker-**av-as** (robil/a som, 1. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, imperfektum)

ker-**el** (robí, 3. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, prítomný čas)

ker-**el-as** (robil/a, 3. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, imperfektum).

Rovnocennými variantmi sú kratšie tvary imperfekta pre niektoré osoby:

kerás popri **keravas** (1. osoba jednotného čísla) – týka sa všetkých tried

kerlas popri **kerelas** (3. osoba jednotného čísla) – týka sa iba I. triedy

kernas popri **kerenas** (3. osoba množného čísla) – týka sa iba I. triedy

Iba z hláskových dôvodov sa v 2.os. sg. a 1.os. pl. pred touto koncovkou mení pôvodná prízentná koncová spoluhláska **-s-** na **-h**, ako vidíme aj v nasledujúcej tabuľke:

I. trieda

te kerel (robiť)

1. **kerav-as/kerás** (ja som robil/-a)

kerah-as (my sme robili)

2. **kereh-as** (ty si robil-a)

keren-as (vy ste robili)

3. **kerel-as/kerl-as** (on/ona robil/-a)

keren-as/kern-as (oni robili)

II. trieda

te asal (smiať sa)

1. **asav-as/asás** (smial/-a som sa)

asah-as (smiali sme sa)

2. **asah-as** (smial/a si sa)

asan-as (smiali ste sa)

3. **asal-as** (smial/-a sa)

asan-as (smiali sa)

III. trieda

te pašľol (ležať)

1. <i>pašľuvav-as/pašľuvás</i> (ležal/-a som)	<i>pašľuvah-as</i> (ležali sme)
2. <i>pašľoh-as</i> (ležal/-a si)	<i>pašľon-as</i> (ležali ste)
3. <i>pašľol-as</i> (ležal/-a si)	<i>pašľon-as</i> (ležali)

Poznámka: Prípustné sú samozrejme aj tvary 2. a 3. osoby odvodené od nezkráteného kmeňa, čiže **pašľuvehas, pašľuvenas** atď.

Tabuľka aj názorne ukazuje, že aglutinatívne tvorenie má za následok rovnaké tvary príslušných osôb pri všetkých triedach, tie sa líšia skutočne len podobou pred koncovkami.

Sponové sloveso

Sponové sloveso (niekedy v literatúre nazývané **te jel**) tvorí imperfektum pre 1. a 2. osobu obidvoch čísel pravidelným spôsobom: aglutináciou separatívnej morfémy **-as** k osobným príponám, ktoré tvorili prítomný čas. Tieto prípony sa však, ako vieme, líšia od osobných prípon všetkých ostatných sloviess, ako ich poznáme z prítomného času:

1. <i>som-as</i> (bol-a som)	<i>sam-as</i> (boli sme)
2. <i>sal-as</i> (bol-a si)	<i>san-as</i> (boli ste)

Tretia osoba má špeciálne tvary, rovnaké pre obidve čísla: **has/sas/ehas/esas**.

Budúci čas oznamovacieho spôsobu

Ako už bolo povedané, v rómčine nemožno v budúcom čase rozlíšiť slovesný vid, ako je tomu napríklad v minulých časoch, kde sa na vyjadrenie vidu používajú rôzne minulé časy. Slovesný vid preto rozlišujeme podľa kontextu. Výnimku tvoria slovesá s prevzatými predponami.

Tvorenie budúceho času v sebe kombinuje flektívny a aglutinatívny spôsob tvorenia, podobne, ako tomu bolo pri tvorbe rómskych pádov u mien a imperfekta sloviess: K príslušným osobným príponám (utvorených flektívne, pozri vyššie) sa aglutinatívne pripája prípona **-a**, ktorej gramatický význam je iba budúci čas,

zatiaľ čo ostatné gramatické kategórie naďalej vyjadruje flektívny komponent:
ker-av (robím, 1. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, prítomný čas),
ker-av-a (budem robiť, urobím, 1. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, budúci čas),
ker-el (robí, 3. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, prítomný čas),
ker-el-a (bude robiť, urobí, 3. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, budúci čas).

Rovnocennými variantmi sú kratšie tvary budúceho času pre niektoré osoby:

kerá popri **kerava** (1. osoba jednotného čísla) – týka sa všetkých tried,

kerla popri **kerela** (3. osoba jednotného čísla) – týka sa iba I. triedy,

kerna popri **kerena** (3. osoba množného čísla) – týka sa iba I. triedy.

Iba z hláskových dôvodov sa v 2. os. sg. a 1. os. pl. pred touto koncovkou mení pôvodná prítomná koncová spoluhláska **-s** na **-h**, ako vidíme aj v nasledujúcej tabuľke:

I. trieda

te kerel (robiť)

1. *kerav-a/kerá* (budem robiť/urobím)   *kerah-a* (budeme robiť/urobíme)

2. *kereh-a* (budeš robiť/urobíš)   *keren-a* (budete robiť/urobíte)

3. *kerel-a/kerla* (bude robiť/urobí)   *keren-a/kerna* (budú robiť/urobia)

II. trieda

te asal (smiať sa)

1. *asav-a/asá* (budem sa smiať/zasmejem sa)   *asah-a* (budeme sa smiať/zasmejeme sa)

2. *asah-a* (budeš sa smiať/zasmeješ sa)   *asan-a* (budete sa smiať/zasmejete sa)

3. *asal-a* (bude sa smiať/zasmeje sa)   *asan-a* (budú sa smiať/zasmejú sa)

III. trieda

Budúci čas slovies III. triedy sa rovnakým spôsobom tvorí aglutatívne koncovkou **-a**, ktorá sa pripája k príslušným tvarom prítomného času. I v tomto prípade dochádza k zmene spoluhlásky **-s** na spoluhlásku **-h**.

te pašľol (ležať)

1. *pašľuvav-a/pašľuvá*(budem ležať/lahnem si) *pašľuvah-a* (budeme ležať/lahneme si)
2. *pašľoh-a* (budeš ležať/lahneš si) *pašľon-a* (budete ležať/lahnete si)
3. *pašľol-a* (bude ležať/lahne si) *pašľon-a* (budú ležať/lahnú si)

Sponové sloveso

Sponové sloveso (niekedy v literatúre nazývané **te jel**) tvorí budúci čas od kmeňa **av-**, ktorý má takisto význam nastávať, prichádzať. V tretej osobe jednotného i množného čísla sú však oveľa častejšie jeho redukované formy s prípadnou protéziou:

1. *avav-a/avá* (budem) *avah-a* (budeme)
2. *aveh-a* (budeš) *aven-a* (budete)
3. *el-a/jel-a/hel-a/avel-a* (bude) *en-a/jen-a/hen-a/aven-a* (budú)

Príčastie sloviess

Príčastie sloviess I. triedy

Tvorí sa pomocou morfémm **-d-, -l-, -n-, -t-**, za ktorými nasleduje adjektívna rodová koncovka. Pred koncovkou ženského rodu v jednotnom čísle dochádza k mäkkčeniu týchto spoluhlások.

1. Ak je kmeň slova zakončený na spoluhlásky **-l-, -n-, -r-, -v-**, kmeň príčastia sa tvorí pomocou morfémy **-d-**:

te bolel (ponoriť, krstiť) *bol-d-o, bol-d'i, bol-d-e* (ponorený, ponorená, ponoreni/ponorené, krstený, krstená, krsteni/krstené),

te chanel (kopať, česať) *chan-d-o, chan-d'i, chan-d-e* (vykopaný, vykopaná, vykapani/vykopané, učesaný, učesaná, učesani/učesané)

te marel (biť) *mar-d-o, mar-d'i, mar-d-e* (zbitý, zbitá, zbité)

Ak sa slovesný kmeň končí na spoluhlásku **-v**, táto spoluhláska sa pred morféomou **-d-** stráca:

te dživel (žiť)	<i>dži-d-o, dži-d-i, dži-d-e</i> (živý, živá, živé)
te tavel (variť)	<i>ta-d-o, ta-d-i, ta-d-e</i> (uvarený, uvarená, uvarené)

2. Ak je kmeň slova zakončený na spoluhlásky: **-č, -d', -g, -j, -k, -kh, -m, -nd**, kmeň prídavia sa tvorí pomocou morféomou **-l-**:

<i>te phučel</i> (opýtať sa)	<i>phuč-l-o, phuč-l-i, phuč-l-e</i> (opýtaný, opýtaná, opýtaní/opýtané)
<i>te phandel</i> (zaviazať)	<i>phand-l-o, phand-l-i, phand-l-e</i> (zaviazaný, zaviazaná, zaviazaní/zaviazané)
<i>te phagel</i> (zlomiť)	<i>phag-l-o, phag-l-i, phag-l-e</i> (zlomený, zlomená, zlomení/zlomené)

3. Slovesá, ktoré majú kmeň zakončený na **-d**, tvoria kmeň prídavia pomocou morféomou **-n-**:

<i>te kidel</i> (zbierať)	<i>kid-n-o, kid-n-i, kid-n-e</i> (pozbieraný, pozbieraná, pozbieraní/pozbierané)
<i>te chudel</i> (chytiť)	<i>chud-n-o, chud-n-i, chud-n-e</i> (chytený, chytená, chytení/chytené)

4. Ak je kmeň zakončený na spoluhlásku **-s** alebo **-š**, kmeň prídavia sa tvorí pomocou morféomou **-t-**, pričom spoluhláska **s** sa mení na **š**:

<i>te bešel</i> (sediť)	<i>beš-t-o, beš-t-i, beš-t-e</i> (posadený, posadená, posadení/posadené)
<i>te rušel</i> (hnevať sa)	<i>ruš-t-o, ruš-t-i, ruš-t-e</i> (pohnevaný, pohnevaná, pohnevaní/pohnevané)

Morféomou **-n** a **-t** sa regionálne nahrádzajú morféomou **-l-**, napr. **kidlo**, **chudlo**, **bešlo**.

5. Frekventované slovesá s jednohláskovým koreňom **te del**, **te lel** tvoria prídavia príponami **-in**, resp. **-il-**:

te del	dať	dino, diňi, dine (daný, daná, daní/dané)
te lel	vziať	(l)ilo, (l)il'i, (l)ile (vzatý, vzatá, vzatí/vzaté)

6. Niektoré slovesá tvoria príčastie pripojením rodovej koncovky bez vkladnej morfémy:

te pekel piecť **peko, peki, peke** (upečený, upečená, upečené)

te phagel zlomiť **phago, phagi, phage** (zlomený, zlomená, zlomení/zlomené, popri pravidelnom **phaglo, -li, -le**)

7. Pri niektorých slovesách dochádza k zmenám kmeňovej spoluhlásky alebo celého slovesného kmeňa:

te perel spadnúť **pe(j)lo, pe(j)li, pe(j)le** (spadnutý, spadnutá, spadnuté)

te rovel plakať **rundo, rund'i, runde** (uplakaný, uplakaná, uplakané)

te sovel spať **suto, sufi, sute** (vyspatý, vyspatá, vyspaté)

te merel (zomrieť, umierať) **mulo, mul'i, mule** (mŕtvy, mŕtva, mŕtvi/mŕtve)

te demel/lemel udrieť **demado/lemado, demadi/lemadi, demade/lemade** (udretý, udretá, udretí/udreté)

Príčastie sloviess adverbialnymi modifikátormi

Príčastia sloviess adverbialnymi modifikátormi (ako je napríklad **del avri** = vydať, **phandel andre** = zatvoriť a podobne, pozri tiež časť Spájanie sloviess inými slovnými druhmi v kapitole Tvorba pomenovaní v rómčine) býva modifikátor pripojený vo forme predpony (napríklad **andrephandlo** = zatvorený). Niekedy je ťažké rozlíšiť, kedy ešte ide o príčastie a kedy už o prídavné meno, ale pomôže napríklad syntaktická analýza:

Jov has andrephandlo. (On bol zatvorený.) V tomto prípade ide o príčastie slovesa (vo funkcii menného prísudku).

Oda kala andrephandle manuš. (To sú tí zatvorení ľudia.) V tomto prípade ide o prídavné meno (vo funkcii prívlastku).

Príčastie môže prechádzať bez zmeny tvaru na prídavné alebo aj podstatné meno, pričom sú predpony tiež súčasťou slova a píšú a spolu, napr. **andrephandlo** (zavretý), **o andrephandlo** (väzeň).

Pri príchastiach týchto sloviess môžu modifikátory niekedy stáť aj za slovesom alebo až na konci vety, napr. *dino**avri** hakaj* (vydaný/publikovaný zákon), *čhido andal o kher **avri*** (vyhnaný z domu), *murdarde **avri*** (vyvraždení), ale býva otázne, či ich určovať stále ako modifikátory, alebo či ide o samostatné príslovkové určenia.

Príchastie xenoklitických sloviess

Prevzaté slovesá tvoria príchastie pomocou prípony **-men**, ktorej predchádza samohláska zo slovesného kmeňa daného slovesa.

Neskloňujú sa, sú bez rodu a času.

te pisinel (písať)	<i>pis-imen</i> (napísaný, napísaná, napísaní/napísané)
te pučinel (mliaždiť)	<i>puč-imen</i> (rozmliaždený, rozmliaždená, rozmliaždení/rozmliaždené)

Výnimočne sa môžu týmto spôsobom tvoriť príchastia i pôvodné slovesá alebo staré výpožičky, čiže slovesá z oikoklitických základov:

te uchanel (česať)	<i>uch-amen</i> (učesaný, učesaná, učesaní/učesané)
te cholarel (zlostiť)	<i>chol-amen</i> (nazlostený, nazlostená, nazlostení (nazlostené))
te ušanel (hniešť)	<i>uš-amen</i> (hnetený, hnetená, hnetení/hnetené)
te parunel (pochovať)	<i>par-umen</i> (pochovaný, pochovaná, pochovaní/pochované)
te pořinel (platiť)	<i>poř-imen</i> (platený, platená, platení/platené)

Poznámka: Ako už bolo povedané, presnejšie môžeme daný jav opísať ako odpadnutie celej morfémy a pripojenie prípony najčastejšie **-imen**, prípadne **-omen**, **-amen**, **-umen**, podľa toho, aká bola v odpadnutej morféme samohláska.

Príchastie sloviess II. triedy

1. Slovesá II. triedy, ktoré majú kmeň slova zakončený na samohlásku **-a**, tvoria kmeň príchastia pomocou lokálne podmienených morfém **-n-**, **-d-**, **-nd-**, alebo **-dn-**:

te asal (smiať sa)   *asano, asaňi, asane* (usmiaty, usmiata, usmiate)
asando, asandī, asande
asadno, asadňi, asadne

te tromal (odvážiť sa) *tromado, tromadī, tromade* (odvážny, odvážna, odvážne)

2. Pri niektorých slovesách dochádza k nepravidelným zmenám slovesného kmeňa:

te lidžal (odniesť)   *ligendo, ligendī, ligende* (odnesený, odnesená, odnesené)

3. Sloveso **te chal** tvorí prídavné pomocou morfémy **-l-**:

te chal (jesť)   *chalo, chalī, chale* (zjedený, zjedená, zjedené)

Význam a použitie slovesných prídavných

V rómčine je jediné prídavné a používa sa:

1. Vo funkcií trpného prídavného pri tvorení trpného rodu sloviess. *O Roma sas tradne avri andal o gav u lengere khera sas labarde.* (Rómovia boli vyhnaní z dediny a ich domy boli podpálené.) *O kher sas phandlo andre.* (Dom bol zamknutý.) *E orica mosardī.* (Hodinky sú pokazené.) *Sar ela premuklo, avela pale ke daj.* (Ak bude prepustený, vráti sa k matke.)
2. Vo funkcii prídavného mena:
Korkori hiňi čorori sar čhindo kašt. (Je chudák sama ako kôl v plote, dosl. ako podťatý strom.) *Lakero rom baro sikhado manuš.* (Jej muž je veľmi vzdelaný človek.)
3. Umožňuje tvorbu podstatných mien, napr. *o phandlo* (policajt), *o khudo* (kôš), *e umbladī* (šibenica), neologizmov – *o bičhado* (poslanec, vyslanec, apoštol), *e sikhlardī* (učiteľka). Tieto prípady uvádzame pre úplnosť, formálne už nepatria medzi participiá, viacej bude ukázané v kapitole o tvorbe pomenovaní.

Perfektívum (minulý čas dokonavý) oznamovacieho spôsobu

- Vyjadruje:
1. minulý dej zavŕšený, ohraničený, ukončený.
  2. dej, ktorého výsledok je zjavný i v prítomnosti

Poznámka: V romistickej lingvistike sa môžeme stretnúť aj s názvom aorist.

Tvorí sa od perfektívneho kmeňa, ten je rovnaký ako kmeň, z ktorého sa tvorí oikoklitické prídavné slovo a pre tvorbu perfektíva sa používa aj pri slovesách prevzatých. K tomuto kmeňu sa pripájajú osobné koncovky perfektíva, pred ktorými dochádza k mäkkčeniu spoluhlások **d, t, n, l** vo všetkých osobách, okrem 3. os. pl.

Koncovky perfektíva: **-om, -al, -a(s), -am, -an, -e**. Varianty pre tretiu osobu singuláru **-a, -as** sú rovnocenné.

Perfektívum slovík I. a II. triedy

I. trieda

te kerel (robiť)

1. ker-d'-om (urobil/-a som)	ker-d'-am (urobili sme)
2. ker-d'-al (urobil/-a si)	ker-d'-an (urobili ste)
3. ker-d'-a(s) (urobil/-a)	ker-d'-e (urobili)

Ďalšie príklady:

te phagel (zlomiť)	phag-l'-om (zlomil/-a som)	phag-l'-am (zlomili sme)
	phag-l'-al (zlomil/-a si)	phag-l'-an (zlomili ste)
	phag-l'-a(s) (zlomil/-a)	phag-l'-e (zlomili)
te kidel (zbierať)	kid-ň'-om (pozbieral/-a som)	kid-ň'-am (pozbierali sme)
	kid-ň'-al (pozbieral/-a si)	kid-ň'-an (pozbierali ste)
	kid-ň'-a(s) (pozbieral/-a)	kid-n'-e (pozbierali)
te rušel (hnevať sa)	ruš-t'-om (pohneval/-a som sa)	ruš-t'-am (pohnevali sme sa)
	ruš-t'-om (pohneval/-a si sa)	ruš-t'-an (pohnevali ste sa)
	ruš-t'-a(s) (pohneval/-a sa)	ruš-t'-e (pohnevali sa)

Perfektívum xenoklitických slovík I. triedy

Xenoklitické slovesá I. triedy tvoria perfektívum od kmeňa rozšíreného o **-in-** morfému **-d-**, ktorá sa tiež pred osobnými koncovkami mäkkí, okrem 3. os. pl:

te pisinel (písať), **pis-in-d'-om** (napísal/-a som), **pis-in-d-e** (napísali)
te vičinel (kričať), **vič-in-d'-om** (zakričal/-a som), **vič-in-d-e** (zakričali)

Ich perfektívum je teda pravidelne utvoreným perfektívom sloviess 1. triedy a nesúvisí s prídastiami xenoklitických sloviess (alebo sloviess odvodených z xenoklitických základov), ktoré sú zakončené na **-men**. Perfektívny kmeň týchto sloviess má podobu, akoby išlo o prídastie oikoklitických sloviess zakončené na spoluhlásku **-n**.

Nepravidelné perfektívum sloviess I. triedy

Pretože perfektívny kmeň najmä pri slovesách s oikoklitickým základom väčšinou úzko súvisí s kmeňom prídastia, ktorý môže byť oproti kmeňu prítomného času pozmenený, sú aj tvary perfektíva niektorých sloviess pomerne odlišné od tvarov prítomného času:

te del (dávať, dať)	-di-ň-om (dal/-a som)
te lel (brať, vziať)	-(l)i-l'-om (zobral/-a som)
te merel (zomrieť)	-mu-l'-om (zomrel/-a som)
te perel (padať, spadnúť)	-pe-l'-om (spadol/spadla som)
te rovel (plakať)	-ru-nd'-om/ru-ň-om/ru-dň-om (plakal/-a som)
te sovel (spať)	-su-ť-om (spal/-a som)
te demel (udrieť)	-dema-d'-om (udrel/-a som)

Poznámka: V niektorých prípadoch sa pri slovesách 1. triedy používa perfektívum akoby od odvodených sloviess III. triedy:

te ačhel (popri ačhol, zostať)	-ačh-il'-om (zostal/a som)
te avel (prísť)	-av-il'-om (popri väčšinovom avľom , prišiel/prišla som)
te chuťel (skočiť)	-chuť-il'-om (popri chuťľom , skočil/a som)
te ušťel (vstať)	-ušť-il'-om (vstal/-a som)
te dživel (žiť)	-džid-il'-om (prežil som)
te kampil (byť potreba) (popri zriedkavom kampol)	-kamp-il'-a(s) (nastala/jednorazová/ potreba)

Perfektívum slovíes II. triedy

Perfektívum slovíes II. triedy sa tvorí od prítomného slovesného kmeňa (končiaceho na samohlásku **-a**) morfémmami **-n-/-nd-/-dn-** a osobnými koncovkami perfektíva, pred ktorými dochádza okrem 3.osoby pl. k mäkkčeniu poslednej hlásky vložených morfémm.

te asal (smiať sa)

1. **asa-nd'-om** (usmial/-a som sa)

asa-nd'-am (usmiali sme sa).

2. **asa-nd'-al** (usmial/-a si sa)

asa-nd'-an (usmiali ste sa)

3. **asa-nd'-a(s)** (usmial/-a sa)

asa-nd'-e (usmiali sa)

Ďalšie príklady:

te daral (báť sa) - **daraňom/darand'om/darad'ňom** (zľakol/zľakla som sa)

te prastal (utekať) - **prastaňom/prastand'om/prastad'ňom** (utiekol/utiekla som)

te paťal (veriť) - **paťañom/paťand'om/paťad'ňom** (uveril/-a som)

Sloveso **te chal** (jesť) tvorí perfektívum pravidelne z kmeňa, ale pomocou morfémy – l-:

chalom (zjedol/zjedla som), **chalal** (zjedol/zjedla si) atď.

Nepravidelné perfektívum slovíes II. triedy (odvodené supletívne, čiže od odlišných základov):

te džal (ísť) - **geľom** (odišiel/odišla som)

te ľidžal (odnieť) - **ľigend'om** (odniesol/odniesla som)

Poznámka: V niektorých prípadoch sa pri slovesách 2.triedy používa perfektívum akoby od odvodených slovíes III. triedy, napr. **darand'ílom, ladžand'ílom**.

Perfektívum slovíes III. triedy

Perfektívum slovíes III. triedy sa tvorí pomocou morfémy **-il' (-il-)**, ktorá sa vkladá medzi kmeň slova a osobnú koncovku perfektíva. Jedine v 3.os. pl.má morféma tvar **-il-**. Alternatívnym (a gramaticky správnejším) popisom je, že morféma tvoriaca perfektívum slovíes III. triedy znie **-il-** a koncovky v sebe obsahujú mäkkčenie, okrem 3. osoby množného čísla (takto sme popisovali aj perfektívum predchádzajúcich tried).

te pašľol (ležať)

4. **pašľ-il'-om** (ľahol/ľahla som si)

5. **pašľ-il'-al** (ľahol/ľahla si si)

6. **pašľ-il'-a(s)** (ľahol/ľahla si)

pašľ-il'-am (my sme si ľahli)

pašľ-il'-an (vy ste si ľahli)

pašľ-il'-e (oni si ľahli)

Rozkazovací spôsob (imperatív)

Rozkazovací spôsob sa v rómčine tvorí nasledovne:

Pre druhú osobu jednotného čísla má tvar rovný prítomnému slovesnému kmeňu bez prípony (okrem dvoch malých skupín slovies, ktoré ešte budú spomenuté). Pre prvú a druhú osobu množného čísla je totožný s tvarmi oznamovacieho spôsobu.

Rozkazovací spôsob (imperatív) slovies I. a II. triedy

2.osoba sg. rozkazovacieho spôsobu sa u slovies I. a II. triedy zhoduje s prítomným kmeňom, napr. **ker!** (rob!), **paťa!** (ver!)

1. a 2. osoba pl. rozkazovacieho spôsobu sa zhoduje s tvarom 1. a 2. osoby oznamovacieho spôsobu prítomného času, avšak nikdy sa nepoužívajú osobné zámená:

1. os. pl. **keras!** (robme!)

paťas! (verme!)

2. os. pl. **keren!** (roberte!)

paťan! (verte!)

Rozkazovací spôsob (imperatív) slovies III. triedy

2.osoba sg. rozkazovacieho spôsobu sa u slovies III. triedy zhoduje s prítomným kmeňom v základnej, neskrátenej verzii, napr. **pašľuv!** (ľahni!)

Slovesný zákaz (prohibitív) sa v rómčine tvorí zápornkou **ma** + príslušným tvarom rozkazovacieho spôsobu: **ma ker!** (nerob!), **ma paťa!** (never!, nemysli si!), **ma ladžan!** (nehanbite sa!)

Poznámka: Prosba a zdôraznenie príkazu

V rómčine neexistuje výraz, ktorý by presne zodpovedal slovenskému slovu prosím.

V prípade rozkazu sa používa častica **ča** (len). Ak chceme dodať príkazu zdvorilostný tón, časticu **ča** dáme za sloveso. V takomto prípade môžeme rozkaz preložiť do slovenčiny v spojení so slovom prosím, napr.

Av arde! (Pod' sem!)

Av ča arde! (Pod' sem, prosím!)

Ak umiestnime príslovku ča pred sloveso v rozkazovacom spôsobe, tón sa zmení, príkaz zosilnie, napr.

Dža khere! (Bež domov!)

Ča dža (imar) khere! (Len /už/ bež /pekne/ domov!)

Odlišná tvorba rozkazovacieho spôsobu slovíes I. triedy

Medzi slovesami I. triedy sú dve nepočtené skupiny slovíes, ktoré majú v 2.os. sg. rozkazovacieho spôsobu slovesný kmeň rozšírený o samohlásku.

1. Typ **te del**

K tomuto typu patria slovesá **te lel** (brať), **te del** (dať, dávať) a ďalej slovesá, ktoré boli pôvodne spojením mena so slovesom **te del**, ale vyvinuli sa na jednoduché slovesá. Všetky tieto slovesá majú v 2.os. sg. rozkazovacieho spôsobu imperatívnu príponu **-e**. 1. a 2. osoba pl. je rovnako ako u ostatných slovíes totožná s tvarmi oznamovacieho spôsobu.

inf.

te lel (brať)

te del (dať, dávať)

te cirdel (ťaháť, tiahnuť)

te hazdel (dvíhať, zdvihnúť)

te chudel (uchytiť, chytiť, dostať, začať)

te rodel (hľadať)

te phurdel (fúkať)

te tradel (hnať, viesť, ísť)

te ispidel (strčiť, nútiť)

2.os. sg. rozkazovacieho spôsobu

le! (ber!)

de! (daj! dávaj!)

cirde! (ťahaj! tiahni!)

hazde! (dvíhaj! dvihni!)

chude! (chyť! začni!)

rode! (hľadaj!)

phurde! (fúkaj!)

trade! (žeň! ved! chod!)

ispide! (strč! núť!)

Poznámka: Sloveso **te phandel** (zaviazať, zavrieť), ktoré nie je pôvodným spojením mena so slovesom **te del**, má v 2.os. sg. rozkazovacieho spôsobu tvar **phand!** Podobne podľa súčasných dialektologických výskumov aj **te randel** (škriabať, drviť) a **čhandel** (dáviť).

2. Typ **te chufel**

Slovesá tohto typu majú v 2. osobe sg. imperatívnu príponu **-i**. 1. a 2. osoba pl. je rovnako ako u ostatných slovies totožná s tvarmi oznamovacieho spôsobu.

inf.	2.os. sg. rozkazovacieho spôsobu
te chufel (skákať, skočiť)	chufi!
te ušfel (vstať)	ušfi!
te urel (obliecť/niečo)	uri!

Podmieňovací spôsob (kondicionál)

Kondicionál realis („Prítomný“ podmieňovací spôsob)

Tvary prítomného podmieňovacieho spôsobu (kondicionálu realis, alebo tiež potenciálu) sa zhodujú s tvarmi imperfekta.

Kecivar džavas andro foros, cinavas odoj lon, thud, aro.

(Koľkokrát by som išla do mesta, kúpila by som tam soľ, mlieko, múku.)

Podmieňovací spôsob „prítomný“ sa v rómčine používa podobne ako v slovenčine na vyjadrenie uskutočniteľnej podmienky. Spravidla sa uvádza podmieňovacou spojkou **te** (ak, keby), prípadne inými spojovacími výrazmi či časticami. Niekedy sa však neuvádza ničím a skutočnosť, že ide o podmieňovací spôsob, vyplynie iba z kontextu.

Podmieňovací spôsob je – podobne ako v iných jazykoch – tiež jedným zo spôsobov zdvorilosti:

Av ajso lacho/lachi. (Buď taký/á dobrý/dobrá.)

Avehas ajso lacho/lachi. (Bol/a by si taký/á dobrý/dobrá)

Kondicionál realis sponového slovesa („te jel“)

Sponové sloveso tvorí prítomný podmieňovací spôsob od kmeňa **av-** (tak ako v prípade rozkazovacieho spôsobu, budúceho času a prítomného subjunktívu) príponou imperfekta **-as**:

sg.	pl.
1. avavas/avás (bol/a by som)	avahas (boli by sme)
2. avehas (bol/a by si)	avenas/avnas (boli by ste)
3. avelas/avlas/elas (bol/a by)	avenas/avnas/enas (boli by)

Pravidlá o krátení tohto slovesa sú rovnaké ako v prípade budúceho času a imperfekta.

Kondicionál realis môže byť sprevádzaný prevzatou časticou **bi** (zriedkavo regionálne **bo**) najmä tam, kde je to žiadúce pre rozlíšenie významu od rovnako znejúceho minulého času dokonavého (imperfekta).

Kondicionál irealis (Podmieňovací spôsob „minulý“)

Jeho tvorenie kombinuje flektívny a aglutatívny spôsob tvorenia, podobne ako tomu bolo pri tvorbe rómskych pádov, budúceho času aj imperfekta: K príslušným tvarom minulého času dokonavého – perfektíva (utvorených flektívne, pozri vyššie) sa aglutatívne pripája prípona **-as** (rovnaká ako v imperfekte a kondicionále realis), ktorej gramatický význam je v tejto kombinácii iba kondicionál irealis, zatiaľ čo ostatné gramatické kategórie naďalej vyjadruje flektívny komponent. V prípade kondicionálu irealis tiež platí, že sa spoluhláska **s** pred koncovkou **-as** mení na **-h**: **jov kerdás + -as > jov kerdahas**.

Je však treba upozorniť, že spoluhláska **-h** v tvare figuruje aj v tých prípadoch, keď v danom dialekte koncové **-s** odpadlo. Ak teda 3. osoba sg. perfektíva znie **kerdás**, je príslušný tvar kondicionálu irealis **kerdahas**, ak znie perfektívum iba **kerda**, je tvar kondicionálu irealis tiež **kerdahas**. Spoluhláska **-h** sa dokonca vždy používa aj pre 3. osobu pl., v ktorej perfektívum na **-s** nekončí vôbec: **kerde - kerdehas!**

Príklady:

- ker-d-om* (urobil/a/ som, 1. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, perfektívum)
- ker-d-om-as* (bol/a/ by som urobil/a/, 1. osoba jednotného čísla kondicionálu irealis)
- ker-d-a(s)* (urobil/a/, 3. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, perfektívum)
- ker-d-ah-as* (bol/a/ by urobil/a/, 3. osoba jednotného čísla kondicionálu irealis)
- pašl-il-om* (lahol/lahla som si, 1. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, perfektívum)
- pašl-il-om-as* (bol/a/ by som si lahol/lahla, 1. osoba jednotného čísla okondicionálu irealis)
- pašl-il-as* (lahol/lahla si, 3. osoba jednotného čísla oznamovacieho spôsobu, perfektívum)
- pašl-il-ah-as* (bol/a/ by si lahol/lahla, 3. osoba jednotného čísla kondicionálu irealis).

I.trieda	II.trieda	III.trieda
sg. 1. <i>kerđom-as</i>	<i>chal'om-as</i>	<i>pašl'ilom-as</i>
2. <i>kerđal-as</i>	<i>chal'al-as</i>	<i>pašl'ilal-as</i>
3. <i>kerđah-as</i>	<i>chal'ah-as</i>	<i>pašl'ilah-as</i>
pl. 1. <i>kerđam-as</i>	<i>chal'am-as</i>	<i>pašl'ilam-as</i>
2. <i>kerđan-as</i>	<i>chal'an-as</i>	<i>pašl'ilan-as</i>
3. <i>kerdeh-as</i>	<i>chaleh-as</i>	<i>pašl'ileh-as</i>

Poznámka: V 3.os. pl. existujú mnohé regionálne varianty:

<i>kerđah-as</i>	<i>chal'ah-as</i>	<i>pašl'ilah-as</i>
<i>kerdah-as</i>	<i>chalah-as</i>	<i>pašl'ilah-as</i>
<i>kerđen-as</i>	<i>chal'en-as</i>	<i>pašl'ilen-as</i>
<i>kerden-as</i>	<i>chalen-as</i>	<i>pašl'ilen-as</i>

Ak je to však možné, dávame prednosť tvaru uvedenému v hlavnej tabuľke.

Rovnako sponové sloveso („*te/j/el*“) tvorí kondicionál irealis od podobných tvarov aglutináciou prípony **-as**. Sponové sloveso však nemá perfektívum, ale rovnako zakončený minulý subjunktív, ktorý sa vyskytuje výhradne v spojení s časticami **šaj** a **našči** (prehľad tvarov pozri v kapitole venovanej týmto

časticiam). Minulý podmieňovací spôsob z neho vytvorený je však bežný.

sg.	pl.
1. <i>uľom-as</i>	<i>uľam-as</i>
2. <i>uľal-as</i>	<i>uľan-as</i>
3. <i>uľah-as</i>	<i>uľeh-as</i>

Poznámka: Aj pri sponovom slovese existujú dialektné varianty 3. os.pl.:
uľan-as, *uľen-as*, *uľen-as*, *uľah-as*, *ulah-as*.

Použitie kondicionálu irealis

„Minulý“ kondicionál vyjadruje neuskutočnenú podmienku, t. j.:

1. Dej, ktorý v minulosti mohol nastať, ale nenastal, napr.

Te man šundalas, šaj uľalas sasto. (Keby si ma bol poslúchol, mohol si byť zdravý.)

Ča o cikne čhavore šaj chanas, bo na likerdehas avri bokhate. (Len malé deti smeli jesť, pretože by nevydržali od hladu.)

2. Dej, ktorý nezávisle od času nemôže nastať, napr.

So kerďalas, te uľilalas mek jekhvar? (Čo by si robil, keby si sa narodil ešte raz?)

Le gadženge kovľon o jile, the te uľehas barestar. (Gadžom mäknú srdcia, i keby ich mali z kameňa.)

„Minulý“ podmieňovací spôsob sa v rómčine používa často v spojení s podmienkovými spojkami (***te, kaj...te***) a modálnymi časticami (***šaj, našťi***). V rómčine sa minulý podmieňovací spôsob používa častejšie ako v slovenčine, kde sa namiesto minulého kondicionálu môže použiť aj kondicionál prítomný, prípadne neurčitok:

Te olestar džanlomas, na gelomas odoj. (Vedieť to, nešiel by som tam.)

Pri preklade zo slovenčiny do rómčiny musíme zvážiť, či ide:

1. o podmienku, ktorá sa môže (ale nemusí) uskutočniť. V takom prípade použijeme v rómčine kondicionál realis:

Te man dehas penda lače, šaj mange cinavas šukar gad. (Keby si mi dal stovku, mohol by som si kúpiť peknú košeľu.)

2. o podmienku, ktorá síce mohla byť splnená, ale nebola, prípadne ani splnená byť nemohla. V takom prípade použijeme kondicionál irealis:

Te man d'ňālas penda laĉhe, ŝaj mange cindomas ŝukar gad. (Keby si mi bol dal stovku, mohol by som si kúpiť peknú košeľu,/ale nekúpil som si ju/.)

V prípade, že sa dej uskutočnil, nepoužijeme podmieňovací spôsob, ale jeden z minulých časov:

kampelas – bolo treba (a uskutočnilo sa)

kamplahas – bolo treba (a neuskutočnilo sa)

Ŝaj tavehas! – Mohla si variť! (a aj si varila)

Ŝaj tadā! – Mohla si navariť! (a aj si navarila)

ale:

Ŝaj tadālas! – Mohla si navariť! (ale si neuvarila)

V prípade použitia kondicionálu irealis sa môže častica ***ŝaj*** dokonca vynechať bez toho, aby sa zmenil význam výpovede.

Geľamas andre mozi! – Mohli sme ísť do kina! (ale sme nešli)

Prechodník (gerundium)

Ako bolo prídavné slovesným adjektívom – prídavným menom (ale bolo popísané pred perfektívom, lebo perfektívne tvary z neho čiastočne vychádzajú), je prechodník slovesným adverbium – príslovkou (a je popisovaný „logickejšie“ tu, na záver kapitoly o slovesách). Vyjadruje súčasnosť deja popísaného týmto slovesom s dejom popísaným slovesom v prísudku, pokiaľ majú oba deje rovnakého aktéra (gramaticky rovnaký podmet).

Poznámka: Prechodník je historicky pozostatkom imperfektného aktívneho participia, ktoré – ako vyplynulo z predchádzajúceho výkladu – už v súčasnosti v rómčine neexistuje. Zachovalo sa iba participium (prídavné) pasívne.

Tvorenie prechodníka

Príponou ***-indos/-ndos*** sa odvodzujú prechodníky od niektorých neprechodných pôvodných slovies (všetkých troch slovesných tried), napr.

bešel – bešindos (sedieť – posediačky), **pašlol – pašlindos** (ležať – poležiačky), **rovel – rovindos** (plakať – plačúc), **khelel – kheľindos** (tancovať – tancujúc), **asal – asandos** (smiať sa – smejúc), **prastal – prastandos** (utekať – utekajúc), **chasal – chasandos** (kašľať – kašľajúc). Variant **-indos** sa pripája ku kmeňu zakončenému na spoluhlásku, variant **-ndos** ku kmeňu samohláskovému.

Príklady použitia:

Avlom khere rovindos. (Prišiel/Prišla som domov plačúc.)

Amen džahas vakerindos. (My sme išli hovoriac.)

Poznámka: Vo východoslovenskej rómčine existuje aj variant koncovky gerundia – **indoha**, napr. **rovindoha** (plačúc).

NEOHYBNÉ SLOVNÉ DRUHY

Medzi neohybné slovné druhy v rómčine rátame: príslovky, predložky, spojky, častice, citoslovčia.

PRÍSLOVKY

Príslovky neodvodené

Do tejto skupiny zaraďujeme okrem iných nasledujúce príslovky: **čirla** (kedysi, predtým, dávno), **sig/sigo** (rýchlo, skoro), **but** (mnoho, veľa, dlho), **dur** (ďaleko), **avri** (vonku, von), **hjabajeva** (zadarmo), **kamukeri** (naoko), **tosara** (ráno), **idž** (včera), **tajsa** (zajtra), **akana(k)** (teraz).

Ďalej príslovky s významom „málo, trochu, krátko“, pričom v protiklade významov „málo“/„trocha“ majú nasledujúcu distribúciu: **čino, čepo, čulo** nesú obidva významy, výraz **frima** má význam iba „málo“, zatiaľ čo **sikra a bila** majú význam iba „trocha“.

Ako bolo spomínané v časti venovanej číslčkám, slová označujúce kvantitu (**but** a **čepo** + synonymá) majú vo význame „koľko“ skôr charakter číslovky, vo význame „ako dlho“ viac charakter príslovky.

Príslovky času a miesta odvodené a odpovedajúce na otázky *kaj?* (kde?, kam?) a *kana?* (kedy?)

Tieto príslovky sú odvodené od predložiek alebo podstatných mien, a to vo veľkej väčšine príponou **-e** (pričom príslovky odvodené od predložiek zakončených na **-e** majú rovnakú podobu ako predložka). Pri odvodzovaní od niektorých xenoklitických slov ako **jara**, **jejsos** sa pritom dopĺňa morféma **-on-**. Niektoré príslovky sa však tvoria aj príponou **-es**:

tel (pod) – **tele** (dole, dolu)

pre (historicky **opre/upre**, na) – **opre/upre** (hore)

andre (v, do) – **andre** (vnútri, dovnútra)

kher (dom) – **khere** (doma, domov)

jara (jar) – **jarone** (na jar)

ňilaj (leto) – **ňilaje** (v lete, popri tvaru **ňila**)

jevend (zima) – **jevende** (v zime)

jejsos (jeseň) – **jejsone** (na jeseň)

dives (deň) – **diveše** (vo dne)

vaš (pre) – **vaše** (nejde presne preložiť, význam „pre“, „po“ v príslovkovej podobe, „za to“ a pod.)

Príklad: **Kaj miri lavuta? Avav vaše.** (Kde sú moje husle? Prichádzam si po ne.)
Bikeneha e lavuta? Dav tut šel euri vaše. (Predáš tie husle? Dám ti za ne sto eur.)
paš (vedľa, pri) – **paše** („k tomu“ apod.), **pašes** (blízko)

Príklad: **Chahas maro, thud pijahas paše.** (Jedli sme chlieb a k nemu/k tomu pili mlieko./Jedli sme chlieb a zapíjali ho mliekom.)

Poznámka 1: Časťou svojich významov do tejto časti patria aj niektoré príslovky odvodené príponou **-al** (pozri nasledujúcu časť).

Poznámka 2: Do uvedenej skupiny môže byť zaradená aj príslovka **pale** (opäť, späť). Tá síce z etymologického hľadiska reálne pochádza z gréčtiny, ale pri slovotvornej analýze ju môžeme zaradiť ako príslovku odvodenú od predložky **pal** (za).

Príslovky miesta odvodené a odpovedajúce na otázku *khatar?* (odkiaľ?)

Sú utvorené od predložiek (alebo prísloviiek z nich odvodených), od neodvodených prísloviiek a podstatných mien príponou **-al**:

Odvodené od predložiek

tel (pod) – **telal** (zdola, zospodu)

pre (historicky **opre/upre**, na) – **opral/upral** (zhora)

andre (v, do/vnútri) – **andral** (zvnútra)

pal (za) – **palal** (vzadu, dozadu, zozadu, odzadu, pozadu)

angle (vpred) – **anglal** (vpredu, dopredu, spredu, odpredu)

Odvodené od neodvodených prísloviiek

dur (ďaleko) – **dural** (zďaleka)

avri (vonku) – **avral** (zvonka)

Odvodené od podstatných mien

kher (dom) – **kheral** (z domu, z domova)

šero (hlava) – **šeral** (z hlavy, spamäti, „v hlavách“ posteľe)

pindro (noha) – **pindral** (nohami oproti sebe)

agor (kraj, koniec) – **agoral** (na kraji, na kraj, z kraja, z konca)

čor (zlodej) alebo **čori** (lup) – **(po)čoral** (tajne, ukradomky)

Poznámka: Tento slovotvorný postup pôvodom z historického ablatívu už stratil svoju produktivitu, ale slová ním utvorené sú často používanou súčasťou rómskej slovnej zásoby. Ich význam v súčasnosti nemusí byť ablatívny, napríklad slovo **anglal** môže znamenať nielen „spredú“ alebo „odpredú“, ale aj „vpredú“ alebo „dopredú“. Podobne príslovky **palal** alebo **agoral**. Preto by mohli byť zaradené zároveň do predchádzajúcej časti.

Príslovky odvodené od oikoklitických prídavných mien príponou **-es**

pharo (ťažký) – **phares** (ťažko, sotva, neľahko, smutne)

lačho (dobrý) – **lačhes** (dobre) atď.

Poznámka: Tvary prídavných mien a prísloviak sa v niektorých prípadoch prekrývajú: napríklad **lačho** môže znamenať „dobrý“, ale aj „dobré“, popri tom existuje tvar príslovky **lačhes**. Tvary **mišto** i **mištes** dokonca obidva znamenajú iba príslovku (správne).

Príslovky odvodené od xenoklitických prídavných mien príponou **-(on)es**

Tieto príslovky sa tvoria podobným spôsobom ako predchádzajúca skupina, ale adjektívum je pred touto príponou modifikované morféomou **-on-**, pomocou ktorej tvoríme nepriamy kmeň xenoklitických adjektív:

moderno (moderný) – **modernones** (moderne)

smutno (smutný) – **smutnones** (smutne)

Poznámka: V niektorých výnimočných prípadoch sa týmto spôsobom tvoria príslovky aj z oikoklitických adjektív:

godaver (múdry) – **godaverones** (múdro)

Príslovky odvodené od prídavných mien príponou **-a** a odpovedajúce na otázku „ktorým jazykom“

čechiko (český) – **čechika** (po česky)

ungriko (maďarský) – **ungrika** (po maďarsky)

angliciko (anglický) – **anglicika** (po anglicky)

ňemciko (nemecký) – **ňemcika** (po nemecky)

Príslovky zložené

Ide o príslovky času vzniknuté zložením predložiek a tvarov na pomedzí lokatívu podstatných mien a prísloviak: **paltajsaste** (po zajtra), **kijaraťi/kijaraťate** (navečer, k večeru).

Stupňovanie prísloviak

Niektoré príslovky sa stupňujú. Rozlišujeme tri stupne:

1. stupeň – pozitív, napr. **šukares** (pekne), **modernones** (moderne), **dur** (ďaleko),
2. stupeň – komparatív sa tvorí príponou **-eder**, pričom pri príslovkách od xenoklitických základov už nepoužívame morfému **-on-**, ktorá sa vkladala pri tvorení pozitívu. Napr. **šukareder** (krajšie), **moderneder** (modernejšie), **dureder** (ďalej),
3. stupeň – superlatív sa tvorí variantne predponami **jekh-**, **nek-**, **lek-**, **mek**, ktoré sa pripájajú ku komparatívu, napr.

jekhšukareder/nekšukareder/lekšukareder/mekšukareder (najkrajšie),

jekhmoderneder/nekmoderneder/lekmoderneder/mekmoderneder (najmodernejší),

jekhdureder/nekdureder/lekhdureder/mekhdureder (najďalej).

Tvary komparatívu a superlatívu sa skloňujú ako **šukar** a pri príslovkách odvodených od prídavných mien sú rovnaké ako komparatív a superlatív týchto prídavných mien.

Nepravidelné stupňovanie majú nasledujúce príslovky (prípadne im príbuzné prídavné mená):

Pozitív (1. stupeň)	Komparatív (2. stupeň)	Superlatív (3. stupeň)
lačhes/mišto/mištes (dobro)	feder (lepšie)	jekhfeder (najlepšie)
naláčhes/namišto/namištes (zle)	goreder (horšie)	jekhgoreder (najhoršie)
godáverones (múdro, chytrý)	godávereder/godávereder (múdrejšie, chytřejšie)	jekhgodávereder (najmúdrejšie, najchytřejšie)

Poznámka: V záujme prehľadnosti bol v tabuľke použitý iba prvý variant superlatívnej predpony.

PREDLOŽKY

Rómčina používa predložky na vyjadrovanie gramatických významov, ktoré sa kombinujú s lexikálnym významom slova, ktorému predchádzajú. Napríklad:

o skamind (stôl), **pro skamind** (na stôl/na stole), **tel o skamind** (pod stolom), **anglo skamind** (pred stolom), **pal o skamind** (za stolom/o stole/zo stola), atď.

Na rozdiel od slovenčiny je v takýchto spojeniach nositeľom významu vždy iba predložka, čiže pád, v ktorom je nasledujúce slovo, sa na konštrukcii významu nepodieľa (viaczej pozri v kapitole Syntax pri téme "Sémantické a syntaktické použitie pádov"):

Pozri slovenské **na stôl** x **na stole** a vedľa toho rómske **pro skamind**. Nasledujúci pádový tvar má v takýchto spojeniach iba syntaktickú funkciu.

Predložky zakončené na spoluhlásku

pal (o/za/z), **paš** (vedľa, pri), **vaš** (pre), **tel** (pod), **andal** (z), **upral** (z/zhora), **perdal** (kvôli, pre/cez, skrz/behom, za času), **prekal** (kvôli, pre/cez, skrz/nad), **khatar** (od/z okolia/okolo).

Spájajú sa s lokatívom (predložka **vaš** s datívom). V prípade mien určených determinantom (členom, ukazovacím zámenom, číslovkou, privlastňovacím zámenom alebo genitívom) sa však spájajú s nominatívom: člen nasleduje po predložke a podľa pravidiel sa píše osobitne. Podobne sa správa predložka **bi**, ktorá bude popísaná nižšie.

Predložky zakončené na **-e** alebo **-a**

andre (v), **ke** (pri, ku), **pre** (na), **angle** (pred), **preke** (cez, skrz), **kija** (ku, pri)

Pádové väzby sú rovnaké ako v predchádzajúcej skupine (lokatív, resp. nominatív). V druhom prípade (čiže tam, kde je nasledujúce meno určené napríklad členom alebo iným determinantom) však vo veľkej väčšine vypúšťajú koncovú samohlásku a spájajú sa s členom. (V pravopise z praktických dôvodov v takomto prípade nepíšeme apostrof, na rozdiel od podobných spojení ako **andr`oda kher**.) Zakončenie **-a** má predložka **kija**, tá sa v tejto podobe vyskytuje najmä v spojení so slovami začínajúcimi na spoluhlásku, napríklad **kija mande** (ku mne, pri mne). Častejšie ju potom nachádzame v tvare s odpadnutou samohláskou, analogicky k predložkám zakončeným na **-e**: **kije**, **kijo** sú v skutočnosti tvary predložky **kija** a člena, čiže tvar **kije** značí spojenie **kija+e** a tvar **kijo** značí spojenie **kija+o**.

Poznámka: Predložky oboch typov nesmieme zamieňať s príslovkami predložkového pôvodu ako **kije**, **paše**, **vaše**.

Predložka **bi**

Spája sa s genitívom (vzhľadom na svoj význam častejšie i s podstatnými menami bez determinantu, spájaním s nimi v rámci slovtvorby tvorí aj nové prídavné mená). V prípade mien určených členom alebo iným determinantom sa ako všetky ostatné predložky bez výnimky spája s nominatívom.

Predložka **bi** je zaradená ako zvláštna kategória, lebo sa na rozdiel od ostatných predložiek zakončených na samohlásku správa odlišne: s členom ani s iným slovom začínajúcim na samohlásku sa nespája a nestráca svoju

koncovú samohlásku. Čiže správne je napríklad spojenie **ko phral, ke pheň**, ale naproti tomu nie *bo phral, *be pheň, normatívne je **bi o phral, bi e pheň**.

Poznámka: V severocentrálnej rómčine sa môžeme stretnúť aj s variantom **bije**, ktorý sa správa ako predložky zakončené na **-e**. a spája sa ako ony s nominatívom alebo s lokatívom (nie genitívom).

SPOJKY

Spojky zlučovacie

Ekvivalentom slovenskej zlučovacej spojky **a** môžu byť v rôznych kontextoch spojky:

the – spája najčastejšie mená (**miri romňi the mire čhaja** – moja žena a moje dcéry). Keď však výraz **the** nesie význam „i, aj, tiež“, zaradujeme ho medzi častice (pozri).

u – spája najčastejšie rôzne slovesá (**O murša bašaven u o džuvľa gilaven.** – Muži hrajú a ženy spievajú.) Výraz **u** sa v inej funkcii vyskytuje aj ako pripájacia častica (pozri).

ta – zriedkavejší variant, ktorý spája dve rovnaké slovesá na vyjadrenie trvania deja (**Jon ča pijenas ta pijenas.** – Oni iba pili a pili.)

Spojky podradovacie

Spojka **kaj** (prípustný regionálny variant znie **hoj**) má základný význam „že“.

Príklady: **Phendom tuke, kaj/hoj na džava.** – Povedal som ti, že nepôjdem.
Jov ajso lavutaris, kaj pre leste pro svetos nane. – On je taký hudobník, že nad neho v svete niet.

Spojka **te** (ide o slovo rovnako znejúce, ale rôzneho pôvodu a významu ako častica **te**) má základný význam podmieňovací: ekvivalentom sú slovenské spojky **ak, keď, keby**.

Príklad: **Te na avava, nič na chudava.** – Keď neprídem, nič nedostanem.

Spojením spojky **kaj (hoj)** + želacej častice **te** vzniká spájací výraz s významom účelovým. **Vičinen le Romen, kaj te aven pro paramisa!** – Zavolajte Rómov, aby prišli počúvať rozprávky!

Prípustný a relatívne častý je aj variant bez komponentu **kaj (hoj)**, čiže samotné **te** môže niesť aj význam „aby“.

Spojením spojok **kaj (hoj)** + **the** + **te** vzniká spájací výraz s významom prípustkovým: i keď, hoci, keby aj, čo i, hoci – predsa.

Kaj the čačipen te phenelas, th`avka les pařiv na elas mařkar o Roma. – I keby hovoril pravdu, jednako by medzi Rómami nemal úctu.

ČASTICE

Častice – na rozdiel napríklad od spojok – nespájajú vety alebo vetné členy, ale uvádzajú samostatné vety a naznačujú ich druh, modálny odtieň, citové zafarbenie a pod.

Častice *te* a *mi*

Výraz **te** (ide o slovo rovnako znejúce, ale rôzneho pôvodu a významu ako spojka **te**) má nasledujúce významy:

Príkaz alebo želanie: **Oča, te na peres!** (Pozor, nech nespadneš!), neistotu alebo spochybnenie: **Sar te na!** (Akoby nie! Samozrejme, že áno!), **Soske te na!** (Prečo nie? Prečo by nie?).

Po častici **te** sa môže používať aj podmieňovací spôsob slovesný:

Te řunelas the miri pheň! – Kiež by to (tak) počula aj moja sestra!

Te delas o Del! – Kiež by dal Boh!

Častica **mi** sa používa v tretej osobe obidvoch čísiel ako výraz príkazu neprítomnej osobe alebo želania, nepoužíva sa vo vzťahu k adresátovi výpovede.

Mi šunen the amare čhave! – Nech (to) počúvajú aj naše deti!

Častica **mi** sa využíva iba v prípade kladných významov. Ak ide o zákaz alebo pranie, nech k deju nedôjde, použije sa častica **te**.

Sponové sloveso je po časticiach **te** alebo **mi** vždy v spojovacom spôsobe (subjektíve), prípadne podmieňovacom spôsobe prítomnom (kondicionáli realis), nikdy nie v spôsobe oznamovacom.

Te avav zoraleder. (Nech som silnejší.)

Te avavas zoraleder. (Kiež by som bol silnejší.)

Mi jel! – Nech! Nechaj tak! (Dosl.: Nech je!)

Poznámka: Uvedené spojenie sa však väčšinou univerbizovalo a je možné ho vnímať aj ako jedno slovo: **mijel**.

Modálne častice

Zatiaľ čo napríklad slovenčina vyjadruje možnosť/nemožnosť pomocou spojenia určitého tvaru modálneho slovesa „môcť“ a infinitívu (neurčitku) významového slovesa, rómčina k vyjadrovaniu týchto významov pristupuje opačne: použije modálnu časticu (čiže neohybné slovo bez slovesných gramatických kategórií) a určitý tvar významového slovesa.

Častica **šaj** vyjadruje možnosť, častica **našři(k)** nemožnosť. Najlepšie je tento jav ukázať na komparatívnych príkladoch:

slovenčina

rómčina

môžem prísť

šaj avav

mohol som prísť

šaj avlòm (avilòm)

môžeme prísť	šaj avas
nemôžem prísť	našťa(k) avav
nemohol som prísť	našťa(k) avlom (avilom)
nemôžeme prísť	našťa avas

Ďalšie príklady:

Šaj vičinas le čhajen. (Môžeme pozvať dievčatá.) **Savore džene našťa avena!** (Všetci/všetky nebudú môcť prísť.)

Modálny význam „musieť“ sa v rómčine vyjadruje rôzne (pozri syntax). Jedným zo spôsobov je regionálne podmienené, ale pre spisovnú rómčinu veľmi užitočné vyjadrenie pomocou častíc podobné vyššie popísanému vyjadreniu možnosti/nemožnosti.

Použije sa 1. variantne častica **si/musaj/mus/mos(i)**, 2. častica **te** a ako, 3. nasleduje určitý tvar významového slovesa.

Príklady:

Si te džas khere! – Musíš ísť domov! (Musíme ísť domov!)

Musaj te khelas. – Musíme tancovať.

Si te keren boňa. – Musíte usporiadať krstiny. (Musia usporiadať krstiny.)

Sponové sloveso je po modálnych časticiach vždy v subjunktíve, čiže v podobe *avel/jel/hel/el*, a to v prítomnom alebo v minulom subjunktíve.

Nie je možné spojenie *šaj som, *šaj hin, gramaticky správne je **šaj avav** (môžem byť), **šaj avel/šaj jel** (môže byť).

Nie je možné spojenie *našti(k) sam, * (jon) našti(k) hin, gramaticky správne je **našti(k) avas** (nemôžeme byť), **(jon) našti(k) aven/jen** (nemôžu byť).

Nie je prípustné spojenie *si te sal, *si te hin, náležitý tvar je **si te aves** (musíš byť), **si te avel/si te jel** (musí byť).

Podobne nie je prípustné použiť v minulom čase tvar oznamovacieho spôsobu *šaj somas, *šaj salas, *šaj has, *našti sam, *našti san, *našti hine, gramaticky správne sú tvary s minulým subjunktívom: **šaj ulom** (mohol/mohla som byť), **šaj ulal** (mohol/mohla si byť), **šaj ula(s)** (mohol/mohla byť), **našti ulam** (nemohli sme byť), **našti ulan** (nemohli ste byť), **našti ule** (nemohli byť).

Rovnako nie možné použiť napríklad spojenie *musaj te salas, *(jov) musaj te has, používa sa tiež minulý subjunktív: **musaj te ulal**, **(jov) musaj te ula(s)**.

Častica ča(k)

Častica ča(k) má primárny význam „iba“. Používa sa však aj v dvoch typoch spojenia so slovesom:

Zdvorilostné príkazy tvorené spájaním rozkazovacieho spôsobu slovesa a častice ča(k)

Spojením slovesa v rozkazovacom tvare a častice ča nasledujúcej za týmto slovesom sa tvorí zdvorilostný príkaz, napr. **gilav ča(k)** (prosím ťa, spievaj), **dikh ča(k)** (len sa pozri, prosím ťa), **phen ča(k)** (povedz to, prosím), **ker ča(k)** (urob to, prosím).

Zdôraznený príkaz tvorený spájaním častice ča(k) a rozkazovacieho spôsobu slovesa

V obrátenom poradí, čiže, keď častica ča predchádza tvaru rozkazovacieho spôsobu slovesa, ide o zdôraznenie tohto rozkazu, napr. **Ča(k) gilav!** – Tak predsa spievaj!

Pripájacie častice

Na začiatku vety sa môžu používať ako častice slová, ktoré sa v rovnakej podobe (ale niekedy s inou slovnodruhovou platnosťou) zapájajú aj do iných viet. Sú to najmä:

u (známa aj ako zlučovacia spojka) a **ta** (známa aj zo stredu viet s významom „tak teda“)

Častica **ta** nesie významy: 1. tak, no tak (ponúkací) 2. tak, teda, v tom prípade.

Príklady:

U tiro phral, savo hino? (A tvoj brat, aký je?)

Ta soske? (A prečo?)

Ta na? (No a nie?/No akoby nie?)

Ta kaj! (Kdeže!/Ale kdeže?!)

Prevzaté častice spolutvoriace slovesný kondicionál

Ako bolo spomenuté pri podmieňovacom spôsobe sloves, rómčina variantne dopĺňa oba slovesné kondicionály (realis aj irealis) prevzatou časticou **bi** (vo výrazne zriedkavejšej regionálnej variante **bo**).

Napríklad **Keravas bi/bo**. (Robil by som). **Kerdálas bi/bo**. (Bol by si robil/a.)

V prípade kondicionálu irealis je použitie síce normatívne, ale redundantné (nadbytočné).

V prípade kondicionálu realis sa táto častica môže užitočne použiť na významové odlišenie od minulého času nedokonavého, ktorého vlastný slovesný tvar je rovnaký ako tvar kondicionálu.

Príklad:

Genavas rado romaňi poezija. – Čítal som rád rómsku poéziu.

Genavas bi rado romaňi poezija. – Rád by som čítal rómsku poéziu.

Ďalšie častice

Medzi ďalšie rómske častice patrí napríklad **dži** (až, až do), **igen** (veľmi, naozaj), **mek** (ešte), **pale** (vo význame znovu), **vaj** (asi, okolo, pri použití s číslovkami). Časticou je aj výraz **the** známy ako zlučovacia spojka, keď ho použijeme vo význame „i, aj, tiež“:

Rado bašavel, varekana the gilavel. – Rád/Rada hrá, niekedy aj spieva.

SYNTAX

Cieľom tejto kapitoly nie je popísať komplexne syntax rómčiny. Niektoré témy sú riešené v častiach morfológických, ktoré sú vlastne skôr morfo-syntaktické (ako napríklad sémantické funkcie jednotlivých pádov, použitie slovesných časov a spôsobov, želacie vety s časticami **mi** a **te**, spojky zlučovacie a podradovacie), iné bývajú v slovníkoch (pádové väzby slovies), a konečne mnohé iné prvky syntaxe severocentrálnej rómčiny sú podobné slovenčine (zhoda prísudku s podmetom alebo súslednosť časov). Čiže, v tejto kapitole budú spomenuté iba vybrané výrazné alebo zaujímavé témy rómskej syntaxe.

Sémantické a syntaktické použitie pádov

Na rozdiel od slovenčiny, ktorá pre vyjadrovanie gramatických významov súvisiacich s menami kombinuje predložku a menný pád, je v rómčine ozajstným nositeľom gramatického významu vždy iba jeden z týchto komponentov. Pravým nositeľom gramatického významu sú v rómčine pády iba v bezpredložkových spojeniach: napríklad **le motoriha** – autom, ale aj s autom, **le gavestar** – od dediny, z dediny. V takýchto spojeniach ide o sémantické použitie pádu.

Naopak, v spojeniach predložky a mena je nositeľom významu vždy iba predložka, čiže pád, v ktorom je nasledujúce slovo, sa na konštrukcii významu

nepodielá. V takýchto spojeniach ide o syntaktické použitie pádu.

Pozri slovenské **na stôl** x **na stole** a vedľa toho rómske **pro skamind**. Nasledujúci pádový tvar má v rómčine v takýchto spojeniach iba syntaktickú funkciu.

Rómčina používa predložky na vyjadrovanie gramatických významov, ktoré sa kombinujú priamo s lexikálnym významom slova, ktorému predchádzajú, bez kombinácie s významom pádu. Napríklad

o skamind (stôl), **pro skamind** (na stôl/na stole), **tel o skamind** (pod stôl/pod stolom), **anglo skamind** (pred stolom), **pal o skamind** (za stolom/o stole/zo stola) atď.

Pád v prípade použitia syntaktického, dokonca aj v prípade toho istého významu, variuje. V nominatíve sú mená s determinantom (bližšie určené, najčastejšie členom, ale aj ukazovacím alebo prívlastňovacím zámenom) po všetkých predložkách, napr. **vaš o dad** (pre otca), **pal miro dad** (o mojom otcovi), **E daj hiňi andre sklepa**. (Mama je v obchode.). Pri poslednom príklade je treba zdôrazniť, že zápis **andre** značí v súlade s pravidlami rómskeho pravopisu stiahnutý tvar spojenia predložky a člena **andre e**. Pretože člen je typický determinant, je nasledujúce podstatné meno v nominatíve. Keby predchádzala naozaj iba predložka **andre**, bolo by podstatné meno v inom páde, v tomto prípade v lokatíve. Variácia pádov v syntaktickej funkcii sa najnázornejšie ukáže v spojeniach s predložkou **bi**, ktorá sa vzhľadom na svoj význam ("bez") najčastejšie spája s nedeterminovanými menami:

bi e buťi/bi buťakero (obidva tvary značia význam „bez práce“ a drobný významový rozdiel je daný iba protikladom určitosti a neurčitosti),

bi o čhave/bi čhavengero (obidva tvary značia v zásade význam „bez detí“ a drobný významový rozdiel je tiež daný iba protikladom určitosti a neurčitosti).

Prehľad pádov v syntaktickej funkcii:

	mená s determinantom	mená bez determinantu
Po predložke bi	nominatív	genitív
Po predložke vaš	nominatív	datív
Po ostatných predložkách	nominatív	lokatív

Druhy a správanie prívlastkov

Rómčina rozlišuje zo syntaktického hľadiska 3 druhy prívlastkov:

1. Prívlastok nezhodný

Nasleduje za vetným členom a nezhoduje sa s ním v gramatických kategóriách. Príklad: **o čhavo Kašatar, le čhaha Kašatar, le čhavenca Kašatar** (chlapec z Košíc, s chlapcom z Košíc, s chlapcami z Košíc).

Môže byť aj rozvitý: **o čhavo bare forostar, le čhaha bare forostar, le čhavenca bare forostar** (chlapec z veľkého mesta, s chlapcom z veľkého mesta, s chlapcami z veľkého mesta), a rozvitie môže byť aj viacslovné: **o čhavo igen bare forostar, le čhaha igen bare forostar, le čhavenca igen bare forostar** (chlapec z veľmi veľkého mesta, s chlapcom z veľmi veľkého mesta, s chlapcami z veľmi veľkého mesta).

2. Prívlastok zhodný predchádzajúci (prepozitívny)

Tento prívlastok predchádza rozvíjanému vetnému členu a je s ním v čiastočnej gramatickej zhode. Ak je tento člen v nominatíve (alebo vokatívne, čo je ale u rozvitých mien zriedkavé), je prívlastok v nominatíve: **o baro phral** (najstarší brat/veľký brat), **o bare phrala** (najstarší bratia/veľkí bratia), **e šukar phen/pheň** (pekná sestra), **o šukar pheňa** (pekné sestry).

Keď je vetný člen v inom páde, je predchádzajúci (prepozitívny) zhodný prívlastok v nepriamom páde. Ako zhodný prepozitívny prívlastok sa vždy správa aj člen: **le bare phraleske** (najstaršiemu/veľkému bratovi), **le bare phraleha** (s najstarším/veľkým bratom), **le bare phralendar** (od najstarších/veľkých bratov), **la šukara pheňake** (peknej sestre), **la šukara pheňaha** (s peknou sestrou), **le šukare pheňendar** (od pekných sestier). Prepozitívny zhodný prívlastok môže byť aj viacnásobný, čo naznačujú už predchádzajúce prípady s členom, ale môžu pribúdať aj iné prívlastky. Všetky prívlastky sú v tomto spojení v nepriamom páde, v plnom pádovom tvare zostáva iba rozvíjané meno: **miri šukar terňi phen/pheň** (moja pekná mladá sestra) – **mira šukara**

terňa pheňake (mojej peknej mladej sestre), **mira šukara terňa pheňaha** (s mojou peknou mladou sestrou), **mire šukare terne pheňendar** (od mojich pekných mladých sestier).

Poznámka 1: Ako zhodný prívlastok sa do viet zapája aj číslovka pred počítaným predmetom:

Keď skloňujeme spojenia typu **deš čhave** (desať detí), **šov skaminda** (šesť stolov), **but džene** (mnoho ľudí) a podobne, je iba počítaný predmet v príslušnom páde a číslovka pred ním v nepriamom páde: **deše čhavenca** (s desiatimi deťmi), **šove skamindenca** (so šiestimi stolmi), **bute dženge** (mnohým ľuďom).

Poznámka 2: V niektorých lokálnych nárečiach severocentrálnej rómčiny sa už po generácie vyskytuje variant s plným skloňovaním (plnou gramatickou zhodou) prepozitívnych prívlastkov, keď iba člen je v nepriamom páde: **mireha phraleha** (s mojím bratom), **la cikňaha pheňaha** (s malou sestrou). Tieto varianty alternujú s variantami s čiastočnou zhodou. Nie sú vyslovene negramatické, ale v oficiálnejších slohových vrstvách rómčiny ako je školská prax alebo rómske médiá dávame prednosť vyššie popísanému modelu s čiastočnou gramatickou zhodou.

3. Prívlastok zhodný nasledujúci (postpozitívny)

Aj keď zhodný prívlastok stojí v rómčine väčšinou pred rozvíjaným menom, môže v niektorých prípadoch stáť aj za ním. V takom prípade je vždy v plnej pádovej zhode. Čiže nepoužíva sa nepriamy pád a prívlastok je v rovnakom pádovom tvare ako rozvíjané meno. To platí aj v prípade, že je postpozitívny prívlastok viacnásobný.

Príklady: **Somas odoj mek le papuha mireha somnakuneha**. (Bol som tam ešte s dedom svojím zlatým.)

Správanie vlastných mien osôb a prístavkové konštrukcie

Používanie osobného mena s členom

Mená osôb majú v rómčine vždy určitý člen, nech už ide pôvodom o rómske oikoklitické slovo (**o Šuko**, **e Bari**), krstné meno nerómskeho pôvodu alebo iné

xenoklitické slovo (*o Jožo/Jožkus, e Margita*), alebo priezvisko (*o Horvath/os/, e Horvathovo*). Člen sa, samozrejme, používa aj pri skloňovaní.

Prístavok tesný

V hovorenej rómčine bola tradícia pomenovávať osoby jednoslovné, nech už išlo o rómske meno (*o Šuko*), krstné meno (*o Jožo/Jožkus*), priezvisko (*o Horváth/os/*), či názov funkcie (*o rašaj*). Keď sa používalo viacslovné pomenovanie, malo charakter mena s prívlastkom (*Baro šero*). Táto situácia korešpondovala s tým, že v rómskej syntaxi neexistoval tesný prístavok. V posledných dekádach však pribúdali situácie, v ktorých je žiaduce identifikovať osobu dvoj- alebo viacslovným označením, napr. „doktor Jozef Horváth“. Zapríčinil to najmä rozvoj rómskej politiky, rómskych médií a rómskeho školstva. Preto sa dotvorili príslušné konštrukcie a tesný prístavok sa stal integrálnou súčasťou „vyšších“ štýlových vrstiev rómčiny. Uvedené spojenia skloňujeme ako spojenia rovnocenných komponentov, čiže všetky komponenty sa nachádzajú v plnom pádovom tvare, napr. *le doktoriha Jozefoha Horvathoha* (s doktorom Jozefom Horváthom), *le doktoriske Jozefoske Horvathoske* (doktorovi Jozefovi Horváthovi).

Členom je v prípade prístavku tesného (vrátanie viacnásobného) opatrené iba celé spojenie. V nominatíve pozorujeme tendenciu prezentovať meno v neprevzatej podobe, v ostatných pádoch už skloňovať obidva členy ako xenoklitické rómske slová:

Príklady:

Vičinelas pes Elena Lacková. (Volala sa Elena Lacková.)

La Elena Lackovona sas šov čhave. (Elena Lacková mala šesť detí.)

La Elenake Lackovonake sas ochtvardešthejekh berš sar muľa. (Eleně Lackovej bolo 81 rokov, keď zomrela.)

La Elenatar Lackovonatar šunahas ča god'aver lava. (Od Eleny Lackovej sme čuli iba múdre slová.)

La Elenakero Lackovonakero dad sas vajdas. (Otec Eleny Lackovej bol vajda.)

Pozn.: Keď potrebujeme priblížiť oficiálnu podobu mena, je prípustné v nominatíve uviesť meno bez adaptačných koncoviek: *E Elena Lacková has bari romaňi lekhadi* (Elena Lacková bola veľká rómska spisovateľka). Ďalej v texte môžeme pokračovať už s adaptovanou podobou: *Palis gejl'as e Elena Lackovo te študinel.* (Potom išla Elena Lacková študovať.)

Prístavok voľný

Voľný prístavok má na rozdiel od tesného prístavku tradíciu aj v hovorenej rómčine, a to aj pri označovaní osôb: **o phral o Šuko** (*miro phral o Šuko*) alebo **o Šuko, o phral**. Možné je aj spojenie viacerých komponentov: **o phral o Šuko, o chart'as** alebo **o Šuko, o phral, o chart'as** (brat Šuko, kováč). Pri skloňovaní sú rovnako ako pri tesnom prístavku všetky komponenty tiež v plnom pádovom tvare.

Členom (alebo iným determinantom) sú v prípade voľného prístavku (vrátane viacnásobného) opatrené všetky členy spojenia.

Správanie neživotných podstatných mien v pozícii priameho predmetu

Ako už bolo naznačené v časti venovanej kategóriám mien, v pozícii priameho predmetu sa v prípade neživotných podstatných mien používajú tvary nominatívu. V nominatívnom tvare sú potom v gramatickej zhode aj zhodné prívlastky vrátane člena, a to prepozitívne (predchádzajúce), ako aj postpozitívne (nasledujúce):

Dikhav o kher. (Vidím dom.) **Dikhav o baro kher.** (Vidím veľký dom.) **Dikhav miro šukar baro kher.** (Vidím svoj pekný veľký dom.) **Dikhav miro kher, šukar baro.** (Vidím svoj dom, pekný, veľký.)

Rovnako sa správajú pôvodné rozvíjajúce prívlastky neživotných podstatných mien vo výnimočných prípadoch, keď podstatné meno nevyjadrujeme a sám prívlastok sa posunie do samostatnej pozície, do funkcie priameho predmetu.

Takto sa môžu použiť napríklad prídavné mená a privlastňovacie alebo ukazovacie zámená:

Hin man trin gereki, savo som te urel? Uri o šargo! (Mám tri kabáty, ktorý si mám obliecť? Obleč si ten žltý!)

Našadom e lavuta, pre soste bašavava? Le miri! (Stratil som husle, na čom budem hrať? Zober si moje!)

Savi gil'i hiñi feder? Oja vaj oki? Me radeder šunav oki. (Ktorá pieseň je krajšia, táto alebo predchádzajúca? Ja mám/počúvam radšej /tú/ predchádzajúcu.)

Pozor! Keď je však priamy predmet považovaný za gramaticky neživotný vyjadrený osobným zámenom, je toto zámeno v akuzatívnom tvare:

Savi gil'i? Na šundom la. (Ktorá pieseň? Nepočula som ju.)

Ta so le mosarde tovereha, čhidom les avri. (Tak, čo s tou rozbitou sekerou, vyhodil som ju.)

Správanie podstatných mien označujúcich čas v množnom čísle

Podstatné mená **dives** (deň), **čhon** (mesiac) a **berš** (rok) sa ako počítaný predmet správajú dvojakým spôsobom:

a) Po číslovkách nemajú v nominatívnej plurálnej koncovke: **trin dives** (tri dni), **efta čhon** (sedem mesiacov), **dešuduj berš** (dvanásť rokov), ale aj vo výraze **but berš** (mnoho rokov), **keci čhon?** (koľko mesiacov?) **ajci dives** (toľko dní), **frima dives** (málo dní) a pod.

b) V iných prípadoch plurálneho významu sa však používajú v pluráli: **bare berša** (dlhé roky), **O divesa denašenas**. (Dni utekali.) **šukar čhona** (pekné mesiace).

Poznámka 1: Ak sú však tieto tri podstatné mená zdrobené alebo v spojení s prívlastkom, stoja aj po číslovke v nominatívnej pl.: **trin beršora** (tri rôčky),

štar šukar dīvesa (štyri pekné dni), **šov bachtale čhona** (šesť šťastných mesiacov).

Poznámka 2: Výrazy **kurko** (týždeň), **ora** (hodina), **minuta** (minúta) ani **sekunda** (sekunda) takéto špecifiká nemajú, a po číslovkách označujúcich počet väčší ako 1 sú vždy v množnom čísle.

Poznámka 3: V ostatných pádoch všetky uvedené rozdiely zanikajú a všetky uvedené výrazy označujúce čas sú v príslušných pádových tvaroch množného čísla: **trine dīvesenca** (do troch dní, o tri dni), **ajci dīvesendar** (z toľkých dní), **šukare čhonenca** (/s/ peknými mesiacmi), **šove bachtale čhonendar** (zo šiestich šťastných mesiacov), **duje kurkenca** (do dvoch týždňov), **trine beršenca** (do troch rokov, o tri roky).

Vyjadrovanie modality

V rómčine existujú nasledujúce typy vyjadrovania modality:

1. Vyjadrovanie modality pomocou modálnej častice a určitého tvaru významového slovesa

V tomto type vyjadrenia vyjadruje gramatický význam modality modálna častica, čiže slovo bez iného gramatického významu. Preto musí byť významové sloveso v určitom tvare, ktorý vyjadruje ostatné gramatické kategórie, napr. **šaj kerav** (môžem robiť), **našči kerehas** (nemohol/nemohla si robiť).

Týmto spôsobom sa vyjadrujú modálne významy:

môcť (modálna častica **šaj**), nemôcť (modálna častica **našči**) musieť (modálne častice alebo spojenia **musaj te/moste/muste/musi te**).

2. Vyjadrovanie modality pomocou plného tvaru modálneho slovesa a neurčitku významového slovesa

Tento spôsob je zhodný s vyjadrovaním modality v slovenčine: gramatické kategórie sú vyjadrené určitým tvarom modálneho slovesa a nasleduje neurčitok významového slovesa: **mušinav te džal** (musím ísť), **mušineha te džal** (budeš musieť ísť).

Týmto spôsobom sa v rómčine vždy vyjadruje význam „chcieť“:

kamav te bašavel (chcem hrať), **kamehas te bašavel** (chcel si hrať), **kamlas te bašavel** (zachcelo sa mu hrať), **kamlamas te bašavel** (boli by sme chceli hrať).
Ďalej sa týmto spôsobom alternatívne vyjadruje modálny význam „musieť“, najčastejšie pomocou prevzatého slovesa **te mušinel**, ale tiež napríklad prevzatého slovesa **majinel**:
Mušindahas te džal ko slugađa. (Bol by musel ísť na vojnu.) **Mušinava te džal ko slugađa.** (Budem musieť ísť na vojnu.) **Majinav te džal andre buři.** (Musím ísť do roboty.)

Ďalším variantom je použitie sponového slovesa: **Samas te kerel buři.** (Museli sme robiť.)

Existuje však aj regionálny variant s plne časovaným slovesom **kampel** (ktoré vo väčšine regiónov v ustrnutej podobe 3. osoby vyjadruje význam „potrebovať“):

Kampav te kerel. (Musím robiť.) **Kampeha te kerel.** (Budeš musieť robiť.)

3. Vyjadrovanie modality pomocou neosobného vyjadrenia slovesom *kampel*

Týmto spôsobom sa vyjadruje modálny význam „potrebovať“. Tretia osoba slovesa **kampel** sa spája s datívom mena, ktorého potreba sa vyjadruje (podobne ako je tomu pri vyjadrovaní významu „potrebovať dajakú osobu alebo vec“ a pridá sa neurčitok významového slovesa. Sloveso **kampel** tu nie je neohybné, len vyjadruje neosobného činiteľa, preto môže okrem osoby (a spravidla čísla) zaujímať tvary rôznych časov a spôsobov:

Kampel mange te džal. (Potrebujem ísť.) **Kampela tuke ke te džal.** (Budeš potrebovať ísť.) **Kamplahas leske te denašel.** (Bolo by mu treba utiecť.)

Vyjadrenie začiatku a konca činnosti pomocou fázových slovies

V rómčine sa používajú na vyjadrenie významu „začať činnosť alebo dej“ alternatívne dve fázové slovesá: **te chudel** a **te lel**. Význam sa vyjadruje ich určitým tvarom a neurčitkom významového slovesa:

Chudñas te kerel vika. (Začal/Začala kričať.) **Ilom/lilom te genel.** (Začal/Začala som čítať.) **Chudaha te prastal.** (Začneme utekať.) **Ilalas/Lilalas te rovel.** (Bol/Bola by si začala plakať.)

Význam „ukončiť činnosť alebo dej“ sa vyjadruje syntakticky podobne, s použitím slovesa **te preačhel/preačhol**:

Preačhilom te pijel. (Prestal som piť). **Preačhuvaha pes te marel.** (Prestaneme sa biť.) **Preačhilamas ajci te cin(ker)el.** (Boli by sme prestali toľko nakupovať.)

Porovnanie a zosilnenie významu slovies, prísloviak a prídavných mien

Na porovnanie a zosilnenie významu uvedených slovných druhov používa rómčina nasledujúce prostriedky:

Porovnávanie

Slovesá a príslovky sa porovnávajú príslovkou **avka** (tak):

Šunes? Avka hin! (Počuješ? Tak je to!)

Keren oda avka sar the amen. (Robte to ako aj my.)

Prídavné mená sa porovnávajú adjektívnym zámenom **ajso/ajsi/ajse** (taký/taká/taký/takí/také):

Av ajso lačho.../Av ajsi lači.../Aven ajse lačhe... (Buď taký dobrý.../taká dobrá.../Buďte takí dobrí.../také dobré...)

Zosilňovanie

Slovesá a príslovky zosilňujeme výrazmi: **bares** (prípadne **igen, fest/fes/fejs**):

Me la bares/igen/fejs kamav. (Veľmi ju milujem.)

Bares/igen/fest šukares gilaves. (Veľmi pekne spievaš.)

Prídavné mená sa tradične zosilňujú výrazom adjektívnym: **baro/bari/bare** (prípadne tiež výrazom **igen**):

Jov baro lačho manuš. (Je to veľmi dobrý človek.)

Joj bari lači manušni. (Ona je veľmi dobrý človek.)

Jon bare lače manuša. (Sú to veľmi dobrí ľudia.)

Jov igen godaver manuš. (On je veľmi múdry človek.)

Správanie sloviess s adverbiálnymi modifikátormi

V určitých slovesných tvaroch stoja adverbiálne modifikátory väčšinou za slovesom a dokonca môžu stáť aj na konci celej výpovede:

Tosara uštilom upre pal o vadós. popri **Tosara uštilom pal o vadós upre.** (Ráno som vstal/vstala z postele.)

Čhida(s) pes nango/nanges tele. (Vyzliekol sa donaha.)

Naopak, v prídastí stojí adverbiálny modifikátor v absolútnej väčšine pred slovesom a pripája sa k nemu tak tesne, že tvar zapisujeme dovedna: **avrimakhlo** (vymazaný), **teledikhlo** (podceňovaný)...

Vyjadrenie významu „mať“

Výraz pre „mať“ je v rómčine konštruovaný spôsobom pomerne odlišným od slovenčiny:

Meno označujúce toho, ktorý niečo má/vlastní (posesora) je v akuzatíve, ako sloveso sa používa sponové sloveso (čiže, nie je špeciálne sloveso „mať“), v absolútnej väčšine v 3. osobe singuláru, a meno, označujúce to, čo posesor má/vlastní (posesum) je v nominatíve a v absolútnej väčšine bez člena.

Príklady:

Man hin pheñ. (Ja mám sestru.) **La da has/sas pandž čhave.** (Matka mala päť detí.) **Mire bare phrales hin but love.** (Môj najstarší/veľký brat má veľa peňazí.)

Ullahas man buter čhave. (Bol by som mal viac detí.) **Mire baratos ela (jela/hela/avela) lači buti.** (Môj kamarát bude mať dobrú prácu.) **Kamav kaj man te el šukar kher.** (Chcel by som mať pekný dom.) **Tut šaj ulas jekhšukareder romni.** (Mohol si mať najkrajšiu manželku.)

Vyjadrenie významu „dať“

Výraz pre význam „dať“ sa v rómčine líši od slovenčiny iba odlišnou prevažujúcou pádovou väzbou slovesa **te del** (dať). Tradične prevažuje akuzatívna väzba:

Dava tut te chal. (Dám ti jesť.) **Den man tumara čha romňake.** (Dajte mi svoju dcéru za ženu.) **Diňomas tut love.** (Bol by som ti dal peniaze.)

Popri akuzatívnej väzbe existuje v rovnakom význame aj väzba datívna: **Den mange tumara čha romňake.** (Dajte mi svoju dcéru za ženu.) Nie je chybná, ale v školskej praxi preferujeme akuzatívnu väzbu. Datívnu väzbu je niekedy možné využiť v záujme špecifikácie významu, keď nie je z dvoch predmetov v akuzatívne jasné, ktorý vyjadruje dávané (dávaného/dávanú) a ktorý osobu, ktorej dávame: **Den la mange** (Dajte ju mne.)

Pre vyjadrenie významu „dať“ v iných významoch než je „darovať“, napríklad „dať do úschovy“, dať do ruky“ a pod. sa používa väzba lokatívna: **Diňom la šougorkiňate love mi cinel mange chaben.** (Dal/Dala som švagrinej peniaze, nech mi kúpi jedlo.)

Neosobné vyjadrenia

V rómčine sa niektoré významy vyjadrujú pomocou neosobných väzieb. Ide napríklad o javy späťe s počasím, napríklad **del jiv** (sneží, dosl.: dáva sneh), **del brišind** (prší, dosl.: dáva dážď), **del kham** (svieti slnko, dosl.: dáva slnko, popri väzbe osobnej **o kham labol**, dosl.: slnko horí) alebo späťe s inými nadosobnými silami, napríklad **čhivkerel leha** (trpí epilepsiou, dosl.: hádže s ním).

Porovnávanie (komparácia)

Porovnanie komparatívom

Porovnávanie miery významu vyjadreného prídavným menom alebo príslovkou sa realizuje druhým stupňom (komparatívom) príslušného prídavného mena alebo príslovky.

Prvý nositeľ porovnávania je v nominatíve, druhý, ku ktorému prirovnávame, je: a) v ablatíve. Je to preferovaný spôsob v prípade prídavných mien. V prípade prísloviak sa nepoužíva. Príklady: **Me som phureder tutar./Me som tutar phureder.** (Ja som starší ako ty.) **O Kalo hin(o) zoraleder le Jančustar.** (Kalo je silnejší ako Jančus.)

b) v nominatíve a výrazy sú spojené spojkou **sar**. Tento spôsob je možné používať v prípade prídavných mien a v prípade prísloviak sa používa výhradne. Príklady: **O Kalo hin(o) zoraleder sar o Jančus.** (Kalo je silnejší ako Jančus.) **Adaďives hin tateder sar idž.** (Dnes je teplejšie ako včera.) **Tajsa ela feder sar adaďives.** (Zajtra bude lepšie ako dnes.)

Porovnanie superlatívom

Pre vyjadrenie najvyššej miery významu vyjadreného prídavným menom alebo príslovkou sa v rómčine používa tretí stupeň (superlatív). V prípade potreby sa dopĺňa označením skupiny, v ktorej porovnávame, a jej členovia alebo označenie celej skupiny sú v ablatíve. Príklady: **Me som jekhphureder savore študentendar.** (Ja som najstarší zo všetkých študentov.) **Mri daj has/sas jekhšukareder savore pheňendar.** (Moja mama bola najkrajšia zo všetkých sestier.) **Tajsa ela najtateder ďives savorendar andre kada čhon.** (Zajtra bude najteplejší deň zo všetkých v tomto mesiaci.)

Vyjadrenie rovnakosti

Význam rovnakej miery alebo kvality významu vyjadreného prídavným menom alebo príslovkou je možné v rómčine vyjadrovať aj dvojicou spojok **sar the**. Príklady: **O Roma hin(e) godăver sar the aver narodi.** (Rómovia sú múdri ako aj iné národy.)

Ďalšie príklady syntaktických konštrukcií

Serializácia

Serializáciou nazývame konštrukciu, pri ktorej sa súradne radia prísudky, väčšinou v rozkazovacom spôsobe.

Príklady: **Av beš tele.** (Pod' /a/ sadni si.) **Avas džas.** (Pod'me/ideme/.) **Dža phen.** (/Chod' a/ povedz.)

Adverbiálna subordinácia

Adverbiálnou subordináciou nazývame podradné súvetia spojené príslovečnými výrazmi.

Napríklad: **Te hin love, akor hin lačhes/mišto.** (Keď sú peniaze, potom je dobre.)
Sar tu mange na pheneha, me tut na mukava. (Keď mi povieš, neopustím ťa.)

Prípustkové vety

Prípustkové vety v rómčine vytvárame spojením s výrazmi ako **hoc/choc** (hoci, i keď), **hjabah/hjabah kaj** (darmo): **Romes nane pařiv hoc hino urdo sar jekhbareder raj.** (Róm nemá úctu, hoci je vyobliekaný ako najväčší pán.)

Uvedený význam je možné rozvíjať aj pomocou výrazu **th`avka** (aj tak) a skutočnej alebo neskutočnej podmienky (čiže gramaticky pomocou kondicionálu realis alebo irealis): **Hoc o Rom ulahas urdo sar jekhbareder raj, th`avka les na ela pařiv.** (I keď by bol Róm vyobliekaný ako najväčší pán, aj tak nebude mať úctu.)

Účelové vety

Účel vyjadrujeme najčastejšie spojením **kaj te** (niekedy aj samotným **te**), po ktorom nasleduje prítomný subjunktív slovesa (ten je rovný tvaru oznamovacieho spôsobu prítomného času, iba u sponového slovesa nahradeného tvarom slovesa **te avel/te jel**):

Lačhes man urđom, kaj te na fađinav. (Dobre som sa obliekol, aby som neprechladol.) **Ačhade/Terđarde te preurav.** (Zastavili, aby som sa prezliekol.) **Thovav love pre sera, kaj te na avav čoro.** (Odkladám si peniaze bokom, aby som nebol chudobný.) **Sikhlaras amare čhaven kaj te aven/jen godaver.** (Učíme svoje deti, aby boli múdre.)

Vzťažné vety

Na vyjadrenie vzťažnosti sa v rómčine (významu „ktorý“) používajú v zásade tri spôsoby, mierne sa líšiace mierou tradičnosti a blízkosťou majoritným jazykom, no všetky tri sú prípustné:

- a) pomocou spojky **kaj**: **Oda hin o gadžo kaj bešelass paš amende.** (To je ten Neróm, ktorý býval pri nás.)
- b) pomocou vzťažných zámen **so** (alebo **ko**): **Oda hin o gadžo so (ko) bešelass paš amende.**
- c) pomocou vzťažného zámena **savo**: **Oda hin o gadžo savo bešelass paš amende.**

Ďalším prípadom určeným tradične ako vzťažné súvetia sú potom spojenia používajúce vzťažné zámenné príslovky. V súčasnosti sa už ale viacej určujú ako vedľajšie vety príslovkové miesta alebo času:

Čhidom o paňi (odoj), kaj ňiko na phirel. (Vylial som /tú/ vodu /tam/, kde nikto nechodí.) **Has mange feder, akana avľal.** (Bolo mi lepšie, keď si prišla/prišiel.)

Zlučovacie spojenia

Rómčina môže súradne, zlučovacím spôsobom, spájať vetné členy alebo vety. V prípade spájania vetných členov je distribúcia súradiacich spojok nasledujúca: spojka **u/a** spája prednostne slovesné časti viet (ako je viacnásobný prísudok, prípadne rozvitý), zatiaľ čo spojka **the** spája prednostne menné časti (ako je viacnásobný podmet či predmet).

V prípade spájania viet sa používajú tie isté spojky, ale distribúcia je nasledujúca: spojka **u/a** vyjadruje jednoduché zlučovanie, zatiaľ čo spojka **the** sa používa v spojeniach, v ktorých chceme vyjadriť význam „aj“.

Spojenia súradné vylučovacie (disjunktívna koordinácia)

Tieto spojenia sú založené

- a) na spojke **vaj** (v obidvoch použitíach: vo význame „to alebo to“

Kames tejos vaj thud? (Chceš čaj alebo mlieko?)

Has mange dešochto vaj dešeňa berš. (Mal som osemnásť alebo devätnásť rokov.)

b) na spojke **abo**

Kames tejos abo thud? (Chceš čaj alebo mlieko?)

Has mange dešocho abo dešeňa berš. (Mal som osemnásť alebo devätnásť rokov.)

Poznámka: Slovo **vaj** použité vo význame „asi tak“ nie je spojkou, ale časticou a ani celá konštrukcia nie je súradným vylučovacím spojením: **Has mange vaj dešocho berš.** (Mal som asi tak osemnásť rokov.)

Súradné spojenia následkové (konsekutívna koordinácia)

Tieto vzťahy sa v rómčine najčastejšie vyjadrujú spojkou **vašoda**, zriedkavejšie **aščaloda** (obidva varianty znamenajú „preto“):

Chanenas sako dīves ochto – deš ori, vašoda zarodle lače love. (Kopali každý deň osem - desať hodín, preto si zarobili dobré peniaze.)

Somas jekhučeder, aščaloda man bičhavenas feder pro basketbalīs. (Bol som najvyšší, preto ma posielali radšej na basketbal.)

TVORENIE POMENOVANÍ V RÓMČINE (Rómska onomaziológia)

Slovo je základnou formálnou a významovou jednotkou jazyka, ktorá je relatívne voľne premiestniteľná v písanom alebo hovorenom prejave. Má hlavnú pomenovaciu a označovaciu funkciu a aj rozličné syntaktické funkcie. V písanom texte je výrazom samostatnosti slova medzera medzi napísanými slovami.

Z etymologického hľadiska v rómčine rozlišujeme:

1. pôvodné slová (indoárijské, ako **phral, phen, maro, baro**),
2. prevzaté slová, t. j. staré výpožičky, napr. perzské, arménske, grécke, ktoré sa morfológicky neodlišujú od pôvodných slov (**brek/berk, graj, rukono, veš, zor, skamind, drom**) a nové prevzaté slová, ktoré boli prijaté do rómčiny až v druhej časti pobytu v Byzantskej ríši a po odchode Rómov z nej (**papus, motoris, baba, roklá, želěno**) alebo boli prevzaté v novej dobe z indoárijských jazykov, alebo iných rómskych dialektov (**čitro, sumnal**).

3. neologizmy, to znamená slová novoutvorené od základu starých rómskych slov pomocou vlastných slovotvorných prostriedkov, napr. spájaním slov, skladaním slov, odvodzovaním slov (ako **sikh, gend'i, anglepheñiben**).

Z gramatického hľadiska rozlišujeme:

1. oikoklitické slová: pôvodné slová (indoárijské, ako **phral, phen, maro, baro**), ďalej staré výpožičky, napr. perzské, arménske, grécke, ktoré sa tvaroslovne neodlišujú od pôvodných slov (**brek/berk, graj, rukono, veš, zor, skamind, drom**). Do tejto skupiny však tiež patria aj neologizmy, to znamená slová novoutvorené od základu starých rómskych slov pomocou vlastných slovotvorných prostriedkov, napr. spájaním slov, odvodzovaním slov (**sikh, gend'i, anglepheñiben**), lebo boli vytvorené v takej morfolologickej podobe, ako by to boli pôvodné slová alebo staré výpožičky. Patria do nej však aj slová prevzaté v súčasnej dobe z indoárijských jazykov a iných rómskych dialektov (**čitro, sumnal**), lebo sa tiež tvaroslovne správajú ako slová pôvodné.
2. xenoklitické slová: nové prevzaté slová, ktoré boli prijaté do rómčiny až v druhej časti pobytu Rómov v Byzantskej ríši a po odchode Rómov z nej: **papus, motoris, baba, rokľa, želeno**.

Medzi pomenovania v rómčine (ako aj v iných jazykoch) však nezaraďujeme iba jednotlivé slová, ale aj rôzne jednotky vzniknuté ich kombináciou.

V rómčine, ako v jazyku, ktorý v pomerne nedávnej dobe expandoval do nových jazykových domén a stále sa rozvíja, je veľmi dôležité práve poznanie všetkých dostupných mechanizmov, ktorými sa v rómčine tradične tvoria pomenovacie jednotky. Práve toto poznanie štruktúry jazyka umožní prirodzené rozvíjanie relatívne nových štýlových štruktúr, ako je školská, publicistická, politická, filozofická alebo vedecká rómčina, pomocou tradičných a rómčine vlastných prostriedkov. Umožní aj prirodzené nahradzovanie prevzatých slov, ktorých môžeme byť dosiaľ svedkami v hovorenej reči, a ktoré sú spôsobené dlhoročnou dominanciou majoritných jazykov v takmer všetkých jazykových doménach.

1. Sémantické tvorenie

Sémantické tvorenie je nenápadný, ale dôležitý spôsob tvorby nových pomenovaní. Nevzniká pri ňom formálne nový slovný útvar, ale pracuje sa s významom zdrojového pomenovania, väčšinou ide o rozširovanie významu.

Jednoduché sémantické tvorenie

Pri jednoduchom sémantickom tvorení, formálne najmenej nápadnom slovotvornom postupe, dochádza k prideleniu nového významu bez akejkoľvek zmeny formy, vrátane slovného druhu. Rómčina takýto postup môže použiť pri rôznych slovných druhoch.

Príklady:

Podstatné mená:

e len/leñ: primárny význam potok, riečka – sekundárny význam: čiara na ruke

Prídavné mená:

baro: primárny význam: veľký – sekundárny význam: dôležitý, významný

Slovesá:

kalarel: primárny význam: načierniť – sekundárny význam: zbiť (dosl.: až sčernie/má modriny)

Sémantické tvorenie so slovnodruhovou konverziou (so zmenou slovného druhu)

V tomto prípade sa v základnom tvare podoba slova nemení, ale popri významovom posune sa mení jeho slovný druh. Z toho vyplýva, že v ostatných tvaroch sa slovo správa podľa morfológických zvyklostí typických pre zmenený slovný druh.

Príklady:

Podstatné meno/prídavné meno:

o murš (muž, chlap) – **murš** (prídavné meno, ale iba vo funkcii prísudku, nikdy prívlastku): mužský, chlapský, môže sa napríklad aj stupňovať ako prídavné meno: **muršeder** (chlapskejší)

o rikono (pes) – **rikono** (prídavné meno): zlý, krutý, neposlušný, môže sa napríklad aj stupňovať ako prídavné meno: **rikoneder** (krutejší, neposlušnejší) alebo zapájať do viet vo funkcii zhodného prepozitívneho prívlastku ako prídavné meno: **Na džanahas so te kerel ole rikone čhaha**. (Nevedeli sme, čo robiť s tým zlým chapcom.)

e džung (špina, hnus) – **džung** (prídavné meno): hnusný, sprostý, môže sa napríklad aj stupňovať ako prídavné meno: **džungeder** (hnusnejší, špinavejší).
Poznámka: výrazne častejší je však variant odvodený príponou: **džungalo**

Podstatné meno/príslovka:

o šil (chladno, mráz) – **šil** (chladno), môže sa napríklad aj stupňovať ako príslovka: **hin šileder** (je chladnejšie)

Prídavné meno/podstatné meno:

cikno (malý) – **o cikno** (podstatné meno): mláďa, malý chlapec

zoralo (silný, tvrdý) – ženský tvar **zoralī** (silná, tvrdá) – **e zoralī** (podstatné meno): pálenka

Príslovka/podstatné meno:

maškar (uprostred) – **o maškar** (podstatné meno): pás, stred, prostriedok

telal (odspodu) – **o telal** (podstatné meno): spodok, dno

Sémantické tvorenie sprevádzané zmenou gramatickej kategórie

Tento spôsob tvorenia využíva na významový posun či rozšírenie iný tvar z paradigmy daného slova, ako je základný tvar. Nové pomenovanie je potom v základnom tvare totožné s iným tvarom zdrojového slova. V mnohých prípadoch je zároveň nutná slovnodruhová konverzia (zmena slovného druhu, napríklad prídavné sloveso alebo genitív podstatného mena sa stáva prídavným menom, prípadne sa druhotne substantivizuje, ako bude ukázané na príkladoch.

Typickým príkladom tvarov, z ktorých vznikajú nové pomenovania (spojené so sémantickým tvorením) sú: množné číslo mien, niektoré pády, prídavné, prechodník (gerundium), druhý stupeň prídavných mien (komparatív).

a) Tvorenie nových pomenovaní pomocou množného čísla (onomaziologický plurál)

o gad (košeľa)

Gramatický plurál je **o gada** (košele), čiže tvar množného čísla naozaj vyjadruje väčšie množstvo skloňovaného slova.

Onomaziologický plurál je rovnako **o gada**, ale v súvislosti so sémantickým posunom značí šaty, oblečenie alebo oblek. Rozvíjajúce vetné členy sú v prípade onomaziologického plurálu v gramatickej zhode, ako by išlo o plurál gramatický, čiže napríklad **parne gada** znamená biele košele (gramatický plurál), ale v prípade onomaziologického plurálu je prídavné meno rovnako v zhode: **parne gada** (biely oblek).

b) Tvorenie nových pomenovaní pomocou genitívu (onomaziologický genitív)

Onomaziologický genitív je práve prípadom, v ktorom dochádza k zmene slovného druhu (slovnodruhovej konverzii), často aj dvojnásobnej: z podstatného mena na prídavné meno a druhotne na druhé podstatné meno. To je umožnené jednak adjektívnou povahou menného genitívu (ktorý sa tvorí nielen aglutináciou pádovej koncovky k nepriamemu kmeňu, ale aj finálnou rodovou koncovkou adjektívnej povahy), ako aj vyššie popísanou možnosťou konverzie prídavného mena na podstatné.

Príklady:

o veš (les)

1) genitív jednotného čísla **le vešeskero** (lesa) – prídavné meno **vešeskero** (patriaci k lesu, lesný) – druhotné podstatné meno po významovom posune **o vešeskero** (hájnik),

2) genitív množného čísla **le vešengero** (lesov) – prídavné meno **vešengero** (patriaci k lesom, lesný) – druhotné podstatné meno po významovom posune **o vešengero** (zbojník, lúpežník).

Vzhľadom na adjektívnu (a potenciálne substantivizovanú) povahu tohto pádu ide o pomerne produktívny onomaziologický postup.

c) Tvorenie nových pomenovaní pomocou datívu (onomaziologický datív)

Onomaziologický datív zďaleka nie je taký produktívny ako napríklad onomaziologický genitív. Pomocou neho sa vytvárajú niektoré príslovečné výrazy:

o Del (Boh) – **devleske** (dosl.: Bohu): zadarmo

Poznámka: Na hranici onomaziologického datívu a štandardného použitia datívu voľného, ktoré uvádzame pri použití datívu v odseku j), sú nasledujúce výrazy:

e čhaj (/rómske/ dievča) – **čhake** (dosl.: dievčaťu): za slobodna

o čhavo (/rómsky/ chlapec) – **časke** (dosl.: chlapcovi): za slobodna

d) Tvorenie nových pomenovaní pomocou inštrumentálu (onomaziologický inštrumentál)

Jeho pomocou sa vytvárajú príslovky:

e cholĭ (hnev, zlosť) – **cholaha** (dosl.: s hnevom, so zlosťou): hnevlivo

e rat (noc) – **raťaha** (dosl.: /s/ nocou): nad ránom

o kotor (kus, časť) – **kotorenc**a (doslova: kusami, časťami): po kusoch, po častiach.

Tieto výrazy majú príslovečný charakter, ale ako vidíme, nie sú tak sémanticky posunuté, je možné ich v určitom kontexte interpretovať (prekladať do slovenčiny) ako pôvodné inštrumentály a správajú sa tak i gramaticky, napríklad, keď ich rozvíjame:

pharipnaha (s ťažkosťou, smútkom/smutno) – **bare pharipnaha** (s veľkým smútkom/veľmi smutno).

Poznámka: uvedený výraz **raťaha** má takýto význam v západoslovenských dialektoch, zatiaľ čo vo východoslovenských dialektoch značí neposunutý význam „počas noci“.

e) Tvorenie nových pomenovaní pomocou ablatívu (onomaziologický ablatív)

Najznámejším produktom je výraz **jakhendar** (dosl.: z očí), ktorý značí uhrnutie.

f) Tvorenie nových pomenovaní pomocou prídavného (onomaziologické participium)

Ide o veľmi produktívny onomaziologický prostriedok, ktorým sa tvorí veľké množstvo mien odvodených od slovies (primárne prídavných mien, čo vyplýva i z adjektívneho charakteru prídavného, podobne ako pri onomaziologickom

genitíve, a sekundárne podstatných mien, čo vyplýva z ľahkej substantivizácie rómskych prídavných mien). Napriek tomu, že jediné dochované participium v rómčine je pôvodné participium pasívne, onomaziologické participium sa ako pasívne nevníma. Môže mať pasívny význam vyjadrujúci objekt činnosti popísanej zdrojovým slovesom, ale často vyjadruje aj význam aktívny alebo celkovo posunutý:

Napríklad **phandlo** (regionálne, dosl.: zatvorený): žandár, policajt.

g) Tvorenie nových pomenovaní pomocou prechodníka (onomaziologické gerundium)

Tento postup je v rómčine zriedkavý a významovo zostáva na hrane pôvodného gerundia a nového pomenovania, väčšinou je možné ho interpretovať (a preložiť do slovenčiny) obidvomi spôsobmi:

te kamel (chcieť) – **kamindos** (chtiac/zámerne) – **nakamindos** (nechtiac/omylom)

h) Tvorenie nových pomenovaní pomocou druhého stupňa prídavných mien (onomaziologický komparatív)

Aj tento postup je v rómčine zriedkavý, ale obohacuje onomaziologický systém: **baro** (velký) – **bareder** (väčší) – **o bareder** (spolu so slovnodruhovou konverziou: veliteľ, dôstojník)

2. Spájanie slov

Spájaním dvoch alebo viacerých slov nerozširujeme okruh slovnej zásoby rómskeho jazyka o nové samostatné slová, ale vznikajú nové viacslovné pomenovania, ktorých význam nie je mechanickým spojením významov jednotlivých slov.

Spájanie slov rovnakého slovného druhu

Zdrojové slová pre pomenovania tvorené spájaním slov rovnakého slovného druhu bývajú najčastejšie synonymá, slová patriace do rovnakého významového okruhu alebo slová zdvojené.

Spájanie synonymým alebo slov rovnakého významového okruhu

a) Pomenovania tvorené dvojicou podstatných mien:

Spájaním konkrétnych substantív je možné v rómčine tvoriť všeobecnejšie pomenovania so samostatným významom, napr. **daj-dad** (rodičia), **rom-romňi** (manželia), **romňi-čhave** (rodina), **phrala-pheňa** (súrodenci), **kachňa-papiňa** (hydina), **graja-gurumňa** (dobytok), **roja-čhura** (príbor), **paňa-veša** (príroda). Stretávame sa (najmä v jednotnom čísle) aj s variantami s členom: **e daj o dad**. Mnohé pomenovania tohto typu majú aj ustálený slovosled. Napríklad v spojení **e daj o dad** (rodičia, dosl. matka /a/ otec) je na prvom mieste ženský člen, čiže matka, zatiaľ čo v spojení **phrala pheňa** (súrodenci, dosl. bratia /a/ sestry) je na prvom mieste vždy mužský komponent.

Poznámka: Keď sa líši rod alebo číslo jednotlivých členov takejto kolokácie, rozvíja sa každý člen osobitne: **miri daj miro dad** (moji rodičia, dosl.: moja matka, môj otec).

b) Pomenovania tvorené dvojicou prídavných mien:

Spájaním dvoch prídavných mien môže vzniknúť pomenovacia jednotka so samostatným či rozšíreným významom, alebo sa takéto spojenie používa na umocnenie významu. Spojenia dvoch prídavných mien sa gramaticky správajú ako dvojice samostatných členov.

Príklady:

koro mato (spitý do nemoty, dosl.: spitý nemý)

koro lang (mrzák, dosl. slepý chromý)

c) Pomenovania tvorené dvojicou sloviess

Spojenie dvoch sloviess tvorí pomenováciu jednotku, ktorej jeden člen umocňuje význam druhého, nech už druhé sloveso vyjadruje určitú finálnu fázu deja, napr. **marel murdarel** (biť hlava-nehlava, dosl. biť, zabiť), **chal čalol** (jesť dosýta, dosl. jesť nasýtiť sa) alebo vyjadruje intenzívnejšiu mieru tohto deja, napr. **rovel gravčinel** (nariekať, dosl. plakať kričať).

Spájanie slov zdvojovaním

Ako aj niektoré iné prípady spájania slov je zdvojovanie slov javom na pomedzí onomaziológie a frazeológie.

a) Pomenovania tvorené zdvojeným podstatným menom

Prvý člen dvojice je v nominatíve, druhý v niektorom inom páde, napr.:

- chol'i chol'ake** (*dat.*) napriek
šuk šukate (*lok.*) krásny
bokh bokhatar (*abl.*) hlad nad hladom
sikra sikratar (*abl.*) po troške, postupne
kher khereha (*inštr.*) v tesnom susedstve
muj mujeha (*inštr.*) tvárou v tvár

Druhý člen môže byť pripojený aj predložkovou väzbou (po ktorej je príslušný pád iba v syntaktickom použití), napr.:

- nipi pre nipende** (*lok.*) hlava na hlave, nával
papi pre papende (*lok.*) z pokolenia na pokolenie, od nepamäti, odpradáva

b) Pomenovania tvorené zdvojenou príslovkou

V týchto spojeniach je niekedy vložená aj záporka:

- kaj kaj/kaj na kaj** kdekoľvek (dosl.: kde kde/kde nie kde)
kana kana/kana na kana občas, jedného dňa (v budúcnosti, dosl.: kedy kedy/
kedy nie kedy)

Spájanie prídavného mena (alebo iného výrazu adjektívnej povahy) a podstatného mena

Do tejto kategórie spadajú v zásade dve skupiny spojení (kolokácií):

a) Pomenovania tvorené spojením prídavného mena (vrátane prídavných mien genitívneho pôvodu) a podstatného mena

Tu je treba zdôrazniť, že nejde o ľubovoľné spojenie prepozitívneho prívlastku s podstatným menom, ale o lexikalizované spojenia, ktorých význam je modifikovaný nad rámec spojenia významov oboch členov:

- napr. **strično phral** (bratranec, dosl. „strýčny“ brat), **strično phen/pheñ** (sesternica, dosl. „strýčna“ sestra), **diline čara** (jedovaté rastliny, dosl. hlúpe byliny), **diline chundrula** (jedovaté huby, dosl.: hlúpe huby), **dilino kher** (blázinec, dosl.: hlúpy dom), **dilino pařaben** (povera, dosl.: hlúpa viera), **cikno angušť** (malíček, dosl.: malý prst), **dumeskero kokal** (chrbtica, dosl.: chrbtová kosť, kosť chrbáta).

b) Pomenovania príbuzenských vzťahov za použitia genitívov

Táto skupina, prísne vzaté, nepatrí do onomaziologických postupov, pretože vlastne nevytvára nové pomenovania, kde by sa spojením modifikoval význam. Medzi onomaziologické postupy ju však zaraďuje vplyvný slovník Hübschmannovej, Šebkovej a Žigovej (1991) a my ju uvádzame v záujme prehľadu pre školské účely, aby bolo ukázané, ako rómčina vyjadruje príbuzenské pomenovania, ktoré sú ekvivalentami slovenských pojmov ako „vnuk“, „synovec“ a pod.

V rómčine sa veľká časť takýchto príbuzenských pojmov vyjadruje presnou charakteristikou vzťahu daných osôb, čo má aj kultúrny význam:

le dadeskere phraleskero čhavo (bratranec, presnejšie syn otcovho brata)

le dadeskera pheňakero čhavo (bratranec, presnejšie syn otcovej sestry)

la dakere phraleskero čhavo (bratranec, presnejšie syn matkinho brata)

la dakera pheňakero čhavo (bratranec, presnejšie syn matkinej sestry).

Spájanie slovies s inými slovnými druhmi

Pomenovania tvorené spojením slovesa a podstatného mena

Jadro slovnej zásoby rómskeho jazyka sa obohacuje aj spájaním slovesa a podstatného mena, pričom sloveso je nositeľom obecného významu a podstatné meno význam nového pomenovania konkretizuje, napr. **kerel buŕi** (pracovať, dosl.: robiť prácu), **kerel pheras** (vtipkovať, dosl.: robiť žart), **kerel ladž** (zahanbovať, dosl.: robiť hanbu), **del čikha** (kýchať, dosl.: dávať „kýchy“), **del brišind** (pršať, dosl.: dávať dážď), **del jiv** (snežiť, dosl.: dávať sneh), **del jag** (nadávať, dosl.: dávať oheň), **chal chol'i** (zlosť, dosl.: jeť zlosť/žlč), **chal bida** (živoriť, dosl.: jeť biedu), **chal bokh** (hladovať, dosl.: jeť hlad), **chal dar** (báť sa, dosl.: jeť strach), **čhinel paŕiv** (uraziť, dosl.: podotnúť/podrezať úctu), **čhinel drom** (prekaziť, dosl.: prerezať cestu), **del/lel meriben** (usmrcovať, dosl.: dať/vziať smrť), **thovel bariŕpen** (pýšiť sa, dosl.: klásť pýchu).

Tieto spojenia sa gramaticky správajú ako bežné spojenia slovesa s podstatným menom, čiže napríklad prívlastok vkladáme pred substantívnu zložku: **chal bari dar** (veľmi sa bojí, dosl.: je veľký strach).

Pomenovania tvorené spojením slovesa a príslovky

Spojenie slovesa a príslovky tvorí pomenováciu jednotku so samostatným významom, pričom nový význam môže byť modifikovaný iba priamym významom príslovky alebo posunutý. Tieto príslovky nazývame adverbálne modifikátory a môžu byť považované za tradičnú rómsku obdobu slovenských slovesných predpôn, dakedy aj vrátane vyjadrovania vidového aspektu.

a) Pomenovania s adverbálnymi modifikátormi odvodené od slovesa *te thovel*
thovel tele (zložiť), ***thovel avri*** (vyložiť, vystaviť), ***thovel opre*** (ukladať, sporiť), ***thovel kije*** (priložiť), ***thovel anglal*** (presadzovať).

b) Pomenovania s adverbálnymi modifikátormi odvodené od sloviess *te džal/te avel*
džal avka (ísť ledabolo), ***džal het*** (odchádzať ***džal/avel tele*** (zísť, zostúpiť), ***džal/avel opre*** (vyjsť, vystúpiť, vyliezť), ***džal/avel avri*** (vo väzbe s inštrumentálom: vystačiť s čím, vo väzbe s ablatívom: nevystačiť s čím), ***džal/avel andre*** (vojsť, vstúpiť), ***džal/avel anglal*** (predísť, ísť v ústrety).

c) Pomenovania s adverbálnymi modifikátormi odvodené od slovesa *te del pes*

Od zvratnej formy slovesa *te del pes* (dať sa, nechať sa) sú známe nasledujúce modifikované slovesá: ***del pes anglal*** (ozývať/ozvať sa, objaviť sa, zjaviť sa, prejavíť sa, prezradiť sa), ***del pes avri*** (prezradiť sa, vyzradiť sa, priznať sa), ***del pes opre*** (prebrať sa/zo spánku, z mdlôb/, vzbudiť sa).

d) Pomenovania utvorené adverbálnymi modifikátormi od ostatných sloviess

Napríklad ***murdarel andre*** (zhasnúť/zhasínať), ***uštel opre*** (vstávať), ***bešel tele*** (sadať/ (sadniť), ***bešel kije*** (prisadniť si)

Zvratné slovesá (spájanie slovesa a zvratného zámena)

Pomenovacia jednotka so samostatným významom môže vznikáť pri spojení zvratného zámena ***pes*** najmä s kauzatívными alebo faktitívnymi slovesami, napr. ***khamlarel pes*** (potiť sa, v aktívnom význame, čiže potiť sa zámerne pri nachladení), ***cindarel pes*** (namáčať sa, myslené zámerne), ***ašarel pes*** (chváliť sa).

3. Tvorenie slov

Skladanie slov

Skladanie slov je proces, pri ktorom z dvoch alebo viacerých slov vzniká jedno slovo. Spravidla dochádza zároveň k fonetickým alebo morfológickým zmenám pôvodných komponentov.

Zložené podstatné mená

Zložené podstatné mená sú pomerne zriedkavé.

Vznikajú najmä zložením dvoch podstatných mien. Príklady: **pandž** (päť), **dutkos** (halier) – **pandžutki** (päťhaliernik, prenesene drobný peniaz, drobný finančný obnos), **terno** (mladý), **char** (arch. somár), – **ternochar** (mladík).

Zložené prídavné mená

a) Prídavné mená tvorené zložením prídavného mena a genitívu podstatného mena

Prídavné meno a podstatné meno v genitíve je častým typom pomenovaní. Obidva členy sú v gramatickej zhode, prídavné meno má tvar nepriameho pádu, napr. **kalo** (čierny), **bal** (vlas) – **kalebalengero** (čiernovlasý), **baro** (veľký), **čhib** (jazyk) – **baračhibakero** (hašterivý), **lačho** (dobrý), **jilo** (srdce) – **lačhejileskero** (dobrosrdečný). Výsledný genitív (ktorý má v sebe adjektívny potenciál) mení slovný druh na prídavné meno, ako bolo ukázané v časti venovanej sémantickému tvoreniu.

b) Prídavné mená tvorené zložením s prídavným menom *nango* (nahý)

Slová s novým významom vznikajú tiež spojením prídavného mena **nango** (nahý) s prvou časťou slov označujúcich časť tela, napr. **šero** (hlava) – **šernango** (holohlavý), **pindro** (noha) – **pindrango** (bosý), **per** (brucho) – **pernango** (s holým brucom).

Zložené slovesá tvorené skladaním podstatného mena so slovesom *te del* (dať)

a) Zložiny súčasne zachovaných podstatných mien

Pri skladaní slov sa využíva aj spojenie podstatného mena so slovesom **del** (dať/dávať) + **čhungard** (slina) – **čhungardel** (plúvať, popri bežnom **čhungarel**), alebo **čhuri** (nôž) – (cez spojenie **del čhuri** = bodnúť nožom, dosl. dať nôž) – **čhuridel** (pichať, aj pri srdci a pod.), na západnom Slovensku je bežná zloženina s **kan** (ucho) – **kandel** (počúvať).

b) Zloženiny zaniknutých podstatných mien

Vo väčšine prípadov pôvodné podstatné meno stratilo svoju významovú a samostatnú slovnú platnosť, z takých pochádzajú napr. slovesá **randel** (škrabať), **čumidel** (bozkať).

c) Zloženiny slovesných komponentov alebo nejasného pôvodu

Pre túto skupinu platí to isté ako pre predchádzajúcu. Príklad: **chudel** (držať), **ispidel** (tlačiť).

Slovesné mená pôvodom zo slovík s adverbiálnymi modifikátormi

Vieme, že v prídavných vo vetnej funkcii menného prísudku stojí sloveso pred príslovkou a píše sa oddelene, napríklad **kerel avri** (dosl.: pracovať von) – **Savore buťa imar kerde avri**. (Všetky práce sú vypracované.)

Pri slovesnom prídavnom mene vo vetnej funkcii prívlastku príslovka stojí pred slovesným tvarom a obidva členy píšeme spolu, napr. **Ola avrikerde lila hin tute?** (Máš tie vypracované listy?)

Zložené príslovky

Ide o príslovky času vzniknuté zložením predložiek a tvarov na pomedzí lokatívu podstatných mien a prísloviak: **paltajsaste** (pozajtra), **kijaraťi/kijaratate** (navečer, k večeru).

Slová tvorené zložením ukazovacieho zámena a podstatného mena

Ukazovacie zámeno **ada/adi** a podstatné meno označujúce jednotku času tvorí pomenovanie s tvarom podstatného mena, ale s platnosťou príslovky. Zámeno **ada** v zloženinách vyjadruje prvý stupeň vzdialenosti, čiže ukazovacie zámeno „tento“, napr. **dives – adadives** (tento deň – dnes), **rat – adirat** (noc – túto noc), **berš – adabersš** (rok – tento rok).

Poznámka 1: Odvodením z týchto zložených slov (napríklad **adadives** – deň) onomaziologickým genitívom (**adadiveseskero**) alebo odvodzovacími príponami (**adadivesutno** – denný) sú tvorené prídavné mená vzťahujúce sa k časovému významom zdrojových slov. Tieto prídavné mená sú preto výsledkom kombinácie skladania (prvá fáza) a odvodzovania (druhá fáza slovotvorného procesu).

Poznámka 2: Zámeno **ada** sa pri skloňovaní zloženého výrazu alebo odvodzovaní z neho správa nasledovne: pri komponente **dives** sa sa nikdy nemení na variant zodpovedajúci nepriamemu pádu: **adadivesestar** (odo dneška), **adadivesutno** (dnešný). Pri ostatných komponentoch sa vyskytujú obidva tvary: **adaberšestar/aleberšestar** (od tohto roku), **adiraťakero/alarat'akero** (viažuci sa k tejto noci).

Zložené slová vyjadrujúce neurčitost'

Zložené slová vyjadrujúce neurčitost' (neurčité zámená, príslovky, neurčité podstatné mená) sa väčšinou tvoria prijatím predpony vyjadrujúcej neurčitost', pôvodným zámenom alebo príslovkou, zriedkavo číslovkou. Mnohé prípady sú na hranici skladania a odvodzovania, alebo presnejšie na rôznych stranách tejto hranice. V tejto publikácii (podobne ako v slovníku Hübschmannovej, Šebkovej a Žigovej) zaraďujeme uvedenú problematiku pod skladanie najmä preto, že mnohé zneurčujúce predpony majú pôvod v samostatnom alebo čiastočne samostatnom slove. Ide aj o to, aby bola problematika riešená dovedna na jednom mieste.

Príklady:

- **vare/dare:** **varekana/darekana** (niekedy), **varekaj/darekaj** (niekde), **vareko/dareko** (niekto), **vareso/dareso** (niečo), **varesavo/daresavo** + prípustné skrátené dialektné varianty **vareso/dareso** (nejaký), **varekaskero/darekaskero** (niečí), **varesar/daresar** (nejako)
- **malo/frima:** **malokana/frimakana** (málokedy), **maloko/frimako** (málokto) **maloso/frimaso** (máločo) **malosavo/frimasavo** (máloktorý),
- **choc/choč/makar:** **chockana/chočkana/makarkana** (hocikedy), **chockaj/chočkaj/makarkaj** (hocikde) **chocko/chočko/makarko** (hocikto), **chocso/chočso/makarso** (hocičo), **chocsavo/chočsavo/** (múdro,

chytro) *maskarsavo* (hocijaký), *chocsavi/chočsavi/makarsavi* (hocijaká), *chocsar/chočsar/makarsar* (hocijako)
- *ňi*: *ňikaj* (nikde), *ňiko* (nikto), *ňisavo* (nijaký), *ňikaske* (nikomu),
ňikaskero (nikoho).

Podobne komponenty *da-*, *vaj-*, *po-* spolu s číslovkou *jekh* dávajú význam "niektorý/niektorí": *vajekh*, *dajekh*, *pojekh*. Do tejto skupiny patria aj slová *dajekhvar* (niekedy, občas, z času na čas) a *vajkeci* (niekoľko).

Zložené slová obsahujúce časticu *ča*

Z niektorých často používaných spojení slov s časticou *ča* sa stali jednoslovné výrazy, citoslovčia alebo spojky.

Napr. citoslovce: *dikh ča – dičha* (hľa) alebo spojky: *so ča – soča* (len čo), *kaj ča – kajča* (lenže).

Odvodzovanie slov

Tvorba pomenovacích jednotiek odvodzovaním slov je najčastejší onomaziologický postup. Nové pomenovanie vzniká tak, že sa pred alebo za základ slova pripojí predpona alebo prípona (väčšinou jedna, niekedy aj viac).

1. Zdrobňovanie rôznych slovných druhov pomocou prípon

Prípony zdrobnenín môžu pozmeniť význam pôvodného slova, vytvárajú však i samostatné pomenovania a niekedy ovplyvňujú význam širšieho vetného celku. Zdrobňovanie v rómčine má veľa významových funkcií a veľa skladobných možností.

Zdrobňovanie príponou *-or-*

Pomocou prípony *-or-* sa zdrobňujú oikoklitické slová, u ktorých to je možné (napríklad slovesá nezdrobňujeme) a xenoklitické prídavné mená. Prípona sa kladie medzi kmeň a koncovku.

a) Zdrobňovanie podstatných mien

Príponou **-or-** sa, ako už bolo povedané, tvoria zdobneniny iba od oikoklitických podstatných mien obidvoch oikoklitických tried, čiže koncovkových aj bezkoncovkových, napr. **raklo – rakloro, raklore** (nerómsky chlapec, chlapček, chlapčekovia), **rakli – raklori, raklora** (nerómske dievča, dievčatko, dievčatká), pričom bezkoncovkové slová po prípone ešte priberajú koncovku, napr. **phral – phraloro, phralora/phralore** (brat, braček, bračekovia), **phen – pheñori, pheñora** (sestra, sestrička, sestričky).

Poznámka: Popri **raklori** je možný aj tvar **raklijori**.

b) Zdrobňovanie prídavných mien

Prídavné mená zdobnené, odvodené od oikoklitických bezkoncovkových, oikoklitických koncovkových, ako aj xenoklitických adjektív majú vždy zakončenie ako oikoklitické koncovkové prídavné mená, napr.:

- oikoklitické bez koncovky: **šukar – šukaroro** (peknučký), **šukarori** (peknučká), **šukarore** (peknučké)
- oikoklitické s koncovkou: **cikno – ciknoro** (maličký), **cikñori** (maličká), **ciknore** (maličké),
- xenoklitické: **kedvešno – kedvešnoro** (milučký), **kedvešñori** (milučká), **kedvešnore** (milučké).

Poznámka: V tvaroch ženského rodu dochádza k mäkkčeniu pred príponou **-ori:** **d** na **dʹ**, **l** na **lʹ**, **t** na **tʹ**, **n** na **ñ**. Dochádza k nemu aj pri xenoklitických prídavných menách, napríklad práve v spomenutom príklade **kedvešñori**, aj keď tvar, z ktorého zdobnenina vychádza, mäkkčenie neobsahuje.

c) Zdrobňovanie ostatných slovných druhov

Okrem podstatných mien, prídavných mien a prísloviek sa príponou **-or-** môžu zdobňovať aj:

- prívlastňovacie zámeno **miro – miroro, mirori, mirore** (môj, moja, moji – s expresívnym zafarbením významu),
- ukazovacie zámeno **ajso – ajsooro, ajsoori, ajsoore** (taký, taká, takí – s expresívnym zafarbením významu),

- ukazovacie zámeno **kadebor – kadebororo** (tak ďaleko, tak dlho, toľko – s expresívnym zafarbením významu),
- základné číslovky – **jekhor/jekhori, dujore, trinore, štarore** (jediný/-á, sami dvaja/traja/štyria),
- základná číslovka a morféma – **dženo – dujženore, trindženore, štardženore** (len dvaja/traja/štyria),
- neurčitá číslovka **ajci/ajcik/ajcig) – ajcigori** (len toľko)
- zriedkavejšie neurčité zámeno **vareso – varesoro** (niečo – s expresívnym zafarbením významu),
- príslovky, napr. **šukares – šukarores** (peknučko)

Zdrobňovanie príponami -c-, -ic-

Pomocou prípony **-c-** sa zdrobňujú xenoklitické podstatné mená mužského rodu, napr. žiros – **žirocis**. Vkladáme ju však medzi variabilný samohláskový formant a pridávame koncovku, ktorá má v tejto kombinácii vždy podobu **-is: šifoneris – šifonericis, ňebos – ňebocis, chartás – chartácis**. V prípade xenoklitických podstatných mien mužského rodu používajúcich varianty adaptačnej koncovky obsahujúce **a** (ako **chartás**) alebo **u** (ako **papus**) sú obdobné tvary (**chartácis, papucis**) normatívne, ale v hovorenej reči sa používajú menej. Tým nie je vylúčené, že môžu spisovnú rómčinu obohatiť. Mnohé takto zakončené prevzaté slová však navyše majú v zdrobneninách zakončenie, ako by boli zakončené na **-os: sluhas – sluhocis** a pod.

Pomocou prípony **-ic-** sa zdrobňujú xenoklitické podstatné mená ženského rodu, napr. **roklá – roklíca**. Príponu vkladáme za kmeň pred adaptačnú koncovku.

Vzhľadom na to, že príslušné zdrobňovacie prípony vkladáme pred finálnu hlásku, ďalšie skloňovanie prebieha analogicky k nezdrobneným tvarom vrátane množného čísla, napr. **lavutarici** („hudobníckovia“).

Poznámka: Existuje dokonca hypotéza, že v množnom čísle je vždy koncovka **-ici**, aj keď jednotné číslo je zakončené **-ocis** (a možno aj zriedavé **-acis, -ucis**), napr. **forocis – forici**. Bude však treba ďalší výskum.

Reťazenie zdrobňovacích prípon

Zdrobneniny sa môžu umocňovať zdvojením (vzácnejšie aj zviacnásobením) zdrobňovacích prípon, napr. **gendī – gendōri, gendōrori** (knížka – knižočka, maličká knižočka), **cikno – ciknoro, ciknororo** (malý – maličký, veľmi maličký), **sikra – sikrica, sikricica** (trochu, trošku, trošičku). Takéto umocňovanie je možné pri všetkých menných triedach.

Poznámka: Pri ďalšom zdrobňovaní slova **čino/čuno – činoro/čunoro** (málo – máličko) sa nezdojuje zdrobňovacia prípona, ale pôvodná koncovka: **činonoro/čunonoro** (málisko).

Význam a funkcie zdrobnenín

1. Zdrobneniny vyjadrujú zmenšenie – **kher/kheroro** (dom/domček), **roj/rojori** (lyžica/lyžička), **kašt/kaštoro** (drevo/drievko), **čhavo/čhavoro** (rómsky chlapec, syn/chlapček, synček), **vast/vastoro** (ruka/ručička), **kuči/kučori** (šálka/šáločka), **piri/pirori** (hrniec/hrnček), **phabaj/phabori** (jablko/jabĺčko), **maro/maroro** (chlieb/chlebič), **čhuri/čhurori** (nôž/nožík).
2. Sémantickým rozširovaním niektorých zdrobnenín vznikajú významovo samostatné pomenovania, napr. **rat** (krv) – **ratoro** (krvička), **ratoro** (krvinka).
3. Zdrobneniny vyjadrujú nehu – **čhajori mirori** (dievčatko moje), **chav/čarav tro ratoro/jiloro** (nepreložiteľný výraz nehy, dosl.: "lížem tvoju krvičku/srdiečko").
4. Zdrobneniny umocňujú základný význam slova – **jekh/jekhoro** (jeden/jediný), **baro/baroro** (veľký/len tak veľký), **cikno/ciknoro** (malý/maličký), **parno/parnoro** (biely/bielučký).
5. Zdrobneniny obmedzujú počet a rozsah – **jekhdženoro** (len jeden človek), **trindženore** (len tri osoby), **kadebororo** (len tak máličko, len tak trošičku), **ajcigori** (trošičku, len toľkoto), **činonoro** (máličko, trošička, chvíľočka), **sikricica** (trošilinku, chvílilinku).
6. Zdrobneniny vyjadrujú pojem trochu – **lonoro** (trochu soli), **mołori** (trochu vína), **thudoro** (trochu mlieka), **paňori** (trochu vody), **bokelori** (trochu koláča).
7. Zdrobneniny dodávajú širšiemu vetnému celku zdvorilý ráz – **paramisi**

– *phen mange paramisori* (rozprávka – povedz mi rozprávočku), *ajsi – ma av ajsori* (taká – len nebuď taká).

8. Zdrobneniny zjemňujú základný (väčšinou negatívny) význam slova: *kalo/kaloro* (čierny/čiernučký), *dilino/dilinoro* (hlúpy/hlúpučký).

2. Odvodzovanie rôznych slovných druhov predponami s negatívnym významom (a prevzatými predponami)

V rómčine sú dve pôvodné predpony **bi-**, **na-**. Obidve nesú negatívny význam: Predpona **bi-** značí primárne význam „bez“ a predpona **na-** význam „ne“, ale vo výsledku sa ich významy môžu prekrývať.

Poznámka: Obidva výrazy sa vyskytujú aj ako samostatné slová, **bi** ako predložka, **na** ako záporová častica. Tieto prípady sú preberané v príslušných častiach.

Odvodzovanie pomocou predpony **bi-**

Predpona **bi-** sa vyskytuje v niektorých podstatných a prídavných menách a príslovkách, ktoré sú od nich odvodené, a rovnako aj v podstatných menách, ktoré sú z týchto slov odvodené substantivizačnými príponami:

Napr. **bibacht – bibachtalo – bibachtales** (nešťastie – nešťastný/zlý – nešťastne/zle), **bilondo – bilondes – bilond’ipen** (neslaný – neslano – neslanosť), **bižužo – bižužes – bižužipen** (nečistý – nečisto – nečistota). Záleží potom na konkrétnom kontexte a slovotvornej interpretácii, či považujeme výsledné slovo za výsledok substantivizácie už negovaného slova (**bižužo** = nečistý, z ktorého je odvodené výsledné **bižužipen** = nečistota), čo je častejší prípad, alebo považujeme výraz za odvodený priamo predponou **bi-** z odvodeného slova (napríklad **žužipen** = čistota, z ktorého je odvodené **bižužipen** = nečistota).

Najviac sa predpona **bi-** používa s genitívmi podstatných mien, ktoré (ako už bolo konštatované na inom mieste) ochotne vzhľadom na svoj adjektívny potenciál prechádzajú na prídavné mená.

V tomto prípade na tvorbu týchto slov vo významnej miere spolupôsobí aj existencia výrazu **bi-** ako predložky s veľmi podobným významom, väzba tejto predložky s genitívom (pokiaľ nie je meno prevádzané determinantom) a v neposlednom rade aj už spomínaná významová konotácia tejto predložky:

Vďaka významu „bez“ sa po nej výrazne častejšie vyskytuje meno neponímané konkrétne, čiže bez determinantu. Výsledné výrazy môžu mať platnosť prídavného mena, ale aj príslovky:

Príklad: **god'i** (rozum) – **bi godakero** (bez rozumu) – **bigodakero** (slabomyseľný, nerozvážny, pomätený/slabomyseľne, nerozvážne).

Odvodzovanie pomocou predpony *na-*

Predpona **na-** má rovnaký význam ako slovenské **ne-**. Jej pomocou odvodzujeme podstatné mená, prídavné mená alebo príslovky. Naopak, pred slovesami je zápornka **na** považovaná za samostatné slovo – záporovú časticu.

Príklady podstatných mien odvodených predponou **na-**: **manuš** – **namanuš** (človek – zlý človek), **daj** – **nadaj** (matka – zlá matka).

Príklady prídavných mien odvodených predponou **na-**: **lačho** – **nalačho** (dobrý – zlý), **lačhes/mištes/mišto** – **nalačhes/namištes/namišto** (dobro – zle, nedobre).

Odvodzovanie prevzatými predponami

Rómčina používa najmä vo východoslovenských varietach aj predpony prevzaté zo slovenčiny (okrem zriedkavej predpony **ñe-** nemajú negatívny význam). Tieto predpony väčšinou plne zodpovedajú pôvodným slovenským významom. Pokiaľ je to možné a nedochádza k významovému posunu alebo ochudobneniu, nahradzujeme ich v školskej praxi a iných prestížnejších štýlových vrstvách v maximálnej miere adverbiami modifikátormi sloves. Niektoré tieto predpony sú však tradičné a môžu pomôcť precizovať význam, nech už ide o významové odtiene alebo vyjadrenie slovesného vidu v inom než minulom čase. Variant s prevzatou predponou môže v kultivovanej rómčine aj synonymicky obohatiť pasáž, v ktorej sa výraz viackrát opakuje. Preto prevzaté predpony z gramatického popisu nevyklúčujeme. Ich detailné preberanie však nie je vzhľadom na tvarovú a významovú príbuznosť so slovenskými zdrojovými predponami potrebné. Ich pravopisná stránka môže priniesť užívateľom určitú neistotu, ale táto problematika je logicky preberaná v pravopisnej, nie v gramatickej príručke.

Príklady nahradzovania prevzatých predpôn:

zdžal pes – *arakhel pes*

Sako kurko sombatone pes miri familija arakhel ke amende. (Každý týždeň v sobotu sa moja rodina schádza u nás.)

vigelas – gelas avri

Gelas avri le lovendar. (Vydal sa z peňazí.)

vikhelel – khelel avri

Sakovar ča jov khelel avri pro karti. (Vždy vyhrá v kartách iba on.) /**Kheldā avri bare love pro automati.** (Vyhral veľké peniaze na automatoch.)

zaušanel o chumer – ušanel o chumer

Imar kempel te ušanel o chumer, bo maj ela dilos. (Už treba zarábať cestu, lebo bude skoro obed.)

zaratinel – ratinel

Ratindā man la bokhtar. (Zachránil ma od hladu.)

zaphurardo – igen phuro

Miro papus imar igen phuro. (Môj dedo je už veľmi starý.)

zapaťardo – paťardo andre (andrepaťardo)

O chaben sas lačhes paťardo andre (andrepaťardo). (To jedlo je dobre zabalené.)

zarodel love - rodel love

Kerel phari buťi andro veš, ta rodel peske lačhe love. (Ťažko pracuje v lese, tak si zarobí pekné peniaze.)

podchudel – chudel

Chude man, te na perav. (Chyť ma, nech nespádnem.)

podhazdel pes - hazdel pes

Hazdla pes andro bašaviben. (Pustil sa do hrania.)

3. Odvodzovanie podstatných mien

Odvodzovanie podstatných mien substantivizačnými príponami *-iben/-ipen, -pen/-ben*

Príponami ***-iben/-ipen, -pen/-ben*** sa odvodzujú podstatné mená mužského rodu od oikoklitických slov rôzneho druhu, pričom, ak sú pred príponami spoluhlásky ***d, t, n, l***, dochádza väčšinou k ich mäkkčeniu na ***d', t', ň, l'***. Takmer neobmedzene sa odvodzujú od prídavných mien a od sloviess, menej od podstatných mien, zriedkavo od kmeňa prídavia (slovesných prídavných mien), ale aj od iných slovných druhov.

Príponami **-pen**, **-ipen** sa odvodzuje od menných slovných druhov, výnimočne od sloviess, napr. **dživel** – **dživipen** (žiť – život).

Príponami **-ben**, **-iben** sa odvodzuje od sloviess, výnimočne od mien, napr. **šukar** – **šukariben** (krásny, krásna – krása).

Distribúcia variantov s **b/p** môže v niektorých prípadoch variovať a vzácne sa vyskytujú aj oba tvary s rozlíšením významu, napr. práve **dživel** (žiť) – **dživipen** (život) – **dživiben** (obživa).

Môžu sa tvoriť

- a) od kmeňa iných podstatných mien, napr. **raj** – **rajipen** (pán – panstvo), **Rom** – **romipen** (Róm – rómstvo),
- b) od prídavných mien, napr. **čačo** – **čačipen** (pravda – pravdivosť), **pharo** – **pharipen** (ťažko – ťažkosť), **nasvalo** – **nasvalipen** (chorý – choroba), **godaver** – **godaveripen** (múdry – múdrosť), **dilino** – **diliňipen** (hlúpy – hlúposť), **lačo** – **lačhipen** (dobrý – dobro), **nalačo** – **nalačhipen** (zlý – zlo), **barvalo** – **barvalipen** (bohatý – bohatstvo). Výnimočne sa tvoria aj od iných stupňov prídavných mien, napríklad **feder** – **federipen** (lepší – zlepšenie, lepšia situácia)
- c) od slovesného kmeňa takmer všetkých sloviess (všetkých troch tried), pokiaľ to význam dovoľuje, napr. **kamel** – **kamiben** (milovať – láska), **bašavel** – **bašaviben** (hrať – hudba), **rovel** – **roviben** (plakať – plač), **khelel** – **kheľiben** (tancovať – tanec), **asal** – **asaben** (smiať sa – smiech); pri slovesách III. triedy sa v niektorých prípadoch odvodzuje nové slovo od kráteného kmeňa slova, v iných prípadoch od základného kmeňa slova; v niektorých prípadoch pri odvodzovaní slov od základného i kráteného kmeňa vznikajú dve pomenovania s odlišným významom, napr. **terďol** (stáť) – **terďuvipen** (státie) x **terďipen** (postoj), **cindol** (moknúť, vlhnúť) – **cinduvipen** (moknutie, vlhnutie) x **cindipen** (vlhkosť), **sikhľol** (učiť sa) – **sikhľipen** (zvyk) x **sikhľuviben** (učenie). Od základného kmeňa slovesa sa odvodzuje nové podstatné meno vždy v tých prípadoch, keď je krátený slovesný kmeň zhodný s kmeňom prídavného mena, od ktorého bolo sloveso utvorené, takže by výsledné podstatné mená zneli zbytočne rovnako, napr. **phuro** (starý) – **phurol** (starnúť) – **phuripen** (staroba) x **phuruviben** (starnutie), **terno** (mladý) – **terňol** (mladnúť) – **terňipen** (mladosť) x **terňuviben** (mladnutie).

Nové slovo sa odvodzuje nielen od základného slovesa, ale i od slovesa označujúceho jeho opakovateľnosť. Napr. **phirel – phiriben** (chodiť – chôdza), **phirkerel – phirkeriben** (chodieť, cestovať – chodievanie, cestovanie), **marel – mariben** (biť, bitka), **markerel – markeriben** (bíjvať – bitie), **maťol – maťiben/maťuviben** (opiť sa – opilstosť), **maťuvkerel – maťuvkeriben** (opíjať sa – opíjanie),

- d) iné slová vznikajú odvodzovaním pomocou prípon **-iben/-ipen** od kmeňa prídavných mien, napr. **dživel – džido – džidipen** (živý, bystrosť) x **dživipen** (život), **kerel – kerdo – kerdipen** (urobený, výrobok) x **keriben** (robenie)
- e) od iných slovných druhov alebo tvarov, napr. **jekhetane – jekhetaniben** (spolu, jednota, pospolitosť), **opre – opripen** (hore, výšina), **buter – buteriben** (viac, nadbytok, nával, väčšina).

Odvodzovanie podstatných mien substantivizačnými príponami -šagos/-išagos

Príponou **-šagos/-išagos** sa tvoria podstatné mená hlavne od prevzatých slov, najčastejšie od prevzatých slovičiek, napr. **irinel – irišagos** (písať, písanie), **kreslinel – kreslišagos** (kresliť – kreslenie), zriedkavo od pôvodných slovičiek, napr. **kamel – kamišagos** (dlhovať – dlh, popri **kamel** v druhom význame milovať – **kamiben** – láska), od xenoklitických podstatných mien, napr. **rabos – rabišagos** (otrok, otroctvo) a iných slovných druhov.

Poznámka: Od xenoklitických adjektív sa však relatívne často odvodzujú podstatné mená príponami typickými pre slová oikoklitické, čiže **(- (i)ben, (i)pen: rosno/plano -rosniben/plaňipen** (zlý – špatnosť), **šargo – šargipen** (žltý, žltosť, pleseň).

Odvodzovanie podstatných mien ženského rodu (prechyľovanie) pomocou prípony -i

Príponou **-i** sa tvoria podstatné mená ženského rodu od podstatných mien mužského rodu oikoklitických koncovkových, čiže zakončených na samohlásku **o**, napr. **raklo – rakli** (nerómsky chapec – nerómske dievča), **bakro – bakri** (baran - ovca), **rikono – rikoňi** (pes - fenka).

Odvodzovanie podstatných mien ženského rodu (prechyľovanie) pomocou prípony **-ňi**

Príponou **-ňi** sa odvodzujú podstatné mená ženského rodu od triedy podstatných mien mužského rodu oikoklitických bez koncoviek, napr. **manuš – manušňi** (človek – žena v zmysle človek), **rom – romňi** (manžel – manželka), **guruv – guruvňi** (vôl – krava), **graj/grast – grasňi** (kôň – kobyľa).

Odvodzovanie podstatných mien označujúcich vykonávateľa pomocou prípon **-aris/-ošis**

Príponami **-aris, -išis/-ošis** sa vyvodzujú podstatné mená mužského rodu s významom vykonávateľa od prevažne xenoklitických (zriedka oikoklitických) podstatných mien, napr. **lavuta – lavutaris** (husle – huslista), **bugova – bugošis** (basa – basista), **gil'i – gilošis** (pieseň – spevák), **cimbalma – cimbalmošis** (cimbal – cimbalista).

Odvodzovanie podstatných mien ženského rodu (prechyľovanie) pomocou prípony **-kiňa**

Príponou **-kiňa** (po odtrhnutí adaptačnej koncovky mužského rodu) sa odvodzujú podstatné mená ženského rodu od podstatných mien mužského rodu xenoklitických s významom vykonávateľa, napr. **lavutaris – lavutarkiňa** (hudobník, huslista – hudobníčka, huslistka).

Odvodzovanie podstatných mien označujúcich stromy pomocou prípony **-in**

Príponou **-in** sa odvodzujú názvy stromov od názvov plodov, napr. **phabaj – phabal'in** (jablko, jabloň), **akhor – akhorin** (orech, orechovník, obecne alebo vlašský), **ambrol – ambrol'in** (hruška, hruška), **čhilav/khilav – čhilavin/khilavin** (slivka, slivka). Tieto podstatné mená sú ženského rodu. Poznámka: od slova **pendech** (orech, obecne alebo lieskový) je názov stromu utvorený z zdobneniny: **pendechorin** (orechovník, obecne alebo lieska).

Neproductívna prípona -and

Vyskytuje sa len v niektorých odvodených slovách, napr. **šero – šerand** (hlava, podhlavník).

4. Odvodzovanie prídavných mien

Prídavné mená sa odvodzujú od podstatných mien, prídavných mien, čísloviek, dokonavých prídavných mien, prísloviak. Po slovotvornej prípone v slove nasleduje rodová koncovka.

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -al-

Príponou **-al-** sa od podstatných mien odvodzujú prídavné mená označujúce telesný stav, fyzickú alebo psychickú vlastnosť, napr. **bokh – bokhalo** (hlad – hladný), **zor – zoralo** (sila – silný), **jag – jagalo** (oheň – ohnivý), **bacht – bachtalo** (šťastie – šťastný), **bibacht – bibachtalo** (nešťastie – nešťastný).

Pri prídavnom mene **nasvalo** (chorý) stratil slovný základ samostatnú slovnú platnosť.

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -val-

Príponou **-val-** sa odvodzujú prídavné mená od podstatných mien a označujú všeobecne veľkú mieru. Tvoria sa prevažne od podstatných mien označujúcich časti tela a ich význam je „majúci nadmernú príslušnú časť tela“, napr.: **nakh – nakhvalo** (nos – nosatý), **vušt – vuštvalo** (pysk – pyskatý), **per – pervalo** (brucho – bruchatý). Rozšírený je ale i výraz odvodený od slova **(o) rat** (krv): **ratvalo** (krvavý, od krvi).

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -an-

Príponou **-an-** sa odvodzujú prídavné mená od podstatných mien označujúcich človeka alebo zviera.

Príklady: **manuš – manušano** (človek – ľudský), **Rom – romano** (Róm – rómsky), **bakro – bakrano** (baran – baranie), **guruv – guruvano** (vôl – hovädzí), **balo – balano** (brav – bravčový), **grast – grastano** (kôň – kónský).

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -ikan-

Príponou **-ikan-** sa odvodzujú prídavné mená:

- a) od podstatných mien označujúcich osoby, napr. **murš** – **muršikano** (chlap – chlapský), **džuvli** – **džuvlikano** (žena – ženský), **čhavoro** – **čhavorikano** (dieťa – detský),
- b) od prídavných mien, napr. **phuro** – **phurikano** (starý, starodávny), **čoro** – **čorikano** (úbohý – týkajúci sa chudobných, veľmi chudobný), **baro** – **barikano** (veľký – pyšný), **mulo** – **mulikano** (mŕtvy - týkajúci sa mŕtvych).

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -un-

Príponou **-un-** sa odvodzujú prídavné mená:

- a) od podstatných mien označujúcich druh materiálu, napr. **trast** – **trastuno** (železo – železný), **kašt** – **kaštuno** (drevo – drevený), **somnakaj** – **somnakuno** (zlato – zlatý),
- b) od prísloviek miesta, napr. **angle** – **angluno** (pred – predný), **tele** – **teluno** (dole – spodný), **opre** – **opruno** (hore – horný), **pale** – **paluno** (späť, dozadu – zadný),
- c) od podstatných mien alebo prísloviek označujúcich časové obdobie, napr. **jevend** – **jevenduno** (zima – zimný),
- d) od podstatných mien označujúcich miestne celky, napr. **kher** – **kheruno** (dom – domový), **veš** – **vešuno** (les – lesný), **foros** – **foruno** (mesto – mestský), **gav** – **gavuno** (dedina – dedinský).

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -utn-

Príponou **-utn-** sa odvodzujú prídavné mená (niektoré z nich alternatívne k variantom odvodeným príponou **-un-**):

- a) od podstatných mien alebo prísloviek označujúcich časové obdobie, napr. **idž** – **idžutno** (včera – včerajší), **tosara** – **tosarutno** (ráno – ranný), **adadžives** – **adadživesutno** (dnes – dnešný, popri **adadživesuno**), **ňilaj** – **ňilajutno** (leto – letný), **jevend** – **jevendutno** (zima – zimný, popri **jevenduno**),

- b) od podstatných mien označujúcich miestne celky, napr. **kher** – **kherutno** (dom – domový, popri **kheruno**), **gav** – **gavutno** (dedina – dedinský), **veš** – **vešutno** (les, lesný, popri **vešuno**), **foros** – **forutno** (mesto – mestský, popri **foruno** a **forikano**),
- c) od niektorých prísloviak miesta, napr. **adarig** – **adarigutno** (odtiaľ – tunajší),
- d) od kmeňa prídavných mien II. triedy, napr. **asal** – **asand’**–, **asand’utno** (smiať sa – usmiaty), **ladžal** – **ladžand’**–, **ladžand’utno** (hanbiť sa – hanblivý), **daral** – **darand’**–, **darand’utno** (báť sa – bojazlivý). Častejšie sú však varianty **ladžangutno** (**darangutno**), ďalej potom existujú **ladžanutno**, **ladžaňutno** a ďalšie.

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -ik-

Príponou **-ik-** sa odvodzujú prídavné mená od xenoklitických podstatných mien (zriedka od oikoklitických). Prípona **-ik-** sa pripája ku kmeňu xenoklitických podstatných mien a po prípone nasledujú koncovky xenoklitických prídavných mien, čiže napríklad ženský rod v nominatíve jednotného čísla končí na **-o**, ako aj mužský rod. Rovnako ako pri xenoklitických prídavných menách nepriamy kmeň obsahuje adaptačnú príponu **-on-**. Nové pomenovania sa teda skloňujú ako **šargo**.

Príklady: **Čechos** – **čechiko** (Čech – český), **Slovakos** – **slovačiko** (Slovák – slovenský), **charfas** – **charfiko** (kováč – kováčsky), **džuvli** – **džuvliko** (žena – ženský, popri **džuvlikano**).

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -ašn-, ešn-, -ošn-

Príponami **-ašn-**, **-ešn-**, **-ošn-** sa odvodzujú prídavné mená od podstatných mien, tiež najmä od xenoklitických, a skloňujú sa tiež ako **šargo**, čiže sú tiež xenoklitické.

Príklady: **kedva** – **kedvešno** (chuť, záľuba – milý), **dzeka** – **dzekošno** (nálada – vkusný), **kotor** – **kotorošno** (kus – strakatý), **hangos** – **hangošno** (hlas – hlučný), **žiros** – **žirošno** (tuk – tučný, tukový).

Odvodzovanie prídavných mien pomocou prípony -ast-

Príponou **-ast-** sa odvodzujú prídavné mená:

- a) od xenoklitických podstatných mien a skloňujú sa ako šargo, napr. **brilá** – **brilasto** (plochý kameň – plochý), **brada** – **bradasto** (brada – bradatý),
- b) od xenoklitických prídavných mien (zriedka od oikoklitických) a vyjadrujú čiastočnú vlastnosť, napr. **šargo** – **šargasto** (žltý – žltkastý), **želeno** – **želenasto** (zelený – zelenkastý), **gulo** – **gulasto** (sladký – sladkastý, sladkavý).

5. Odvodzovanie sloviess

Odvodzovanie sloviess pomocou prípony -ker-

Prípona **-ker-** vyjadruje opakovanosť, násobnosť alebo úplnosť a intenzitu činnosti. Pripájajú sa za slovesný kmeň (pri slovesách III. triedy za základný, čiže širší kmeň) a nasledujú po nej slovesné koncovky I. triedy, t. j. všetky slovesá odvodené príponou **-ker-** (opätovné tvary) sa časujú ako **kerel**, napr. **denašel** – **denaškerel** (utekať – pobehovať), **cinel** – **cinkernel** (kupovať – nakupovať), **phučel** – **phučkerel** (pýtať sa – vypytovať sa), **phirel** – **phirkerel** (chodiť – chodieväť).

V spojení so slovesami I. triedy je formant **-ker-** veľmi produktívny, môže pozmeňovať význam takmer každého slovesa. Výnimkami sú napríklad **džal** (ísť) a **lel** (brať).

V prípade sloviess s kmeňom zakončeným na velárnu spoluhlásku a slovesa **del** sa touto príponou odvodzuje od kmeňa modifikovaného formantom **-av-**: **mulcel** – **mulcavkerel** (opustiť, pustiť – opúšťať, púšťať), **dikhel** – **dikhavkerel** (vidieť, pozeräť – pravidelne vidieť, pozeräť, dohliadať), **mangel** – **mangavkerel** (prosiť, žobrať – stále prosiť, žobrať), **del** – **davkerel** (dať, dávať – dávať/viacnásobne, dlhodobejšie/)

Nepravidelne sa prípona modifikuje pri nasledujúcich slovesách: **čhinel** – **čhingerel** (rezať, sekať – /viac/ porezať, posekať), **phagel** – **phagerel** (zlomiť – polámať, rozlámať).

Pri slovesách II. triedy sa medzi kmeň a príponu **-ker-** vkladajú spoluhlásky **v/l/r**, napr. **prastal** – **prastavkerel/prastalkerel/prastarkerel** (behať – pobehovať), **asal** – **asavkerel** (smiať sa – chichotať sa), **chasal** – **chasavkerel**

(kašľať – pokašliavať). Voľba vlozenej spoluhlásky je pri niektorých slovesách alternatívnou, inde je daná oblastnou zvyklosťou. Opätovné tvary pri slovesách II. triedy sú zriedkavé.

Pri slovesách III. triedy sa prípona **-ker-** pripája k základnému, čiže širšiemu kmeňu, napr. **sikhľol – sikhľuvkerel** (učiť sa – študovať), **pašľol – pašľuvkerel** (ležať – polihovať), **matol – maťuvkerel** (opiť sa – opíjať sa).

Význam prípony **-ker-** je možné umocniť jej zdvojením, napr. **phirel – phirkerel – phirkerkerel** (chodiť – chodieť – často chodieť), **matol – maťuvkerel – maťuvkerkerel** (opíjať sa – píjvať – často píjvať).

Poznámka: Od väčšiny týchto slovík je možné utvoriť aj prídavné meno pochádzajúce z prídavných, napríklad **čhorel** (liať, sypať) – **čhorkerel – čhorkerdo** (úplne rozsypaný, úplne rozliaty). Niektoré z takto utvorených prídavných mien nadobúdajú význam odlišný od pôvodného: **chufkerel – chufkerdo** (poskakovať – podráždený, popudlivý), **prastarkerel – prastarkerdo** (pobehovať, hemžiť sa – skúsený).

Odvodzovanie médiopasívnych slovík príponami **-uv-**, **-aľuv-**, **-isaľuv-/asaľuv-**

Prípona **-uv-/aľuv-** odvodzuje mediopasívne slovesá (slovesá III. triedy) od oikoklitických slov rôznych slovných druhov, vyjadruje stav alebo zmenu stavu podmetu.

Príklady: **mato** (opitý) – **maťuvel/matol** (opiť sa), **sasto** (zdravý) – **sastuvel/sastol** (uzdravovať/uzdraviť sa), **thulo** (tlstý) – **thuluvel/thulol** (tučniť/priberať), **dives** (deň) – **divesaľuvel/divesaľol** (rozodnievať sa), **dilino** (hlúpy) – **diliňaľuvel/diliňaľol** (hlúpnuť), **koro** (slepý) **koraľuvel/koraľol** (oslepiť), **murš** (chlap, muž) – **muršuvel/muršol** (stávať sa mužom), **rat** (noc) – **raťuvel/raťol** (stmievať sa).

Prípona je charakteristická pre všetky pôvodné slovesá III. triedy, teda aj pre tie, kde si základ, od ktorého sú odvodené, nezachoval platnosť samostatného slova. V príkladoch sme uvádzali základný tvar slovesa na prvom mieste, ale vo väčšine regionálnych variantov sa prípona **-uv-** zachovala len:

- v 1. osobe jednotného i množného čísla, napr. **matol, maťuvav, maťuvas** (opiť, opíjam sa, opíjame sa), **sastol, sastuvav, sastuvas** (uzdraviť sa, uzdravujem sa, uzdravujeme sa), **thulol, thuluvav, thuluvav** (tučniť, tučniam, tučnieme), **diliňaľol, diliňaľuvav, diliňaľuvas** (hlúpnuť,

- hlúpne, hlúpne),
- v rozkazovacom spôsobe pri 2. osobe jednotného čísla, napr. **ma maťuv!** (neopi sa!), **ma thuluv!** (nepriberaj!),
  - pred príponou **-ker-**, napr. **maťuvkerav** (opíjam sa), **sikhľuvkerav** (študujem), **pašľuvkerav** (polihujem),
  - v niektorých prípadoch sa zachováva pred príponami **-ben**, **-pen**, **-iben**, **-ipen**, napr. **maťuvkeriben** (opíjanie), **pašľuvkeripen** (polihovanie).

Príponou **-isaluv/-asaluv-** sa odvodzujú slovesá od xenoklitických slov. Pri odvodzovaní pre ne platí v gramatike to, čo pre príponu **-uv/-aluv-**.

Napr. **šargisalol**, **šargisaluvav**, **šargisaluvav**, **ma šargisaluv!** (žltnúť, žltne, žltne, nežltni!), **želeňisalol**, **želeňisaluvav**, **želeňisaluvav**, **ma želeňisaluv!** (zelenáť, zelenám, zelenáme, nezelenaj!), **cholasaľol**, **cholasaľuvav**, **cholasaľuvav**, **ma cholasaľuv!** (rozčuľovať sa, rozčuľujem sa, rozčuľujeme sa, nerozčuľuj sa!).

Výnimočne sa nimi odvodzujú slovesá aj od oikoklitických slov, ale iba ako alternatívy k pôvodnejším tvarom (odvođeným príponami **-uv/-aluv-**).

Príklady: **kašukisalol**, **kašukisaluvav**, **kašukisaluvav**, **ma kašukisaluv!** (hluchnúť, hluchnem, hluchneme, nehlučni!), **korisaľol**, **korisaľuvav**, **korisaľuvav**, **ma korisaľuv!** (slepnúť, slepnem, slepneme, neslepni!).

Odvodzovanie sloviess pomocou prípony **-ar-** (**-ar-**)

Slovotvornú príponu **-ar** presnejšie označujeme ako **´ar**, pretože sa pred ňou mäkkia hláska, u ktorých je to možné, čiže **d**, **t**, **n**, **l** sa menia na **d´**, **t´**, **n´**, **l´**, ale „mäkčí“ sa i **k** na **t´** a **g** na **d´**. Pomocou tejto prípony sa tvoria prevažne faktitívne slovesá, čiže slovesá označujúce zmenu stavu, ktorú spôsobuje činiteľ. Vzácnejšie sa pomocou nej tvoria aj slovesá kauzatívne, čiže slová s významom „spôsobiť iný dej“. Príponou **´ar-** sa slovesá môžu tvoriť od nasledujúcich slovných druhov a tvarov:

- a) od prídavných mien, napr. **baro** – **bararel** (veľký – pestovať, vychovávať), **šuko** – **šufarel** (suchý – sušiť, **šufarel kas** = kto je smädný), **tato** – **tafarel** (teplý – hriať, ohrievať), **mato** – **matarel** (opitý – opíjať), **šuko** – **šufarel** (suchý – sušiť), **bango** – **bandarel** (krivý – ohýbať). Skoro od každého prídavného mena, ak to význam dovoľuje, sa dajú odvodzovať faktitívne slovesá,

- b) od podstatných mien, napr. **rat** – **ratárel** (noc – prenocovať), **choli** – **cholárel** (žlč, zlosť – zlostiť),
- c) od prídavných mien alebo prídavných mien pôvodom z prídavných, napr. **pherdo** – **pherdárel** (plný – plniť), **makhlo** – **makhlárel** (mastený, mastiť, mastievať), **phaglo** – **phaglárel** (lomený – lomiť, lomieväť),
- d) od iných slovných druhov, napr. **jekhetane** – **jekhetanárel** (spolu – zjednocovať, zjednocovávať), **duvar** – **duvalárel** (dvakrát – zdvojiť, vykať),
- e) od tvarov, ktoré stratili svoju samostatnú platnosť, respektíve tieto slovesá majú pár iba v slovesách mediopasívnych, napr. **pašlarel** (klásť, kauzatívny náprotivok k slovesu **pašlol**, ležať), **bilarel** (topiť, roztápať, kauzatívny náprotivok k slovesu **bilol**, rozpúšťať sa teplom, taviť sa, škvariť sa), **labarel** (zapáliť, kauzatívny náprotivok k slovesu **labol**, horieť), **terdárel** (zastaviť, kauzatívny náprotivok k slovesu **terdöl**, stáť).

Odvodzovanie slovies pomocou prípony -lar-

Aj keď historicky ide o podtyp vyššie opísaného tvorenia príponou **-ar-** (ide vlastne o spojenie **l + ´ + ar**) v súčasnosti môžeme hovoriť o slovotvornej prípone **-lar-**. Odvodzuje sa ňou od slovies a výsledné slovesá sú kauzatívne, čiže vyjadrujú význam „spôsobí iný dej“.

Príklady: **sovel** – **sovlárel** (spať – uspať), **rovel** – **rovlárel** (plakať – rozplakať), **bešel** – **bešlárel** (sediť – usadiť).

Odvodzovanie slovies od xenoklitických adjektív pomocou prípony -isar- (-´isar-)

Od xenoklitických adjektív odvodzujeme faktitívne slovesá pomocou prípony **-isar-**. Aj pred ňou máme prípadné kmeňové spoluhlásky **d, t, n, l**, čiže, bolo by opäť presnejšie ju označiť „-´isarel“.

Príklady: **šargo** – **šargisarel** (žltý – zažltiť), **želeno** – **želeňisarel** (zelený – zazeleniť).

Odvodzovanie slovies pomocou príponou -av- (-v-)

Príponou **-av-**, **-v-** sa odvodzujú:

- a) kauzatívne slovesá, čiže slová s významom „spôsobiť iný dej“, od väčšinou neprechodných sloviess I. a II. triedy. Pri slovesách I. triedy, ktoré majú kmeň zakončený na spoluhlásku, sa používa variant **-av-**, napr. **(de)našel – našavel** (utiecť, zmiznúť – stratíť), **phirel – phiravel** (ísť – nosiť), **pijel – pijavel** (piť – dojiť), pri slovesách II. triedy s kmeňom zakončeným **-a-** variant **-v-**, napr. **daral – daravel** (báť sa – strašiť), **dukhal – dukhavel** (bolieť – ublížiť, spôsobiť bolesť),
- b) slovesá vyjadrujúce opakovanosť, násobnosť alebo intenzitu od prechodných sloviess I. triedy. Niekedy sa používajú alternatívne s príponou **-ker-**, napr. **cinel – cinavel/cinkernel** (kupovať – nakupovať), **bikenel – bikenavel/bikenkernel** (predávať – rozpredávať), **marel – maravel/markerel** (biť – bíjvať, silno zbiť).

Poznámka: v prípade variantov **demel/lemel** a **demavel/lemavel** (buchnúť, búchať) nejde o odvodzovanie tohto typu. Sú to nárečové varianty, pričom dlhší variant **demav- lemav-** je vždy základom perfektíva, čiže aj kratší variant tvorí perfektívum **demadom/lemadom**.

6. Odvodzovanie prísloviess

Príslovky sa odvodzujú od prídavných mien, podstatných mien označujúcich miestnu alebo časovú jednotku a od predložiek.

Odvodzovanie prísloviess pomocou prípony -es

Príponou **-es** sa odvodzujú príslovky od prídavných mien. Napr. **tato – tates** (teplý – teplo), **šukar – šukares** (pekný – pekne), **bango – banges** (krivý – krivo), **čačo – čačes** (pravdivý – pravdivo), **pharo – phares** (ťažký – ťažko), **bachtalo – bachtales** (šťastný – šťastne). Pri odvodzovaní prísloviess od prídavných mien xenoklitických sa medzi kmeň a príponu **-es** vkladá formant **-on**, napr. **šargo – šargones** (žltý – žltá), **moderno – modernones** (moderný – moderne). Rovnako sa formant **-on-** vkladá pri odvodzovaní od slovesných prídavných mien participiálneho pôvodu, napr. **rušel – rušto – ruštones** (hnevať sa – nahnevaný – nahnevane).

Poznámka: V niektorých ustálených tvaroch sa prípona **-es** používa alternatívne s príponou **-o**, napr. **pharo – phrares/pharo** (ťažký – ťažko, smutno).

Odvodzovanie prísloviak pomocou prípony -e

Príponou **-e** sa odvodzujú príslovky od:

- a) podstatných mien a majú tvar dávneho neproduktívneho lokatívu (niekde, niekam), napr. **kher – khere** (dom – doma),
- b) predložky, napr. **tel – tele** (pod – dole), **vaš – vaše** (za, zato), **paš – paše** (pri – pritom).

Odvodzovanie prísloviak pomocou prípony -al-

Príponou **-al-** sa tvoria príslovky od:

- a) podstatných mien a majú tvar dávneho, už neproduktívneho ablatívu (význam môže byť „odniekiaľ“, ale niekedy aj „niekde“ a pod.), napr. **kher – kheral** (dom – z domu), **agor – agoral** (koniec – od konca, na kraj), šeral (v popredí), **pindral** (nohami proti sebe),
- b) od predložiek a prísloviak, pričom tiež môžu vyjadrovať okrem ablatívneho významu aj význam lokálny, napr. **tel – telal** (pod – zo spodu), **paš – pašal** (pri – popri), **pale – palal** (vzadu), **opre – opral** (hore).

Odvodzovanie prísloviak pomocou prípony -a od adjektív utvorených pomocou prípony -ik-

Príponou **-a** sa odvodzujú príslovky od adjektív odvodených príponou **-ik-**, ale výhradne od tých, ktoré označujú príslušnosť k etnickému spoločenstvu. Výsledné príslovky vyjadrujú význam „rečou príslušníkov tohto spoločenstva“. Prípona **-a** sa pripája priamo za príponu **-ik-**, čiže nahradzuje rodovú koncovku.

Príklady: **ungriko – ungrika** (maďarský – po maďarsky), **čechiko – čechika** (český – po česky), **slovačiko – slovačika** (slovenský – po slovensky), **angliciko – anglicika** (anglický – po anglicky), **ňemciko – ňemcika** (nemecký – po nemecky).

Príslovky odvodené neproduktívnou príponou -i

Formant **-i** je v súčasnej dobe už neproduktívny. Zachoval sa v slovách ako: **rafi** (v noci), **avri** (von, vonku).

4. Kombinácie slovtvorných postupov

Ako bolo už naznačené v niektorých pododdieloch, pri tvorbe pomenovaní často dochádza ku kombinácii slovtvorných postupov. V kombináciách existuje veľká variabilita, v tejto časti budú preto ukázané iba niektoré výrazné kategórie.

Kombinácia skladania a odvodzovania

Tvorba podstatných mien od slovies s adverbiálnymi modifikátormi

Príponou **-iben/-ipen/-pen/-ben** môžeme od slovesných príslovkových zložení odvodiť podstatné meno. Príslovka stojí pred slovesom a funguje ako predpona. Tento onomaziologický postup je v rómčine pomerne nový, inšpirovaný pravdepodobne funkciou predpôn v češtine alebo v slovenčine, napríklad **angle – šunel – anglešuňiben** (predtucha), **angle – sikhavel – anglesikhaviben** (predzvesť), **angle – phenel – anglepheňiben** (predpoveď).

Prípona **-iben/-ipen** sa väčšinou pripája k slovesnému kmeňu, menej ku kmeňu prídavných mien. Zriedkavo sa vyskytujú pomenovania s odlišným významom, ktoré sú odvodené ako od slovesného kmeňa, tak aj od kmeňa prídavných mien jedného základného slovesa, napríklad **avri – kerel – avrikeriben** (vybavovanie), **avrikerdo – avrikerďipen** (výrobok).

Kombinácia zmeny gramatickej kategórie a slovnodruhovej konverzie (spojené so sémantickým rozšírením)

Najčastejším prípadom takýchto spojení onomaziologických postupov je zmena prídavného mena na podstatné meno sprevádzaná aj významovým rozšírením (sémantickou extenziou). Takéto prípady už boli popísané v časti venovanej

sémantickému tvoreniu so zmenou slovného druhu. Mnohé z nich však nie sú primárnymi prídavnými menami a vznikli z iných gramatických tvarov primárnych slov. Najčastejšie ide o nasledujúce dve skupiny adjektivizovaných (sprídavnených) tvarov, ktoré majú už pred konverziou potenciálne adjektívny charakter a navyiac, ide o produktívne kategórie s veľkým onomaziologickým potenciálom:

Konverzia prídavných mien pôvodom zo slovesných prídavných

Napríklad zo zdrojového slovesa **izdral** (triasť sa) je tvar participia (prídavných) **izdrano** (ktorý sa ale vzhľadom na význam slovesa nepoužíva), prídavné však mení slovný druh (bez zmeny tvaru) na prídavné meno slovesné **izdrano** (roztrasený). Sématickým rozšírením (opäť bez zmeny tvaru) potom získava prídavné meno aj rôzne významy súvisiace s odlišnými významami trasenia: „traslavý, lakomý, strelený, prenáhlený“. A na záver zmenou slovného druhu od variantu ženského rodu **izdraňi** na podstatné meno (**e**) **izdraňi** vzniká slovo označujúce zimnicu. Kombináciu viacerých postupov tohto typu vykazuje aj pomerne rozšírený výraz **phandlo** (žandár, policajt). Zdrojovým slovesom je **phandel** (zaviazať, zatvoriť). Prídavné od neho je **phandlo** (zaviazaný, zatvorený), ktoré v rovnakej podobe i významoch môže slúžiť ako prídavné meno. Ďalšou zmenou slovného druhu, sprevádzanou navyiac významovým posunom, vznikne podstatné meno (**o**) **phandlo**.

Konverzia prídavných mien pôvodom z genitívov podstatných mien

Niektoré prípady tohto spôsobu tvorenia už boli popísané pri onomaziologickom genitíve, ktorý je ich primárnym zdrojom (pozri aj časť Sémantické tvorenie sprevádzané zmenou gramatickej kategórie).

Najvýraznejším a často uvádzaným príkladom takýchto zmien sú dve rôzne slová odvodené rovnakou kombináciou postupov od podstatného mena (**o**) **veš** (les):

- a) genitív jednotného čísla **le vešeskeru** (lesa) – prídavné meno **vešeskeru** (patriaci k lesu, lesný) – druhotné podstatné meno po významovom posune **o vešeskeru** (hájnik).
- b) genitív množného čísla **le vešengeru** (lesov) – prídavné meno **vešengeru** (patriaci k lesom, lesný) – druhotné podstatné meno po významovom posune **o vešengeru** (zbojník, lúpežník).

Tvorba prísloviiek typu *bidukhakero*

Tieto slová vznikajú zo spojenia predložky **bi** so syntaktickým genitívom. Dochádza k univerbizácii (zjednoslovnieniu). Predložka **bi** (bez) sa spája ako predpona s genitívnym tvarom podstatného mena a výsledné slovo (ak nezostane v podobe prídavného mena, pozri odvodzovanie, pododdiel 2) má vo vete postavenie príslovkového určenia spôsobu:

e ruš (hnev) – **bi rušakero** (bez hnevu) – **birušakero** (ako príslovka: zmierlivo),
e dukh (bolesť) – **bi dukhakero** (bez bolesti) – **bidukhakero** (ako príslovka: bezbolestne),
o jakha (oči) – **bi jakhengero** (bez očí) – **bijakhengero** (ako príslovka: bezohľadne).

Výsledné útvary sú hraničné, ich charakter súvisí aj s konkrétnym kontextom použitia. Existuje aj pohľad, že ide skôr o tzv. privatívne prídavné mená. Väčšina sa ich ako prídavné mená vyskytuje, v tejto časti sú zaradené z dôvodu používania vo funkcii príslovkového určenia. V tej funkcii sú dôležité aj pre rozvoj prestížnejších vrstiev rómčiny. Čo sa týka slovtvorných postupov, je možné pozorovať kombináciu troch postupov:

- a) onomaziologického genitívu,
- b) spájania slov (predložky s podstatným menom) alebo alternatívne odvodzovania predponou **bi-**
- c) významového rozšírenia so zmenou slovného druhu.

ROZŠIROVANIE JAZYKOVÉHO REPERTOÁRU RÓMČINY

Situácia

Rómčina na svoj prudký rozvoj potrebuje nové prvky na všetkých možných úrovniach jazyka a je dobré hľadať všetky možnosti a varianty. Robia to tak všetky jazyky, ktoré si vytvárajú nové štýlové vrstvy a vyjadrujú sa k novým témam. Napríklad, v odvodzovaní, čo je postup na hranici lexikológie a morfológie, je možné uviesť ako krajný prípad české a slovenské názvoslovie pre anorganickú chémiu, ktoré vytvorili Jan Svatopluk Presl, Vojtěch Šafařík, Alexandr Sommer-Batěk a Emil Votoček. To používa 8 rôznych koncoviek pre zlúčeninu 1 prvku s rôznym mocenstvom (oxidačným číslom). Toto názvoslovie je považované za „najdokonalejšie a najdômyselnejšie chemické názvoslovie v národnom jazyku vôbec.“ Takéto prvenstvo je samozrejme umožnené aj flektívnym charakterom oboch jazykov a bohatstvom odvodzovacích prípon, ale tiež vynachádzavosťou autorov, ktorí si k existujúcim odvodzovacím príponám aj menšie percento pritvorili.

Nové slová sú na jednom póle, škálu prostriedkov pre rozvoj dotvárajú napríklad syntaktické spojenia a na druhom póle sa nachádzajú celé nové štýly.

Aby toto rómčina dosiahla, hľadá, prirodzene, medzi rôznymi zdrojmi. Tu je treba zdôrazniť, že v tejto chvíli sledujeme rómčinu synchronne, akoby v zastavenom čase – čiže, v takomto bode sa ocitá aj kedykoľvek v minulosti, keď vznikla potreba nového vyjadrenia. Ako príklad si uvedieme výraz pre mesto. V pôvodnej indickej slovnej zásobe muselo byť špeciálne slovo pre mesto. To však zaniklo, možno aj v súvislosti s väčšou fixáciou Rómov v Európe na dedinské prostredie. V určitej dobe sa však vo väčšej miere dostali do kontaktu s mestom a potrebovali ho pomenovať osobitne. Naši Rómovia – hovoriaci centrálného dialektu – mali slovo **foros** z dávnejšej doby prevzaté z gréčtiny ako „trh“, pričom trhy sa konali v mestách, takže význam rozšírili na mesto. V niektorých balkánskych rómčinách sa zase ustálilo slovo **diz**, znamenajúce pôvodne „hrad, zámok“ (možno aj pod vplyvom tamojšieho majoritného označenia **grad**, porovnajme tiež slovenské slovo **hrad** a príbuzné ruské **gorod**, „mesto“). Ďalším, názornejším príkladom tvorby nových pomenovaní v minulosti je pomenovanie

Neróma ako etnika, nie iba ako sociálnej bytosti: vidíme, že sa pre to ustálili rôzne výrazy. V Slovenskej a Českej republike je najrozšírenejší výraz **gadžo**, ktorý pôvodne znamenal “vidiečan, sedliak“. V niektorých lokalitách je ale rozšírené slovo **goro**, s pôvodným významom súvisiacim s bielou farbou. Gitanos v Španielsku a Francúzsku zase majú pre Neróma výraz **payo**. Je samozrejmé, že v období rozvoja nových jazykových domén sme svedkami ďaleko prudšieho obohacovania na rôznych jazykových rovinách ako v obdobiach malých zmien životných okolností, ktoré znamenali potrebu niektorých nových pojmov, ale nie zmenu celej komunikačnej situácie. V takej situácii dynamického rozvoja sa nachádza rómčina teraz alebo, povedzme, v posledných desaťročiach. Uvedme si preto na tomto mieste aj novodobé príklady rozvoja rómčiny. Sú to príklady odvodzovania viacerých slov od jedného pôvodného slovného základu, ktoré majú podobne, ako zmieňované chemické názvoslovie, za cieľ vyjadriť škálu príbuzných, ale nie totožných významov. Vzhľadom na to, že pri takejto slovotvorbe hrá významnú úlohu konvencia, jazykový úzus, vyberáme také príklady, ktoré sa v určitej miere ustálili v okruhu školskej výučby rómčiny na Slovensku v posledných dvoch dekádach:

Napríklad, od koreňa **dikh-** tvoriaceho základ slovesa **te dikhel** (vidieť) sú pomocou rozličných prípon odvozené nasledujúce slová: **dikhiben** (1. lekárska prehliadka, 2. postoj, 3. cieľ), **dikhlariben** (divadelné predstavenie), **dikhado** (divadlo), **dikhadi** (televízia), **dikhlarido** (divák) a pod.

Takéto slová sa netvoria iba z potreby pomenovaní dajakého javu, ale aj z puristických dôvodov, zo snahy nahradiť už zaužívané prevzaté slová rómskymi pomenovaniami. Napr. **dikhado** (divadlo) môže slúžiť ako náhrada zaužívaných prevzatých výrazov **d'ivadlos** a **tijatros**. Alebo neologizmus **l'ilengero** (poštár) odvodený od slova **l'il** (list) ako náhrada výrazu **poštaris**, nové slová **gend'i** a **l'ilali** (kniha) ako náhrada výrazu **kňížka** a pod.

Pozoruhodná škála významov bola odvodená od základu **sikh-**:

sikhado (vzdelaný/zvyknutý), **sikhado avri** (vyučený), **sikhaduno** (vzdelávaný), **sikhavel** (vzdelávať/učiť), **sikhaviben** (poučenie), **sikhlarido + sikhlard'i** (učiteľ + učiteľka), **sikhlarel** (vyučovať/učiť), **sikhlariben** (učenie), **sikhlipen** (zvyk), **sikhlol** (učiť sa/vzdelávať sa), **sikhluviben** (učenie), **sikhluvkerel** (študovať), **sikhluvno + sikhluvni** (žiak/študent + žiačka/študentka), **sikhadi** (škola).

Poznámka: Najnovšie výskumy rómskej dialektológie ukázali, že koreň **sikh-** by mal v severocentrálnej rómčine znieť bez prídychu (**sik-**), ale slovo je v tejto podobe v písanej rómčine posledných dekád natoľko zaužívané v podobe s apirovaným **-kh-**, že to už považujeme za úzus.

Urobme si vzhľadom na spomínanú potrebu rozvoja prehľad, kde rómčina získava alebo môže získavať nové výrazové prostriedky.

Vnútorne zdroje

K vnútorným zdrojom rozvoja rómčiny patrí hľadanie rómskych spôsobov vyjadrovania a slov, ktoré už väčšina súčasných Rómov nepoužíva. Ďalším spôsobom je tvorba neologizmov. (Slovo „neologizmy“ sa v romistickej lingvistike často používa v zúženom zmysle pre tvorbu nových slov z oikoklitických zdrojov rómckymi onomaziologickými postupmi, ale všeobecne v jazykovede značí neologizmus nový pojem, čo môže znamenať napríklad aj prevzaté slovo). Cenným pre rozširovanie repertoáru je na prvom mieste poznávanie už existujúcich onomaziologických postupov rómčiny, ktoré sa prejavujú v dnes už celkom bežných pomenovaniach. Potom je možné ich využívať na tvorbu nových slov pre potreby „novej rómčiny“ a je pri nich väčšia šanca, že budú znieť rodenému hovoriacemu prirodzenejšie a ľahšie si dekoduje ich význam. Čiže, primárne nejde o vynachádzanie čo najväčšieho počtu nových postupov, aj keď ani netradičné postupy nie sú vylúčené. Niektoré z tradičných postupov sú okrajovejšie: pre mnohých hovoriacich rómčiny je okrajový napríklad prechodník. Existujú Rómovia, ktorí hovoria plynulo po rómsky a nepoužívajú pritom tvary **bešindos**, **kamindos** atď. Tento tradičný slovesný tvar sa pritom dá využiť nielen na obohatenie vyjadrovacieho repertoáru, ale aj posunúť do funkcie slovotvorného postupu. Význam takýchto vnútorných prostriedkov je jednak v zrozumiteľnosti (slovo vytvorené známym alebo ľahko osvojiteľným postupom zo známeho, alebo organicky znejúceho základu je zrozumiteľné i laikovi, ako je napríklad slovo **džaniben/džaňiben**) a jednak v symbolických dôvodoch (rómčina sa emancipuje od majoritných jazykov a zároveň sa aj jej ne-hovoriacemu ukazuje, že dokáže vyjadriť napríklad neočakávaný abstraktný pojem).

Preberanie slov pôvodom z indoárijských jazykov alebo iných rómskych dialektov

V súvislosti s obohacovaním rómčiny z vnútorných zdrojov existuje jedna zvláštna skupina slov. Ide o slová prevzaté z iných indických indoárijských jazykov (najčastejšie hindčiny) alebo z iných rómskych dialektov, napríklad balkánskych. Toto obohacovanie je motivované purizmom, čiže návratom k pôvodným zdrojom. Z hľadiska pôvodu ide síce o slová novo do jazyka vnášané, čiže, vlastne o slová prevzaté. Tieto slová však zámerne neobsahujú tvaroslovnú adaptáciu ako slová xenoklitické a správajú sa tvaroslovne ako pôvodné slová, čiže slová oikoklitické, napriek tomu, že v severocentrálnej rómčine a niekedy ani v rómčine vôbec nikdy neboli. Dochádza tak vlastne k určitému paradoxu: vzniku nových ikoklitických slov. Mechanizmus ich príchodu do severocentrálnej rómčiny je preberanie, prípadne adaptácia. (Podobným javom je potom vnášanie okrajovo zdokumentovaných slov archaických, ktoré však, prísne vzaté, nie sú v severocentrálnej rómčine cudzie).

Napríklad sanskrtské *čitra-* alebo z neho pochádzajúce hindské *čitr* sa morfológicky adaptuje ako domáce – oikoklitické – koncovkové podstatné meno **čitro** (obraz), a nie hypotetické *čitros. Hindský základ *lekh-* dáva vzniknúť rómskemu slovesu **lekhavel** (písať), ktoré tiež nemá podobu hypotetického prevzatého slovesa *lekhinel, alebo rómskemu podstatnému menu **lekh** (lekcia, článok), a nie hypotetickému xenoklitickému *lekhos.

S takýmito slovami sa potom v rómčine tvaroslovne zaobchádza ako so slovami pôvodnými: sú oikoklitické, čo je mechanizmus, ktorý prestal byť pri preberaní slov produktívny už v dobe byzantského pobytu Rómov. Tento spôsob adaptácie nie je najmä v prípade slov z iných indoárijských jazykov ani diktovaný podobnou morfológiou adaptovaných slov. V tomto prípade ide o poňatie adaptácie ako návratu pôvodných, stratených rómskych slov. Niektoré tieto slová v novej rómčine už zdomácnili a samotné pojmy „oikoklitický“ a „xenoklitický“ sú definované morfológicky, teda, bolo by veľmi nesprávne chcieť túto prax meniť. Vo výsledku tak máme v rómčine z hľadiska vzťahu pôvodu a tvaroslovia nasledujúce vrstvy ohybných slov:

1) slová pôvodnej indoárijskej zásoby (samozrejme, vrátane slov „predindoárijských“, z jazykov používaných v Indii v skorších dobách) – oikoklitická morfológia,

2) slová prevzaté v raných dobách jazykového kontaktu s inými jazykmi vrátane prvej fázy kontaktu s byzantskou gréčtinou – oikoklitická morfológia,

3) slová prevzaté v neskorších fázach jazykového kontaktu po dnešok – xenoklitická morfológia,

4) slová novo prevzaté z iných indoárijských jazykov alebo rómskych dialektov – oikoklitická morfológia.

Z iných rómskych dialektov pôvodne pochádzajú niektoré dnes už zžité slová: **o bezech** (hriech), **o sumnal** (svet). V prípade týchto slov je morfológická príbuznosť prirodzená a jazykovo-ideologická stránka preberania menej príznaková ako pri slovách pôvodom z iných indických jazykov.

Inšpirácia z iných rómskych jazykov sa nemusí týkať iba preberania slov. Napríklad, veľmi populárne a v posledných tridsiatich rokoch frekventované slovo **romipen** (rómstvo) bolo inšpirované slovom z olašského dialektu **romimo** (olašská rómčina používa substantivizačnú príponu **-imo**). V tomto prípade ide o prerod slova v severocentrálnej rómčine skôr potenciálneho (na rozdiel od olašskej rómčiny) do bežnej súčasti slovnej zásoby.

Vonkajšie zdroje

Medzi vonkajšie zdroje obohacovania rómčiny patria prevzaté štruktúry rôzneho charakteru. Napríklad, lexikálne prevzatia značia prevzatie slovného významu (ako slovenské, pôvodom cudzojazyčné **autobus** – rómske **autobusis**), gramatické prevzatia značia prevzatie gramatického slova (maďarské **hogy** – rómske **hoj** značiace „že“). Alebo, podľa iného kritéria delíme prevzatia materiálne (ako napríklad uvedené **autobusis**), kde sa preberá priamo materiál pôvodného jazyka a naproti tomu prevzatia štruktúrne, čiže kalky (ako napríklad východoslovenské **vybitý** – rómske

avrimardo značiace „prefikovaný“, v ktorom sa plne z rómskych základov skopírovala štruktúra pôvodného pomenovania.) Popri tom existujú, samozrejme, prevzatia aj v iných rovinách jazyka (napríklad v syntaxi, ale aj v širších útvaroch, ako je štýl).

K prevzatiam uvádzame detailnejšie vysvetlené príklady na jednotlivé kombinácie uvedených kategórií:

lexikálne materiálne prevzatie: **autobusis** (preberá sa skutočne slovo, nie štruktúra, a je to slovo, zjednodušene povedané, významové, nie gramatické),

lexikálne štruktúrne prevzatie: **čhavorikano kher** (z rómskych významových slov kopírujeme štruktúru, akou je pomenovanie vytvorené v pôvodnom jazyku, čiže, netvoríme napríklad vlastnú štruktúru typu “ dom pre siroty” apod.),

gramatické materiálne prevzatia: **ale, pod-** (preberáme materiál, podobne, ako to bolo pri slove **autobusis**, ale teraz sa preberajú gramatické slová bez vlastného lexikálneho významu), alebo **musaj te kerav, mušinav te kerel** (tam sú zase materiálnymi gramatickými prevzatiami modálne výrazy **musaj, mušinel**)

gramatické štruktúrne prevzatia: odvodzovacia predpona **pod-** vo význame ako v slovenčine alebo češtine (použili sme na ňu, samozrejme, i gramatické materiálne prevzatie podoby tejto predpony), **mušinav te kerel** (to je štruktúrne prevzatie, pretože na rozdiel od „autonómnejšej“ rómskej verzie **musaj te kerav**, kde je modálna častica **musaj** a plný tvar významového slovesa vyjadrujúci osobu i číslo **te kerav, te keres** a pod., v tomto prípade kopírujeme slovenskú alebo českú štruktúru “musím” (= plný tvar modálneho slovesa) + „robiť“ (=infinitív významového slovesa). Zároveň sme na toto štruktúrne gramatické prevzatie samozrejme použili i materiálne gramatické prevzatie **mušinel** z východoslovenského variantu slovesa *musieť*, čiže *mušec* (foneticky presnejšie *mušec – mušinel*, ale rozdiel **š/ś** v súčasnom popise ani v pravopise severocentrálnej rómčiny nerozlišujeme).

Ako štruktúrne prevzatie – kalk by sme mohli zaradiť aj oslovenie v dopise **Miri komli Romni** =Meine liebe Frau = Moja milá žena! (z najstaršieho známeho

rómskeho textu napísaného Rómom, dopis je z Nemecka z roku 1755). Je to totiž veta z rómskych slovných zdrojov, ale celkovo preberá spôsob konvenčného úvodu dopisu z nemčiny.

Doplníme ešte ďalšie rozdelenie kalkov na kalk štruktúrny a kalk sémantický: kalk štruktúrny preberá štruktúru pomenovania či úseku reči, zatiaľ čo kalk sémantický preberá významy, ktorými je pomenovanie vytvorené.

Kalkom sématickým by bolo napríklad hypotetické *bašnoro pre význam „vodovodný kohútik“ (bola by skopírovaná motivácia slova, čiže vodovodný kohútik by sme pomenovali podľa malého samca sliepky alebo bažanta: kohút je po rómsky **bašno**, zdobnenina je **bašnoro**).

Kalk štruktúrny je napríklad spojenie **mušínav te kerel** (musím robiť). Ako už bolo upozornené vyššie, je tu prevzatý model: modálne sloveso v plnom tvare a významové sloveso v infinitíve).

Detailné rozborý neologizmov vzniknutých kombináciou onomaziologických postupov

V tejto časti sú uvedené a detailne rozoberané konkrétne príklady rómskych neologizmov použitých v rómskych prekladoch Biblie alebo vo vedecko-popularizačnom článku v rómskej tlači.

pošalipen (púšť)

dosl.: piesčitosť

Na tomto slove je zaujímavá slovotvorná motivácia odlišná od slovenčiny a češtiny. V slovenčine aj češtine je slovo „púšť“/„poušť“ motivované opúšťaním (podobne ako anglické „desert“ alebo podobné latinské slovo, z ktorého anglické vzniklo), zatiaľ čo **pošalipen** v rómčine je motivované pieskom. Čiže, máme tu východzie slovo **poši** (piesok), z toho odvodením vznikne prídavné meno **pošalo** (piesčitý) a z neho ďalším odvodením – konkrétne substantivizáciou – slovo **pošalipen** (piesčitosť) a sémantickou extenziou, čiže významovým rozšírením, vznikne výraz pre púšť.

angledžando (prorok)

dosl.: vopred vediaci (Presnejšie povedané: prípona **-do** je zakončenie primárne s pasívnym významom, teda, primárny význam slova by bol „vopred známy“, ale v skutočnosti sa touto príponou v rómčine tvoria aj adjektívami aktívneho významu).

Východiskovým tvarom je sloveso **džanel**, obohatené adverbialným modifikátorom na **džanel angle** (vedieť dopredu), z neho je prídavné meno (participium) **angledžando**. Prídavné meno je síce zo systémového hľadiska slovesný tvar, ale má tvaroslovnú formu adjektíva (prídavného mena) a bez zmeny tvaru, iba zmenou slovného druhu (slovnodruhovou konverziou) doň prechádza. V nasledujúcom kroku nastáva druhá slovnodruhová konverzia, opäť bez zmeny tvaru: z prídavného mena **angledžando** (vopred vediaci, napríklad **angledžando manuš**, vopred vediaci človek) sa stáva podstatné meno – tu ide o rovnaký proces ako v slovenčine (**o**) **angledžando** (/ten/ vopred vediaci). K tomu pristupuje sémantická extenzia, čiže rozšírenie (alebo v tomto prípade prenos) významu, rovnako bez zmeny formy: (**o**) **angledžando** (prorok).

dorengeri (sieťovina, sieť)

dosl.: šnúrok, šnúrková

V tomto prípade sa uplatňuje onomaziologický genitív množného čísla a dochádza dokonca k slovnodruhovej konverzii od podstatného mena k prídavnému menu a druhotne opäť k podstatnému menu: **dori** (šnúrka), genitív plurálu (druhý pád množného čísla) je **dorengeri**. Genitív má sám osebe dosť adjektívnu povahu (je zakončený a druhotne skloňovaný ako prídavné meno, plní aj funkciu prídavného mena privlastňovacieho apod.) a prídavné mená sa jeho pomocou tvoria, čiže, dochádza k zmene slovného druhu (slovnodruhovej konverzii) na prídavné meno (adjektívum). V tomto prípade sa potom výsledné prídavné meno opäť bez zmeny formy substantivizuje, čiže, stáva sa z neho podstatné meno (**e**) **dorengeri**. Pridružuje sa rozšírenie významu (sémantická extenzia) a vzniká výsledné slovo (**e**) **dorengeri** (sieť, sieťovina).

sapvalo („hadár“, nositeľ hadov, človek, ktorý zaobchádza s hadmi, slovo použité v dejinách Rómov pre skupinu, ktorá predvádza hady a zároveň lieči hadie uštipnutie).

dosl.: „hadatý“

Východzie je podstatné meno **(o) sap** (had). Odvodením z tohto podstatného mena príponou **-val-** + rodovou koncovkou **-o** vznikne **sapvalo** („hadatý“). Nasleduje slovnodruhovú konverzia (zmena slovného druhu), konkrétne substantivizácia adjektíva (vznik podstatného mena z prídavného mena), čiže **(o) sapvalo, (o) sapvale** (nositeľ, nositelia hadov). V tomto slove v procese tvorby tak dochádza k zmene slovného druhu z podstatného mena na prídavné a opäť na podstatné. Rozšírenie významu (sémantická extenzia) je tiež pozorovateľné, lebo **sapvalo** by doslova znamenalo čosi ako „hadatý“ (podobne, ako je prídavné meno **nakhvalo** odvodené od podstatného mena **nakh** /nos/ a znamená nosatý, **pervalo** odvodené od **per** /brucho/ znamená bruchatý, atď.), v tomto prípade je však význam posunutý. Toto je teda slovotvorná konštrukcia. Zaujímavosťou však je, že toto konkrétne slovo sa do rómskeho textu o rómskej histórii reálne dostalo presným prevedením indického výrazu pre uvedenú skupinu.

sikhluno (učeník)

Od východzieho slovesa **sikhlol** (učiť sa) je odvodené adjektivizačnou (sprídavnujúcou) príponou **-un-** + rodovou koncovkou **-o** prídavné meno **sikhluno**. Jeho význam sa blíži k slovu „učeník“, ale nie je možný doslovný preklad, lebo je použitá prípona, ktorou sa prídavné mená tradične od slovík odvodzujú iba výnimočne. (Toto však nie je možné považovať za chybu, lebo rómčina na svoj rozvoj potrebuje využívať viaceré slovotvorné postupy, aby mohla jemnejšie nuansovať významy, a koreň **sikh-**, asociovaný s ukazovaním a učením je práve markantným príkladom.) Nasleduje bez zmeny tvaru substantivizácia adjektíva (spodstatnenie prídavného mena), čo je slovnodruhovú konverzia **sikhluno** (učeník) prejde na **(o) sikhluno** (učeník). Sémantické tvorenie sa tiež na tvorbe tohto pojmu podieľa, ale nie tak výrazne, a skôr, než o významové rozšírenie, ide o významové zúženie.

Ďalšie príklady neologizmov

V tejto časti budú uvedené rôzne príklady neologizmov reálne použitých v rómskych médiách v Československu, na Slovensku a v Česku v rokoch 1991 – 2018. Príklady obsahujú vety, v ktorých bol výraz použitý (vrátane prekladu), heslovité zhrnutie použitých onomaziologických postupov, a keď sa rómska konštrukcia odlišuje od konštrukcie slovenského výrazu, aj pokus o doslovný preklad.

Heslá sú prezentované v nasledujúcej podobe: prvý je slovenský význam, pre ktorý bolo slovo alebo slovné spojenie použité. Nasleduje rómsky výraz, a keď sa jeho konštrukcia líši od slovenského a zároveň je možný jeho, aspoň približný, doslovný preklad, je v zátvorke tento preklad uvedený.

Nasleduje citácia celej vety, kde bol výraz použitý v rómskej verzii a po nej verzia česká alebo slovenská, podľa toho, ako bol text originálne publikovaný. Pri niektorých heslách je viac príkladov reálneho použitia rôznymi autormi, ktoré neologizmus ukazujú v rôznych kontextoch.

Heslo uzatvára charakteristika základného onomaziologického postupu, ktorý bol použitý. Môže ísť o viac postupov, ale nejde už o kompletne a detailné popísanie celého mechanizmu vzniku neologizmu, ako bolo rozvedené v predchádzajúcej časti. Postupy sú pomenované zjednodušene, pomocou nasledujúcej jazykovednej terminológie:

opisná kolokácia: vyjadrenie významu opisom pomocou viacerých slov

verbonominálna kolokácia: vyjadrenie pomocou spojenia slovesa a mena

sémantické rozšírenie: rozšírenie významu existujúceho alebo mierne modifikovaného výrazu

odvodzovanie: odvodenie od zdrojového slova odvodzovacími prostriedkami, do uvedenej kategórie môžu byť v tomto zozname zahrnuté aj produkty príbuzného postupu - skladania slov

prevzatie z češtiny/slovenčiny: takéto prevzatia uvádzame len veľmi zriedkavo, keď sa také prevzatie kombinuje aj s iným onomaziologickým postupom

prevzatie slova medzinárodného pôvodu: takéto slová písanú rómčinu obohacujú a spájajú so svetovými jazykmi. Uvádzame ich aj v prípade, že boli prevzaté prostredníctvom majoritného jazyka

prevzatie z ne-centrálneho dialektu: slová z iných rómskych dialektov

kalk z češtiny/slovenčiny: výraz tvorený z rómskych základov podľa štruktúry pomenovania v majoritnom jazyku

verboadverbiálna kolokácia: výraz tvorený kombináciou slova a príslovky, väčšinou vo forme adverbiálneho modifikátoru

adaptovať sa

zathovel pes (dosl.: založiť sa, zapojiť sa)

...te na avel pharipen pes te zathovel odoj mištes, vaj andro bazutne sikhľard'a, vaj maškarutne sikhľard'a.

(...by tiež deti nemali problém adaptovať sa, či už v základných alebo v stredných školách.)

(sémantická extenzia, prevzatá predpona, zvratnosť)

bezkonfliktný

bijokonfliktno

Sar amen informinelas o predcedas pal o karlovarsko Romano dženeskero zgejlipen o Ladislav Bílý, so sas tiž odoj, o Roma andal e Čechiko tiž vakerenas save adaj hin problemi, no tiž pozitivna veci andro fora, kaj imar pes kerel bijokonfliktna džživipena maškar o Roma th´ o gadže.

Podle informací předsedy karlovarského Romského občanského sdružení Ladislava Bílého, jenž byl na konferenci také přítomen, Romové z Čech zmiňovali kromě problémů i pozitivní příklady měst, kde se daří vytvářet bezkonfliktní soužití Romů s ostatním obyvatelstvem.

(prevzatý základ medzinárodného slova + odvodzovanie alebo skladanie)

bezpečie

arakhiben (dosl.: ochrana, útočisko)

Te mange vareso ačhila andro jilo, kole but ezera rozhovorendar, so keravas Prahate andre palutne berša, ta oda, hoj zorales pařav, hoj sako manuř kamel: o kamiben, ačalřipen the arakhiben.

Jestli jsem si z těch několika tisíců rozhovorů, které jsem v uplynulých letech v Praze absolvoval, něco vzal, tak především silné přesvědčení, že všichni toužíme po stejných věcech: po lásce, porozumění a bezpečí.

(sémantické rozšírenie)

bezpečnosť

bimariben (dosl.: ne-bitie, ne-boj atď.)

Pal ada pes delas duma andro Kongresis USA 22.5. 1998. E duma chudľa o bičhado Christopher H. Smith, savo hino aver angluno andro viboris anglo bimariben the kooperacija andre Evropa. Jov thoda kritika pre koda, kaj andre Čechiko them hin rasovo bilačhipen the goreder situacija le minoriten.

Tato záležitosť bola 22. května 1998 otvorená v Kongresu USA senátorem Christopherem H. Smithem, spolupredsedom (amerického) Výboru pro bezpečnosť a spolupráci v Európe, ktorý sa kriticky vyjádřil k rasové nesnášenlivosti a zhoršeniu situácie menšín v Českej republike.

(odvodzovanie)

bohoslužba

Devleskeri bufi (dosl.: Božia práca)

Keren bufi sar duchovno manuš, savo likerel Devleskeri bufi, šaj amenge vareso phenen?

Působíte i jako duchovní člověk, který vede romské bohoslužby, můžete nám o nich povědět?

(opisná kolokácia)

bohužiaľ

o bilačhipen hin (dosl.: bez-dobro/ne-dobro/zlo je...)

O bilačhipen hin, kaj pašal amaro gav hin but šmeciski, the me kamlom andre miro programos, kaj te keras kada avri.

Bohužiaľ, v okolí našej obce sa nachádza veľa čiernych skládok a tieto som považoval za potrebné riešiť vo svojom volebnom programe.

(opisná kolokácia)

pre bibacht (dosl.: na nešťastie)

Pre bibacht, ačhila pes. Gejle d'indarde deš berša u o Roma?

Bohužel, stalo se, uplynulo dlouhých deset let a Romové?

(opisná kolokácia)

zijand Devleske (dosl.: škoda Bohu)

Zijand Devleske, tiš hin dost ajse maškar amende, so bisterde khatar avle, so hine.

Prefarbinde na čak peskere bala, tiš peskero jilo.

Bohužel, je také dost těch, kteří toto vše zapomněli, přebarvili nejen své vlasy, ale i svá srdce.
(opisná kolokácia)

bijo Del (dosl.: bez Boha)

Avka sar jov na prekerđa peskero dumipen, ta bijo Del na prekerđa le Romen.

Tak nezměnil svůj názor na to, že romskou menšinu se bohužel nepodařilo asimilovat.
(opisná kolokácia)

bibacht, hoj (dosl.: /je/ nešťastie, že)

Bibacht, hoj o dovakriben ehin but pharo.

Bohužel vztahy jsou komplikované.
(opisná kolokácia)

búrať stereotypy

peravel o stereotipi (dosl.: porážať stereotypy/spôsobovať, aby padli stereotypy)

Varesar peraves o stereotipi pal oda, savi pozicija hin e romaňa džuvľa andre famelija.

Akosi búraš zaužívané stereotypy o postavení rómskej ženy v rodine.
(sémantické rozšírenie)

budúcnosť

tajsaskero (dosl.: zajtrajší)

Sar dikhes tiro tajsaskero? – Miro tajsaskero dikhav pro študipen pre bari škola.

Ako vnímaš svoju budúcnosť? – Tú vidím v štúdiu na vysokej škole (...)
(opisná kolokácia)

berša, so avena (dosl.: roky, čo prídu)

Pheneha, save hine tire plani vaš o berša, so avena?

Prezradíš nám, aké sú tvoje plány do budúcnosti?
(opisná kolokácia)

avipen (dosl.: prichádzanie)

Dikhaha, so amenge anela o avipen.

Uvidíme, čo mi prinesie budúcnosť.
(odvodzovanie)

dživipen so avel (dosl.: život, čo príde/bude)

Irinav ajse paramisa, hoj o Roma te prindžaren o romano purano dživipen, akanakeskero, the mek ča so avela.

Píšem také práce, aby sa z nich Rómovia poučili, vzdelávali aj poznávali svoju minulosť, prítomnosť, aj budúcnosť.

(opisná kolokácia)

dureder dživipen (dosl.: vzdialenejší /ďalší/ život)

Andro projektos khatar e europakeri unija, savo pes vičinel Budin peskero dureder dživipen, pes zathode the o terne manuša, save sikhlon sar te podňikinel. Hin odoj o terne khatar o buter komuniti ko vichodos ke Slovačiko.

Do projektu Európskej únie s názvom Buduj svoju budúcnosť, ktorý je zameraný na rozvoj podnikateľských schopností, sa zapojili aj mladí ľudia z niekoľkých komunít na východnom Slovensku.

(opisná kolokácia)

tajsaskero koter (dosl.: zajtrajší kus/diel)

Koda paťivalo a godaver čhavo, so les angle leste baro tajsaskero koter.

Ten slušný a chytrý kluk, ktorý měl před sebou veľkou budúcnosť.

(opisná kolokácia)

oda, so avel (dosl.: to, čo bude)

Vareko kamel te kerel bufi, the bajinel pal oda, so avela the e bufi peske rakhel tel o paru kurke abo čhona, aver penge e bufi imar na rakhen the te kerel bi kamenas, ale andre bufi len na len.

Jedni pracovať chčejú, myslí na budúcnosť a práci si najdu po pár týždňoch či mesiacoch, druhí si práci bohužel nenaídu, pretože chčejú.

(opisná kolokácia)

avutno (dosl.: prichádzajúci)

Na džas mamuj amaro avutno (budoucnost) oleha, joj na gondolinas pre oda, savi chasna kereha amare čhavage?

Najdu práve oni sami proti své budúcnosti tým, že nemyslí na to, jakou úrodu jednou sklídí jejích děti?

(odvodzovanie)

budovať

vazdel (dosl.: zdvihnúť)

Kerel bufi le džuvlenca andal o marginalizovana romane komuniti, save lidžal ki oda, hoj te prindžaren lengre personaliti, te vazden lengro džaňiben pal pende, vakereľ pal o faktori andre diskriminacija the mariben andro famelji.

Pracuje so ženami z marginalizovanej rómskej komunity, ktorá vedie k uvedomovaniu si svojej osobnosti, budovaniu sebavedomia a upozorňuje ich na znaky diskriminácie a týrania v rodine.

(sémantické rozšírenie)

hazdel upre (dosl.: zdvihnúť)

Oda hin fundamenti, pre save terdžol e EU, savi hazdenas upre o anglune generaciji. Akana pes ačhola koda, kaj kale fundamenti pes aravena tele, u kerena pes aver angle koda, kaja 15 milioni Roma pes hazdena u džana pale pro droma?

Tedy základných pilířů a principů, na nichž se zrodila EU. Mají snad být tyto pilíře, budované předchozími generacemi, revidovány a nově „uzpůsobeny“ v důsledku toho, že se 15 milionů Romů dá opět do pohybu?

(verboadverbiálna kolokácia)

bývalý

paluno (dosl.: /predchádzajúci/, posledný, zadný)

Te vakeras pal kada, mušinas te dikhel pre koda, so vakereľ (...) paluno vicepremieris, o raj Jiří Čunek.

V této souvislosti nelze opomenout rétoriku, postoj a praktickou realizaci opatření vůči Romům ze strany velice vlivného ústavního činitele – předsedy koaliční KDU-ČSL a bývalého vicepremiéra Jiřího Čunka.

(sémantické rozšírenie)

čirlatuno (dosl.: predošlý)

Čirlatuno režimos pro Roma lačno na sas, Romes pativ na sas.

Bývalý režim nebol dobrý pre Rómov. Róma si nikto nevážil.

(sémantické rozšírenie)

varekanutno (dosl.: niekdajší)

O lanci čhingerđam varekanutne „imperialistenca“...
... [začalo] stříháním drátů s bývalými „imperialisty“...
(odvodzovanie)

cit

šūņipen (dosl.: cítenie)

Nane odej o jilo the o šūņipen.
Nemají muzikantské srdce ani cit.
(odvodzovanie)

šundo (dosl.: cítený)

O bašaviben perdal leste ehin šundo, jilo the cicho.
Hudba pro něho znamená cit, veškerou lásku a klid.
(odvodzovanie)

citlivo

jilestar (dosl.: zo srdca)

*E gendī la Lindsay Hawdonovonakeri Jakobovy barvy amenge sikhavel e
nacisticko genocida pro Roma andre mikroskopicko perspektiva, hiņi kerđi
jilestar, hin andre o simbolismos, savo pes pro agor visarel pre zoralo realismos
so marel andre godī.*

Knihá Lindsay Hawdon Jákobovy barvy nám předestírá nacistickou genocidu Romů v mikroskopické perspektívě, zpracované velmi citlivě, protkané nenápadným symbolismem, který v závěru vyvrcholí v syrový realismus s dlouhou a hlubokou resonancí.

(opisná kolokácia)

jileha (dosl.: /so/ srdcom)

*E Lindsay Hawdon irindā e gendī pal kaja bari Romengeri bibacht, jileha the
čačikanes u lakere lava maren pre manušengeri godī the o jilo, the na den te
bisterel pre kaja bibacht.*

Lindsay Hawdon se však podařilo velice citlivě a sugestivně zpracovat tuto

hrůznou minulosť Romů do literární podoby, v jaké zamýšlené poselství naplnila do poslední kapky.

(opisná kolokácia)

cudzinec

avrethemutno manuš (dosl.: inozemský, cudzozemský človek)

Kana phadžila e Československo beršeste 1993, o Roma andre phuv, kaj uliše u dživenas but berš, tel e rat ačhile avrethemutne manušenge.

Rozpadem Československa v roce 1993 se Romové ve vlastní zemi, v níž se narodili a dlouhá léta žili, v podstatě přes noc stali cizinci.

(odvodzovanie, opisná kolokácia)

chodník

phirado dromoro (dosl.: chodiaca cestička)

O zgejlipen Romaňi duha, so zaačhol le dženen, so na pořinen vaš o khera andre Mařično ulica, pes dovakerde le zaačhadenca pal e radňica le obvodostar Neštěmice te kerel avri o muros 180 cm baro la keramikatar the tiž te kerel ihriskos the phirade dromora.

Ačkoli se sdružení Romská duha, které zastupuje obyvatele obecních bytů pro neplatiče nájemného v ústecké Mařiční ulici, dohodlo se zástupci radnice obvodu Neštěmice na postavení 180 cm vysokého keramického plotu, nového hřiště a chodníků (...)

(odvodzovanie, opisná kolokácia)

čas

vrama

Andre kadi phuv ačhila te terđol e vrama the savoro aver, bo but manušen hin radosca kolestar kana hin o Rom murdardo.

V této společnosti se zastavil čas a vývoj, protože mnoho lidí má stále radost, pokud je Rom usmrčen.

O terne manuša dikhen, o Roma the o gadže, kaj adadživesutno trendos hin ajsa, savo džal avri khatar ajsi paradigma, dophirav e sikhľardě, varekaj džava andre buři, no kamen te avel raja peskera vramake, the nekbuter kamen te kerel oda, so on kamen, the pre oda te zarodel o love.

Mladí ľudia vnímajú, a to ako Rómovia aj Nerómovia, že ten dnešný trend je jasný a

že to vychádza z takej paradigmy: dokončím školu a niekde sa zamestnám, ale chcú byť páňmi svojho času a hlavne chcú robiť to, čo ich baví a zároveň na tom aj zarábať. (prevzatie z ne-centrálneho dialektu)

mestská časť

foroskero kotor (dosl.: časť, kus mesta)

Jekh ajso volebno terđipen so esas le senatoris, ta imar leske džal sa paš o agor, kana les esas duj volebna avri kidňipena sar starostas pal o foroskero kotor pal e Praha 4 tiž.

Jedno volební období senátora má za sebou a dvě volební období starosty Městské části Praha 4 také.

(kalk z češtiny alebo slovenčiny)

čeliť (čomu)

terđol kontra (dosl.: stáť proti)

Pal e ROI avla e Tulejovo u joj delas дума pal oda, kaj o romane organizaciji na birinen te terđol kontra o rasovo bilačhipen.

Zástupkyně ROI pí. Tulejová informovala o omezených možnostech romských organizací čelit rasovému násilí.

(opisná kolokácia)

(so) perel pre (kaste) (dosl.: /čo/ padá na /koho/)

Pal leskeri godži hin majgoreder andre diskriminacija koda, kana hine o manuša thode pre sera khatar aver manuša – andre segregacija, savi perel pro Roma andre Evropakeri unia.

Podle jeho názoru představuje nejhorší formu diskriminace sociální vyloučení, kterému čelí Romové v EU.

(opisná kolokácia)

čierny (nelegálny)

bičačutno (dosl.: ne-pravý)

Kana kerdamas kajso legalno ačhaviben le bitengero, savore, so odoj gejlehas te bešel, mušindehas korkore te omukhel o bičačutne khera, the ola mušindehas te jel zčhide tele.

Pokiaľ by sa teda takáto stavba tu podarila zrealizovať legálne, všetci nájomníci,

ktorí by tam boli, by sa dobrovoľne museli vzdať tých čiernych stavieb a museli by byť zlikvidované.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

článok

pisišagos (dosl.: písanie)

Hoj man hin čepo čačipen, oda sikhada jekh ajso pisišagos, so naveha Pal o romane kuloara gejla avri 21. augustos andro novinki Romano hangos.

O tom, že na mé domněnce něco je, mě přesvědčil článek, který byl pod titulkem Z romských kuloárů otisknut 21. srpna letošního roku ve čtrnáctideníku Romano hangos.

(sémantické rozšírenie)

lava (dosl.: slová)

Oda mariben na sas loko, mindig kana mire lava gejle avri, o gadže mandar asanas. Nebylo to lehké, vždy, když vyšel můj článek, nastal v práci a v okolí výsměch a ponižování.

(sémantické rozšírenie)

člen

dženo (dosl.: osoba)

E famelija hiňi andro dživipen bari buňi, no te avel čačes pherdě kempel, hoj sako dženo te kerel pre peste e buňi.

Rodina je v životě důležitá, ale na to, aby byla plnohodnotná, je potřebné, aby každý jej člen na sebe pracoval.

(sémantické rozšírenie)

dženo (khatar) (dosl.: osoba /z/)

Kada hin džene khatar o bašavibnaskero the khelibnaskero suboris Cikne čhave khatar o Nový Jičín.

Jde o členky hudebního a tanečního souboru Cikne čhave z Nového Jičína.

(sémantické rozšírenie)

dženo (pal) (dosl.: osoba /z/)

Sar peske ačhena o cikne narodí, sar pes richtinel e Čechiko republika andre

ratifikacija paš o dovakeriben, avile ke Praha te dikhel pandž džene pal o Poradno viboris, pal o akhariben vaš o narodoskere cikñibena, so hine andre Evropa.

Postavení národnostních menšin a přípravy České republiky na ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin přijelo do Prahy zkoumat pět členů Poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin v Evropě.

(sémantické rozšíření)

manuš (dosl.: člověk)

Oleha, kaj te džas pre pravo sera, suhlašinel 90% manuša.

S našou orientáciou doprava súhlasí 90 % členov.

(sémantické rozšíření)

manuš (khatar) (dosl.: člověk /z/)

Džal pal koda, kaj o manuša khatar o bordos te prindžaren e situacija savi hin le Romen andre Čechiko.

Cílem je, aby členové Výkonného výboru ERTF získali osobní zkušenosti a poznatky o situaci českých Romů.

(sémantické rozšíření)

x-členný

x-dženengero

Jekh trinedženengeri famelija Prahatar mangla andro aprilis politicko azilos andro Nevo Zelandos.

Tříčlenná romská rodina z Prahy požádala v dubnu o politický azyl na Novém Zélandu.

(sémantické rozšíření)

členka (čoho)

džeňi khatar (dosl.: osoba ženského pohlavia z...)

Kada hin džene khatar o bašavibnaskero the khelibnaskero suboris Cikne čhave khatar o Nový Jičín.

Jde o členky hudebního a tanečního souboru Cikne čhave z Nového Jičína.

(sémantické rozšíření)

čitateľ

dženo, so ginel (dosl.: osoba, ktorá číta)

Lačho d'ives, Gabin, rado Tut sikhavava le dženenge, so ginen o Romano hangos.

Gabčo, ráda bych Tě čtenářům Romano hangos představila.

(opisná kolokácia)

manuš, so genel (dosl.: človek, ktorý číta)

Predal o manuša, so genen Romano vodi andre kada berš peršo numeris, diňa o Tomáš Princ jekh koter la genduňatar, savi hin tiš vičimen Humans of Prague.

Pro čtenáře prvního letošního vydání Romano vodi poskytl Tomáš Princ ukázkou právě ze své stejnojmenné knihy.

(opisná kolokácia)

manuš, savo kada genel (dosl.: človek, ktorý to číta)

Prindžaras sikra sikratar trin generaciji andre jekh famelija, e autorka amenge sikhavel lengero dživipen the o drom jekhetanes, pro koter dživipen savo džal dešefta berš, o manuš, savo kada genel, šaj našavel zoralo than tel o pindre.

Seznamujeme se postupně se třemi generacemi jedné rodiny, jejichž životní dráhy nám autorka dávkuje téměř všechny najednou, v rozmezí sedmnácti let, až by čtenář mohl na chvíli ztratit půdu pod nohama.

(opisná kolokácia)

manuš, so kaja gend'i genel (dosl.: človek, ktorý číta túto knihu)

Predal farbasto irimen vakeriben the oda, sar pen o manuša andre leste šunen, save na musaj le manušeske, so kaja gend'i genel te aven pre dzeka, džan'la e autorka le manušes te cirdel andro vakeriben avka zorales, hoj šaj duminel, hoj hino tiš andre.

Přes někdy doslova barvitě líčení událostí a pocitů, které by mohly čtenáře v určitý moment odradit, dokázala autorka přitáhnout čtenáře tak blízko, až má člověk pocit, že je tam.

(opisná kolokácia)

sociálne dávky

socialna love (dosl.: sociálne peniaze)

Kajča na pařav, kaj cikneder socialna love anena vareso feder.

Ovšem pochybuji, že snížení sociálních dávek něco změní.
(opisná kolokácia)

love le uradostar (dosl.: peniaze z úradu)

Trito kategorija pal savi e Renata Patkaňovo vakerele hine o klijenta, save chuden o love le uradostar the paš oda phiren andre bufi, oda nane legalno.

Třetí skupinou, na niž Renata Patkaňová upozorňuje, jsou klienti, kteří pobírají dávky a zároveň nelegálně pracují.

(opisná kolokácia, prevzatie z češtiny/slovenčiny)

politické dianie

politikaňiko dživipen (dosl.: politický život)

Geľam avri maškar o manuša te phučel, sar pal lengero dopele o avrikidipena, the sar on pre oda dikhen, vaj pes interesinen pal o politikaňiko dživipen.

Vyšli sme medzi vás, aby sme sa opýtali na váš názor na výsledky volieb, ako to vnímate a či sa zaujímajú Rómovia o politické dianie.

(sémantické rozšírenie)

politicko situacija (dosl.: politická situácia)

Sar tumen dikhen pre politicko situacija sar terno manuš, terňi džuvľi?

Ako vy vnímate politické dianie ako mladý človek, mladá žena?

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, sémantické rozšírenie)

desatoro

Deš paťivale lava (dosl.: Desť počestných/úctyhodných slov)

Deš paťivale lava.

Desatero.

(opisná kolokácia)

detský domov

čhavorengero kher

Peršo džives, kana chudľam avri te kerel amaro projektos, ehas 10. 9. andro čhavorengero kher.

První akce, součást projektu, se uskutečnila 10. září v dětském domově.

(opisná kolokácia)

detstvo

čhavoripen

Phenel pes, hoj andro čhavoripen pes arakhen amare sune.

Říká se, že sny vznikají v dětství (...)

(odvodzovanie)

čhavorikano dživipen (dosl.: detský život)

Sar has andro Letanovský mlýn ta kerđa dokumentarna fotki „Čhavorikano dživipen andre romaňi vatra pre Slovensko“.

Z návštěvy Letanovského mlýna vznikl také cyklus dokumentárních fotografií „Dětství v romské kolonii na Slovensku“.

(opisná kolokácia)

diskutabilný

diskusija šaj džal pal (soste) (dosl.: diskusia môže byť o /čom/)

Diskusija šaj džal pal koda, kaj khatar o Čechiko kamen te mukhel ča 500 manušen.

Diskutabilní je však stanovení kvóty 500 žadatelů o azyl z ČR.

(opisná kolokácia)

dodávať

phenel ke (soste) (dosl.: povedať k /čomu/)

O Ladislav Bílý, tajemňikos khatar o GRRP ke kada phenel (...)

Ladislav Bílý, výkonný tajemník GRRP k tomu dodává (...)

(opisná kolokácia)

phenel mek (dosl.: povedať ešte)

O manuš, so paš amende bešelas, diňas le romeske the le phraleske kečeň o avri side gada,“ phenel mek e Júlia.

„Sused požičal mužovi aj bratovi vyšívané košele,“ dodáva Júlia.

(opisná kolokácia)

phenel (dosl.: povedať)

„Ale jon phirenas ke amende te bašavel pal o fameliji, bašavenas andro gav o koledi u manuša pre lende imar užarenas,“ phenel e Mária Fendeková.

„Ale oni chodievali u nás zahrať po rodinách, hrávali v dedine koledy a ľudia ich

už čakali,“ dodáva Mária Fendeková.

(sémantické rozšírenie)

mek phenel paše (dosl.: ešte povedať k tomu)

“Šaj phenas, hoj pre aver kontaktno than oda avela sar adaj. Kampel te dikhel, savi lokalita Prahate oda hin,“ duminel the mek paše phenel, hoj le klijenten šaj thovel andro buter kategoriji.

Samozrejme, že na inom kontaktnom pracovisti bude pomer Romů a klientů z většinové společnosti podobný, záleží však na dané lokalitě,“ uvažuje a dodáva, že její klienti by se dali rozdělit do několika skupin.

(opisná kolokácia)

dohodnúť sa

rodel jekh godi (dosl.: nájsť jednu myšlienku/múdrosť)

So duj partnera, o andruno (šingunengro) miňisterstvos the o šerale khatar e samosprava, šaj roden jekh godi, abo na.

Oba partneri, ministerstvo vnitra a představitelé samosprávy, se mohou dohodnout, leč nemusí.

(opisná kolokácia)

dojať

dolel (dosl.: dobrať, pobrať)

Dičholas, hoj le časkere lava le Kalmanis the leskera romňa doile a la romňake demade o apsa andro jakha.

Při těch slovech bylo vidět, že jsou Kalman i jeho žena dojatí, žena měla slzy v očích.

(sémantické rozšírenie)

džal andro jilo (kaske) (dosl.: ísť do srdca /komu/)

Kala akcija ehas perdal amende bari, nekbuter amenge andro jilo gelas, sar avilas o dad the e daj la Natalkake, savi hiňi labardi.

Tato společenská a kulturní akce byla pro mnohé velká událost, nejvíce nás dojalo to, když přišli rodiče popálené Natálky a samotná Natálka.

(opisná kolokácia)

domnienka

dumipen

Ada so pisindã o Gejzas Horváth pal o Ondřej Giňa, pal o phuro th´o terno, vaj o komentaris pal o JUDr. Ščuka, hin ča napodthode dumipena pisimen vulgarnones the „džungale pingaleha (perem)“.

To, co napsal Gejza Horváth o Ondřeji Giňovi starším a mladším, nebo komentář o JUDr. Ščukovi, jsou jen nepodložené domněnky, napsané vulgárním a nechutným perem.

(odvodzovanie)

dotyk

čalavipen (dosl.: pobyb, styk)

O projektos Čalavipen romane bašavibnastar keren pandž pheňa Kačova.

Projekt zvaný Dotek romské hudby tvoří pětice sester Kačových.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

drzost'

phujiben (dosl.: špatnosť, darebáctvo, špina)

Sako džives dikhen oda romano phujiben.

Každý deň sa stretajú s nevychovanosťou, drzosťou mnohých Rómov.

(sémantické rozšírenie)

phujipen (dosl.: špatnosť, darebáctvo, špina)

Le gadžes ajso phujipen cholardas a kamelas leske o papiris te cirdel avri andal o vast.

Gádža taková drzost rozčilila a chtěl mu balíček z ruky vytrhnout.

(sémantické rozšírenie)

drzý

dophendo (dosl.: hádavý)

Has dophendĩ, na pratinelas pal peste.

Byla drzá, neuklízela po sobě.

(sémantické rozšírenie)

dôchodok

phure love (dosl.: staré /variant asociovaný s osobami, nie vecami/ peniaze)

Andro ada džives o dad kerel ke jekh rožnovsko firma, e daj hiňi imar andro phure love, ale furt peske dživel lačhes, kerel umelecka veci.

V súčasnosti otec dělá v jedné rožnovské firmě, matka je už v důchodu, ale dál se realizuje ve vytváření uměleckých předmětů.

(opisná kolokácia)

domov dôchodcov

phuro kher (dosl.: starý /variant používaný v súvislosti s osobou/ dom)

Andro phure khera nane romane manuša, sako hin khere paš peskere.

V domovech dôchodců až na výjimky nenajdeme staré Romy. O ty se stará rodina v domácím prostředí.

(opisná kolokácia)

dôležitý

angluno (dosl.: /po/predný, prvý)

Ted žal kijo volbi, the te dikhel, so keren o šerale andro foroskere organa the o politicke seri, hin andre ada sistemas jekh drom, sar te del zorale hangoha te šunel, hoj o problema, so hin le Romen, hine anglune.

Volit a sledovat činnost zastupitelských orgánů i politických stran je ve stávajícím systému jednou z cest, jak jasně a hlasitě dát najevo, že problémy Romů jsou důležité.

Kerďa vareso but šukar, kampil oda te dikhel, bo odoj na sam amen anglune oleha, kaj pes te sikhavas, sikra pogilavaha, no jov sikhada oda fundamentos oleske, so amen dukhal.

Dokázal vytvorit' niečo úžasné, a naozaj si to treba pozrieť, pretože nie sme len dôležití my v tom, že ako kde sa ukážeme, trošku pospievame, ale ukázal podstatu toho, čo nás bolí.

(sémantické rozšírenie)

mangavno (dosl.: žiaduci)

Me mange duminav, kaj kada hin but mangavno, hoj andro sistemas majinen te jel, mek feder hin, kana ulehas khatar kadi komunita.

No ja si myslím, že je to veľmi dôležité, aby v tomto systéme tiež boli, nakoľko by bolo plus, keby pochádzali priamo z tej lokality.

(odvodzovanie)

importantno

Dahas дума pal o bašaviben, pal oda sar andre Němciko dživen o manuša, so keren sar aven andal e buti, kaj džan, save len hin šanciji pes te bavinel, sar odoj le „cizincenca“ u sas oda igen importantno vakeriben, bo o Jaňus tel duj berš prindžarda but andal kada dživipen.

Mluvili jsme o hraní, o tom, jak v Německu žijí lidé, co dělají, když přijdou z práce, kam chodí, jaké mají možnosti se bavit, jak je to tam s cizincema, a byl to velmi důležitý rozhovor, protože Honza poznal za dva roky z tohoto života hodně. (prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

važno (dosl.: vážny)

Kajča so hin mek buter važno, oda hin koda, sar pes paš kada thoven o manuša.

Ale mnohem důležitější je, jak veřejnost, tedy občanská společnost, na tyto aktivity extremistů reaguje.

(prevzatie z češtiny, sémantické rozšírenie)

igen baro (dosl.: velmi velký)

Duminav, hoj oda hin igen bari veca.

Beru to jako důležitou věc.

(opisná kolokácia)

mišto (dosl.: dobrý, správný)

O talentos tumenge ňiko na sikhavla. Mišto the pro manuš hin les avri te kerel.

(...) talentu vás samozřejmě nikdo nenaučí. Důležité a pro muzikanta základní je ho rozvíjet.

(sémantické rozšírenie)

baro (dosl.: velký)

Pašas, hoj lenge khatar amaro projektos diňam koda najbareder, diňam len amendar savoro.

Věříme, že jsme jim z našeho projektu předali to nejdůležitější, předali jsme jim sami sebe.

(sémantické rozšírenie)

etapa

vrama (dosl.: čas)

Phandl'a pes aver vrama.

Uzavřela se další etapa.

(prevzatie z ne-centrálneho dialektu, sémantické rozšírenie)

Evropské fórum Rómov a Travelerov

Evropakero Romengero the Phirutnengero forumos

Akana džal zoralo vakeriben pal koda, kaj nevo kidipen le bordoske Evropakero Romengero the Phirutnengero forumo (ERTF) te avel andre Čechiko.

V súčasnosti se intenzívne jedná o tom, aby se příští zasedání Výkonného výboru Evropského fóra Romů a Travelerů (ERTF) uskutečnilo v České republice.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, odvodzovanie)

Evropské centrum pre práva Rómov

Evropsko centrum vaš o Romane čačipena

Ačhila pes pal o skaržišagos pre ola duj gava so diňa o Evropsko centrum vaš o Romane čačipena (ERRC) kijo Evropsko sudos andro Štrasburkos.

Stalo se tak po zažalování obcí Evropským centrem pro romská práva (ERRC) u Evropského soudu ve Štrasburku.

(opisná kolokácia)

fakt (naozaj)

čačeste (dosl.: skutočne, vážne)

Hin oda o drom, sar pes del te prezentinel e kultura, the amaro folkloris hin suneskero, mek kana pes sthovel jekhetanes ole gadžikaneha, akor oda hin čačeste ča šukariben pre oda te dikhel.

Je to teda spôsob, ako sa dá prezentovať kultúra a náš folklór je nádherný a v kombinácii s tým gadžovským, to je teda fakt nádhera pozerať na to celé.

(sémantické rozšírenie)

fungovať

dživel (dosl.: žiť)

Sas šukar te dikhel the pro gadžikano suboris, the pro romano suboris, sar džanen jekhetanes te bašavel, pro jekh podijos. Pařav, kaj dureder džanaha ke Slovačiko te

dživel o Roma paš o gažde, the ňiko na bašavela falši.

A bolo nádherné pozeráť aj na nerómsky súbor a aj na rómsky súbor, ako sa dokážu spolu zladať a fungovať na jednom pódiu a verím, že raz v budúcnosti dokážeme na Slovensku fungovať Rómovia popri Nerómoch a nebude nikto z nás falošne hrať.

(sémantické rozšírenie)

jel phundrado (dosl.: byť otvorený)

Andre školka phirel vaj dešupandž romane čhave, hiňi phundrađi ča dži dilos.

Materskú škôlku v obci navštevuje približne 15 rómskych detí. Škôlka funguje iba dopoludnia.

(opisná kolokácia)

jel (dosl.: byť)

Kada majinelas maškar o manuša te avel, o kamiben the lačhipen, jekh avres te das paťiv.

To je to, čo by malo v ľudstve fungovať, láskavosť a pokora, jeden druhému dať tú úctu.

(sémantické rozšírenie)

fungujinel

O politicka seri hine anglune, save thoven e zor andro politicka mechanizmi, u koda, sar hine učes the schopna te hazdel e demokracija, avke fungujinen o inštituciji the lengeri kontrola.

Politické strany jsou hybnou silou společenských mechanismů a jejich vyspělosti, schopnosti a kvality vytvářející ducha demokracie, jsou příkladem k fungování institucím a jejich kontrolním procesům.

(prevzatí slova medzinárodného pôvodu)

funginel

Upreder, buter manuša, so pen na ladžana, the mištes funginena maškar o manuša.

Tedy, v první řadě nejen větší počet nastoupení veřejně prospěšných prací, prázdňější věznice a plnější státní kasa, ale i v druhé více sebevědomých lidí, jenž budou plnohodnotnou součástí společnosti.

(prevzatí slova medzinárodného pôvodu)

džal (dosl.: íšť)

The kaj o programos džal imar duj berša, o romane čhaja nemigen džan te sikhľol pro pedagogicka sikľarďa.

Aj keď program funguje už druhý rok, rómske dievčatá sa na pedagogické školy príliš nehrnú.

(sémantické rozšírenie)

fungovať správne

džal sastes (dosl.: íšť zdravo)

Džalas pal koda, kaj pes te hazden fundamenti, pre save džala sastes le štatokero pravos, o inštituciji, politicka mechanizmi, manušaňi societa the phundraďi ekonomika.

V zásadě se jednalo o vytvoření podmínek pro fungování právního státu, institucí, politických mechanismů, občanské společnosti a ekonomiky založené na principech tržního hospodářství.

(verboadverbiálna kolokácia)

v gastronómii

paš o chabena (dosl.: pri jedľách)

Hin oda aver, paš o chabena le Romen na lena andro buťa, hin oda dosta ajso pharo.

Je to úplne iné, lebo tiež to takto v gastronómii Róma nezamestnajú, viete, je to tam dosť problémové.

(opisná kolokácia)

geneticky

pal e genetika (dosl.: z/podľa genetiky)

Na ča pal e genetika hino thodo primašis, no the le sikhľibnaha ke muzika. Oda hin bari loš na ča prekal mande, no the prekal savore bašavibnaskere manuša Raslavicate, the ko Šariš.

Nielen geneticky zrodeným primášom, ale aj hudobne vzdelaným, a to je veľkým potešením nielen pre moju osobu, ale je to potešením pre celú hudobnú spoločnosť v rámci Raslavíc.

(opisná kolokácia, prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

genocída

murdaripen (dosl.: vražda, zabitie)

Šaj palikeras oleske, hoj predžidilam o fašismus the murdaripen.

Díky tomu jsme přežili hlad a utrpení, vyhlazování a genocidu.
(sémantické rozšírenie)

gynekológ

džuvlíkano doktoris (dosl.: ženský doktor)

Kada, so tumenge phenava, pes ačhilas imar čirla, kana miri romňi užarelas pandžtone čhavores. Gełam Ostravate andre špitaľa ko džuvlíkano doktoris.

Tato událost se stala před léty, když moje manželka čekala naše páté dítě. Jeli jsme do ostravské nemocnice na vyšetření.

(opisná kolokácia)

výrobná hala

buťakeri hala (dosl.: pracovní hala /hala práce/)

Džav andre buťakeri hala, phenav lenge lačho džives.

Vstoupím do výrobní haly, pozdravím.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, sémantické rozšírenie)

protirómske heslo

lav mujal o Roma (dosl.: slovo proti Rómom)

(...) pal e „romská problematika“ andre kampaňa anglal o vol'bi hin buterval te šunel o lava mujal o Roma.

(...) tzv. „romská problematika“ se v předvolebních kampaních objevuje často ve formě protiromsky [...] formulovaných hesel.

(opisná kolokácia)

hlasno

zorale hangoha (dosl.: silným hlasom)

Te džal kijo vol'bi, the te dikhel, so keren o šerale andro foroskere organa the o pol'iticke seri, hin andre ada sistemas jekh drom, sar te del zorale hangoha te šunel, hoj o problema, so hin le Roman, hine anglune.

Volit a sledovat činnost zastupitelských orgánů i politických stran je ve stávajícím systému jednou z cest, jak jasně a hlasitě dát najevo, že problémy

Romů jsou důležité.
(opisná kolokácia)

hlavný

angluneskero (dosl.: /po/predného)

Angluneskero kotor la vistavake dine te dikhel o organizatora, sar pes kerenas romane buta.

Hlavní část výstavy organizátoři věnovali ukázkám tradičních romských řemesel.

(odvodzovanie)

angluno (dosl.: /po/predný)

Angluno lav hin akana terne manušen, the vaš oda avela o mariben mujal o rasismos radikalneder.

Jelikož hlavním tahounem jsou tentokrát mladí lidé, bude se boj proti rasismu nepochybně radikalizovat.

Angluno gindipen hin, te del motivacija le terne Romen, save hine buterval khatar o romane tabora, kije oleste, kaj te aven anglal, te zachuden pes te marel, hoj te arakhen feder than preko peskero dživipen.

Hlavnou myšlienkou je namotivovať mladých Rómov, ktorí poväčšine pochádzajú z osady, práve preto, aby vystúpili a začali bojovať za svoje lepšie uplatnenie v živote.

(sémantické rozšírenie)

hodnota

manušiben (dosl.: ľudstvo, ľudskosť)

Amaro manušiben angle lende nane nič (...)

(...) naše ľudská hodnota je znevažovaná (...)

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

nejväčšia hodnota

oda, so (hin) jekhfeder (dosl.: to, čo je najlepšie)

O Roma našaven peskero romipen, našaven, so lengro jekhfeder.

A Romové ztrácí své romství, ztrácí svou největší hodnotu.

(opisná kolokácia)

holobyt

nango kher (dosl.: nahý/holý byt)

Vaj duje kurkenca man dochudľom andre jekh foros a geľom andre nango kher.

(Asi před dvěma týdny jsem se dostal do jednoho města a přijel k domu s holobyty.)

(kalk z češtiny alebo slovenčiny)

holo kher (dosl.: holý byt)

No našti čušinas u the kada rizikos kampil te lel, bo o hola khera avena pherde the e štatno „socialno síť“ pes perdal o Roma buter pharavela.

Mlčet však nelze. I toto riziko je nutno podstoupit, jinak se budou plnit holobyty a státní „záchranná sociální síť“ se pro Romy bude stále více protrhávat.

(kalk z češtiny alebo slovenčiny)

hospodarenie

chulajipen

Kadaj pes sar dičhol pal o chulajipen na del te vakerel.

V tomto případě se o nějakém hospodaření nedá mluvit.

(sémantické rozšírenie, odvodzovanie)

hrozba

skarha (dosl.: sťažnosť, udanie, obvinenie)

Sar te ačhavel e skarha khatar e Kanada

Jak zažehnat vízovou hrozbu z Kanady

(sémantické rozšírenie)

bibacht (dosl.: nešťastie)

Hin o rasismus andre amari republika bibacht amare manušenge?

Je rasismus v naší republice reálnou hrozbou pro naši menšinu?

(sémantické rozšírenie)

vika (dosl.: vrava)

Paľis kerdžas vika e Angľija, kaj lenge tiž thovela viza, chudle vareso te kerel.

Hrozba zavedení víz ze strany členské země Evropské unie – Anglie přinutila

současné fausty k tomu, aby se tímto problémem zabývali.
(sémantické rozšíření)

vziať rozum do hrsti

lel e godi andro vasta (dosl.: vziať rozum do rúk)

Alë amen, o Roma, pes akana chudňam andre ajso than, kaj mušinel sako jekh Rom te phundravel o jakha u e godi te lel andro vasta.

Ale my, Rómovia, sme teraz v takom postavení, že každý jeden z nás musí konečne otvoriť oči a zobrať rozum do hrsti.

(opisná kolokácia)

vážna hudba

baro bašaviben (dosl.: veľká /dôležitá/ hudba)

[E]hin man šundo, hoj o manuša andre Francia kamen baro bašaviben, the perel lengre pro jilo feder sar andre Čechiko.

Myslím si, že lidi ve Francii zbožňujú vážnou hudbu a majú k ní vřelejší vztah než dejme tomu v České republice.

(sémantické rozšíření)

hudobník

bašavibnaskero dženo (dosl.: hudobný človek)

Alë nekbuter bi man kamlomas te dikhel le romane bašavibnaskere dženenca khatar Makedonija.

Ale nejraději bych se setkal s romskými hudebníky z Makedonie.

(opisná kolokácia)

pre ilustráciu

ča avke, kaj te sikhavav (dosl.: len tak, aby som ukázal)

Ča avke, kaj te sikhavav so odoj hin pisimen: Te predživela, takoj leha andre Osvjetim...

Pro ilustraci alespoň několik z nich: Když to přežije, tak šup s ním do Osvětimi...

(opisná kolokácia)

image

pařiv (dosl.: úcta, česť)

E majorita dživel oleha, hoj čak peske amenca mosarel peskri pařiv.

Majorita žije v tom, že si jen s námi kazí image.

(sémantické rozšírenie)

informovať

phenel (kaske) pal (soste) (dosl.: povedať /komu/ o /čom/)

Šaj amenge phenaha pal savoro so džanas, prindžaras u jekhavrestar šaj sikhľuvas.

Možnosť setkať sa a jednat s romskými evropskými politickými predstaviteľmi je príležitosť vzájomne sa informovať, osobne sa poznať a inšpirovať.

(sémantické rozšírenie)

del informacija (dosl.: dať informáciu)

Hin oda tiš vaš oda, hoj o čehika mediji na denas lačhe informaciji, the phenenas pal o problema ča akor, sar čuľalas o rata, the na but aktualnones: džal lenge buter pal o rat sar pal o problemos.

Napomohla tomu i veľmi nízka úroveň väčšiny českých médií, ktorá sa začínajú zabývať celým problémom až ve chvíli, kedy teče krev, a to pouze okrajovĕ: zajímá je víc ta krev než onen problém.

(opisná kolokácia)

informinel

O raja andal slovensko vlada informinenas, so imar kerde perdal o Roma the so mek kamen te kerel.

Zástupci slovenskej vlády informovali, čo již pro Romy vykonali a čo pro ně ještě chtějí udĕlat.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

del duma (dosl.: povedať)

Pal e ROI avľa e Tulejovo u joj delas duma pal oda, kaj o romane organizaciji na birinen te terďol kontra o rasovo bilačhipen.

Zástupkyně ROI pí. Tulejová informovala o omezených možnostech romských organizací čelit rasovému násilí.

(sémantické rozšírenie)

byť jednotní

del pes jekhetane (dosl.: dať sa dohromady)

Vareko kamel, kaj o Roma pes te das jekhetane.

Niektorí chcú, aby sme boli jednotní.

(opisná kolokácia)

jel jekhetane (dosl.: byť dohromady)

So phenen Romale, na kampelas pre kadī godī te del, te vakerel, kaj amen, o Roma, paš peste te likerel, te avas jekhetane, sar aver cikne narodi?

Čo povieť, Rómovia, nebolo by treba vziať rozum do hrsti a rozprávať sa o tom, ako sa spojiť, aby sme boli jednotní, ako iné malé národy?

(opisná kolokácia)

džal jekhetane (dosl.: ísť spolu)

Sikhavas choča jekhvar calone svetoske, kaj džanas te likerel paš peste the te džal jekhetane.

Ukážme aspoň raz celému svetu, že vieme držať pri sebe a byť jednotní.

(opisná kolokácia)

terđol jekhetane (dosl.: stáť spoločne/zajedno/)

E vladno ČSSD kij´ oda sikhada, kaj na terđol jekhetane pal peskero kandidatos o Jaroslav Bureš.

Vládní ČSSD dokonca nebola jednotná v podpore vlastného kandidáta Jaroslava Bureše.

(opisná kolokácia)

byť si istý

jel bizutno

Som bizutno, hoj the kadi trito rat savorenge, so andre khangeri daraven, sikhaveha, hoj pes lendar na daras a hoj oda aveha tu, ko pre lende vikhelela.

Jsem si jistý, že tu třetí noc všem, co v kostele straší, ukážeš, že se jich nebojíš a že nad nimi zvítězíš.

(odvodzovanie)

kancelária

buťakro kher (dosl.: pracovný pokoj)

Andre leskro buťakro kher hin varekana pro jepaš pale phundrado vudar, andre

savo počoral šaj dikhen o jakha.

Do jeho kancelárie sú často pootvorené dvere, do ktorých občas nakuknú zvedavé oči.

(opisná kolokácia)

kníha

gend'i (dosl.: čítaná)

Thovena pes, chana, e daj len urela upre sar pro inepa u andre taška lenge thovla e gend'i, o pisaris, o blajvasis the kotor maro.

Umyli se, něco snědli, maminky je oblékly jako o svátcích a do školní aktovky jim uložily slabikář, sešit, tužku, pero a svačinu.

PhDr. doc. Roman Demeter, khatar e Moskva diňa avri romano-rusiko lavengero, e lekhvardi (spisovatelka) Katerina Taikon andal e Švedija pisind'a but šukar gend'a (knihy) vaš o čhavore; o Mateo Maximoff, romano lekhvarado, andal e Francija prethoda e biblija andre romaňi čhib, pisind'a but gend'a; Jorge Bernal andal e Argentina kidel phurikane romane paramisa.

V bývalém SSSR je to PhDr. docent Roman Demeter, který v roce 1990 vydal kalderašsko-ruský slovník; ve Švédsku se jako spisovatelka dětské literatury proslavila Katarina Taikonová; ve Francii Mateo Maximoff, který do romštiny přeložil bibli a napsal mnoho knih, překládaných do všech světových jazyků; v Argentině žije spisovatel Jorge Bernal, který sbírá romské pohádky a další a další.

But gende pisind'a pal o čhave, sar len te bararel, te sikhavel, ale tiž sar pes lenca te bavinel.

Hodně knih napsal o dětech, jak je vychovávat, učit, ale také si s nimi hrát.

(odvodzovanie)

genduňi

Predal o manuša, so genen Romano vodi andre kada berš peršo numeris, diňa o Tomáš Princ jekh koter la genduňatar, savi hin tiš vičimen Humans of Prague.

Pro čtenáře prvního letošního vydání Romano vodi poskytl Tomáš Princ ukázkou právě ze své stejnojmenné knihy.

(odvodzovanie)

knihovna

genduňi

Andre knihovna (genduňi), respektivnonos oda hin studovňa, has vaš o čhavore the o bare manuša e d'ılňa, kaj pen sikhłarenas o romane gila.

V knihovně, respektive studovně muzea probíhala dětmi i dospělými hojně navštěvovaná dílna s výukou romských písní.

(odvodzovanie)

konať sa

jel (dosl.: byť)

15 berš na sas ňisavi akcija adaj prekal o Roma, a kamav te likerel ola tradiciji romane so miro papus likerlas.

15 rokov sa tu nekonala podobná akcia pre Rómov. Chcel by som udržať tú tradíciu, ktorú dodržiaval už môj dedo.

(sémantické rozšírenie)

kerel pes avri (dosl.: vy-robiť sa)

Andro d'ives 2. 7. khatar 15. ora pes andre Kopřivnica andro klubos Kamarád kerlas avri palodilos baro bavišagos perdal o čhavore.

Dne 2. 7. od 15.00 se v kopřivnickém klubu Kamarád konalo zábavné odpoledne se spoustou her pro děti. *O festival pes kerel avri 8. aprilis.* Akce se koná 8. dubna.

(verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

kontrolovaný

predikhlo (dosl.: prehliadnutý, priehľadný)

Kada paňi nane predikhlo.

Vôbec kontrolovaná nie je.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

kuchár

tavibnaskero manuš (dosl.: človek varenia)

Me som sikado avri sar tavibanskero manuš, the čišňikos, no kerav andre fanbrika sar operatoris ke viroba.

Ja som vyučený kuchár-čaišník, ale pracujem v závode ako operátor výroby.

(opisná kolokácia)

lákaf

avel (kaske) pro jilo (dosl.: prichádzať /komu/ na srdce)

Najbuter mange avel pro jilo Rakousko the Němciko.

Nejvíč mě láká Rakousko a Německo.

(opisná kolokácia)

kerel (kas) upre (dosl.: robiť /koho/ hore)

„Chalalas bi oda, na?“ *kerel les upre o rašaj.*

„Dal bys sis, člověče, co?“ láká ho farář.

(verboadverbiálna kolokácia)

legálny

čáčutno (dosl.: pravý, pôvodný, nefalšovaný)

Džal oda avri olestar, kaj len musaj te avel peskere phuva, the čáčutno kher le papirenca, čáčutno phuv, no the oda, kaj mištes poťinen vaš o paňi, savo schasnaľinen.

Samozrejme, že je to podmienené vlastníckym vzťahom k nehnuteľnosti, legálnym pozemkom a v neposlednom rade aj úhradou nákladov za spotrebovanú vodu.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

po legislatívnej stránke

kana džal pal o hakaj (dosl.: keď ide o zákony/pravidlá)

Hin oda nekbuter pal o kompetenciji, pal o informaciji, pal o know how, savo lenge kamas te del, kaj len te el ola buter droma, savenca šaj džana, the kana džal pal o hakaja, the pal o love pre oda.

Je to hlavne o tých kompetenciách, je to o informáciách, je to know-how, ktoré sa im snažíme odovzdať a obsiahnuť také spektrum tých možností, ktorými sa môžu uberať aj po legislatívnej, aj finančnej stránke.

(opisná kolokácia)

páčif sa (komu) (co)

šukar (kaske) dičhol (dosl.: zdať sa /komu/ krásny)

Šukar mange dičhol sar joj gilavel, but šukar, but šukar, me la but rado dikhav.

No, páči sa mi na nej, ako spieva, veľmi pekne, veľmi pekne, ja ju veľmi obdivujem.

(opisná kolokácia)

dičhol (kaske) lačho (dosl.: zdať sa /komu/ dobrý)

Adađivesutňi tolkšov mange dičholas but lačhi, zadžidilom baro šukariben.

Dnešná talkshow sa mi veľmi páčila, mám veľmi veľký zážitok.

(opisná kolokácia)

(ko) dikhel (so) šukar (dosl.: /kto/ vidí /čo/ krásne)

Sas buter phučibena, vaj sar so dikhas šukar ke Slovačiko, so amen čerindamas, pre soste sam barikane.

Boli to rôznorodé otázky, čo sa nám páči na Slovensku, čo by sme zmenili, na čo sme hrdé.

(opisná kolokácia)

interesinel (kas) (dosl.: zaujímať /koho/)

Paťas, kaj tumen interesinde amare adađivesutne temi, the avke, kaj nane amen ča phare temi pal o pharo dživipen, no the o šukaribena, save tumenge adađives doandam.

Veríme, že sa vám dnešné témy páčili, pretože nemáme len ťažký život a problémy, ale aj pekné veci a pozitívne informácie, o ktoré sme sa v magazíne chceli sa vami podeliť.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, sémantické rozšírenie)

ľudskosť

manušiben

Oda avke, sar te bi o Roma avlehas 2. 5. 1944 pal o nacisti a vakerdehas lenge, kaj koda sar len murdarkeren hin baro bajo kontra manušíben.

Představme si, že by Romové, ktorí byli 2. května 1944 zlikvidováni v plynových komorách, diskutovali s nacisty o tom, že na nich páchají zločin proti lidskosti.

(odvodzovanie)

paťiv (dosl.: úcta)

Čak o love the chochaviben, e paťiv lenge na phenel ňič.

Vyznávajú jen lásku k penězům, lidskost se v nich jaksí vytrácí.

(sémantické rozšírenie)

ľudský

manušikano

Sas oda but šukar zgejlipen, čačeste, has oda ajso jileskero, manušíkano, ňiko pestar

vareso na kerelas, o raj prezidentos hino but laĉho manuš, šunav olestar ĉa pozitivno.
Bolo to veľmi milé stretnutie, naozaj, bolo také úprimné, ľudské, nikto sa na nič nehral, pán prezident je naozaj skvelý človek a mám z toho len pozitívne pocity.
(odvodzovanie)

linka pomoci

linka so šegetinel (dosl.: linka, ktorá pomáha)

Adi akcija, so la organizinda e Linka so šegetinel le Romenge andre Evropa, sas kerdi andro dives, kana pes lel o leperiben pro Leti. Ala džene protestinas vaš o nadolikerde igeribena (sliby) le politikendar, the le Zemanostar, so phende, hoj kerena le skinenge agor, ale na kerde nič.

Akce, kterou zorganizovala Linka pomoci evropským Romům, proběhla v den výročí odhalení památníku v Letech u Písku a její účastníci protestovali zejména proti nedodržení slibů politiků, včetně Miloše Zemana, týkajících se zákazu skinheadského hnutí.

(opisná kolokácia)

literatúra

literatura

Najbuter ginel o dobrodružna romani abo fantazi literatura.

Tomáš je oddán četbě, nejraději čte dobrodružné romány či fantastickou literaturu.

Bari bufi the love dine pre kultura pre romano divadlo, pre bašavibnaskeri škola the romaňi literatura.

Hodně práce a peněz věnovali na kulturu, na romské divadlo, hudební školu a romskou literaturu.

Pojekh terne Rakušaňi kamen te džanel lengeri ĉhib, kaj te prethoven kalderašiko literatura andre němčiko ĉhib.

Mladí rakouští Neromové mají zájem o jejich jazyk, aby mohli překládat kalderašskou literaturu do němčiny.

Akana kale ciknen naroden hin sostar te dživel, hin len lengere školi, kulturna khera, literatura a mek so aver.

Tieto menšiny majú teraz z čoho žiť – majú svoje školy, kultúrne domy, svoju literatúru a svoje všeličo iné.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

genda (dosl.: knihy/čítané/)

PhDr. doc. Roman Demeter, khatar e Moskva diňa avri romano-rusiko lavengero, e lekhvardi (spisovatelka) Katerina Taikon andal e Švedija pisinda but šukar genda (knihy) vaš o čhavore; o Mateo Maximoff, romano lekhvarado, andal e Francija prethoda e biblija andre romaňi čhib, pisinda but genda; Jorge Bernal andal e Argentina kidel phurikane romane paramisa.

V bývalém SSSR je to PhDr. docent Roman Demeter, který v roce 1990 vydal kalderaško-ruský slovník; ve Švédsku se jako spisovatelka dětské literatury proslavila Katarina Taikonová; ve Francii Mateo Maximoff, který do romštiny přeložil biblii a napsal mnoho knih, překládaných do všech světových jazyků; v Argentině žije spisovatel Jorge Bernal, který sbírá romské pohádky a další a další.

(sémantické rozšíření)

gilutňa the paramisa (dosl.: básne a rozprávky /poviedky/)

Amare študenti prethovkeren romane gilutňa the paramisa andre čechiko čhib.

Studenti romistiky na Filosofické fakultě v Praze překládají do češtiny romskou literaturu.

(opisná kolokácia, odvodzovanie, sémantické rozšíření)

vylúčená lokalita

segregativno than (dosl.: segregatívne miesto)

Adaďivesutňi situacija le Romengeri andro bešiben, koda, sar pes hazden segregativna thana, romane gheti the savi hin kvalita andro romano bešiben, oda hin baro pharipen.

Současný stav bydlení romské populace, vznik segregovaných lokalit, romských ghett, kvalita bydlení, která je hluboko pod standardem majoritní společnosti, nedostatek bytů a přeplněnost těch, které Romové obývají, to vše je viditelným projevem jejich fyzické diskriminace v České republice.

(opisná kolokácia)

sociálne vylúčená lokalita

romano taboris (dosl.: rómsky tábor /osada/)

Andro romane tabora hin o lichvara, na ča o exekutora, the o Roma, so le avre Romendar tele e cipa kušinen.

V ghettech, v sociálně vyloučených lokalitách, bují lichva nejen ze strany exekutorů, ale i samotných Romů. Bohatí okrádají chudé, neštítí se ničeho.

(opisná kolokácia)

lúčit' sa s (kým)

oddžal (kastar) (dosl.: odísť od /koho/)

Oddžan tumendar o redaktora khatar o Roma media Kašatar.

Lúčia sa s vami tvorcovia relácie z Roma media – ROMED z Košíc.

(sémantické rozšírenie)

mandát

zor (dosl.: sila /moc/)

Šaj pes phenel, kaj kole, kaske diňam e zor andro vasta, kaj te hazden le prezidentos na birinde te kerel bufi, savi lendar užaras.

Dá se říct, že politici, kterým jsme dali mandát také k tomu, aby zvolili prezidenta republiky, se s tímto posláním vyrovnávali s velkými obtížemi.

(sémantické rozšírenie)

mäkkost'

kovl'ipen

The paš e neonacisticko the rasisticko ofenziva oda hin the ada kovl'ipen, savo jekhetaňarel le manušen, so o rasismos na kamen the te len hin diferentna politicka ideji, abo hin pre diferentna socialna thana.

A vedle neonacistické a rasistické ofenzivy je to i tato „měkkost“, která spojuje odpůrce rasismu ze všech koutů společnosti dohromady, přes odlišné politické názory či sociální zařazení.

(odvodzovanie)

menejcenná rasa

teluňi rasa (dosl.: spodná rasa)

O Židi, Roma the aver manuša, save sas identifikimen sar manuša khatar e teluňi rasa, sas murdarkerde sar andre fabrika.

Židé, Romové a další příslušníci tzv. méněcenné rasy byli vražděni průmyslovým způsobem.

(sémantické rozšírenie)

meniť

kerel aver (dosl.: robiť iným)

Vaš kada savoro ehin e zor le Devleskri, savi kerel aver e godi the o dživipen na ča le Romenge, aľe savorenge, so čačas ľikeren le Devles.

Za tím vším je moc Ježíše Krista, který mění smýšlení a život nejen Romů, ale všech lidí, kteří opravdu následují Pána Ježíše Krista.

(opisná kolokácia)

prekerel (dosl.: prerobiť)

Sar te avel pal leskere politicka dumipena, so jov na prekerel?

Jak to však je s těmi politickými názory, které nemění?

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

menšina

cikno narodos (dosl.: malý národ)

Akana kale cikne naroden hin sostar te dživel, hin len lengere školi, kulturna khera, literatura a mek so aver.

Tieto menšiny majú teraz z čoho žiť – majú svoje školy, kultúrne domy, svoju literatúru a svoje všeličo iné.

(opisná kolokácia, prevzatie z češtiny/slovenčiny)

cikňiben (dosl.: maličkosť/to, čo je malé/malosť)

Sar peske ačhena o cikne narodi, sar pes richtinel e Čechiko republika andre ratifikacija paš o dovakeriben, avile ke Praha te dikhel pandž džene pal o Poradno viboris, pal o akhariben vaš o narodoskere cikňibena, so hine andre Evropa.

Postavení národnostních menšin a přípravy České republiky na ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin přijelo do Prahy zkoumat pět členů Poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin v Evropě.

Pro cedečkos Žoltakovci chudľa o gav dotacija khatar o programos Kultura le nacijengere cikňibnenge.

Na CD-nosič Žoltákovcov získala obec Raslavice dotáciu z programu Kultúra národnostných menšin.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

minorita

[...] e koncepcija na anel produktos savo amenge kampel te sikhavel [...] Interetnicka relaciji maškar e romaňi nacionalno minorita the majorita hin but nalačhe [...]

Neúspěšnost vládní koncepce romské integrace potvrzuje nedůslednost státu při řešení závažného problému v oblasti interetnických vztahů mezi romskou národnostní menšinou a většinovou společností.

(prevzatí slova mezinárodního původu)

naša menšina

amaro nīpos (dosl.: náš lid)

Keravas dost andre politika, džalas mange pal oda, so ela dureder amare nīpoha.

O politiku jsem se dost zajímal, zejména o budoucnost naší menšiny.

(sémantické rozšíření)

národnostná menšina

cikno narodos (dosl.: malý národ)

Sar peske ačhena o cikne narodi, sar pes richtinel e Čechiko republika andre ratifikacija paš o dovakeriben, avile ke Praha te dikhel pandž džene pal o Poradno viboris, pal o akhariben vaš o narodokere cikñibena, so hine andre Evropa.

Postavení národnostních menšin a přípravy České republiky na ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin přijelo do Prahy zkoumat pět členů Poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin v Evropě.

(opisná kolokácia, prevzatí z češtiny/slovenčiny)

medzinárodný

lumakero (dosl.: světový)

Sas odoj eurokomisara, šerutne khatar o organizaciji the instituciji, vladi, NGO the Roma, saven pro kidipen bičhade o romane lumakere the phuvengere organizaciji.

Přijelo na něj více než sto delegátů ze zemí Evropské unie (EU), mezi nimi eurokomisaři, představitelé vlád i nevládních organizací včetně Romů, které delegovaly mezinárodní a národní romské organizace.

(prevzatí z ne-centrálneho dialektu, odvodzovanie, sémantické rozšíření)

internacionalno

La Kanada hin peskeri imigračno politika, savi džal avri khatar o internacionalna standardi (...)

Kanada má vypracovanou imigrační politiku podle mezinárodních standardů (...)
(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

maškarthemutno (medzištátny /už ale zavedené ako medzinárodný/)

Oda ehin imar 13. berš maškarthemutno (mezinarodno) festivalos le suborencu khatar aver thema.

Severomoravská metropole se stala svědkem 13. ročníku mezinárodního festivalu městských folklorních souborů.

O Roma pal calo sumnal (svetos) pen zdžan jekhetane pro maškarthemutne (medzinárodna) kongresi the festivali, kaj pen te maren vaš peskero čačipen u kaj te hazden opre peskeri kultura.

Romština je jednací řečí na mezinárodních romských kongresech a festivalech.
(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

internacionalno

Kampel te dikhel, kaj o manuša khatar o bordos hine delegimen khatar o phuva u paš oda hine khatar o zorale internacionalna romane organizaciji.

Nelze opomenout, že členové Výkonného výboru ERTF bývají delegováni z různých zemí a jsou zároveň představiteli významných mezinárodních romských organizací.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

minimálna mzda

nekčepeder love (dosl.: najmenej peňazí)

Jov lelas ča nekčepeder love.

On pobíral pouze minimální mzdu.

(sémantické rozšírenie, opisná kolokácia)

ministerstvo zahraničných vecí

ministerstvos pal o avrutne buťa (dosl.: ministerstvo za vonkajšie záležitosti)

Informaciji pal koda, sar dičhon o manušane čačipena andro phuva, savi del avri sako berš o americko ministerstvos pal o avrutne buťa phenel, kaj the andre

Čechiko hin kaleha problemi.

Zpráva o stavu lidských práv ve světě vydaná americkým ministerstvem zahraničí zmiňuje nedostatky v této oblasti také u nás, v České republice.

(opisná kolokácia)

ministerstvo perdal e cuzina (dosl.: ministerstvo pre cudzinu)

Andre Makedonija džav pro festivalos Roma Talent, savo kerel avri o Mađarsko, jekhetane le avre štatenca, so hine andre spolupracija le Ministerstvoha perdal cuzina andre Čechiko republika.

Do Makedonie jedu na festival Roma Talent, který pořádá Mađarsko spolu s ostatními státy, které jsou ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR.

(opisná kolokácia)

ministerstvo vnútra

andruno miňisterstvos (dosl.: vnútorné ministerstvo)

La policija šaj del o štatos e zor, oda mek o andruno (šingunengro) miňisterstvos the o policijakero prezidijum na džanen te kerel.

V případě policie stát může ovlivnit její konání, to se však ministerstvu vnitra ani policejnímu prezidiu zatím nedaří.

(opisná kolokácia)

šingunengro miňisterstvos (dosl.: ministerstvo policajtov/policajné ministerstvo/)

La policija šaj del o štatos e zor, oda mek o andruno (šingunengro) miňisterstvos the o policijakero prezidijum na džanen te kerel.

V případě policie stát může ovlivnit její konání, to se však ministerstvu vnitra ani policejnímu prezidiu zatím nedaří.

(opisná kolokácia)

šinguňiko miňisterstvos (dosl.: policajné ministerstvo)

Andro april'is pes zdžala e grupa, sava likerela o namestňikos pal o Šinguňiko miňisterstvos o Petr Ibl, vakerela pes kodoj pal o užerňictvos u pal oda, sar te likerem le svedken.

V dubnu se sejde poradní skupina vedená náměstkem ministra vnitra Petrem Iblem, která se bude zabývat pomocí obětem lichvy a zvýšenou ochranou svědků.

(opisná kolokácia)

ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy

ministerstvos pal o školĭ, ŝportos th´o terne (dosl.: ministerstvo pre školy, šport a mladé)

O čechiko Ministerstvos pal o školĭ, ŝportos th´o terne (MŠMT) džanel pal ada dothodo sikhavibnaskro materijalos, the hin les pal leste interesis (zajmos), no našťi adi Romaňi historia le Kalligramostar cinel, dži na doresela pro skamind čechiko verzija.

České Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže (MŠMT) ví o tomto doplňkovém materiálu k výuce už dlouho a má o něj zájem, nebo jej aspoň deklaruje, nemůže však Rómsky dejepis od Kalligramu koupit dříve, než dostane na stůl hotovou českou verzi a než bude celý náklad v češtině vytištěn.

(opisná kolokácia)

minister vnútra

ŝingunengero miňistros (dosl.: minister policajtov)

O David Broucher, so hino avribičhado pre Britsko ambasada andre Čechiko republika, vakerelas le Grossoha, le ŝingunengere miňistroha. Oda vakeriben može phagerel maŝkarthemutno čačĭpen the vičinda avri but protesti.

Jednání britského velvyslance v České republice Davida Brouchera s ministrem vnitra Stanislavem Grossem o velmi nezvyklém opatření – i z hlediska mezinárodního práva – vyvolalo vlnu protestů.

(opisná kolokácia)

minulost'

čĭrlatuno (dosl.: dávny)

U oleha hin len baro problem čĭrlatunestar, u jon na džanen, so oleha te kerel, bo kada pes lenge dochudlas andre lengeri filosofija the sakodĭvesutno džĭvipen.

Uzavírání se vůči Romům je vlastností majority, která se vytvářela v minulosti, je hluboce zakořeněná v její životní filozofii a každodenní praxi.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

purano džĭvipen (dosl.: starodávny /starý/ život)

Irinav ajse paramisa, hoj o Roma te prindžaren o romano purano džĭvipen, akanakeskero, the mek ča so avela.

Píšem také práce, aby sa z nich Rómovia poučili, vzdelávali, aj poznávali svoju minulosť, prítomnosť aj budúcnosť.

(opisná kolokácia)

čirlatuņipen

Čirlatuņipen našti avel pale!

Minulost se nesmí opakovat!

(sémantické rozšírenie)

miestny

khatal o foros (gav) (dosl.: z mesta /dediny/)

Romano aktivistas khatal o foros o Ladislav Červeňák rodelas žutipen avre Romendar andal aver fori.

Místní romský aktivista Ladislav Červeňák se snažil získat pomoc mezi Romy ostatních měst.

(opisná kolokácia)

foroskero (dosl.: mestský/mesta)

Sako berš phiras pro foroskero bazenos.

Každý rok chodíme na místní bazén.

(sémantické rozšírenie)

lokalno (dosl.: lokálny)

Aven te volinel andro lokalna, regionalna the andro volbi ko senatos the sňemovna andro parlamentos.

Zúčastňte se místních , regionálních, senátních a parlamentních voleb.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

kada (dosl.: ten, tento)

„Sako opre pre Kufajka vakerelas, hoj oda imar ňiko na bašavela,“ phend'as e Jožka Pušková andal kadi osada.

„Každý hore na Kufajke rozprává, že to už nikto tak nezahrá,“ povedala Jožka Pušková z miestnej osady.

(sémantické rozšírenie)

gavutno (dosl.: dedinský)

Anglunestar dikhav sa, so pes adaj kerelas, vaj oda sas o sprikeriben ko gavutno vodovodos, sprikeriben le dromengero andre teluňi sera le gaveske.

Od začiatku vnímam len veci, ktoré sa tu udiali, či už rekonštrukcia miestneho

vodovodu, rekonštrukcia miestnych komunikácií alebo chodníkov v dolnej časti obce.
(sémantické rozšírenie)

andro (tumaro) foros (dosl.: vo /vašom/ meste)

Džav aľe pale kijo phučiben, so keren o politiki andro tumaro foros perdal o Roma.
Vrátím se ale k otázce, jak se místní politici chovají v záležitostech Romů.
(opisná kolokácia)

podpredseda

dujto najbareder manuš (dosl.: druhý najväčší človek)

Andro 18. novembros pes rakhle o Roma andro Lichtenštejnsko kaštilis. Rakhle pes kaj te thoven kandidatos pro dujto najbareder manuš andre romaňi komisija paš e čechiko vlada.

Osmnástého listopadu se v Lichtenštejnském paláci hľadal kandidát na post místopředsedy nově zřízené Meziřesortní komise pro záležitosti romských občanů.

(opisná kolokácia)

mládež

amare terne čhave the o čhaja (dosl.: naši mladí chlapci a dievčatá)

Kamavas amare Romenge te phenel pal miro pharo drom, sar man dochudňom kijo sikhaviben u kamas, hoj the amare terne čhave the o čhaja te sikhlonas, bo o sikhaviben phundravel le manušenge o drom andro dživipen.

Veľmi rada by som odovzdala všetkým Rómom svoje skúsenosti z mojej ťažkej cesty za poznaním. Mládeži by som chcela povedať: Chlapci a dievčatá, učte sa! Chodte do školy, lebo vzdelanie otvára každému človeku cestu do života.

(opisná kolokácia)

terňipen (dosl.: mladosť)

The o gadže hine došale, kaj kada ehin avka. O draba, pijatika, thuvale – oda but romano terňipen našavel.

I väčšinová spoločnosť nese svoj podíl viny na faktu, že romská mládež ztráca identitu, propadá drogám, alkoholu a nejistote.

(sémantické rozšírenie)

terne (dosl.: mladí)

So gindines, save hine adadives o romane terne?

Čo si myslíš o dnešnej rómskej mládeži?

Andre tolkšov Palikeras kaj avlan/Ďakujeme za návštevu, avla maškar o terne Roma e gilavni Adriana Drafiová.

V rámci talkshow Ďakujeme za návštevu/Palikeras kaj avlan, zavítala medzi rómsku mládež speváčka Adriana Drafiová.

štátna moc

them (dosl.: štát, zem)

Kada the e dar, so o them mek kerela, tradel le Romen andal peskeri phuv.

Tyto dôvody a zejména strach, čo ešte si vymyslí štátna moc, žene Romy pryč z jejich vlasti.
(sémantické rozšírenie)

rajipen (dosl.: panstvo)

Adaj le rajaripnaske kampil mek ča jekh: bareder zor, savi šaj sikhavel e policija the foroskere the gavengere šerale, sar kampil ekstremisticka akciji te rozmukhel mindžar pro than, akor, sar e akcija nane legalno.

V tomto smere štátna moci zatím chybí jedině: větší odvaha policie a městských a obecních samospráv rozpouštět extremistické akce přímo na místě, při prvním porušení zákona.

(odvodzovanie)

modliť sa

vakerele le Devleha (dosl.: hovoriť s Bohom)

Pisnav mange kale lava a e baba rovel paš o had'os, he vakerele le Devleha, kaj kamel sasfi te avel.

Píšu si tahle slova a moje babička sedí u postele, pláče a modlí se k Bohu, že chce být zdravá.

(opisná kolokácia)

motivovať

del motivacija (dosl.: dať motiváciu)

Te les daha motivacija andro peršo uštariben, ta šaj les palis das motivacija the pre aver drom.

Pokud už se podaří klienta motivovat k prvnímu kroku, není nic lepšího, než jej motivovat i v dalších.

The adadives tumenge doanas interesantne informaciji, save den motivacija, no the vakeren pal o phare dživipnaskere situaciji, save amen lumiden andre oda, kaj te duminas pal soste oda hin.

Aj dnes vám prinášame zaujímavé informácie, ktoré motivujú, no aj ťažké životné situácie ľudí, ktoré nás nútia zamyslieť sa.

(opisná kolokácia, prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

jel (kaskeri) motivacija vaš (soske) (dosl.: byť /čia/ motivácia pre /čo/)

Soske gejlal andre škola avka nasig? U savi sas tiri motivacija vaš o sikhľuviben pal e socijalno buťi?

Prečo si začala študovať až tak neskoro a čo ťa motivovalo k výberu študijného odboru sociálna práca?

(opisná kolokácia)

ľidžal (dosl.: /od/niesť, /od/viezt')

E vladno politika len aňi ki oda na ľidžal a imar the o školaka rachinen oleha, hoj sar avena phureder, ta džana pre podpora. Odoj dikhen peskri istota, peskro dživipen.

Vládní politika ji (mládež) k tomu nemotivuje a už i školáci vnímajú sociálnu podporu jako své budoucí existenční životní zázemí.

(sémantické rozšírenie)

motivinel

Ola ministerstva, so tel lende kaja problematika perel, bi kamenas aleha vareso te kerel a le terne manušen te motivinel.

Patřičná ministerstva by se měla touto tématikou zabývat a mladou romskou generaci motivovat.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

možnosť

šajipen

Len andro vast legalna the ilegalna šajipena, u džal lenge pal koda, kaj te dochuden pre peskeri sera le manušen.

Využívajú k tomu legálnych i nelegálnych možností. Jejich hlavným cieľom je

ovlivňování (...) společnosti (...) a získávání její podpory(...)

Adađivesutne romane ternen hine buter šajipena te phirel andre škola, sar sas amen angomis.

Má viac možností štúdia, ako sme mali my v minulosti.
(odvodzovanie)

šanca (dosl.: šanca)

Ale pokaj lenge džal e buři vast kija vasteste, ta bi len majindahas te avel šanca te kerel buři.

Ale pokud jim jde práce od ruky, tak by měli mít tu možnost pracovat.

Le senatoskro najbareder, o Petr Pithart, phendās, kaj le Romen andre Čechiko nane jekh šanca sar avren.

Romské obyvatelstvo nemá podle předsedy Senátu Petra Pitharta v České republice stejné možnosti jako ostatní.

No the kamas len te del e šanca te vakerel pal oda, sar pes del te podnikinel the avke, kaj lenge te na kempel bare love pro agor.

Ale zároveň sa im snažíme ponúknuť možnosti a porozprávať o tom, ako sa dá podnikáť bez toho, aby to museli byť šialené vstupné náklady.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

šancija (dosl.: šanca)

Me duminav, hoj nane ča duj šanciji, te kerel, abo te na kerel, ale hin trin šanciji.

Přesto si myslím, že neexistují pouze dvě možnosti, tedy nastoupit či nenastoupit, ale tři.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

možnosti

buter droma (dosl.: viaceré cesty)

Hin oda nekbuter pal o kompetenciji, pal o informaciji, pal o know how, savo lenge kamas te del, kaj len te el ola buter droma, savenca šaj džana, the kana džal pal o hakaja, the pal o love pre oda.

Je to hlavne o tých kompetenciách, je to o informáciách, je to know-how, ktoré sa im snažíme odovzdať a obsiahnuť také spektrum tých možností, ktorými sa môžu uberať aj po legislatívnej, aj finančnej stránke.

(opisná kolokácia)

so šaj kerel (dosl.: čo môže robiť)

He, phučeravas pal kada, so šaj sar keraha, džanav save hin o projekti pro bararipen ko romane komuniti pro berša 2014 dži ko 2020.

Áno, informoval som sa o možnostiach, aj viem, aké sú projekty na rozvoj rómskej komunity na obdobie 2014 – 2020.

(opisná kolokácia)

viac možností

bareder than (dosl.: väčšie miesto)

Vakerel pes, hoj ola romane politika, so sas anglal leste, mukhle savoro pharipen pre leskro phiko. Akor, sar sas jon, šaj kerde vareso buter, akor has bareder than perdal e romaňi politika.

Hovorí sa, že predošli rómski politici ho nechali niesť najťažšie bremeno, hoci predtým mali viac možností a mohli čosi viac podniknúť.

(opisná kolokácia)

myslieť dobre s (kým)

kamel vaš (kaske) o lačhipen (dosl.: chcieť pre /koho/ dobro)

U hoj kamel vaš lenge o lačhipen. The te len akana vareso na mukhel te kerel.

A že to s nimi myslí dobre, i keď jim zrovna niečo zakazuje.

(opisná kolokácia)

ponúknuť

del (dosl.: dať)

No the kamas len te del e šanca te vakerel pal oda, sar pes del te podňikinel the avke, kaj lenge te na kampil bare love pro agor.

Ale zároveň sa im snažíme ponúknuť možnosti a porozprávať o tom, ako sa dá podnikáť bez toho, aby to museli byť šialené vstupné náklady.

(sémantické rozšírenie)

sikhavel (dosl.: ukázať)

Andre kada hin e zor, te sikhavel la majoritake, hoj amen savoren hin stejnaka pharipena.

Tam je ta síla, nabídnout niečo, čo máme spoločného, čo osloví i majoritu.

(sémantické rozšírenie)

nacvičovať

richtinkereľ (dosl.: pripravovať /viac ráz/)

O romane lavutara peske richtinkernas, so le gadženge pre Karačoňa bašavena tel o blaki, romane čhave pes sikhlonas te vinšinel – but bacht the sasťipen andro nevo berš.

Romští hudebníci si zase nacvičovali, co budou hrát sedlákům o Štědrém večeru pod okny a chlapci se učili vinšovat – tedy přát hodně štěstí a zdraví do nového roku.

(sémantické rozšírenie)

na čierno

pro kales

Imar has adaj ajso pripados, hoj e džuvľi, savi chudelas le uradostar o love, phirelas mek andre buti. E policija amenge phend'a, hoj kerel ‚pro kales‘. Has la problemas le zakonoha.

Už se nám například stalo, že žadatelka měla problémy se zákonem, policie nás informovala, že přestože pobírala dávky, přivydělává si po celou dobu i prací na černo.

Phirel te kerel pro kales.

Chodí dělat na černo.

(kalk z češtiny alebo slovenčiny)

nadaný

džando (dosl.: umejúci, umený)

Savore manušen, so pre lende dikhenas, chochavenas kale džande džuvľora peskre teštenca he la čalavibnaha.

Všechny přítomné diváky klamaly tyto nadané holčiny svými těly a hlavně pohyby.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

talentimen (dosl.: talentovaný)

Mindžar pal lende avle pro podium imar o achal'ardeder štar talentimen pheňa, so pes vičinen Nebezpečný hip-hop dance.

Hned po nich se na pódiu vystřídalo již zkušenější seskupení čtyř nadaných sester, které si říkají Nebezpečný hip-hop dance.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, odvodzovanie)

nádherný

suneskero (dosl.: snový)

Hin oda o drom, sar pes del te prezentinel e kultura, the amaro folkloris hin suneskero, mek kana pes sthovel jekhetanes ole gadžikaneha, akor oda hin čačeste ča šukariben pre oda te dikhel.

Je to teda spôsob, ako sa dá prezentovať kultúra a náš folklór je nádherný a v kombinácii s tým gadžovským - to je teda fakt nádhera pozeráť na to celé.
(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

platiť nájom

pořinel o kher (dosl.: platiť byt)

Kadi familija na pořinelas o kher, soske lenge o foros majinel te prebačinel lengero kamišagos, soske pes majinel o foros te starinel, kaj len te avel paňi abo nevo bešiben? Tato rodina neplatila nájem.

Proč by jim město mělo odpouštět dluhy, proč se má město postarat, aby měli vodu nebo nové bydlení?
(opisná kolokácia)

pořinel o bešiben (dosl.: platiť bývanie)

But manušen nane pre oda, kaj peske te pořinen o bešiben.

Mnoho lidí nemá na nájem (...)

(sémantické rozšírenie)

námet

lava (dosl.: slová)

Tumare šukar lava pisinaha andro amare novinki, hoj the aver nipi len te genen.

Zaujímavé námety a názory sa pokúsime priblížiť na stránkach našich novín aj ďalším čitateľom.

(sémantické rozšírenie)

naopak

previsar

Previsar mange o čhave pejle andro jilo, the me lenge.

Naopak, děti jsem si rychle oblíbil a ony si, myslím, oblíbily i mě.

(odvodzovanie/kalk z češtiny alebo slovenčiny)

nápad

gindipen (dosl.: myšlienka)

Dujto modulus sas imar pal oda, so te kerel, kana amen hin oda angluno gindipen, so leha dureder te kerel.

Druhý modul bol už o rozvoji toho samotného nápadu, ako ho ďalej kreovať.

(prevzatie z ne-centrálneho dialektu, odvodzovanie)

národnostná menšina

nacija (dosl.: národ)

The adadives šaj dikhena o interesantna buťa, khatar e romaňi nacija ke Slovačiko, save pes ačhile andro palune dīvesa.

Aj dnes vám prinášame zaujímavé udalosti ostatných dní zo života rómskej národnostnej menšiny na Slovensku.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, sémantické rozšírenie)

cikno narodos (dosl.: malý národ)

Sar peske ačhena o cikne narodi, sar pes richtinel e Čechiko republika andre ratifikacija paš o dovakeriben, avile ke Praha te dikhel pandž džene pal o Poradno viboris, pal o akhariben vaš o narodoskere cikñibena, so hine andre Evropa.

Postavení národnostních menšin a přípravy České republiky na ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin přijelo do Prahy zkoumat pět členů Poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin v Evropě.

(opisná kolokácia, prevzatie z češtiny/slovenčiny)

od narodenia

ciknorestar (dosl.: od bábätka, od mala)

Anglal kada dživavas lenca, ciknorestar len čičkinavas, sar muľa miro čhavo, ta e bori man imar na mukhelas andro kher.

Předtím jsem žila s nimi, piplala je od narození, ale snacha mi po smrti syna zakázala je vídat.

(sémantické rozšírenie)

naruby

opre pindrenca (dosl.: hore nohami)

Kana pre amende avel pharo nasvalīben, visarel pes amenge o dživipen opre pindrenca.

Keď nás postihne ťažká choroba, zvyčajne nám to obráti život naruby.
(opisná kolokácia)

násilie

bibacht (dosl.: nešťastie, zlo)

Hin len odoj hijaba e reklama, ča kempel te phenel, hoj kerena e bibacht, the o novinara sidarena, te lenge vareso na denašel.

K bezplatné reklamě neonacistům postačí avizovat násilí (jako to dělají vždy) a novináři se jen pohnou, aby jim náhodou nic neuteklo.

(sémantické rozšírenie)

mariben (dosl.: bitka, vojna, výprask)

O štatos mušinel te del le Romen savoro, so lenge perel, avka sar avre manušenge andro dživipen, u te marel tele e rasovo diskriminacija the e rasisticko mariben, savo pes kerel pro Roma.

Stát musí Romům zajistit skutečné rovnoprávné postavení ve společnosti, rovné příležitosti ve všech oblastech života, chránit je před rasovou diskriminací a násilím, odstranit nerovné zacházení s Romy na všech stupních veřejné správy a především na úrovni místní samosprávy.

Ole beršende na dikhavas, hoj so pes ačhel, hino o psichicko mariben u teledikhiben, o mariben garuvavas.

Psychické násilie a ponižovanie som si v danom období neuvedomovala a ataky som ospravedlňovala.

(sémantické rozšírenie)

bilačhipen (dosl.: zlo, nedobrota)

Pal e ROI avla e Tulejovo u joj delas дума pal oda, kaj o romane organizaciji na birinen te terđol kontra o rasovo bilačhipen.

Zástupkyně ROI pí. Tulejová informovala o omezených možnostech romských organizací čelit rasovému násilí. (sémantické rozšírenie)

naperiben (dosl.: napadenie)

Andre diskuzija o džene phučenas pal o rasova naperibena, so esas pro Roma andro amaro štatos the sar pes sa rešinel avri. Tiž but vakerenas pal o muros andre Mačično ulica Ustende.

V živé diskusi se přítomní dotazovali zejména na rasové násilí páchané na Romech v naší zemi, výkon místní správy, a hodně se hovořilo také o zdi v Matiční ulici.

(kalk z češtiny alebo slovenčiny, sémantické rozšírenie)

perzekucija (dosl.: perzekúcia)

Rasovo perzekucija, savi perel pro Roma le skinendar, čirlatuňi nalači buťi la policijatar the le sudendar, oda hin anglo romane džuvlĭja the daja baro psichicko pharipen, savo imar na birinen te ĺikerel avri.

Rasové násilí páchané na Romech především příslušníky extrémistického hnutí skinheads a dlouhodobě nedostatečná práce policie i soudů v této oblasti znamená především pro romské ženy a matky obrovskou psychickou zátěž, kterou již nejsou schopny dále snášet.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

násilím

zoraha (dosl.: silou)

Ňisostar nič pes phundravel o vudar the amaro phral, so hino deše beršenca phureder sar amen, o Petros, man zoraha odčhida.

Najednou se rozrazí dveře a náš o deset let starší bratr Petr nás od sebe násilím odtrhne.

(sémantické rozšírenie)

následovat

avel pal (soste) (dosl.: příst' po /čom/)

Pal kada avľas o holokaust, savo na sas andre calo historija le manušengeri.

Následoval holocaust, který nemá v historii civilizace obdoby.

(opisná kolokácia)

ĺikerel (kas) (dosl.: držať, vážiť si /koho/)

Vaš kada savoro ehin e zor le Devleskri, savi kerel aver e godĭ the o dživipen na ča le Romenge, aľe savorenge, so čačes ĺikerem le Devles.

Za tím vším je moc Ježíše Krista, který mění smýšlení a život nejen Romů, ale všech lidí, kteří opravdu následují Pána Ježíše Krista.

(sémantické rozšírenie)

nebezpečný

bibachtalo the zoralo (dosl.: zlý a silný)

Jon pro Roma našti dikhen u hin len kontra le Romenge but bibachtalo the zoralo anticikanismus.

(...) svoji nenávisť vůči Romům projevují nebezpečným anticikanismem.
(opisná kolokácia)

bibachtalo

Nane čačipen, hoj bibachtalo manuš mušinel te jel melalo, khanduno abo mato.

Není pravidlo, že nebezpečný člověk je špinavý, smrdí, je opilý a pod.
(sémantické rozšírenie)

džungalo (dosl.: hnusný, ošklivý)

Sako šunda pal o džungalo manuš, so pro Valašsko the Novojičinsko zgvacinda abo kamelas te zgvacinel vajkeci čhajen the džuvlen.

Každý určitě slyšel o nebezpečném muži, který na Valašsku a Novojičínsku znásilnil a pokusil se znásilnit několik dívek a žen.
(sémantické rozšírenie)

nečinne

nakerindos (dosl.: nekonajúc)

Našti ča dikhas nakerindos sar pro varesave džene vareko mukhel dar, the tiž pro džene save lenge kamen te šegitinel.

Nelze nečinně přihlížet výhrůžkám na životě obětem lichvy a lidem, kteří se jim snaží pomoci.
(odvodzovanie)

nelegálny

bičačutno (dosl.: nepravý, nepôvodný)

O Roma avke pratinen o šmeci, kaj pes odoj sa te obžuzarel, the te spratinen o bičačutne šmecengere thana.

Rómovia sa tak aktívne podieľajú na odstraňovaní nelegálnych skládok odpadu.
(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

neoficiálne

naoficialnones

O nipi, save pes hlašinen, či oficialnones či naoficialnones, ki e romaňi narodosta, ta kamenas bi hino imar čechiko občanos.

Občané, kteří se hlásí oficiálně nebo neoficiálně k romskému národu, k romské národnosti, jsou především, každý individuálně, občany České republiky.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu/odvodzovanie)

nepodložený

napodthodo

Ada so pisinda o Gejzas Horváth pal o Ondřej Giňa, pal o phuro th´o terno, vaj o komentaris pal o JUDr. Ščuka, hin ča napodthode dumipena pisimen vulgarnones the „džungale pingaleha (perem)“.

To, co napsal Gejza Horváth o Ondřeji Giňovi starším a mladším, nebo komentář o JUDr. Ščukovi, jsou jen nepodložené domněnky, napsané vulgárním a nechutným perem.

(kalk z češtiny alebo slovenčiny, odvodzovanie)

s nepochopením

naachalutnes (dosl.: nechápavo)

He, jekhvar pes avka šnavas, sar peske arakhavas e bufi. Dikhenas pre mande avka naachalutnes, so me, Romňi, odoj rodav.

Ano, měla jsem jednou při hledání zaměstnání pocit, že se na mě dívali s nepochopením, co že tam já jako Cikánka vlastně pohledávám.

(odvodzovanie)

neprávom

bangipnaha (dosl.: /s/ krivosťou)

Čáčeste, the maškar lende pes arakhen ajse, kampil len sikra te džanel te rozthovel, hine oda manuša, the mange hin pharo, kaj varekana ke lende avke priuštaras, varekana the bangipnaha, bičáčutneha.

Iste, aj medzi nimi sa nájdu aj takí, aj takí, tak trošku ich treba vyselektovať, sú to tiež ľudia, je mi to ľúto, že niekedy takto niekto pristupuje k nim, ale myslím si, že niekedy neprávom.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

bičačutneha (dosl.: /s/ falšou, nepravosťou, nepravdou)

Čačeste, the maškar lende pes arakhen ajse, kampil len sikra te džanel te rozthovel, hine oda manuša, the mange hin pharo, kaj varekana ke lende avke priuštaras, varekana the bangipnaha, bičačutneha.

Iste, aj medzi nimi sa nájdu aj takí, aj takí, tak trošku ich treba vyselektovať, sú to tiež ľudia, je mi to ľúto, že niekedy takto niekto pristupuje k nim, ale si myslím, že niekedy neprávom.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

neskutočný

suneskero (dosl.: snový)

Pro CD oda ajso na has, no džides oda hin šel perci, ezeros perci feder, šukareder, oda hangoskero koloris suneskero, oda filingos romano odoj hin, so amen oda šunas, avka super.
Na CD to nebolo až tak, ale naživo je to sto percent, o tisíc percent lepšie, krajšie, tá farba hlasu neskutočná, ten fíling rómsky ten tam je, čo my cítime, takže super.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

nezamestnanosť

bibuřariben (dosl.: bez-pracovanie)

Gindinav, hoj oda hin soske andro gav hino baro bibuřariben u but Roma ča phares roden e buři.

Pripisujem to tomu, že v obci je vysoká miera nezamestnanosti a mnohí z Rómov sa ťažko zamestnajú.

(odvodzovanie)

nezamestnaný

bibuřakero

Maškar o Roma hin beršestar 1990 70 % bibuřakere (...)

(...) [M]ezi Romy přetrvává 70-procentní nezaměstnanost od roku 1990 (...)

(odvodzovanie)

neziskový

biprofitoskro (dosl.: bezprofitový, bezziskový)

Buter sar duj berša kerav jekhetane le biprofitoskro organizacijaha, savi sikhavel

le romane džuvľen so hin aktivno dživipen, vakeras the pal e diskriminacija u o mariben so chuden o romane džuvľa.

Viac ako dva roky spolupracujem s neziskovou organizáciou, ktorá podporuje aktívne trávenie voľného času rómskych žien, venujeme sa aj otázkam diskriminácie a násilia páchaného na rómskych ženách.

(odvodzovanie, prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

normálny

normalno

Andre uči demokracija the pravno štatos kada hin absolutno normalno bufi.

Ve vyspělé demokracii a právním státě je to naprosto normální postup.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

sakodřivesutno (dosl.: každodenný)

Avke kerdo, kaj odoj ulahas čulardo paňi, saveha sprikerdehas peskeri higjena, kaj oda te avel prekal lende sakodřivesutno, kaj tosara the rafi šaj pes thovena.

Asi na báze toho, že by sme tam mali prívod tečúcej vody, ktorá by posilnila ich základné hygienické návyky, aby to teda používali ako normálnu vec, že sa treba ráno, večer umyť.

(sémantické rozšírenie)

sasto (dosl.: zdravý)

O džungipen the o rasismus hin ajso baro, hoj o sasto manuš ča bondřarel le šereha.

Protiromské nálady a zakořeněné předsudky jsou tak veliké a rozšířené, že normální člověk nevěřičně kroutí hlavou.

(sémantické rozšírenie)

nútiť

cirdel (andre soste) (dosl.: ťahať /do čoho/)

Ňikas andr´ oda na cirdahas, sako oda kerelas korkoro.

Rozhodně jsme však nikoho nenutili a každý se rozhodoval sám a svobodně.

(sémantické rozšírenie)

del (kas) te kerel (so) (dosl.: dať /komu/ robiť /čo/)

Andro publikum ehas buter sar 4 000 manuša, vaš oda man oda delas te del avri so najfeder vikonos... ehin man šundo, hoj o manuša andre Francia kamen baro bašaviben, the perel lengre pro jilo feder sar andre Čechiko.

V publiku bylo víc než 4 000 lidí, takže mě to nutilo podat co nejlepší výkon. Myslím, že lidi ve Francii zbožňují vážnou hudbu a mají k ní vřelejší vztah než dejme tomu v České republice.

(opisná kolokácia)

mať obavy

daral (dosl.: báť sa)

E direktorka Irena Adamová phenel, kaj vaš oda šaj o daja the o dada, save daran le čhajen te mukhel andro fora, no the o vichovna poradci, save na den dosta kala informaciji pal kada sikhľiben le čhavage.

Irena Adamová, riaditeľka takejto školy, vidí problém v rodičoch, ktorí majú obavy pustiť dievčatá do okresného mesta, ale aj v nedostatočnej informovanosti študentov zo strany výchovných poradcov v školách.

(sémantické rozšírenie)

občan

manuš (dosl.: človek)

Pro leskero bolipen na avle ča ola, so kamen o folkloris, no the o bare raja the o manuša Raslavicatar.

Na jeho krst prišli nielen milovníci folklóru, ale aj verejní predstavitelia a občania Raslavíc.

(sémantické rozšírenie)

občiansky

manušano (dosl.: ľudský)

Džalas pal koda, kaj pes te hazden fundamenti, pre save džala sastes le štatokero pravo, o inštituciji, politicka mechanizmi, manušaňi societa the phundradň ekonomika.

V zásadě se jednalo o vytvorenie podmínek pro fungování právního státu, institucí, politických mechanismů, občanské společnosti a ekonomiky založené na principech tržního hospodářství.

(odvzovanie, sémantické rozšírenie)

dženeskero (dosl.: osoby, člověka/človečí)

Sar amen informinelas o predcedas pal o karlovarsko Romano dženeskero zgejlipen o Ladislav Bílý, so sas tiž odoj, o Roma andal e Čechiko tiž vakerenas save adaj hin problemi, no tiž pozitivna veci andro fora, kaj imar pes kerel bijokonfliktna džživipena maškar o Roma th´ o gadže.

Podle informací předsedy karlovarského Romského občanského sdružení Ladislava Bílého, jenž byl na konferenci také přítomen, Romové z Čech zmiňovali kromě problémů i pozitivní příklady měst, kde se daří vytvářet bezkonfliktní soužití Romů s ostatním obyvatelstvem.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

občianstvo

nacija (dosl.: národnost)

Amari famelija mušinda te mangel čechiko nacija, te pisinel avri but dokumenti the te kerel mek aver bufi, so imar aňi na džanav.

Naše rodina musela žádat o české občanství, vyplňovat nesmyslná prohlášení, dokládat výpisy rejstříků trestů a už ani nevím, co ještě.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, sémantické rozšírenie)

obdivovať

del (kaske) bari pařiv (dosl.: dař /komu/ velkú úctu)

Dav lake bari pařiv vaš o lakro baro kamiben kije romaňi kultura u lakro sikhaviben maškar e majorita, no the maškar o Roma.

Obdivujujeme ju za jej neutíchajúcu lásku k budovaniu vzťahu ku kultúre Rómov na strane majority, ale aj samotných Rómov.

(verbonominálna kolokácia, opisná kolokácia alebo sémantické rozšírenie)

ča poravel o jakha (dosl.: iba vypliešťať oči)

O profesor Heinschink ča poravelas o jakha, keci ke amende hin romane lekhvarde the lekhvarda.

Profesor Heinschink obdivoval, kolik je u nás romských autorů.

(opisná kolokácia)

(ko) barila andre (kaskere) jakha vaš (soske) /kto/ vyrástol v /čích/ očiach za /čo/)

Na pořinel pes lenge o drom, na chuden řisave love, no the avka aven adaj, sikhaven pes, vaš soske barile andre mire jakha. Den andre oda peskeri vrama, peskere love, bo o drom ke Kaša, kaj pes oda kerel, tiř vareso mol.

Neprepláca sa im ani cesta, nedostávajú ani řiadnu odmenu a sú ochotní napriek tomu tu prísť vystúpiť, za čo ich ja veľmi obdivujem, pretože vzdávajú sa naozaj svojho času a v podstate aj svojich peňazí, lebo tá cesta do Košíc, keďže stále sa to realizuje v Košiciach, niečo stojí.

(opisná kolokácia)

rado (kas) dikhel (dosl.: rád /koho/ vidieť, mať /koho/ rád)

řukar mange dičhol sar joj řiřavel, but řukar, but řukar, me la but rado dikhav.

No páči sa mi na nej ako spieva, veľmi pekne, veľmi pekne, ja ju veľmi obdivujem.

(opisná kolokácia)

ařarel (dosl.: chváliť)

Kavka savorenge but pařavas a le Robys ařaravas.

Takhle jsem byl důvěřivý a Robyho jsem obdivoval.

(sémantické rozšírenie)

obhajovať

dřal pal (soste) (dosl.: ísť za /čím/)

Sera, so dřal pal o fařismus.

Strana obhajující fařistické tendence a program.

(sémantické rozšírenie)

oblasť

koter (dosl.: kus)

O manuša dikhle, so uren o finske romane džuvřija, tradično rusiko romano uraviben, ungriko romano uraviben, abo specificko igen elegantno uraviben, so uren o džuvřija khatar o řemcika Roma - Sinti, abo so akana uren o romane džuvřija khatar rumunsko Transylvánija (koter Fagarař).

K vidění byl třeba současný a tradicí výrazně poznamenaný oděv finských

romských žen, tradiční oděv Romek z Ruska, oděv maďarských Romů, či specifický a velmi elegantní oděv německých Romů-Sintů, nebo současný a stále ještě hodně tradiční oděv romských žen ze skupiny Kalderašů (měditepců) z rumunské Transylvánie (oblast Fagaraš).

E koncepcija džal andro trin kotera – pal o manušane čačipena, socialno, ekonomicko the kulturno.

Koncepcie je rozpracována do tří základních oblastí: lidskoprávní, sociálně-ekonomické a kulturní.

(sémantické rozšíření)

kotor (dosl.: kus)

Prekidl'am maj savore kotora, ola savendar hine the mire kolegiñi kadaj pro dilos so sas, soha jon keren. Pal oda dahas duma, no o raj prezidentos amendar the phučkerelas vareso, vaj sar the pal o avrikidipena, save imar hine pal amende.

Prešli sme vlastne všetkými oblasťami, ktoré vlastne ostatné moje kolegyně, s ktorými som bola na obede, takže z ktorej témy pochádzali, tak sme sa dotkli každej jednej sféry, ale pán prezident nám dával aj otázky, ktoré súviseli s voľbami, ktoré už máme za sebou.

(sémantické rozšíření)

sfera (dosl.: sféra)

Kerd'al vareso andre kadi sfera?

Máš pracovné skúsenosti v tejto oblasti?

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

obnova

sprikeriben (dosl.: oprava, spravenie)

Oda hin e bota le bazutne chabeneha, karčma, no the kaj amen nane čhave so phiren andro sikhlarde adaj, hin amen školka, savi preko projektos pal o sprikeriben le školkengero kamas te sprikerel. Oda hin o barval'ipen le gaveskero, kampil oda te zaarakhel.

Tak ako základné potraviny, pohostinstvo a samozrejme, keď už nemáme žiakov do školy, ale máme materskú školu, ktorú sa snažíme teraz v rámci projektu obnovy činnosti MŠ dostať do takého stavu, aby sme ju ako majetok obce predovšetkým uchránili.

(odvodzovanie, sémantické rozšíření)

obnoviť

thovel pale (dosl.: znovupoložiť)

O Roma pes pale kiden u džan andre Kanada te mangel azil. Kalestar avel avri koda, kaj e Kanada thovel pro manuša khatar e Čechiko pale viza.

Opětovný odchod Romů do Kanady vyvolává hrozbu obnovení vízové povinnosti pro české občany cestující do této země.

(opisná kolokácia)

prianel (dosl.: pri-priniesť)

Sibiňate ada berš kamle te prianel e tradicija ko romane bali.

V Sabinove sa tento rok pokúsili obnoviť tradíciu rómskych bálav.

(sémantické rozšírenie, odvodzovanie)

obrázok

čitro (dosl.: obraz)

Andro čhavorikano atelieros pen kerenas o čitre farebnone sklenčinenendar (cakluňa pošatar), avka sar oda kerelas o romano vitvarňikos, o Rudolf Dzurko, hin les pre technika ole rozmarde farebne caklendar patentos.

V dětském ateliéru se sypaly obrázky z barevných písků vycházející z originální metody používající barevnou skleněnou drť patentovanou známým romským výtvarníkem Rudolfem Dzurkem.

(prevzatie z ne-centrálneho dialektu, sémantické rozšírenie)

obvinenie

došalipen (dosl.: „vinnosť“, vina)

Amari redakcija dochudňa varesave telefonati the faksi, so reaginen pre oda došalipen.

Naše redakce obdržela několik telefonátů a faxů reagujících na vznesená obvinění.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

zvyčajný

sakodivesutno (dosl.: každodenný)

Oda nane sakodivesutni kombinacija maškar o romane džuvla.

Nie je to obvyklá kombinácia životných úloh rómskej ženy.

(sémantické rozšírenie)

ocenenie

bachťipen (dosl.: šťastnosť)

Rado športinel the akor chudľas pherdo bachťipen.

Ráda sportuje a taky dříve získala spoustu ocenění v různých sportovních disciplínách.
(sémantické rozšírenie)

lačhipen (dosl.: dobrošť, dobrota, dobro)

Romane asistenta chudle so ča feder lačhipen paš o Čechika džandle.

Romští asistenti získali ocenění u českých odborníků.
(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

oceniť

achalol (dosl.: pochopiť, porozumieť)

Manuš pes andre kaja spoločnosť starinel vareso te dokazinel, ale o gadže oda ničda na achalona.

Člověk se snaží něco dokázat, ale „bílí“ to neocení.
(sémantické rozšírenie)

lel opre (dosl.: vziať hore, pozdvihnúť, vybrať)

O Schuster ila opre e slovensko-čechiko komisija, so diňa lačo vast le Havloha oka berš pro jejsos, kaj pes te rešinel e romaňi tematika.

Schuster ocenil i aktivitu slovensko-české komise, kterou inicioval s podporou Václava Havla na podzim loňského roku právě za účelem řešení romské tematiky.
(opisná kolokácia, sémantické rozšírenie)

jel vaš (soste) pal'ikerdo (dosl.: byť za /čo/ vďačný)

Te has kerado, šaj adaj piľan šilal'i sodovka abo chal'an lačhi diňa (dudum), so o džene ehas vaš late pal'ikerde.

Mohli jste se zde osvěžit studeným melounem, což místní obyvatelé ve 30 stupních ocenili.
(opisná kolokácia)

odborník

džandlo (dosl.: vediaci, znalý)

Romane asistenta chudle so ča feder lačhipen paš o Čechika džandle.

Romští asistenti získali ocenění u českých odborníků.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

baro godaver manuš (dosl.: veľmi múdry človek)

E studija le bare godaver manušendar sikhavel, kaj o sikhadno sistemas [...] ulikerel e segregativno praktika le romane čhavoren [...]

Studie jasně ukazuje, že vzdělávací systém, zejména na úrovni základního školství, udržuje neustále romské děti v segregaci a poskytuje jim velmi nízké vzdělání.

(opisná kolokácia)

džanibnaskro (dosl.: vedomostný, vedný)

Andro džanibnaskre knižki u andro diskusiji man korkora buterval arakhlom.

V odborných knihách a pri diskusiách som sa v mnohých prípadoch našla.

(odvodzovanie)

odev

uraviben

Nekbareder akcija andre aja rat has modno šou, kaj o romane modela the o modelki kheľibnaskere uštaribneha sikhavenas o uraviben, so uren diferentna romane grupi andre luma.

Vyvrcholením noci byly dvě módní show, při nichž romští modelové a modelky předvedli tanečními kroky oděvy rozličných romských skupin světa.

(odvodzovanie)

pracovné odevy

buťakere grati

O čhaja bi kampenas te sivel perdal o džene the perdal o firmi, u na ča feder vigana, ale tiž buťakere grati, potahi andro motora...

Dívky by měly šít na zakázku pro jednotlivce i větší firmy a nesoustřeďovat se pouze na večerní toalety, ale rovněž pracovní oděvy, potahy do aut atd.

(odvodzovanie)

ochrana

zaačhiben (dosl.: zastanie)

Zakonos pal e Socialno-pravno zaačhiben pal o čhavore hino platno deš čhon the

mukel tiž maškarthemutñi adopcia.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je v platnosti deset měsíců a umožňuje mimo jiné i mezinárodní adopci dětí.

(odvodzovanie)

osnova

sikhaviben (dosl: učení)

Duminav, kaj andre škola tiš bi kamenas te sikhavel ajso sikhaviben, so o rasismus bi pekelas tele.

Myslím si, že škola by měla mít pro tyto případy zvláštní osnovu – osnovu proti rasismu.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

osobnosť

personalita

Kerel bufi le džuvlenca andal o marginalizovana romane komuniti, saven lidžal ki oda, hoj te prindžaren lengre personaliti, te vazden lengro džaňiben pal pende, vakereľ pal o faktori andre diskriminacija the mariben andro famelji.

Pracuje so ženami z marginalizovanej rómskej komunity, ktoré vedie k uvedomovaniu si svojej osobnosti, budovaniu sebavedomia a upozorňuje ich na znaky diskriminácie a týrania v rodine.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

baro manuš (dosl.: veľký človek)

O phuro Štefan Žolták sas baro manuš, saves o Del diňa sar genijos, savo džanelas lokes bijo noti bijal savoro.

Starý Štefan Žolták bol osobnosťou, ktorý bol Bohom stvorený génius, ktorý vedel jednoducho produkovať bez nôt, bez všetkého.

O bufarne pro gavutno kher leperen pro Bečker sar pro baro manuš, savo reprezentinelas lengro gav.

Pracovníci obecného úradu na Bečkera spomínajú ako na osobnosť, ktorá dedinu reprezentovala.

(opisná kolokácia)

manuš/ňi (dosl.: človek)

8. semtembros 2005 adi kuč manušňi le bare romane jileha pes murdarda andre

Jihoafricko republika.

Bohužel, 8. září 2005 tato významná osobnost v romských dějinách tragicky zahynula v Jihoafrické republice.

(sémantické rozšíření)

šestpatrový

šovgankengro (dosl.: šestchodbový)

Me pal e jekh bufi mušinavas te džal pro autobusis andre dujto bufi, kaj khosavas tele baro šovgankengro gymnasium, miro rom džalas te dikhel pre televiza abo andro hados te ginel.

Zatímco já po jedné práci musela na autobus do druhé, kde jsem vytírala šestipatrovou budovu víceletého gymnázia, můj muž se klidil k televizi anebo s časopisem do postele.

(odvodzovanie, sémantické rozšíření)

spevácky

gilavibnaskero (dosl.: spevový)

Gilavibnaskeri skupina Nostalgia Čechiko beseda so avel khatar e Chorvatsko, le dženenge zagilade čehika lidova gila.

Pěvecká skupina Nostalgie Česká beseda z chorvatské Rijeky se divákům představila s několika českými skladbami.

(odvodzovanie, onomaziologický genitív)

gilavno (dosl.: spevový)

Kana vakeras pal e gilavni Gitana, džanas, kaj la hin baro gilavno talentos.

Ak hovoríme o speváčke Gitane, tak vieme, že ide o veľký spevácky talent.

(odvodzovanie)

so gilavel (dosl.: čo spieva)

Palis pes pro podium prečhivkernas aver, so khelenas abo gilavenas, o Javorňikos, khelibnaskro suboris ZUŠ, Bakchus...

Na pódiu se pak střídaly různé pěvecké i taneční formace, jako například Javorník, žáci tanečního oboru Základní umělecké školy, Bakchus atd.

(opisná kolokácia)

piesňový

gilengero

Anglunes oda has gilengero recitalos le berlinskone Duostar Bohemia.

Nejprve to byl písňový recitál berlínského Dua Bohemia.

(odvodzovanie)

pocit

šundo (dosl.: cítený)

Bizo mange pejl'a pro jilo lengro dživipnaskero stilos, nane ajso hekticko sar adaj, hin man šundo, hoj o manuša dživen fest pal peskri dzeka, the dživen peske sako chvíľa... hi, džanlomas bi odoj varesavo časos te dživel.

Určitě mě zaujal jejich styl života, není tak hektický jako tady. Mám pocit, že ti lidi tam žijí úplně naplno a užívají si každou chvíli života... Ano, dokázal bych tam strávit delší čas.

So šunes sar bašaves? - Kale šunde hin but aver. Pre sako gil'i šunav aver šunde.

Jaké máš pocity, když hraješ? - Hodně smíšené. U každé skladby prožívám něco jiného.

(odvodzovanie)

dikhiben (dosl.: pohľad, videnie)

Sas man olestar the kajso dikhiben, sar te varekana o Roma andro koncentračno lageris Lety u Písku denas duma le veliteliha Janovský (...)

Chvilími jsem měl pocit, jako by se cikánští vězni koncentračního tábora v Letech u Písku bavili s velitelem Janovským (...)

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

šuňiben

Na has oda igen lačho šuňiben, kana khatar peste pregejl'am, aňi pes na pozdravind'am, na diňas mange aňi možnosť, radeder visarda o šero u na dikhelas pre mande.

Nebyl to moc hezký pocit, když jsme kolem sebe prošly a ani se nepozdravily, nedala mi ani šanci, raději otočila hlavu a nedívala se na mě.

(odvodzovanie)

podporný

žutipnaskro (dosl.: pomocný)

Hine varesave žutipnaskre študijna programi, save lenge dena o financiji pro študijum.

Sú rôzne podporné študijné programy, ktoré im prispejú finančne na štúdium.
(odvodzovanie)

s nepochopením

naachaľutnes (dosl.: nechápavo)

He, jekhvar pes avka šunavas, sar peske arakhavas e bufi. Dikhenas pre mande avka naachaľutnes, so me, romňi, odoj rodav.

Ano, měla jsem jednou při hledání zaměstnání pocit, že se na mě dívali s nepochopením, co že tam já jako Cikánka vlastně pohledávám.
(odvodzovanie)

pokročit'

džal anglal (dosl.: íst' vpred)

O romano bašaviben geľas but anglal, sar the dojekh bašaviben andre aver themi andre caľi luma.

Romská muzika velice pokročila, stejně tak jako muziky jiných národů ve světě.
(opisná kolokácia)

ponižovať sa

thovel pes teleder (dosl.: položit sa nižšie)

Našti dživas oleha, kaj pes korkore thovaha teleder, korkore andre peste.

Jednoducho, nemôžeme žiť s tým, že sa budeme stále ponižovať sami v sebe.
(verboadverbiálna kolokácia)

poplatok

poťňiben (dosl.: plat, platenie)

Olestar den šel euri pro poťňibena vaš o bešiben.

Z toho ide 100 eur na poplatky spojené s bývaním.
(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

posolstvo

ačhiben (dosl.: zostatok, zostanie)

Ačhiben ehin kada, hoj sako dženo, so hino pro svetos, mušinel te arakhel peskro čudos, kole peskre andelos.

Poselství této fascinující a moderní knížky spočívá v tom, aby každý člověk na světě našel ten svůj zázrak, onoho strážného anděla.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

bičhavipen (dosl.: poslanie)

A tiž leskero baro bičhavipen.

A také jeho velké poselství.

(odvodzovanie)

poslankyňa

bičhadī (dosl.: poslaná)

Kana kamahas pal o telefonos te džanel, sar oda hin, e bičhadī amenge hinke phendās, hoj amenca pal oda na varekela...

... při následném telefonickém pokusu o vysvětlení celé situace nám paní poslankyňe opětovně důrazně sdělila, že si nepřeje jakýkoliv kontakt s námi...

(odvodzovanie)

postavenie

statusos (dosl.: status)

Nekbuter bešen le romeskre famelījaha, kaj le partneroskra da hino nekučeder socialno statusos.

Často bývají s rodinou manžela, kde má partnerova matka nejvyšší sociální postavenie.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

than (dosl.: miesto)

Ale amen, o Roma, pes akana chudňam andre ajso than, kaj mušinel sako jekh Rom te phundravel o jakha u e godī te lel andro vasta.

Ale my, Rómovia, sme teraz v takom postavení, že každý jeden z nás musí konečne otvoriť oči a zobrať rozum do hrsti.

(sémantické rozšírenie)

sar peske ačhena (dosl.: ako si budú stáť)

Sar peske ačhena o cikne narodi, sar pes richtinel e Čechiko republika andre ratifikacija paš o dovakeriben, avile ke Praha te dikhel pandž džene pal o Poradno viboris, pal o akhariben vaš o narodoskere cikñibena, so hine andre Evropa.

Postavení národnostních menšin a přípravy České republiky na ratifikaci Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin přijelo do Prahy zkoumat pět členů Poradního výboru Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin v Evropě.

(opisná kolokácia)

ačhiben

Tiž leperda so načirila vakerelas o Evropsko parlamentos, kaj hin feder la ungrikona minoritake pre Slovensko, no le Romen ajso ačhiben – či adaj či andro evropska thema – mek nane.

Slovenský prezident také připomněl nedávné vyjádření Evropského parlamentu, který je spokojen se zlepšujícím se postavením maďarské menšiny na Slovensku, ale v postavení menšiny romské by se mělo – stejně jako v jiných evropských zemích –ještě mnohé napravit.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

pozicija (dosl.: pozícia)

Jekh drom, savo dikhen andal adi stresimen pozicija, hin te džal andal e phuv het. Jediné východisko z tohoto stresujícího postavení vidí v odchodu ze země.

Jediné východisko z tohoto stresujícího postavení vidí v odchodu ze země.

Varesar peraves o stereotipi pal oda, savi pozicija hin e romaňa džuvla andre famelija.

Akosi búraš zaužívané stereotypy o postavení rómskej ženy v rodine.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

podariť sa

džal avri (dosl.: vyjst')

Talam oda džala avri, talam na, te na, na bajinava, sem džava dureder...

Možná se mi to povede, možná ne, pokud ne, nevadí, půjdu přece dál...

(verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

požiadavka

mangipen

(...) u imar khatar lende avlas mangipen, kaj e EU te stopujinel savore love, save thovel pro romane projekti.

Dokonce vyslovili požadavek, aby EU zastavila financování tzv. proromských projektů.

(sémantické rozšírenie)

verejne prospešná práca

lači buči vaš o nipi (dosl.: dobrá práca pre ľudí)

Oda hin, buter manuša, so džana te kerel o trestos pro lači buči vaš o nipi (veřejně prospěšné práce), na ajci manuša andro bertení, the buter love andre štatno kasa.

Tedy v první řadě nejen větší počet nastoupení veřejně prospěšných prací, prázdnější věznice a plnější státní kasa, ale i v druhé více sebevědomých lidí, jež budou plnohodnotnou součástí společnosti.

(opisná kolokácia)

buči sar trestos (dosl.: práca ako trest)

Le projektos del e garancija e Mediačno the probačno agentura ČR, savi tiš dikhel, sar o manuša keren o buča, so chudle sar trestos.

Projekt zastřešuje samozřejmě ještě Mediační a probační agentura ČR, jež má právě na starost dohled nad vykonáváním veřejně prospěšných prací.

(opisná kolokácia)

pracovníčka

bučarňi

„Akhardas le amalen, save sas khere u ile o inštrumenti,“ phenel but berša bučarňi pro gavutno kher e Mária Fendeková.

„Zvolal kamarátov, ktorí boli doma a vytiahli nástroje,“ opisuje dlhoročná pracovníčka obecného úradu Mária Fendeková.

(odvodzovanie)

pracovník

bučaris

„O asistenta andre prevencija pal e kriminalita le romane mentorencia, romane

manušengere jekhetañibena, socialne terenna pracovňika (buřara) the aver manuša, řa akor ela o efektos, savo užaras.“

„Asistenti prevence kriminality s romskými mentory, romskými občanskými sdruženími, sociálními terénními pracovníky a dalšími dohromady, až pak se dostaví kýžený efekt.“

O Gremium le Romen andro Slané diñas peskero vast, u biřhada odoj peskere buřaren te dikhel, savi hin e situacija andre ubitovna.

Gremium romských regionálních představitelů nabídlo svoji pomoc prostřednictvím svých terénních sociálních pracovníků [dosl. pracovníků], kteří přijeli do Slaného a přímo na ubytovně zjiřřovali situaci.

(odvodzovanie)

buřakero

He ole manuša, so nane avrisikhade, ta řaj aven laře buřakere (...)

I ti, co nejsou vyučeni, mohou přece být dobrými pracovníky (...)

(odvodzovanie)

buřarno

O buřarne pro gavutno kher leperen pro Beřker sar pro baro manuř, savi reprezentinelas lengro gav.

Pracovníci obecného úřadu na Beřkera spomínají ako na osobnost, která dedinu reprezentovala.

(odvodzovanie)

ľudské práva

manušane řačipena

Pre jekh sera vakeren pal o manuřane řačipena, demokracija the sar kamen le Romen te lel mařkar peste.

Respektování lidských práv, snaha o integraci Romů do společnosti a další deklarace jsou jen ubohými povídkami, protože v praxi je konfrontují fakta

.E koncepcija džal andro trin kotera – pal o manuřane řačipena, socialno, ekonomicko the kulturno.

Koncepce je rozpracována do tří základních oblastí: lidskoprávní, sociálně-ekonomické a kulturní.

(opisná kolokácia)

prezidentský

prezidentoskero (dosl.: prezidentov)

Aven akor amenca andro prezidentoskero palacos.

Pozývame vás teda do prezidentského paláca.

(odvodzovanie)

prezidentsko

Andre prezidentsko kancelarija, sar phenel e Helena Dluhošovo, hine olestar napobešle.

[P]rezidentská kancelár je podle sdělení Heleny Dluhošové znepokojena.

Me leske pal o Roma phend'om, kaj som but lošali, kaj o Roma šaj avle andre kada prezidentsko palacis.

Ja som o Rómoch povedala, že som veľmi potešená, že aj za Rómov niekto mohol prísť do prezidentského paláca.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

prepojený

prephandlo (dosl.: prevázaný, ovázaný)

O folkloris mange andre famel'ija doand'a o učitel'is khatar e bazut'ni sikh'ard'i, o raj Danko, the o raj Štefan Žolták, savo imar mu'las. Jon preke odi umelecko sikh'ard'i sas varesar prephandle, the ande oda andre miri famel'ija.

Folklor vniesol do rodiny inak učiteľ Danko zo ZŠ umeleckej a inak pán Štefan Žolták, inak nebohí, ktorí cez umeleckú školu boli akosi prepojení a vniesli to do mojej rodiny.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

priateľský

amaliko

Avri pre bar has bares lačhi the amaliko atmosfera.

Na nádvoří muzea vládla priateľská atmosféra (...)

(prevzatie z ne-centrálneho dialektu)

prepájať sa

thovel pes jekhetanes (dosl.: klásť sa dohromady)

Paš oda, sar pen o manuša, so na kamen o rasismos, thoven jekhetanes, hin tiš

pozitivno, hoj o rajaripen kamel buter mujal o pravicovo ekstremismos vareso te kerel.
Vedle propojování odpůrců rasismu je dalším pozitivním jevem větší vůle vlády něco proti krajně pravicovému extremismu dělat.

(opisná kolokácia)

predseda

šerutno (dosl.: hlavný, hlavový)

Te vakeras pal kada, mušinas te dikhel pre koda, so vakerel jekh but učo konstitucijakero manuš, šerutno khatal e koalično politicko sera KDU-ČSL the paluno vicepremieris, o raj Jiří Čunek.

V této souvislosti nelze opomenout rétoriku, postoj a praktickou realizaci opatření vůči Romům ze strany velice vlivného ústavního činitele – předsedy koaliční KDU-ČSL a bývalého vicepremiéra Jiřího Čunka.

Anglunes chudľas te del duma o Jose Barroso, šerutno khatar e Evropakeri komisija.

Jednání zahájil José Barroso, předseda Evropské komise (EK).

(sémantické rozšírenie)

šeralo (dosl.: hlavný, hlavatý)

O Rudko Kawczynski, presidentos ERTF the šeralo le bordoskero, hino khatar Němciko, u kerel andro Roma National Congress (...)

Například Rudko Kawczynski, prezident ERTF a předseda Výkonného výboru ERTF je delegátem z Německa a představitelem Romského národního kongresu (...)

Akana hin o raj Mikis Horváth šeralo pre Asociácia telesnej výchovy the športos andre Slovaňiko republika. Kadi buŕi kerel Kašate.

V súčasnosti je pán Mikuláš Horváth predsedom Asociácie rómskej telesnej výchovy a športu v Slovenskej republike so sídlom v Košiciach.

(sémantické rozšírenie, odvodzovanie)

najbareder (dosl.: najväčší)

Le senatoskro najbareder, o Petr Pithart, phendās, kaj le Romen andre Čechiko nane jekh šanca sar avren.

Romské obyvatelstvo nemá podle předsedy Senátu Petra Pitharta v České republice stejné možnosti jako ostatní.

(sémantické rozšírenie)

angluno (dosl.: /po/predný, hlavný, prvý)

Pal ada pes delas duma andro Kongresis USA 22.5. 1998. E duma chudla o bičhado Christopher H. Smith, savo hino aver angluno andro viboris anglo bimariben the kooperacija andre Evropa. Jov thoda kritika pre koda, kaj andre Čechiko them hin rasovo bilačhipen the goreder situacija le minoriten.

Tato záležitosť bola 22. května 1998 otvorená v Kongresu USA senátorem Christopherem H. Smithem, spolupredsedom (amerického) Výboru pro bezpečnosť a spolupráci v Európe, ktorý sa kriticky vyjadril k rasovej nesnášenlivosti a zhoršeniu situácie menšín v Českej republike.

(sémantické rozšírenie)

predsudok

anglalthodo (dosl.: predom daný /položený/)

předsudek (izolované slovo v rubrike *Džanes romanes*)

(verboadverbiálna kolokácia, odvodzovanie)

telepheniben (dosl.: dolu-povedanie /znižujúci výrok/)

Kajča o šelberšeskere telephenibena nadžal te našlol pal jekh dives.

Stáleté předsudky a nenávisť nemohou zmizet ze dne na den.

(odvodzovanie)

prerývane

zaačhavindos (dosl.: zastavujú sa /prerušovane/)

Randav la pal o muj, dichinav zaačhavindos the cirdav la pal lakre bare hneda bala, mek buter sar joj man.

Škrábu ji po obličejí, dýchám přerývavě a tahám ji za její dlouhé hnědé vlasy.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

příbuzný

(kaskero) dženo (dosl.: /čí/ člověk, osoba)

Miri familija dživel pre Slovensko, ale mire džene dživen pal cali Evropa, aven khatar o Ungriko dži pal o Němciko.

Nejbližší rodina žije na Slovensku. Jinak mám příbuzné po celé Evropě: od Maďarska až po Německo.

(opisná kolokácia)

pašalutno (dosl.: blízky)

Love upral le lovendar upral, drom andal e čik andre čik the mar avri o karfin le karfineha, aľe so te kerel, te kampil akana del pařiv le manušen so avle te dikhel, te parunel le pašalutnes, te del la čha romeste abo le čhas romňake, the savoro mol love u te pořinel pes musaj mindar, akana...

Usure usurarum (z latiny), úroky z úroků, cesta z bláta do louže a vytloukání klínu klínem, ale co nadělat, když je třeba, teď hned, uctít návštěvu, pohřbít příbuzného, vydat a oženit děti, a všechno stojí peníze a platit se musí hned teď. (odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

pašutno (dosl.: blízky)

Goreder aľe hin, te ajsa manuš, so kamel le čhavoreske vareso te kerel, hin vareko pašutno abo varesavo baratos.

Mnohem složitější situace ovšem je, když je pachatelem sexuálního obtěžování člen nebo přítel rodiny.

(sémantické rozšírenie)

bez příjmu

bilovengro (dosl.: bez peňazí)

Pal o rozvod ačhilom bilovengro, le čhavorenca avľom pale andro kher kije daj u dad.

Po rozvode som ostala bez příjmu, s deťmi som sa vrátila do rodičovského domu. (odvodzovanie)

prísť na (čo)

arakhel avri (dosl.: vyhledat, objevit)

Kana arakhlom avri, hoj miro eks rom dživelas duj džživipena u mek kana sas manca, sas les trin buter čhavore aver džžuvľaha.

Vo chvíli, keď som prišla na to, že môj exmanžel žil dvojité život a počas manželstva so mnou splodil s inou ženou ďalšie tri deti.

(sémantické rozšírenie, verboadverbiálna kolokácia)

prítomnosť

akanakeskero džživipen (dosl.: terajší život)

Irinav ajse paramisa, hoj o Roma te prindžaren o romano purano džživipen,

akanakeskero, the mek ča so avela.

Píšem také práce, aby sa z nich Rómovia poučili, vzdelávali, aj poznávali svoju minulosť, prítomnosť aj budúcnosť.

(opisná kolokácia)

publikácie (množné číslo)

gilutña the paramisa (dosl.: básne a rozprávky /poviedky/)

Ila peha amare autorengere gilutña the paramisa, phendã, hoj kerela so šaj, kaj len te del avri the andre Rakusko.

Vzal sebou do Vídne některé naše publikace, slíbil, že se je pokusí vydat v německém překladu.

(opisná kolokácia, odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

rekonštrukcia

sprikeriben (dosl.: oprava, spravenie)

Anglunestar dikhav sa, so pes adaj kerelas, vaj oda sas o sprikeriben ko gavutno vodovodos, sprikeriben le dromengero andre teluñi sera le gaveske.

Od samého začiatku vnímam len veci, ktoré sa tu udiali, či už rekonštrukcia miestneho vodovodu, rekonštrukcia miestnych komunikácií alebo chodníkov v dolnej časti obce.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

rozlúčiť sa

del ačhiben le Devleha (dosl.: dať ostávanie s Bohom)

Ñikaske na diñas ačhiben le Devleha, ñikaske nič na phendãs.

S nikým se nerozloučil, nikomu nic neřekl.

(opisná kolokácia)

rozvedená

biromeskeri (dosl.: bez muža)

E biromeskeri daj trine čhavorengẽ, savi agorindãs e Privatno pedagogicko the socijalno akademia, kana la sas 36 berša.

Je rozvedenou matkou troch detí, ktorá ukončila štúdium na Súkromnej pedagogickej a sociálnej akadémii šesť rokov po tridsiatke.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

rozvíjať

bararel (dosl.: zväčšovať, vychovávať, pestovať)

Soske te na, amari ustava phenel, hoj savore čhiba hine zorale, the kodi amari, u kampil len te bararel.

Proč ne, naše ústava zaručuje všetkým menšinám, teda i tým našim romským, rozvoj jazyka a kultúry.

(sémantické rozšírenie)

kerel (so) avri (dosl.: vy-robiť-/čo/)

O talentos tumenge ňiko na sikhavla. Mišto the pro manuš hin les avri te kerel.

Talentu vás samozrejme nikdo nenaučí. Dôležité a pre muzikanta základné je ho rozvíjať.

(verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

buchľarel (dosl.: šíriť, rozširovať, rozprestrieť)

Buchľar e romaňi čhib. Rozvíjej romský jazyk.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

rozvíjať sa

hazdel pes opre (dosl.: dvíhať sa, dvihnúť sa, povstať)

3. marcoste avľa Prahate o profesoris Mozes Heinschink the e redaktorka Renata Erichovo andal e Viedňa te dikhel, sar pes ke amende hazdel opre romaňi kultura.

3. března navštívil Prahu profesor Mozes Heinschink a redaktorka Renata Erichová z Vídně, aby se podívali, jak se u nás rozvíjí romská kultura.

(verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

vazdel pes upre (dosl.: dvíhať sa, dvihnúť sa, povstať)

Tiri bašavibnaskeri kariera pes vazdel upre.

Tvá hudobní kariéra mení smer a rozvíja sa.

(verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

del pes avri (dosl.: vydávať sa)

Romano bašaviben ňigda na merla, the mek pes dela avri buter.

Romská hudba nikdy nezanikne a bude sa ďalej rozvíjať.

(verboadverbiálna kolokácia)

rozvoj

bararipen (dosl.: zväčšovanie, výchova, pestovanie)

He, phučkeravas pal kada, so šaj sar keraha, džanav save hin o projekti pro bararipen ko romane komuniti pro berša 2014 dži ko 2020.

Áno, informoval som sa o možnostiach, aj viem, aké sú projekty na rozvoj rómskej komunity na obdobie 2014 – 2020.

(odvodzovanie)

remeslo

puraňi buťi (dosl.: stará práca)

O manuša (...) penge šaj dikhenas the o artikla khatar o fondos „dokumentacija pal o purane buťa“ (...)

Vedle oděvů a šperků si návštěvníci mohli prohlédnout i předměty z fondu dokumentace řemesel (...)

(opisná kolokácia)

riešenie

drom (dosl.: cesta)

Akana le gaves nane kajso fundušis, oda hin jekh pharipen, na phenav, kaj pes na arakhlahas o drom, varesar les te odcinel.

Momentálne obec nedisponuje ani vlastníctvom takého pozemku, to je jeden problém, aj keď nehovorím, že riešenie by sa nenašlo, nejakým spôsobom ho odkúpiť.

(sémantické rozšírenie)

riešiť

kerel avri (dosl.: vypracovať, vybaviť)

Šaj avel, kaj oda kerđahas avri but pharipena, save amen akana hin le bičačutne kherenca.

Riešilo by to možno veľa problémov, ktoré teraz máme s nelegálnymi stavbami.

(sémantické rozšírenie)

vimentinel pes pal (soste)idiom (dosl.: vyslobodiť sa, zachrániť sa z /čoho/)

Kada štatos, kaj dživas but šel berša, amen diňas bari možnosca, phuterđa amenge amaro drom, hoj šaj keras amari buťi perdal amare phrala the pheňa, hoj

šaj šigitinas le gadženge te vimentinel pes pal o romano problemas.

Tento štát, na území ktorého žijeme už mnoho storočí, nám dal veľkú šancu, otvoril nám cestu, dal nám šancu pracovať pre našich bratov a sestry, pomôcť bielym riešiť rómsky problém.

(prevzatie z maďarčiny, sémantické rozšírenie)

zakidel pes (soha) (dosl.: zaoberať sa /čím/)

Phenenas, kaj oda na kempel kaleha pes te zakidel, kaj nič mande nane, the mi džav pre psihijatrija.

Hovorili, že to netreba riešiť, že ona je tam akože nič, že na psychiatriu.

(sémantické rozšírenie)

kerel feder (dosl.: robiť lepší/lepšie, zlepšovať)

Suhlasinav tumenca kaleha, so phenen, hoj o medija the aver manuša, so keren kajse buta, bi kamenas te kerel e situacija andre Poschla feder, the na hoj avri asan, the sikhaven pre late sa nalačo.

Souhlasím s vami, že miesto aby média a ďalší ľudia zvenku řešili situáciu na Poschle, tak jej ešte zasměšňujú a ukazujú na ni v negatívnom svetle.

(opisná kolokácia, sémantické rozšírenie)

prikerel

Andre 21. berša e evropsko civilizacija prikerel but phare the komplikimen problemi, save aven avri khatar e jekhetani Evropa. Lakero jekh kotor hin 15 milionu Roma.

V 21. storočí řešuje evropská civilizácia nesmierne složité problémy v súvislosti s budovaním sjednocené Evropy. Jej nedílnou súčasťou je také 15 miliónov Romov.

Majbuter pes vakerel pal koda, kaj o čechiko vladakero mekzoraleder instrumentos, saveha kamel te prikerel o romane pharipena, hin „Konceptce romské integrace“ savi sas kerdi pro agor 90. berša andro paluno milenium.

K najčastejši uvádzaným nástrojom českej vlády pro řešení záležitostí romské populácie patrí Konceptce romské integrace, ktorá bola zpracovaná už koncom 90. let.

(sémantické rozšírenie)

rodel o drom (dosl.: hľadať cestu)

Te rodel aktivno drom andro problema mange hin buter pre dzeka, sar te marel le

manušen upre pro jekhetano eksodos, abo te vičinel e domobrana sar reakcija, pro rasovo bibachtalipen.

Řešit věci aktivně a domluvou je mi mnohem bližší než vyzývání k hromadnému exodu nebo svolávání domobran v reakci na rasově motivované zločiny.

(opisná kolokácia)

čhivel pestar het (dosl.: zhodit zo seba přeč)

Save hin problemi u sar len te čhivel peestar het.

O jejich problémech a způsobech, jak je řešit.

(opisná kolokácia, sémantické rozšírenie)

mestská samospráva

foroskere šerale

Adaj le rajaripnaske kampil mek ča jekh: bareder zor, savi šaj sikhavel e policija the foroskere the gavengere šerale, sar kampil ekstremisticka akciji te rozmkhel mindžar pro than, akor, sar e akcija nane legalno.

V tomto směru státní moci zatím chybí jedině: větší odvaha policie a městských a obecních samospráv rozpouštět extremistické akce přímo na místě při prvním porušení zákona.

(opisná kolokácia)

šerale pal o foros

The duminav, hoj ke amende Děčínoste, imar e komunikacija maškar o šerale pal o foros the e romaňi komunita hiňi lačhi.

A právě u nás v Děčíně mám čím dál tím silnější pocit, že komunikace mezi samosprávou [dosl samosprávou města] a místní romskou komunitou funguje.

(opisná kolokácia)

samostatnosť

korkoro džživipen (dosl.: samotný/osamelý život)

Savo sas tiro drom kijo korkoro džživipen?

Aká bola tvoja cesta za samostatnosťou?

(opisná kolokácia)

sčítací komisár

zginđo komisaris

Ilam avri štare dženen amendar, so pomožinenas le zginde komisarengje.

Vyčlenili jsme tedy čtyři lidi z našich řad, kteří působili jako pomocníci sčítacích komisařů.

(opisná kolokácia)

sčítanie ľudu

manušengero zgiňipen

Som romano poradcas u na somas spokojno sar dopejľas le manušengero zgiňipen andro berš 1991, kana pes kijo peskero romipen thode na cala tranda the trin ezera Roma.

Jsem romský poradce a nebyl jsem spokojen s výsledkem sčítání lidu z roku 1991, při kterém romskou národnost proklamovalo necelých třicet tři tisíc osob.

(odvodzovanie, opisná kolokácia)

združenie

jekhetaňiben (dosl.: zjednotenie)

O suboris hino členos andre čechiko narodno sekcija CIOFF, andro Folklorno jekhetaňiben Čechiko republika.

Soubor patří do České národní sekce CIOFF, Folklorního sdružení ČR a do Sdružení přátel folkloru v Brně.

Maškar džene andre porota zabešte bare džene, šaj phenav: o Ivan Veselý, savo hino direktoris andro jekhetaňiben Dženo, o Josef Fečo, so hino profesoris andre Praha pre Ježkovo konzervatoř, o Milan Lakatoš the aver mište džene.

Mezi porotce zasedli uznávaní lidé jako Josef Fečo, profesor na Ježkově konzervatoři v Praze, ředitel sdružení Dženo Ivan Veselý, Milan Lakatoš a další.

(odvodzovanie)

zgejľipen (dosl.: zhromaždenie, schôdza)

O zgejľipen Romaňi duha so zaačhol le dženen so na poľinen vaš o khera andre Matično uliča, pes dovakerde le zaačhadenca pal e radňica le obvodostar Neštěmice te kerel avri o muros 180 cm baro la keramikatar the tiž te kerel ihriskos the phirade dromora.

[S]družení Romská duha, které zastupuje obyvatele obecních bytů pro neplatiče nájemného v ústecké Matiční ulici, [se] dohodlo se zástupci radnice obvodu

Neštěmice na postavení 180 cm vysokého keramického plotu, nového hřiště a chodníků.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

stretnutie

zgejl'ipen (dosl.: zhromaždenie, schôdza)

Me man šnav but mištes olestar, sas oda but lačho zgejl'ipen, lačho dilos, čačeste vakerahas sar manuša, duminav, kaj oda sas nekfeder, so šaj zadžid'ilom.

Moje pocity sú veľmi príjemné, bolo to veľmi príjemné stretnutie, príjemný obed, naozaj sme sa neformálne porozprávali, myslím si, že to bola jedna z najlepších skúseností, aké som mohla mať.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

bešiben (dosl.: sedenie)

Džalas pal o bešiben terne manušenca, savenge nane jekh, sar dživen o denašle.

Šlo o setkání mladých lidí z Evropy, USA, Afriky a Asie, kterým není lhostejný osud uprchlíků.

(sémantické rozšírenie)

kidipen (dosl.: zobrazenie)

Kada kidipen sas igen importantno angle koda, kaj o romane šerale šaj phende pal oda so kamen, o Roma Ostravatar the šaj šunde, sar o USA kerel peskeri imigračno politika.

Toto setkání bylo velmi důležité zejména proto, že představitelé Romů z Ostravska měli možnost získat informace o tom, jak vypadá imigrační politika v USA.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

zjednotený

jekhetano (dosl.: jednotný)

Andre 21. berša e evropsko civilizacija prikerel but phare the komplikimen problemi, save aven avri khatar e jekhetani Evropa. Lakero jekh kotor hin 15 milionu Roma.

V 21. století řeší evropská civilizace nesmírně složité problémy v souvislosti s budováním sjednocené Evropy. Její nedílnou součástí je také 15 milionů Romů.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

skvelý

suneskero (dosl.: snový)

But suneskero, hin oda perfektna projekti.

Skvelé, sú to perfektné projekty, no.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

nekfeder (dosl.: najlepší)

Šaj pes latar ačhola nekfeder kadernička the šaj motivinel aver romane čhajen.

Kada savoro džal, te kamel o manuš.

Může se stát skvělou kadeřnicí a motivovat další Romky k tomu, že všechno jde, když se člověk snaží a chce.

(sémantické rozšírenie)

slabost

kovlïpen (dosl.: mäkkost, slabost)

(...) [T]e hin čačes e lichva, požička, kana hin „chasňardï phuj situacija, šokos, nadžanlïpen abo kovlïpen pre godï le manušeskeri (...)

(...) [P]okud jde vskutku o lichvu, půjčku, kdy je „zneužita tíseň, rozrušení, nezkušenost nebo rozumová slabost oběti; (...)

(sémantické rozšírenie)

slovník

lavengero (dosl.: slovní)

PhDr. doc. Roman Demeter, khatar e Moskva diňa avri romano-rusiko lavengero, e lekhvardï (spisovatelka) Katerina Taikon andal e Švedija pisinda but šukar gendã (knihy) vaš o čhavore; o Mateo Maximoff, romano lekhvardo, andal e Francija prethoda e biblija andre romaňi čhib, pisinda but gendã; Jorge Bernal andal e Argentina kidel phurikane romane paramisa.

V bývalém SSSR je to PhDr. docent Roman Demeter, který v roce 1990 vydal kalderaško-ruský slovník; ve Švédsku se jako spisovatelka dětské literatury proslavila Katarina Taikonová; ve Francii Mateo Maximoff, který do romštiny přeložil Biblii a napsal mnoho knih, překládaných do všech světových jazyků; v Argentině žije spisovatel Jorge Bernal, který sbírá romské pohádky a další a další.

(odvodzovanie)

smiešny

pherasutno (dosl.: vtipný, žartovný)

Varekaske oda šaj avel pherasutno, ale pařan, te tumen hin koda stejno kolotočis sako d'ives, ta tumara godaha oda šukares bondarla.

Někomu to možná přijde směšné, ale věřte, když prožíváte ten samý kolotoč každý den, tak to s vaší psychikou pěkně zamává.

(sémantické rozšíření)

súčasný

adadivesutno (dosl.: dnešný)

Adadivesutni situacija le Romengeri andro bešiben, koda, sar pes hazden segregativna thana, romane gheti the savi hin kvalita andro romano bešiben, oda hin baro pharipen.

Současný stav bydlení romské populace, vznik segregovaných lokalit, romských ghett, kvalita bydlení, která je hluboko pod standardem majoritní společnosti, nedostatek bytů a přeplněnost těch, které Romové obývají, to vše je viditelným projevem jejich fyzické diskriminace v České republice.

(sémantické rozšíření)

súčasť

kotor (dosl.: kus)

Andre 21. berša e evropsko civilizacija prikerel but phare the komplikimen problemi, save aven avri khatar e jekhetaři Evropa. Lakero jekh kotor hin 15 milionu Roma.

V 21. století řeší evropská civilizace nesmírně složité problémy v souvislosti s budováním sjednocené Evropy. Její nedílnou součástí je také 15 milionů Romů.

O gaveskro nav dži akana phenel pal e historija, savi hiři andro regijonos Liptov, the te e Liptovsko Teplička hiři prekal e administrativa o kotor andro okres Poprad andro Prešovsko regijonos.

Názov obce doteraz pripomína jej historickú príslušnosť k regiónu Liptov, aj keď je Liptovská Teplička administratívnu súčasťou okresu Poprad v Prešovskom kraji.

(sémantické rozšíření)

spolužitie

jekhetano dživipen (dosl.: jednotný, spoločný život)

Jekhetano dživipen le Romenca hin problem

Soužití s Romy je problém

(opisná kolokácia)

spisovateľ

lekhvarido

Maškar o kalderaša hin but džanle manuša: Sociologa, lekhvarde (spisovateľi).

Mezi kalderaši je mnoho vědců, spisovatelů a kulturních pracovníků.

(odvodzovanie)

literatos (dosl.: literát)

Sikhavelas te gilavel o charismatico lavutaris the literatos o Gejza Horváth, the te gilavel chudľa sako.

Pod vedením charismatického brněnského hudebníka a spisovatele Gejzy Horvátha se romsky rozezpíval kdekdo.

Has baro romano literatos le romane jileha.

Andriš Giňa byl velikým spisovatelem s romským srdcem.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, sémantické rozšírenie)

spisovateľka

lekhvardi

PhDr. doc. Roman Demeter, khatar e Moskva diňa avri romano-rusiko lavengero, e lekhvardi (spisovateľka) Katerina Taikon andal e Švedija pisinda but šukar gendľa (knihy) vaš o čhavore; o Mateo Maximoff, romano lekhvarido, andal e Francija prethoda e biblija andre romaňi čhib, pisinda but gendľa; Jorge Bernal andal e Argentina kidel phurikane romane paramisa.

V bývalém SSSR je to PhDr. docent Roman Demeter, který v roce 1990 vydal kalderaško-ruský slovník; ve Švédsku se jako spisovatelka dětské literatury proslavila Katarina Taikonová; ve Francii Mateo Maximoff, který do romštiny přeložil Biblii a napsal mnoho knih, překládaných do všech světových jazyků; v Argentině žije spisovatel Jorge Bernal, který sbírá romské pohádky a další a další.

(odvodzovanie)

spájať

jekhetañarel (dosl.: zjednocovať)

The paš e neonacisticko the rasisticko ofenziva oda hin the ada kovlipen, savo jekhetañarel le manušen, so o rasismos na kamen the te len hin diferentna politicka ideji, abo hin pre diferentna socialna thana.

A vedle neonacistické a rasistické ofenzivy je to i táto „mėkkost“, ktorá spojuje odpůrce rasismu ze všech koutů společnosti dohromady, přes odlišné politické názory či sociální zařazení.

(sémantické rozšírenie)

sphandel (dosl.: zviazať)

Čačeste odi muzika sphandel jekh avreha, bo kana le manušes hin lači kedva, na dikhel pre oda, vaj aver manuš kalo, parno, vaj belavo, no jekhetanes zakhelena, zagilavena peske, the kada hin šukar.

Naozaj, tá hudba spája, pretože, keď má človek dobrú náladu, tak nepozera na to, či je ten človek čierny, biely alebo modrý, ale jednoducho si spolu zatancujú, zaspievajú, a to je na tom to krásne.

(sémantické rozšírenie)

spoločnosť

khetañiben (dosl.: jednota, pospolitost, zväz)

Mire mangipena, oda so me kamavas, oda ňiko na šunelas avri, šunavas man sar e služka andro nevo khetañiben, dži kana na arakhlom e troma te agorinel ajsa dživipen.

Moje túžby a potreby vyslyšané neboli, cítila som sa ako služka v novodobej spoločnosti až do chvíle, kým som nenašla odvahu skoncovať s takýmto spôsobom života.

(sémantické rozšírenie)

spoločný

jekhetano

O Ján the e Júlia sas zorales jekhetane, the te o jekhto berša andro lengro jekhetano dživipen sas dosta dramatikane.

Ján a Júlia boli pevný manželský pár, hoci prvé roky ich spoločného života boli značne dramatické.

The jon andre amari jekhetani buti vinčinen tumenge sastipen the radosca.

Aj oni nám do spoločnej práce želajú pevné zdravie a radosť zo spoločného diela.

Hiñi aver oleha, kaj prekal kadi nacija, no na ča prekal kadi nacija, prekal savore naciji, hin la vareso jekhetano.

A výnimočná je tým, že pre tento národ a nielen pre tento národ, ale pre všetky národy má niečo spoločné.

(odvodzovanie)

spolupráca

jekhetañi buti (dosl.: spoločná práca)

Pal odi emocija, kaj pes ko vimeññikos te doanel oda, bo o vimeññikos hin than preko manuša, prekal sakoneste, than kaj džan avri o sune, kaj sako šaj avel te sikhavel o talentos, savore komuniti adaj prilas, the sam lošale kajsatar jekhetaña buřatar čačeste. Rado oda keras, me but rado.

Vlastne o tú emóciu, aby sa to donieslo do výmenníka, lebo výmenník je miesto pre ľudí, miesto pre každého, miesto, kde sa plnia sny, kde môže prísť každý ukázať svoj talent, proste všetky komunity sú tu vítané a sme veľmi radi tejto spolupráci, naozaj, baví nás to a mňa teda veľmi osobne.

(opisná kolokácia)

starostka

řerutñi (dosl.: náčelníčka, hlavná)

16 berř pes na kerelas ñič, kanastar e řerutñi has. Kadaj opre añi jekh poslancos na avľa, ñisar amenca na vakerenas.

16 roky še tomu nerobilo nič, odkedy starostka bula, ani jeden poslanec hore nebul, vobec nekomunikovala, nič.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

strařidelný

daraduno

Daraduñi řopa

Strařidelná stodola

(odvodzovanie)

strhávať

scirdel (dosl.: stiahnuť, sťahovať)

Jov peske polokes scirdela le lovendar, so man pořinel.

Bude mi peníze postupně strhávat z toho, co mi platí.
(sémantické rozšírenie)

sčhingerel tele

Naštik lenge nič andal o kher ile, bo len nič nane, so pes del te bikenel, ta lenge sčhingeren tele o pridavki a o love so chuden pal e socialka.

Nic jim z bytu nemohli zabavit, protože nemají nic, co by se dalo prodat, tak jim strhávají přídatky a peníze ze sociálky.

(kalk z češtiny alebo zo slovenčiny)

svätožiara

devleskeri jakh (dosl.: božie oko)

Čhavorengere šukar džene, o čhama lenge ehas lolarde, o bala sar somnakaj labonas, ehas lenge pro šero devleskere jakha, save labonas.

Dětské krásné postavičky, tváře růžovoučké, vlasy zlaté jako zlato, co se třpytí, měly nad sebou svatozáře, které se třpytily.

(opisná kolokácia)

zvázok

khuviben (dosl.: pletenie)

Akana kerav bufi sar e kontrolorka andre firma, savi kerel o kablova khuvibena.

Momentálne pracujem ako kontrolórka vo firme zaoberajúcej sa výrobou káblových zväzkov.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

prejaviť sympatie

sikhavel e pařiv (dosl.: preukázať/ukázať úctu)

Avka sikhadař e pařiv le Romenge.

Tím projevily své sympatie k Romům.

(opisná kolokácia, sémantické rozšírenie)

škola

sikhľadři (dosl.: škola, učiteľka)

(Pozn.: zo slovo tvorného hľadiska je výraz správne utvorený, ale od publikácie uvedených príkladov sa rozšíril v školskej praxi na Slovensku úzus, že výraz

sikhlarđi bude označovať iba učiteľku a školu bude označovať variant *sikhadī*.
Hin ajse sikhlarđa, save na phiren pro ližengero sikhliĭben, vaj andro prirodakere sikhlarđa. Hine khatar o čore regijoni.

Su školy, ktore nechodia na lyžiarske zajazdy, či do školy v prírode, pretože su v chudobnych regionoch Slovenska.

Hin ajse sikhlarđa, save na phiren pro ližengero sikhliĭben, vaj andro prirodakere sikhlarđa. Hine khatar o čore regijoni.

Sú školy, ktoré nechodia na lyžiarske zájazdy či do školy v prírode, pretože sú v chudobných regiónoch Slovenska.

U vašoda peske phendā kaj imar na phirela andre sikhlarđi.

Preto sa Dežko rozhodol prestať chodiť do školy.

(odvodzovanie)

sikhadī

Dičhonas, hoj mek phiren andre sikhadī.

Vypadaly, že chodí ešte do školy.

(odvodzovanie)

vysoká škola

bari škola (dosl.: veľká, vysoká škola)

Sar dikhes tiro tajsaskero? Miro tajsaskero dikhav pro študipen pre bari škola.

Jak vnímáš svou budoucnost? Tu spatřuji ve studiu na vysoké škole (...)

Paš oda mek sihlol pre bari škola the sar la hin čučo časos, del o vast avre manušenge.

Zároveň pokračuje ve studiu na vysoké škole a ostatním pomáhá i ve svém volném čase.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, opisná kolokácia)

uči škola (dosl.: vysoká škola)

Keren les avri o džene, so phiren pre uči škola andre Ankara.

Tvoří jej převážně vysokoškolsťí studenti z Ankary.

Adaĭves imar šaj avle but Romen uča školi u jon peskere čhavoren andeĭhas imar adaĭves pro feder drom.

(...) a mnoho z vás už mohlo být vysokoškoláky a mohli jste dát lepší šanci svým dětem.

(kalk z češtiny alebo slovenčiny)

stredná škola so sociálnym zameraním

maškarutňi socijalno škola (dosl.: stredná sociálna škola)

Sar Kolinat phundrade perso berš maškarutňi socijalno škola, ta imar pre ňisoste na užarelas the adadžives kerel buťi sar ověřovatelka hmotné nouze pro Úřad práce pro Prahu 2.

Když se v Kolíně otevřel první ročník střední školy se sociálním zaměřením, nad výběrem školy neváhala a dnes pracuje jako ověřovatelka dávek hmotné nouze na Úřadu práce pro Prahu 2.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, opisná kolokácia)

stredná škola

maškarutňi škola

O modno šou has ajsi lačhi tiš vaš oda, hoj o modela šukares khelenas: e Miss Roma Morava 2005 the e Miss Roma ČR 2007 e Renata Čonková, profesionalno taňečnička (phirelas pre konzervatoriumos) the lakero rom o Radek Čonka, palis e študentka pre maškarutňi škola e Ilona Barkociová, o Martin Diro, savo kamel te džal pre maškarutňi technicko škola (oboris informačna sistema), o Mário Čonka džal pre konzervatoriumos (oboris bašaviben pro klaviris) the e dženi Veronika Čonková le čhavorenca, savi khelelas romaňa dajora pal e Slovensko.

Obrovský úspěch obou módních přehlídek byl jistě způsoben také skvělým tanečním předvedením nadaných tanečnicků-modelů: Miss Roma Morava 2005 a Miss Roma ČR 2007 Renata Čonková, profesionální tanečnick (absolvent taneční konzervatoře a její manžel Radek Čonka, studentka střední odborné školy Ilona Barkociová, Martin Diro chystající se na střední průmyslovou školu (obor informační systém), Mário Čonka směřuje na konzervatoř (obor hra na klavír) a paní Veronika Čonková s dětmi, jež věrně předvedla romskou maminku ze Slovenska.

(odvodzovanie)

materská škola

matersko sikhľardī

Sar amenge phendā o direktoris khatar e Bazutňi the matersko sikhľardī Jakubanendar, o Ladislav Žilecký, kana rodenas le čhavage o hotelis, sas oleha the pharipen.

Podľa riaditeľa Základnej a materskej školy Jakubany Ladislava Žileckého, pri

vybavovaní ubytovania pre rómske deti sa vyskytli aj problémy.
(odvodzovanie, prevzatie zo slovenčiny)

školenie

sikhľiben

Nadočirla len sas o sikhľiben.

Nedávno absolvovali ďalšie zo série školení.

(odvodzovanie)

sikhľaripen

Ola džene save absolvinena o školenja, so he sas pre savore trin bloki, pes dochudena pro medzinarodno sikhľaripen andre Italiya, andro Torino avena 8 štati.

Tí, ktorí absolvujú toto školenie, ktorí boli zatiaľ na troch moduloch, tí sa dostanú na medzinárodné školenie do Talianska, do mesta Torino, kde sa stretnú zástupcovia z 8 krajín.

(odvodzovanie)

školný

sikhľbnaskero (súvisiaci s učením)

Nane oda ča andre kada sikhľbnaskero berš, no kada programos sas imar the oka berš.

Nie je to len v tomto školnom roku, ale tento program prebiehal už aj v minulom šk. roku.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

šperky

mirikle, čeňa the o angrusňa (dosl.: korále, náušnice a prstene)

Paš oda, sar dikhenas o manuša o uraviben the o mirikle, čeňa the o angrusňa, penge šaj dikhenas the o artikla khatar o fondos dokumentacija pal o purane buťa“ (kotli, tepši, košara), abo o somnakaj - o simboli, save kampen romane vajdaske (čhibaleske).

Vedľa oděvů a šperků si návštěvníci mohli prohlédnout i předměty z fondu dokumentace řemesel (kotle, pánve, koše), nebo klenoty – symboly moci romského vajdy, kterého skvěle ztvárnil Jožka Bagár, jinak také cimbalista

kapely Ivana Gašpara Hriská a noční strážce naší muzejní budovy.
(opisná kolokácia)

našťastie

bachtales (dosl.: šťastne)

E škola dokerđom, ale bachtales man o dživipen lelas andro aver drom.

Školu jsem sice dokončil, ale naštěstí mě osud dále vedl jiným směrem.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

talentový

talentoskero

Avela oda andro junos, mek na džanav kana, avela oda talentoskeri proba, hin odoj ajse mangipena ke kada, savoro arakhena pro vebos amara sikhľardake.

Bude to v júnovom termíne, ešte to presne neviem definovať, sú to talentové prijímacie skúšky, sú tam určité podmienky a všetko je na stránke našej školy.

(odvodzovanie, prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

tečúci

čulardo (dosl.: tekutý?)

Avke kerdo, kaj odoj ulahas čulardo paňi, saveha sprikerdehas peskeri higjena, kaj oda te avel prekal lende sakodivesutno, kaj tosara the raťi šaj pes thovena.

Asi na báze toho, že by sme tam mali prívod tečúcej vody, ktorá by posilnila ich základné hygienické návyky, aby to teda používali ako normálnu vec, že sa treba ráno a večer umyť.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

trh

bikeňiben (dosl.: predaj)

Mek amen užaren duj moduli, pal oda, sar te dochudel oda amaro produktos pro bikeňiben, sar leske te kerel o marketingos, khatar pre leste te lel o love.

Ešte nás čakajú 2 veľmi konkrétne moduly a to sú vlastne, ako dostať ten produkt na trh, ako mu spraviť marketing a ako ho financovať.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

trh práce

buřakro marketos (dosl.: pracovný trh)

Buter buřendar: khatar o objektivna faktora, sar e na dosta kvalifikacija dži kijo subjektivna faktori mařkar o potencijalna zamestnavateľa, sar e diskriminacija pro Roma pro buřakro marketos.

Tých dôvodov je viac. Objektívnu príčinou je napríklad nedostatočná kvalifikácia, subjektívnymi dôvodmi potenciálnych zamestnávateľov je diskriminácia Rómov na trhu práce.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu, opisná kolokácia)

tarhos le buřenca (dosl.: trh s prácami, so zamestnaniami)

Le Romen hin pro tarhos le buřenca moneki phari the bibachtali situacija.

Romové majú na trhu práce zhoršenou situáciu.

(prevzatie zo slovenčiny, opisná kolokácia)

ublížiť (komu)

chudel pes (kastar) (dosl.: chytiť sa /koho/, pôsobiť na /koho/)

Džanas andral amare paramisa, hoj žuže manuřestar pes na chudel o keriben aňi ňisave benguňale voďa.

Vieme aj z našich rozprávok, že človeku čistého srdca neublíži ani kliatba, zlá sila a ani žiadne čary.

(sémantické rozšírenie)

kerel nalačhes (dosl.: robiť nedobre/zle)

Sar pes phenel, vřadzik ehin vareso nalačho, ehin mařkar amende pherdo manuřa, so amenge keren nalačhes, ehin bari kriminalita.

Jak se říká, všude na nás číhá nějaké nebezpečí nebo riziko. Je mezi námi hodně lidí, kteří nám chtějí ublížit, všude je velká kriminalita.

(opisná kolokácia)

kerel dukh (kaske) (dosl.: pôsobiť bolesť /komu/)

Tumare čhavoreske řaj vareko kerel dukh the te pes bavanela avri pař o kher.

Vašemu dieťati môže niekdo ublížiť, i keď si hraje pred domom.

(verbonominálna kolokácia)

ubližovať

kerel dukhaviben (dosl.: pôsobiť trápenie)

Sar bi pes palis dodžanavas, hoj lake andre škola vareko kerel dukhaviben, te mange korkori na phenla avri?

Jak jinak bych věděla, že jí ve škole někdo ubližuje, když mně to sama neřekne?
(opisná kolokácia)

učiteľ

sikhľardo

Jon šaj funginen sar phurd' (most) maškar čechiko sikhľardo the romano čhavoro so sikhľol, the leskeri famelija.

Většina asistentů byla nadací vybrána z řad Romů, kteří tak mohou fungovat jako most mezi českým učitelem, romským žákem a jeho rodinou.

Paťan, hoj te tumare čhavore mištes sikhľon, le sikhľardes hin radosca olestar, aľe te namišto sikhľon, oda len dukhal.

Verte, každý úspěch žiaka je pre učiteľa potešením a každý neúspech sklamaním a dôvodom na zamyslenie.

(sémantické rozšírenie, odvodzovanie)

sikhado (dosl.: učenec)

O nipis leske vašoda chudňa te vakereľ „sikhado le narodengero.“

Jeho názory jsou tak pokrokové, že mu lidé dali přezdívku „Učitel národů“.

(sémantické rozšírenie, odvodzovanie)

ujasniť si

rakhel peske o čačipen (dosl.: nájsť si pravdu)

U te bi len džanas mek te voľinel, ta imar bi denas te džanel pal oda kaj na džanen peske o Roma te rakhel o čačipen so has varekana the so kamen te kerel adadžives.

Volit je by bylo také hloupé. Ukázalo by to jen, že Romové si nedokázali ujasnit, co se stalo v minulosti a jak si počínat v současnosti.

(opisná kolokácia)

ukážka

sikhaviben (dosl.: ukázanie)

Andro dotikos romane bašavibnastar ehin vakereiben pal e romaňi historia,

sikhaviben romane bašavibnastar, gilavipen the kheliben the mek gilavipnaskero the khelibnaskero vorkšopos.

Dotek romské hudby obsahuje výklad o historii Romů, ukázky romské hudby, zpěvu a tance a také pěvecké a taneční workshopy.

(sémantické rozšírenie)

uplynulý

palutno (dosl.: posledný)

Te mange vareso ačhila andro jilo, kole but ezera rozhovorendar, so keravas Prahate andre palutne berša, ta oda, hoj zorales pařav, hoj sako manuř kameľ: o kamiben, ačařipen the arakhiben.

Jestli jsem si z těch několika tisíců rozhovorů, které jsem v uplynulých letech v Praze absolvoval, něco vzal, tak především silné přesvědčení, že všichni toužíme po stejných věcech: po lásce, porozumění a bezpečí.

(sémantické rozšírenie)

paluno (dosl.: zadný, posledný)

Andro palune nacijakere avrikdipena kandidinelas buter sar biř the trin Roma, andro deř politikaņike seri.

V uplynulých národných voľbách kandidovalo viac ako 23 Rómov v 10 politických subjektoch.

(sémantické rozšírenie)

uprchlík

denařto (dosl.: utečený)

Pal o užerņictvos u pal oda so olestar řaj avel, pes interesinel the o delegatos UHNCR (Baro komisariatos perdal o denařte OSN) o Dr. Jean-Claude Concolato, bo the perdal o užerņictvos o Roma emigrinen.

Zájem o úžeru, její důsledky a možnosti jejího zamezení vyjádřil i delegát UNHCR (Vysokého komisariátu pro uprchlíky OSN), styčného místa v Praze, Dr. Jean-Claude Concolato, neboť úžerņictví je jedním z faktorů, vyhánějících Romy do emigrace.

(odvodzovanie)

denařlo manuř (dosl.: utečený člověk)

Jon dživen avre denařle manuřenca andro tabora, kaj andre dar užaren so mek ela

the či pes visarena pale andre Kosovo.

Žijí s ostatními běženci v uprchlických táborech, kde strádají a čekají jen na to, zda se budou moci opět vrátit domů do Kosova.

(opisná kolokácia)

vedec

džanlo manuš (dosl.: znalý člověk)

Maškar o kalderaša hin but džanle manuša: Sociologa, lekhvarde (spisovateli).

Mezi kalderaši je mnoho vědců, spisovatelů a kulturních pracovníků.

(opisná kolokácia)

vedenie

šerutno (dosl.: hlavný, náčelník, predstavený, starosta)

O Roma le neve šerutnestar nekbuter mangenas o bitovki.

Hlavnou požiadavkou Rómov od nového vedenia bola výstavba nájomných bytov.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

šerale (dosl.: hlavatí, šéfovia)

Jekhvar o šerale pre peskero bešiben phende, kaj andre lengero foros kerena „Program nulové tolerance“ u kavka džana zoraha pal kole, ko kerena varesavo nalačhipen.

Vedení města svého času vyhlásilo Program nulové tolerance, jehož cílem je nekompromisně postihovat ty, kteří jakkoli porušují pravidla k udržování pořádku a jiných předpisů ve Slaném.

(sémantické rozšírenie)

velvyslanec

avribičhado (dosl.: vyslaný)

O David Broucher, so hino avribičhado pre Britsko ambasada andre Čechiko republ'ika, vakerelas le Grossoha, le šingunengere miňistroha. Oda vakeriben može phagerel maškarthemutno čačipen the vičinda avri but protesti.

Jednání britského velvyslance v České republice Davida Bouchera s ministrem vnitra Stanislavem Grossem o velmi nezvyklém opatření – i z hlediska mezinárodního práva – vyvolalo vlnu protestů.

(odvodzovanie)

víkend

sombat kurko (dosl.: sobota nedeľa)

Khere phirelas ča pro sombat kurko, Prahatar gejla andre Kolina the has odoj pro internatos.

Domů se dostávala jenom o víkendech, kvůli vzdělání musela odjet z Prahy do Kolína a přes týden zde zůstat na internátě.

(opisná kolokácia)

vláda

rajipen (dosl.: panstvo)

Agorutni apSORI sas, kana o rajipen phenda, kaj le manušen bije buti chudena mek čineder love – talam vareso kijo 1.500 koruni.

Poslední kapkou bylo nedávné rozhodnutí vlády. Podpora v nezaměstnanosti tam klesla na minimum – něco kolem 1.500 SK.

(sémantické rozšírenie, odvodzovanie)

rajaripen (dosl.: panstvo, panovanie)

O rajaripen, so hin akana, kidel varekana andro mariben le ekstremismoha upre o bodi.

Ta současná [vláda] přece jen v tažení proti extremismu občas zaboduje.

Palik sar o rajaripen (vlada) diňa pre amare seri dotacija 13,4 milioni, chudne pes te keren aver seri.

Po tom, ako vláda dala našim stranám dotáciu 13,4 milión Kčs, začali vznikať nové strany.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

volby

avrikidipena (dosl.: vyberania)

Gelam avri maškar o manuša te phučel, sar pal lengero dopele o avrikidipena, the sar on pre oda dikhen, vaj pes interesinen pal o politikaňiko dživipen.

Vyšli sme medzi vás, aby sme sa opýtali na váš názor na výsledky volieb, ako to vnímate a či sa zaujímajú Rómovia o politické dianie.

(odvodzovanie)

avrikidipen (dosl.: vyberanie)

Anglal o avrikidipen andre Poslanecko sňemovna pen thoven andro mariben

(o avrikidipen imar jekhvar o sudos cirdľa tele).

Před volbami do Poslanecké sněmovny, jejichž minulý termín zrušil soud, vytáhli do boje.

volit'

kidel avri e sera (dosl.: vybrat stranu)

Peršo the angluno hin kijo vol'bi te džal the te kidel avri e sera.

První a nejdůležitější je ovšem k volbám jít a volit.

(opisná/verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

del o hangos (dosl.: dať hlas)

So peske duminen soske oda hin kavke hoj o Roma na den o hangi peskere manušenge, na iteresinen pes pal o vol'bi?

Prečo podľa vás Rómovia nevolia svojich ľudí alebo prečo sa nezaujímajú o voľby?

(opisná kolokácia)

volný čas

čučo časos (dosl.: prázdny čas)

Paš oda mek sihkl'ol pre bari škola the sar la hin čučo časos, del o vast avre manušenge.

Zároveň pokračuje ve studiu na vysoké škole a ostatním pomáhá i ve svém volném čase.

(opisná kolokácia, sémantické rozšírenie, prevzatie z češtiny/slovenčiny)

mať (silnú) vôľu

jel andral zoralo (dosl.: byť vo vnútri silný)

Ale pre dujto sera, te avlomas andral zoralo, ta man na dav, a ajse manušenca, so džanav, so keren, man na likerav.

Ale zas na druhou stranu, kdybych měl silnou vůli, tak nepodlehnu, a takovým lidem, o nichž vím, v čem jedou, se vyhnu velkým obloukem.

(opisná kolokácia)

jel (kas) zoralo jilo (dosl.: mať silné srdce)

Te tumen hin zoralo jilo a hin tumen soske te preačhol, ta pes oda del!

Pokud máte vŭli a hlavne dŭvod proĉ pŕestat, tak se to zvládnout dá!!
(opisná kolokácia)

vŭcvik

sikhľiben (dosl.: uĉenie)

O love vaj e dotacija pro ľižarsko sikhľiben hin jekh, no o dživipnaskero ĉaĉipen hin dosta pharo.

Peniaze alebo dotácia na lyžiarsky vŭcvik je jedna vec, ale realita je v skutoĉnosti dosť problematická.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

vydarit' sa

džal avri mištes (dosl.: vyjsť dobre)

Paťav, kaj o jekhto berš amenge geľla avri mištes, vaj dikhen, sar pes adaj o manuša bavinen, paťav, kaj kadi tradicija džala dureder the andro aver berša.

A dúfam, že tak, ako sa nám prvý roĉník vydaril, respektíve vidíte, ako sa tu ľudia bavia, že bude v tejto tradícii pokračovať v nasledujúcich rokoch.

(opisná kolokácia)

vyhlásiť

del avri (dosl.: vydať)

E Nadacija Romano sikhľibnaskero fondos diňa avri andro februaris kada berš o programas preko študenti ko pedagogicka sikhľarda.

Nadácia Rómsky vzdelávací fond vyhlásila ešte koncom februára tohto roka nový program zameraný na podporu rómskych študentiek stredných pedagogických škôl.

(verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

vyhláška

akhariben (dosl.: /vy/volanie)

Duj slovenska gava, Ňagov the Rokitovce paš o Medzilaborce, skerde tele o akharibena, kaj o Roma te na džan the te na bešen andro gava.

Dve slovenské vesnice, Ňagov a Rokytovce u Medzilaborcŭ, zrušily své vyhlášky o zákazu vstupu a pobytu Romŭ na území obcí.

(odvodzovanie)

avriakhariben (dosl.: vyvolanie)

Ala avriakharibena načačipneha the anglo savorenge jakha čhivnas pre sera jekhe manušen, le Romen, pre rasovo terđipen. Oda le manušes thovel tel o pindre.

Zmíněné vyhlášky neoprávněně a veřejně vyčleňovaly skupiny občanů, Romy, na rasovém základě, což je urážkou lidské důstojnosti.

(odvodzovanie)

vyjadrovať

thovel avri (dosl.: vykladať (pokladať von)

Pre sako gilī šunav aver šunde. Jekhbuter oda hin kole, save e gilī korkori avri thovel. U každé skladby prožívám něco jiného.

Většinou jsou to emoce, které skladba sama vyjadřuje.

(sémantické rozšírenie)

vylúčený

avriispidlo (dosl.: vystrčený)

Kajso dživipen ekzistinel andre dojekh avriispidli komunita.

V každé vyloučené komunitě najdete podobný typ života.

(odvodzovanie)

vysnený

avri suňimen

Kecivar mange kamavas te cinel oja avri suňimen kabelkica, so la dikhlom andre koja značkovo sklěpa.

Kolikrát jsem si chtěla koupit tu vysněnou kabelku, co jsem viděla v tom značkovém obchodě.

(odvodzovanie, kalk z češtiny alebo slovenčiny)

vyučený

sikhlaro (dosl.: učený/naviac učiteľ apod./)

O gore ale dikhen bibacht the pro sikhlarde Roma.

Společnost ale nezmění ani na vyučené Romy svůj názor.

(odvodzovanie)

avrisikhado

He ole manuša, so nane avrisikhade, ta šaj aven lače buřakere a te len nane ňisavo sikhadřpen abo praksa pre oja buři, ta šaj pes mek oda sikhaven a kecivar kajse manuša keren feder buři sar vareko, kas hin bare školi.

I ti, co nejsou vyućení, mohou přece být dobrými pracovníky, a pokud nemají praxi v daném oboru, tak se přece můžou zaučit. Kolikrát takoví lidé pracují lépe než někdo vysoce vzdělaný.

(verboadverbiálna kolokácia, odvodzovanie, kalk z češtiny alebo slovenčiny)

visikhado

Te avenas visikhade a džanenas vareso, ta bizutnones sigeder buři arakhenas.

Kdybyste byli vyućení a něco uměli, jistě byste rychleji našli práci.

(odvodzovanie, kalk z češtiny alebo slovenčiny)

výuka

sikhľiben (dosl.: učenie)

Avka kana majinenas o bašavibnaskero sikhľiben, no the akor, bašavenas o folkloriskere gila.

A tak sa namiesto, nie namiesto, ale aj povinnej výuky hudobnej hrali aj ľudové piesne.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

sikhaviben (dosl.: učenie)

Zoralo kvalifikimen dikhiben pre kadi situacija thořas e publikacija STIGMATA – Segregacija andro sikhaviben le romane čhavorenge andre jepašutňi Evropa (...)

Velmi kvalifikovaný rozbor situace v oblasti vzdělávání romských dětí přináší publikace STIGMATA – Segregovaná výuka Romů ve školách střední a východní Evropy.

(odvodzovanie)

vyzdobiť

šukararel (dosl.: krášliť)

Amen avilam imar sigeder, bo odoj mušindřam te šukararel te thovel lačhes o stolki, o skaminda the chistinahas o chaben le dřivakenge.

My jsme však přijeli dřív, abychom vše vyzdobili, upravili řidle a stoly a nachystali občerstvení pro diváky.

(odvodzovanie)

výskum

avrirodkeriben (dosl.: vyhľadávanie)

Avka sar andre kada avrirodkeriben, the andre bufi pro blogos hin predal mande angluhi godi, „te džanav, sar aver manuša dikhen e luma.“

Stejně jako u tohoto výzkumu, i v práci na blogu je pro mě základní myšlenka „zaznamenat, jak svět vnímají druzí lidé“.

(odvodzovanie)

výskumný

andro avrirodkeriben (dosl.: vo výskume /vo vyhľadávaní/)

Jekh metoda andro avrirodkeriben, savi keravas pes vičinel „photo-voice“ the džal andre pal oda, hoj o manuša, save peren andro avrirodkeriben, korkore odlen, akor o thana, save haspredal lende anglune.

Jedna z výzkumných metod, kterou jsem využíval, se nazývá „photo-voice“ a je založena na tom, že samotní účastníci výzkumu fotografují, v tomto případě pro ně důležitá místa.

(opisná kolokácia, odvodzovanie)

avrirodkeribnaskero

výzkumu/vyhľadávaní/vzťahujúci sa k výzkumu/vyhľadávaní)

Phenel the mek kija dothovel, hoj kajse avrirodkeribnaskere metodi phandle la antropologijaha, les palis dine e godi pre Humans of Prague.

Přibližuje a dodává, že podobné výzkumné metody v rámci antropologie ho vlastně k myšlence Humans of Prague později navedly.

(odvodzovanie)

významný

prindžardo (dosl.: známy)

Kamlomas te phenel, kaj kadi tolkšov Palikerav kaj avlan, hihi kerdī ajse principoha, kaj o manuša so aven, nane ča but prindžarde, no aven adaj oleha, kaj na chuden vaš kada o love.

Ja by som chcela podotknúť, že táto talkshow Palikerav za návštevu je robená na takom princípe, že hostia, ktorí prídu, sú nielen významní, ale chodia aj s tým, že chodia zadarmo.

(sémantické rozšírenie)

kuč (dosl.: drahý, drahocenný)

8. semtombros 2005 adi kuč manušni le bare romane jileha pes murdard'a andre Jihoafricko republika.

Bohužel, 8. září 2005 tato významná osobnost v romských dějinách tragicky zahynula v Jihoafrické republice.

(sémantické rozšíření)

zoralo (dosl.: silný, tvrdý)

Kampel te dikhel, kaj o manuša khatar o bordos hine delegimen khatar o phuva u paš oda hine khatar o zorale internacionalna romane organizaciji.

Nelze opomenout, že členové Výkonného výboru ERTF bývají delegováni z různých zemí a jsou zároveň představiteli významných mezinárodních romských organizací.

(sémantické rozšíření)

prindžarduno (dosl.: známy)

Paraščovine 8. 4. 2016 andro foros Nový Jičín pes kerlas avri imar trito berš o bavišagos pro prindžarduno inepos le Romenge perdal calo svetos – o Mezinarodno d'ives le Romenge.

V pátek 8. 4. 2016 se v malém městě Novém Jičíně pořádaly již třetím rokem oslavy k významnému svátku pro Romy na celém světě. Mezinárodní den Romů.

(odvodzovanie, sémantické rozšíření)

baro (dosl.: velký)

So tumenge kada baro drom he bachtalo koncertos diñas?

Co vám tato významná cesta spojená s úspěšným koncertem dala?

(sémantické rozšíření)

vzdelanie

sikhad'ipen

Na som nisavo profesionalos, nane man nisavo vitvarno sikhad'ipen, mal'nav ča kavka perdal peste.

Nejsem žádný profesionál, nemám ani výtvarné vzdělání, tvořím spíš jen pro sebe podle fantazie.

Bu'fi kamen te kerel he ole džene, so len nane sikhad'ipen

Pracovat chtějí i ti bez vzdělání

E raňi mange avka džungales phend'a, hoj pre kada than man mušinel te jel o sikhadïpen la maturitaha.

Paní mi suše oznámila, že na tuto pozici ale musím mít odpovídající vzdělání s maturitou.

(odvodzovanie)

škola

Som rado, hoj imar na kamen šadzik, kaj savore manušen te avel varesavi škola. Potěšilo mě, že již ne všude chtějí, aby každý měl nějaké vzdělání.

Mire phureder phrala the pheňa phirde andre škola u hin len o maškarutne školi.

Moji starší súrodenci však doštudovali a majú stredoškolské vzdelanie.

(sémantické rozšírenie)

sikhľiben (dosl.: učenie)

Me som lošalo, kaj o učitelis Danko hin ajso mentoris ke kada teoreticko sikhľiben, savo jov diňa andro Štefan nekterneder, andro vnukos, savo hino jekhto Štefan Žolták, imar the andre muzika sikhado.

A mňa teší, že pán učiteľ Danko je takým mentorom toho teoretického hudobného vzdelania, ktorý potom on implementoval do Štefana, najmladšieho vnuka, ktorý je vlastne prvým Š. Žoltákom aj hudobne vzdelaným.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

sikhaviben (dosl.: učenie)

Dijader phendas, kaj le Romen mušinen te avel kajse šanciji andro bešiben, sikhaviben the andre buťi sar hin sakone avres.

Dále poukázal na to, že Romové musí dostat stejné šance a příležitosti v oblasti bydlení, vzdělání a zaměstnání.

Pal e nadacija Nevi škola pes vaš o paru berša dokazinda choc vareso te kerel paš o zakladna školi le romane asistentenca. O asistenta andro kurzi dochudne zakerdo pedagogicko sikhaviben, so anela feder džaňipen pal o romano dživipen.

Podle nadace Nová škola se během několika let podařilo alespoň z části pokrýt poptávku základních škol po romských asistentech, kteří formou kurzů získali ucelené pedagogické vzdělání, související se znalostí hodnot a způsobu života Romů.

Kampelas mange buťi, no bijo adekvatno sikhaviben oda sas phares te arakhel vareso.

Potrebovala som prácu, avšak bez adekvátneho vzdelania bolo ťažké zamestnať sa.

Kamavas amare Romenge te phenel pal miro pharo drom, sar man dochudňom kijo sikhaviben u kamas, hoj the amare terne čhave the o čhaja te sikhľonas, bo o sikhaviben phundravel le manušenge o drom andro dživipen.

Veľmi rada by som odovzdala všetkým Rómom svoje skúsenosti z mojej ťažkej cesty za poznáním. Mládeži by som chcela povedať: Chlapci a dievčatá, učte sa! Choďte do školy, lebo vzdelanie otvára každému človeku cestu do života. (odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

sikhľuvipen andre škola (dosl.: učenie v škole)

O sikhľuvipen andre škola rachinelas andre peskero dživipen.

O vzdelání si vždy myslela, že k životu zkrátka patří.

(odvodzovanie, opisná kolokácia)

školakero sikhadžipen (dosl.: školné učenie)

Vaš o saranda berš, has baro idejos, kaj o komunisti te dinehas le Romen školakro sikhadžipen.

Za tých 40 let měli komunisté čas, aby vám dali šanci získať dobré vzdelání (...)

(opisná kolokácia)

študipen

Bijo bašavibnaskero študipen the mišto godí pes o manuš niĝda na dochudela dureder.

Bez hudebního vzdelání a dobrého vědění se člověk neposune dál.

(odvodzovanie)

džaniben andal e škola (dosl.: vedenie zo školy)

Adaďives imar hin maškar o Roma kajse džene, kajča oda hine ča pojekh u but Romen hin but cikno džaniben andal e škola.

Dnes jsou to jen jednotlivci, kteří tvoří výjimky z pravidla, že drtivá většina Romů má velmi nízkou úroveň vzdelání.

(opisná kolokácia)

nízka kvalita vzdelania

bilačo sikhaviben (dosl.: nedobré učenie)

O sikhavibnaskero sistemomas hin andro vasta le gadžende, u le romane čhavoren del but bilačo sikhaviben.

Vzdělávací systém je v rukou majoritní společnosti a romským dětem poskytuje velmi nízkou kvalitu vzdělání.

(opisná kolokácia)

kvalitné vzdelanie

lačo sikhaviben (dosl.: dobré učenie)

E doš vaš o lačo sikhaviben hin andro vast le štatoske.

Odpovědnost za kvalitu vzdělání nese stát.

(opisná kolokácia)

nízke vzdelanie

cikno džaniben andal e škola (dosl.: malé vedomosti zo školy)

Adađives imar hin maškar o Roma kajse džene, kajča oda hine ča pojekh u but Romen hin but cikno džaniben andal e škola.

Dnes jsou to jen jednotlivci, kteří tvoří výjimky z pravidla, že drtivá většina Romů má velmi nízkou úroveň vzdělání.

(opisná kolokácia)

vzdelávací

sikhľuvibnaskro

Mek na sas o žutipnaskre sikhľuvibnaskre programi vaš o romane študenti avka, sar akana.

Vtedy ešte neexistovali podporné vzdelávacie programy pre rómskych študentov tak ako dnes.

(odvodzovanie)

sikhľibnaskero

Imar dujto berš o Romano sikhľibnaskero fondos del žutimos peskere programoha le romane študentken. Avena lendar učitel'ki.

Už druhý rok Rómsky vzdelávací fond podporuje v rámci svojho programu rómske študentky, z ktorých budú učiteľky.

(odvodzovanie)

sikhadno

E studija le bare godaver manušendar sikhavel, kaj o sikhadno sistemas [...] uľikerel e segregativno praktika le romane čhavoren [...]

Studie jasne ukazuje, že vzdelávací systém, zejména na úrovni základního školství, udržuje neustále romské děti v segregaci a poskytuje jim velmi nízké vzdělání.
(opisná kolokácia)

sikhavibnaskero

O sikhavibnaskero sistemas hin andro vasta le gadžende, u le romane čhavoren del but bilačo sikhaviben.

Vzdelávací systém je v rukou majoritní společnosti a romským dětem poskytuje velmi nízkou kvalitu vzdělání.

(opisná kolokácia)

vzdelávanie

sikhľuviben (dosl.: učenie /sa/, štúdium)

O dad kerelas bufi andre ačhavibnaskri firma, e daj sas aktivistka andre kultura u sikhľuviben, oda lake ačhilas dži akana, no o love rodelas andro fabriki.

Otec pracoval v stavebnej firme, mama bola aktivistka v oblasti kultúry a vzdelávania, ostalo jej to doteraz, no živila ju práca vo fabrikách.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

sikhľiben (dosl.: učenie /sa/)

Paš o sikhľiben ačhaha mek dureder. Pri vzdelávaní ešte ostaneme.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

sikhľibnaskero (dosl.: vzťahujúci sa k učeniu /sa/)

Chudle imar the o žutimos, me mange duminav, kaj kada hin lačo drom ke oda, kaj o romane čhave mi aven paš o sikhľibnaskero anglo primarno procesos, the avke te odmaren ola pharipena, kana pes zathoven andro sikhľibnaskero procesos ko sikhľardá.

Boli už aj podporené a ja si myslím, že je to veľmi dobrá cesta k tomu, aby sa rómske deti zúčastňovali na predprimárnom vzdelávaní a takto by sa odbúrali problémy so začleňovaním do školského vzdelávacieho systému.

(odvodzovanie)

sikhaviben (dosl.: učenie, vyučovanie)

Kajse raditeľa he učiteľa bi kamenas te džanel olestar, hoj o Roma has avri tradle andar e civilizacija the andar o sikhaviben andro školi.

Takoví ředitelé a pedagogové by si měli uvědomit, že Romové byli ze společnosti násilně vyháněni, majorita se je vždy snažila spíše izolovat než zapojovat do svého rámce, a proto Romové nešli s vývojem civilizace, tedy ani se vzdělávacím systémem!
(odvodzovanie)

školi (dosl.: školy)

Segregacija andro školi džal dureder

Segregace ve vzdělávání přetrvává

(sémantické rozšírenie)

vznikať

kerel pes (dosl.: robiť sa)

Palik sar o rajaripen (vlada) diňa pre amare seri dotacija 13,4 milioni, chudne pes te keren aver seri.

Po tom, ako vláda dala našim stranám dotáciu 13, 4 milión Kčs, začali vznikať nové strany.

(sémantické rozšírenie)

hazdel pes (dosl.: dvíhať sa)

Adadživesutni situacija le Romengeri andro bešiben, koda, sar pes hazden segregativna thana, romane gheti the savi hin kvalita andro romano bešiben, oda hin baro pharipen.

Současný stav bydlení romské populace, vznik segregovaných lokalit, romských ghett, kvalita bydlení, která je hluboko pod standardem majoritní společnosti, nedostatek bytů a přeplněnost těch, které Romové obývají, to vše je viditelným projevem jejich fyzické diskriminace v České republice.

(sémantické rozšírenie)

spomienka

leperiben

So amenge pheneha pal o konzertos, save tut olestar ehin leperibena, savi ehas atmosfera, the savo ehas o publikum?

Co nám povíš o koncertě? Jaké z toho máš vzpomínky, co atmosféra a publikum?

(odvodzovanie)

vzťah

l'ikeriben

Ehin kadaj lačhe džene, ehin man lenca lačo likeriben. Kada mange but lav paš o jilo. Funguje tady skvělý kolektiv, mám výborné vztahy i s nadřízenými, čehož si také velmi cením.

(odvodzovanie)

vžitý

zadžid'ilo (dosl.: zažitý)

Kana džal pal ola predsudki, džanen, oda hin zadžid'ilo maškar o manuša. Me mange duminav, the oda imar zadžid'ilom, bo kerav savoro dživipen lenca, kaj oda nane ajso bilačho.

No a tie predsudky, viete, to je vžitie v spoločnosti a ja si myslím, ja som to zažil s tými deťmi, celý život s nimi pracujem a vôbec to nie je hrozné.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

podruhé

upreder (dosl.: vyše)

Upreder, buter manuša, so pen na ladžana, the mištes funginena maškar o manuša. Tedy v prvné řadě nejen větší počet nastoupení veřejně prospěšných prací, prázdnejší věznice a plnější státní kasa, ale i v druhé více sebevědomých lidí, jenž budou plnohodnotnou součástí společnosti.

(sémantické rozšírenie)

zahraničný

duraleskero (dosl.: viažuci sa k niečomu z diaľky)

Hi, rado bi skušind'omas na ča čechiko, ale the duraleskere džanibnaskere školi.

Určite. Rád bych zkusil nejen české, ale i zahraniční umělecké školy.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

avrutno (dosl.: vonkajší)

Informaciji pal koda, sar dičhon o manušane čačipena andro phuva, savi del avri sako berš o americko ministerstvos pal o avrutne buťa phenel, kaj the andre Čechiko hin kaleha problemi.

Zpráva o stavu lidských práv ve světě vydaná americkým ministerstvem zahraničí zmiňuje nedostatky v této oblasti také u nás, v České republice.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

zachycovať (točiť)

cirdel pro videjos (dosl.: tiahnuť/nahrať na video)

Šaj phenav pal e serija ‚Tel o vasta‘, kaj pro videjos cirdav le manušen, save keren bufi le vastenca the le materijaloha.

To je třeba příklad videosérie ‚Pod rukama‘, ve které zachycují lidi, kteří pracují rukama s určitým materiálem.

(opisná kolokácia)

zainteresovaný

andreinteresimen

O projektos šaj anel chasna ča akor, te kerena jekhetane lachi bufi savore andreinteresimen manuša.

Projektu se podaří podle mě v praxi uspět, jen pokud budou spolupracovat všichni zainteresovaní.

(odvodzovanie, kalk z češtiny alebo slovenčiny)

základ

bazutno (dosl.: základný)

Bazutno hin te odčhivel o lav pharipen, integracija, dikhiben pro aver, me som Rom, tu sal gadžo.

Základom je zahodiť slovo príťaž, integrácia a posudzovanie: ja som Róm, ty si gadžo.

(prevzatie slova medzinárodného pôvodu)

terďipen (dosl.: státie)

Ala avriakharibena načáčipneha the anglo savorenge jakha čhivnas pre sera jekhe manušen, le Romen, pre rasovo terďipen. Oda le manušes thovel tel o pindre.

Zmíněné vyhlášky neoprávněně a veřejně vyčleňovaly skupiny občanů, Romy, na rasovém základě, což je urážkou lidské důstojnosti.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

zaniknúť

perel tele (dosl.: padnúť)

Sar pele tele o okresna uradi, pele the o romane poradci, save odoj kerenas bufi.

Zánikem okresních úřadů skončila činnost romských poradců na této úrovni (...)

(sémantické rozšírenie)

našlól (dosl.: stratiť sa)

Amaro purano remeslos kampil te lidžal dureder kaj te na našlól amari romaňi tradicija, amari kultura.

Je zapotřebí si řemesla uchovat, nést dál, aby nezanikly naše tradice a naše kultura.
(sémantické rozšírenie)

zasadanie

bešiben (dosl.: sedenie)

E Mezirezortno komisija pre peskero marcoskero bešiben diňas aver love perdal e terenno bufi maškar o Roma (350 000 Kč buter kijo 5 mil. programos pro berš 2001) u kerela savoro, kaj kaja bufi te jel thodi andro štatno rozpočtos pre aver berš.

Mezirezortní komise na svém březnovém zasedání vyčlenila další prostředky na práci terénních pracovníků (350 000 Kč navíc k 5 mil. programu na r. 2001) a bude usilovat o zařazení podpory terénní sociální práce do návrhu státního rozpočtu na příští rok.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

kidipen (dosl.: zobraenie)

Akana džal zoralo vakeriben pal koda, kaj nevo kidipen le bordoske Evropakero Romengero the Phirutnengero forumo (ERTF) te avel andre Čechiko.

V současnosti se intenzivně jedná o tom, aby se příští zasedání Výkonného výboru Evropského fóra Romů a Travelerů (ERTF) uskutečnilo v České republice.

(sémantické rozšírenie)

zastupitelstvo

foroskero organos (dosl.: orgán mesta)

Te džal kijo volbi, the te dikhel, so keren o šerale andro foroskere organa the o politicke seri, hin andre ada sistemas jekh drom, sar te del zorale hangoha te šunel, hoj o problema, so hin le Romen, hine anglune.

Volit a sledovat činnost zastupitelských orgánů i politických stran je ve stávajícím systému jednou z cest, jak jasně a hlasitě dát najevo, že problémy Romů jsou důležité.

(opisná kolokácia)

poľnohospodárstvo

maľiko chulajipen (dosl.: poľné hospodárstvo/hospodarenie)

Gondolinas mange, hoj vaš lake šaj šegetinav le zviratenge, aľe imar sar sikhľuvavas, prindžardom, hoj o maľiko chulajipen nane miro oboris, the hoj miri tajsaskeri buťi dikhavas avresar.

Myslel jsem si, že díky ní budu moct se zvířaty pracovat, ale už během studia jsem poznal, že zemědělství není můj obor a že si svou budoucí kariéru představuji jinak.
(opisná kolokácia)

zkúsený

achalardo (dosl.: ten, ktorému bolo vysvetlené, objasnené, prezradené/prípadne to, čo bolo vysvetlené, objasnené, prezradené/)

Mindžar pal lende avle pro podium imar o achalardeder štar talentimen pheňa, so pes vičinen Nebezpečný hip-hop dance.

Hned po nich se na pódiu vystřídalo již zkušenější seskupení čtyř nadaných sester, které si říkají Nebezpečný hip-hop dance.
(sémantické rozšírenie)

zločin

bibachtalipen (dosl.: nešťastnosť, zlo)

Te rodel aktivnones o drom andro problema mange hin buter pre dzeka, sar te marel le manušen upre pro jekhetano eksodos, abo te vičinel e domobrana sar reakcija pro rasovo bibachtalipen.

Řešit věci aktivně a domluvou je mi mnohem bližší než vyzývání k hromadnému exodu nebo svolávání domobran v reakci na rasově motivované zločiny.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

baro bajo

Oda avke, sar te bi o Roma avlehas 2. 5. 1944 pal o nacisti a vakerdehas lenge, kaj koda sar len murdarkeren hin baro bajo kontra manušiben.

Představme si, že by Romové, kteří byli 2. května 1944 zlikvidováni v plynových komorách, diskutovali s nacisty o tom, že na nich páchají zločiny proti lidskosti.

(opisná kolokácia)

zločin proti ľudskosti

baro bajo kontra manušiben

Oda avke, sar te bi o Roma avlehas 2. 5. 1944 pal o nacisti a vakerdehas lenge, kaj koda sar len murdarkeren hin baro bajo kontra manušiben.

Představme si, že by Romové, kteří byli 2. května 1944 zlikvidováni v plynových komorách, diskutovali s nacisty o tom, že na nich páchají zločin proti lidskosti.

(opisná kolokácia)

změna

visariben (dosl.: obrátenie, otočenie)

But mange oda na has pre dzeka, ale o dživipen ehin visariben.

Moc se mi to nelíbilo, ale změna je život.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

znalost'

džaňipen

Pal e nadacija Nevi škola pes vaš o paru berša dokazind'a choc vareso te kerel paš o zakladna školi le romane asistentenca. O asistenta andro kurzi dochudne zakerdo pedagogicko sikhaviben, so anela feder džaňipen pal o romano dživipen.

Podle nadace Nová škola se během několika let podařilo alespoň z části pokrýt poptávku základních škol po romských asistentech, kteří formou kurzů získali ucelené pedagogické vzdělání, související se znalostí hodnot a způsobu života Romů.

(odvodzovanie)

znovuobjevovat'

prindžarel pale (dosl.: poznať znovu)

Andro palune berša pregele o Roma bare buŕenca, kana pale mušinde te prindžarel korkore pes, te arakhel peskeri pozicija the te achalol, so lendar o gadže kamen.

Romové prošli v uplynulých letech složitým procesem, ve kterém museli znovuobjevovat sami sebe, naučit se chápat nové skutečnosti při vytváření společnosti (...)

(opisná kolokácia)

spevávajúca

gilavni

Andre tolkšov Palikeras kaj avlan/Ďakujeme za návštevu, avla maškar o terne Roma e gilavni Adriana Drafiová.

V rámci talkshow Ďakujeme za návštevu/Palikeras kaj avlan zavítala medzi rómsku mládež spevávajúca Adriana Drafiová.

(odvodzovanie)

rómska spevávajúca

gilavibnaskeri Romni (dosl.: Rómka spevu)

Pal e Makedonija pes phenel, hoj oda ehin bašavibnaskeri phuv, dživel odoj bachtaľi gilavibnaskeri Romni e Esma Redžepová.

O Makedonii se říká, že je to země romské hudby, žije tam úspěšná romská zpěvačka Esma Redžepová.

(odvodzovanie, opisná kolokácia)

zručnosť

džaniben (dosl.: vedenie, vedomosť, znalosť, veda)

Pal kada hin kada kurzos, kaj len te das ola džanibena sar podňikatelen, kompetenciji, savenca palis šaj kerena dureder, kana podňikinena.

O tom je vlastne tento kurz, aby my sme im ponúkli základné podnikateľské zručnosti a kompetencie, s ktorými môžu potom počas svojho podnikania pracovať.

(odvodzovanie, sémantické rozšírenie)

ztrápnit

dochudel (kas) andre ladž (dosl.: dostať (/koho/ do hanby)

Zaujminel len ča o pľetki, o grati, o maľovački, ko kas dochudľas andre ladž, ko kaha phirel...

Zajímajú je jen drby, oblečení, šminky, kdo koho ztrapnil, kdo s kým chodí atd.

(opisná kolokácia)

zvolit

lel avri (dosl.: vziať von, vybrať)

O tajomňikos avriilo

Tajemník zvolen

(verboadverbiálna kolokácia, sémantické rozšírenie)

hazdel (kas) (dosl.: /vy/zdvihnúť /koho/)

Šaj pes phenel, kaj kole, kaske diňam e zor andro vasta, kaj te hazden le prezidentos na birinde te kerel bufi, savi lendar užaras.

Dá se říct, že politici, kterým jsme dali mandát také k tomu, aby zvolili prezidenta republiky, se s tímto posláním vyrovnávali s velkými obtížemi.

(sémantické rozšírenie)

zvuk

šundípen (dosl.: slyšanost')

Jekhvar raťate dikhavas pre televiza the šundom varesave čudne šundípena.

Jednou jsem se dívala pozdě do noci na televizi a uslyšela podivné zvuky.

(odvodzovanie)

žiak

sikhľibnaskero (dosl.: súvisiaci s učením, patriaci učeniu)

Hin amen romane the gadžikane čhave, no buter hine romane. Sar dikhav, o sikhľibnaskere hine but lošale, kaj hine adaj, the chasnalinen oda but avri.

Máme aj rómskych aj nerómskych žiakov, ale je tam prevažná väčšina rómskych a ako vidím, žiaci sú veľmi radi, že sú tu a naplno to využívajú.

(odvodzovanie)

železnica

trastuno drom (dosl.: železná cesta)

O džene adaj mek džanen o Považsko vešes kro trastuno drom, savo sas maškar o gav the Liptov prekal o teluňipen Čierny Váh.

Miestni si ešte pamätajú na Považskú lesnú železničku, ktorá dedinu spájala s Liptovom cez dolinu Čierny Váh. (opisná kolokácia)

živná pôda

džidí phuv (dosl.: živá zem/pôda)

Adi čarimen kereka pes ča bondaľol, ta dičhol avka, hoj o genda pre multikulturno baravipen paš amende roden džidí phuv igen phares.

A tak se začarovaný kruh točí a zatím se zdá, že učebnice či pomůcky sloužící multikulturní výchově a vzdělávání u nás nalézají živnou půdu jen těžce.

(sémantické rozšírenie)admin

SLOVNÍČEK VYBRANÉHO RÓMSKEHO JAZYKOVEDNÉHO NÁZVOSLOVIA

Slovné druhy: *Lavengere tipi*

člen: **artiklos**

podstatné mená: **šerutne nava**

prídavné mená: **kijathode nava**

zámená: **vašonava**

číslovky: **ginutne**

slovesá: **kerutne**

príslovky: **paškerutne**

předložky: **anglonava**

spojky: **phandune**

částice: **lavora**

citoslovce: **vičinde**

Menné gramatické kategórie: *Naveskere gramaticka kategoriji*

trieda: **klasa**

oikoklitické bezkoncovkové: **oikokliticka biagoripnaskere**

oikoklitické bezkoncovkové: **oikokliticka biagoripnaskere**

xenoklitické: **ksenokliticka**

rod: **ling**

rod mužský: **muršikano ling**

rod ženský: **džuvľikano ling**

číslo: **gin**

jednotné číslo: **jekhutno gin**

množné číslo: **buterutno gin**

pád: **visardo**

nominatív: **nominativos**

vokatív: **vokativos**

akuzatív: **akuzativos**

datív: **dativos**

lokatív: **lokativos**

ablatív: **ablativos**

inštrumentál: **inštrumental'is/inštrumentalos**

genitív: **genitivos**

nepriamy pád: **nadirektno visardo**

Pozn.: pre pojem „skloňovať“ sa v školskej praxi na Slovensku presadil príbuzný termín *te visarel*.

Slovesné kategórie: Kerutneskere gramaticka kategoriji

čas: **čiro**

prítomný čas: **akanutno čiro**

budúci čas: **avutno čiro**

minulý čas nedokonavý: **čirlatuno čiro nadokerdo**

minulý čas dokonavý: **čirlatuno čiro dokerdo**

spôsob: **modus**

oznamovací spôsob: **indikativos**

rozkazovací spôsob: **imperativos**

podmieňovací spôsob (kondicionál realis/irealis): **kondicional'is (realno/irealno)**

Poznámka: Kategória osoby (**persona**) sa pomenováva iba číslovkou, kategória čísla je rovnaká s kategóriou menného čísla.

LITERATÚRA

- Beníšek, M. 2006. Ke kořenům slova ROM. *Romano džaniben* 13 (3): 9 – 28.
- Beníšek, M. 2007. Varáhamihira a nejstarší zmínka o dómbech. *Romano džaniben* 14 (1):12 –26.
- Beníšek M. 2009. References to the Ḍombas in Rājatarāṅgiṇī. *Archiv Orientální. Quarterly Journal of African and Asian Studies* 77 (4): 349 – 366.
- Beníšek, M. 2017. *Eastern Uzh varieties of North Central Romani*. Nepublikovaná dizertačná práca. Praha: Univerzita Karlova.
- Beníšek, M. 2020a. O původu Piurkova seznamu romských slov u Miklošiče. *Romano džaniben* 27 (2): 115 – 125.
- Beníšek, M. 2020b. The historical origins of Romani. In: Matras a Tenser 2020: 13 – 47.
- Bodnárová, Z. 2020. Rukopisy Václava Kohautha. *Romano džaniben* 27 (1): 153 –181.
- Boretzky, N. 1999. Die Gliederung der Zentralen Dialekte und die Beziehungen zwischen Südlichen Zentralen Dialekten (Romungro) und Südbalkanischen Romani Dialekten. In: Halwachs, D. W. a Menz, F. *Die Sprache der Roma: Perspektiven der Romani-Forschung in Österreich im interdisziplinären und internationalen Kontext*. Klagenfurt: Drava. 210 – 276.
- Boretzky, N. 2007. The differentiation of the Romani dialects. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 60 (4): 314 – 336.
- Boretzky, N. a Iгла, B. 2004. *Kommentierter Dialektatlas des Romani*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Červenka, J. *Stránky na podporu romštiny*. www.romstina.ff.cuni.cz
- Červenka, J. 2014. Standardizace romštiny na území bývalého Československa. *Acta Universitatis Carolinae. Philologica 3/Slavica Pragensia* XLII: 55 –70.

Elšík, V. 2003. Interdialect contact of Czech (and Slovak) Romani varieties. *International Journal of the Sociology of Language* 162: 41– 62.

Elšík, V. 2007. Recenze [Ráčová a Horecký 2000, 2006]. *Slovo a slovesnost* 68 (4): 311–314.

Elšík, V. 2020. Centrální romština a příspěvky k jejímu strukturnímu popisu a dialektologii. Úvod k tematickému číslu Romano džaniben. *Romano džaniben* 27 (1): 5 – 42.

Elšík, V. a Beníšek, M. 2020. Romani Dialectology. In: Matras a Tenser 2020: 389 – 427.

Hübschmannová, M. 1973. *Základy romštiny*. Praha: Academia.

Hübschmannová, M. 1976. *Cikánština: metodický materiál pro učitele cikánských dětí*. Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav.

Hübschmannová, M. a Neustupný, J. V. 1996. The Slovak-and-Czech dialect of Romani and its standardization. *International Journal of the Sociology of Language* 120: 85 –109.

Hübschmannová, M., Šebková, H. a Žigová, A. 1991. *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hübschmannová, M. a kol. 2006. *Pravidlá rómskeho pravopisu*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav.

Ihnátko, J. 1877. *Czigány Nyelvtan*. Losonc: S. Róth.

Ivanová – Šalingová M., 1988. *Slovník cudzích slov*. Bratislava: SPN.

Kochanowski, J. 1963. *Gypsy studies*. New Delhi: International Academy of Indian Culture.

Koptová, A. 1995. *Rómčina do vrecka*. Peczelt.

Koptová, M. a Koptová, A. 2011. *Slovensko-rómsky, rómsko-slovenský slovník. Slovačiko- romano,*

romano-slovačiko lavustik. Slovačiqo-rromano, rromano-slovačiqo lavustik. Košice: Kesaj.

Lípa, J. 1963. *Příručka cikánštiny.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Lípa, J. 1965. *Cikánština v jazykovém prostředí slovenském a českém.* Praha: Academia.

Matras, Y. 1999. Johann Rüdiger and the study of Romani in eighteenth century Germany. *Journal of the Gypsy Lore Society* V. 9: 89 –106.

Matras, Y. 2002. *Romani: a linguistic introduction.* Cambridge: Cambridge University Press.

Matras, Y. 2005. The classification of Romani dialects: A geographic-historical perspective. In: Schrammel, B. a Halwachs, D. W. *General and applied Romani linguistics.* Munich: Lincom. 7 – 26.

Matras, Y. 2012. *A Grammar of Domari.* Berlin: Mouton de Gruyter.

Matras, Y. a Tenser, A. 2020. *The Palgrave handbook of Romani language and linguistics.* Cham: Palgrave Macmillan.

Pravidlá slovenského pravopisu, 2003. Bratislava: SAV.

Puchmayer, A. J. 1821. *Románi Čib, das ist: Grammatik und Wörterbuch der Zigeuner Sprache, nebst einigen Fabeln in derselben.* Prag: Fürst-erzbischöflichen Buchdruckerey.

Ráčová, A., a Horecký, J. 2000. *Slovenská karpatská rómčina. Opis systému.* Bratislava: Veda.

Ráčová, A., a Horecký, J. 2006. *Syntax slovenskej karpatskej rómčiny.* Bratislava: Iris.

Rüdiger, J. Ch. Ch. 1782. Von der Sprache und Herkunft der Zigeuner aus Indien. In: *Neuester Zuwachs der teutschen, fremden und allgemeinen Sprachkunde in eigenen Aufsätzen*, 1. Stück. Leipzig: Kummer. 37 – 84.

Sampson, J. 1923. On the origin and early migrations of the Gypsies. *Journal of the Gypsy Lore Society* III. 2: 156 –169.

Scala, A. 2020. Romani lexicon. In: Matras a Tenser 2020: 85 –117.

Sninčák, A. 1967. *Cigánske nárečie medzi Braniskom a Vihorlatom*. Nepublikovaná dizertačná práca. Prešov: Filozofická fakulta Univerzita Pavla Jozefa Šafárika.

Šebková, H. a Žlnayová, E. 1998. *Nástin mluvnice slovenské romštiny (pro pedagogické účely)*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.

Šebková H. a Žlnayová E. 2002: *Romaňi čhib – učebnica rómčiny (severocentrálny dialekt)*. Košice: Bohemia kontakt/Fortuna.

Tökölyová, O. a Andrš, Z. 2015. Rómčina v rukopisoch z 19. storočia z kláštora premonštrátov v Jasove. *Romano džaniben* 22 (1): 107 – 113.

Turner, R. L. 1926. The position of Romani in Indo-Aryan. *Journal of the Gypsy Lore Society* III. 5: 145 –189.

